

GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

POLGÁRI SZEMLE

A Polgári Szemle a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya (IX. o.) által minősített társadalomtudományi folyóirat. A Regionális Tudományok Bizottsága B kategóriában, a Nemzetközi és Fejlesztéstanulmányok Tudományos Bizottsága C kategóriában, a Politikatudományi Bizottság C kategóriában és a Gazdálkodástudományi Bizottság D kategóriában tartja nyilván.

XXI. évfolyam, 4–6. magyar lapszám, 2025.

Polgári Szemle

Gazdasági és társadalmi tudományos folyóirat
Journal of Economic and Social Sciences

Kiadja a Polgári Szemle Alapítvány

A kuratórium elnöke: Dr. Lentner Csaba,
tagjai: Kelemen Hunor, Tallai Gábor

A szerkesztőbizottság elérhetősége: szerkesztobizottsag@polgariszemle.hu

A folyóirat a Szövetség a Polgári Magyarországért Alapítvány
támogatásával jelenik meg.

A szerkesztőbizottság elnöke – főszerkesztő:
Dr. Lentner Csaba

Szerkesztőbizottság:

Dr. Fekete Dávid	Dr. Rákóczi Attila
Dr. Hegedűs Szilárd	Dr. Scheuer Gyula
Dr. Kása Richárd	Dr. Szatmári Péter
Dr. Miskolczi Bodnár Péter	Dr. Túróczi Imre

Honlap: www.polgariszemle.hu
www.facebook.com/polgariszemle

Nyomdai előkészítés: Copy & Consulting Kft.

A folyóirat rendelhető: szerkesztobizottsag@polgariszemle.hu

ISSN 1786-6553

A Polgári Szemlében megjelenő írások a szerzők véleményét tükrözik,
amelyek nem esnek szükségképpen egybe a szerkesztőség, illetve a kiadó álláspontjával.
A cikkek tartalmáért a szerzők felelnek.

TARTALOMJEGYZÉK

Lentner Csaba – A Magyar Tudományos Akadémia megújításáért II.	5
<i>Munkaerőpiac, társadalom, közszolgálati életpálya</i>	
Szalai Piroska – Varga Mátyás Zsolt – Tanulni és / vagy dolgozni? – Így egyensúlyoznak a 15-24 évesek a munkaerőpiacon Magyarországon és Európában	30
Klotz Balázs – Domokos Klaudia – Áttekintés napjaink közszolgálati továbbképzési rendszeréről – rendszerleírás, helyzetkép és számadatok a közigazgatásban dolgozó tisztviselők korszerű, kompetenciaalapú fejlesztésének támogatásáról	52
Kovács Nándor – Bács Zoltán – A Hay-módszer szerepe a közigazgatási (életpálya) modell modernizációjában	76
Kolozsi Pál Péter – Stabilitás és rugalmasság – stratégiai gondolkodás a magyar államadósság-kezelésben	88
Bugár Dóra – Tóth Miklós Bálint – Nemzedékről nemzedékre – a beilleszkedés és az identitásformálódás dinamikája svédországi magyarok körében	103
Varga Zsolt – Donald Trump 2024-es kampányának tanulságai a politikai marketing szempontjából	115
Szigeti Cecília – Csiba Péter – Szeberényi András – Sárvári Balázs – Kucsera Tamás Gergely – Holczinger Norbert – Hungarian Universities in Sustainability Rankings: The Case of Budapest Metropolitan University	133
<i>Pénzügyek, gazdaság</i>	
Túróczi Imre – Varga Alexandra – A helyi adók jelentősége az önkormányzatok gazdálkodásában	147
Fórián-Szabó Viktor – Pataki László – A biztosítási piacok az iszlám világban: intézményi megközelítés	162
Platz Petra – Huszka Péter – Keller Veronika – Az élelmiszerpazarlással kapcsolatos attitűdök szociodemográfiai megközelítésben	178
<i>Tudományos műhely – Fiatal kutatók tollából</i>	
Földi Kata – Hencz Viktória – Szakács Attila – Koronavírus hatásának kvantitatív kutatása a zöldsfogyasztásra Magyarországon	189
Zsobrák Gréta – Keller Veronika – A fogyatékkal élő hallgatók felsőoktatási integrációs lehetőségei Magyarországon és Ausztriában	199
Bodzsár-Urbán Éva – Végh Klaudia Katalin – Bárczi Judit – Vénaszkenner, mint innovatív fizetési lehetőség	213
Marosi György Csongor – Digitalisation and Innovation in Public Administration	231

TABLE OF CONTENTS

Csaba Lentner – For the Renewal of the Hungarian Academy of Sciences II	5
<i>Labour market, Society, Public administration career path</i>	
Piroska Szalai–Mátyás Zsolt Varga – Study and/or Work? How 15-24 Year-Olds Balance in the Labour Market in Hungary and Europe	30
Balázs Klotz–Klaudia Domokos – Overview of the Current Public Service Further Training System–A Description, Situation Analysis and Figures on the Support for the Modern, Competency-based Development of Civil Servants Working in Public Administration	52
Nándor Kovács–Zoltán Bács – The role of the Hay method in the modernization of the administrative (career) model.	76
Pál Péter Kolozsi – Stability and Flexibility–Strategic Thinking in Hungarian Public Debt Management	88
Dóra Bugár–Miklós Bálint Tóth – Generation to Generation–The Dynamics of Integration and Identity Formation among Hungarians in Sweden	103
Zsolt Varga – Lessons from Donald Trump’s 2024 Campaign form a Political Marketing Perspective	115
Szigeti Cecília–Csiba Péter–Szeberényi András– Sárvári Balázs – Gergely Kucsera Tamás–Norbert Holczinger – Hungarian Universities in Sustainability Rankings: The Case of Budapest Metropolitan University	133
<i>Finance, Economy</i>	
Imre Túróczi–Alexandra Varga – The Importance of Local Taxes in the Management If Local Governments	147
Viktor Fórián-Szabó–László Pataki – Insurance Markets in the Islamic World: an Institutional Approach	162
Petra Platz–Péter Huszka–Veronika Keller – Attitudes Towards Food Waste in a Sociodemographic Approach	178
<i>Academic workshop – Young researchers’ work</i>	
Kata Földi–Viktória Hencz–Attila Szakács – Quantitative Research of the Coronavirus Impact on Vegetable Consumption in Hungary	189
Gréta Zsobrák–Veronika Keller – Integration Opportunities for Students with Disabilities in Higher Education in Hungary and Austria	199
Éva Bodzsár-Urbán–Klaudia Katalin Végh–Judit Bárczi – Vein Scanner as an Innovative Payment Option	213
György Csongor Marosi – Digitalisation and Innovation in Public Administration	231

Lentner Csaba

A Magyar Tudományos Akadémia megújításáért II.

For the Renewal of the Hungarian Academy of Sciences II

Mottó: „... a kormányt folyamatosan kritizáló, gyengén teljesítő társadalomtudományi kutatócsoportok, intézetek munkatársai – akiktől szerettünk volna megszabadulni – itt fognak maradni a nyakunkon, külföldön a kutyának sem kellene, ha intézetük megszűnik, egyetemi állásaikon akkor is túl fognak élni, és onnan tovább mételyezik a közéletet és a fiatalságot.”

– Freund Tamás, 2019 (jelenlegi MTA elnök)¹

Összefoglaló

Közügy, sőt kiemelt nemzeti érdek a hazai tudomány fellegrárájának hatékony és objektív működése, ám ez nem valósul meg, különösen a társadalomtudományok területén. A Polgári Szemle társadalomtudományi folyóirat hasábjain így helye van a hibák feltárásának és a javító szándék kifejtésének. Egy nemzeti intézmény esetében ez nem támadás, hanem a jobbító szándék kifejezése. Az akadémikusok tudományos teljesítménye, működésük, az akadémiai utánpótlás objektív, átlátható kiválasztási folyamata az ország érdekeit szolgálná. Egy széleskörű értelmiségi diskurzus bontakozott ki a változtatások módjára vonatkozóan, amely 2025 tavaszán, az MTA 200 éves jubileuma időszakára felerősödött. A feltárt problémák mára a társadalmi közbeszéd szintjére emelkedtek. Az akadémikusi teljesítmények elégtelen volta ma már sokak nem tetszését kiváltja, miközben a magyar tudományosélet a teljesítményhiányos MTA tagok befolyása alatt áll², sőt a politikai közbeszédet is igencsak tematizálni akarják³. A dolgozat bemutatja, hogyan képes egy nem átlátható, nem objektív módon működő gyenge tudományos teljesítényt felmutató MTA a gazdaság versenyképességét gyengíteni, a tudományos utánpótlás minőségét aláásni. Az akadémikusi teljesítményhiány kimutatására az empirikus közelítésen túlmenően konkrét tudánymetria elemzési módszerek kerülnek alkalmazásra. A dolgozat igazolja, hogy egy teljesítményalapú új Tudományos Akadémiát kell létrehozni, új akadémikusokkal.

PROF. DR. LENTNER CSABA, egyetemi tanár, a Polgári Szemle főszerkesztője, szerkesztőbizottsági elnöke, Lentner.Csaba@uni-nke.hu

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: B20, N01

Kulcsszavak: Magyar Tudományos Akadémia, versenyképes tudomány, versenyképes gazdaság

Summary

The effective and objective functioning of the citadel of domestic science constitutes a public matter of paramount national interest, yet this imperative remains unrealized, particularly within the social sciences. The pages of Polgári Szemle (Civic Review), as a leading social science journal, therefore provide an appropriate forum for exposing institutional deficiencies and articulating reform initiatives. In the context of a national institution, such critique does not constitute an attack but rather expresses a constructive commitment to improvement. The enhancement of academicians' scientific performance, institutional operations, and the establishment of objective, transparent processes for academic succession would fundamentally serve the nation's interests. A comprehensive intellectual discourse concerning reform methodologies has emerged, intensifying during spring 2025, coinciding with the bicentennial celebration of the Hungarian Academy of Sciences. The identified institutional challenges have now ascended to the level of public discourse. The inadequate performance of certain academicians increasingly provokes widespread dissatisfaction, while Hungarian scientific life operates under the influence of underperforming members of the Hungarian Academy of Sciences, who demonstrate a pronounced tendency to politicize academic discourse.

This paper demonstrates how a Hungarian Academy of Sciences that operates through non-transparent, non-objective mechanisms while exhibiting diminished scientific performance can undermine economic competitiveness and compromise the quality of academic succession. To substantiate the performance deficiencies of academicians, the analysis employs concrete scientometric methodologies complementing empirical observations. The paper establishes that a reformed Academy of Sciences, founded on performance-based principles and constituted by newly appointed academicians, must be established.

Keywords: Hungarian Academy of Sciences, competitive science, competitive economy

JEL Codes: B20, N01

VERSENYKÉPES GAZDASÁG – VERSENYKÉPES TUDOMÁNY NÉLKÜL?

A dolgozat célja, mint az összefoglalóban utaltam rá, hogy megvizsgálja a Magyar Tudományos Akadémia akadémikusainak, különösen a jogász és közgazdász akadémikusoknak a nemzetközi mérőszámokkal mért tudományos teljesítményét, vagyis a tudásuk nemzetközi versenyképességét. A megválaszolandó kérdés, hogy a szakterületi akadémikusok képesek-e hozzájárulni a magyar nemzetgazdaság versenyképességének javításához, ezen keresztül a makrogazdasági és a vállalati hatékonyság fejlesztéséhez. Kiindulási pont, hogy a nemzetgazdaságok fejlődésének alapja a saját versenyképességük javítása, amelyet nemzetközi térben

mérünk, miáltal a termékek-szolgáltatások, a munkaerő, a tőke és a pénz szabad áramlása is nemzetközi térben zajlik. Így a „háttér-tudásipar” teljesítményei is csak nemzetközi térben értelmezhetők. Adódik, hogy azok a nemzetgazdaságok, amelyek a termelési és szolgáltatási szektorukat jól meg tudják szervezni, jobban tudják szabályozni, hatékonyan termelnek, így versenyképesek lesznek, jobb, magasabb használati értékű javakat tudnak előállítani, mert mögöttük fejlett tudásipar áll. A mindennapok szintjén a versenyképesség a vállalatokba szervezett munkavállalók képességein, képzettségükön, motivációs rendszerükön és mindezeket koordináló állami jogi szabályozáson, a vállalatirányítás jó módszerein, az állami fiskális-monetáris irányítás hatékonyságán múlik. Technokrata szemléletben közelítve a termelésnek, szolgáltató iparnak vannak fizikai, kémiai biológiai, matematikai, mezőgazdasági alapjai. Ezek az élő- és élettelen tudomány kategóriái, vagyis a műszaki-technológiai, reáltudományi, egészségügyi-orvostudományi területek. És vannak a társadalom- és bölcsészettudományok. A magyar akadémiai rendszerben a 11 akadémiai osztályt alkotó tudományterületből – vizsgálódásunk szempontjából - a Gazdasági és Jogtudományok Osztálya (IX. osztály) a releváns. Vizsgálatomban jobbra e szakterület kerül górcső alá, amely mégis csak az ország, a vállalatok irányítási, menedzselési alapjainak tudományos, kutatási, egyetemi oktatási hátterét adja. Vajon a gazdasági- és jogi tudományos osztály akadémikusai által keletkező tudásvolumen és minőség képes-e a magyar gazdaságra pozitív felhúzó hatást gyakorolni?⁴

A MAGYAR NEMZETGAZDASÁG VERSENYKÉPESSÉGÉRŐL

A magyar nemzetgazdaság 2010-ben vásárlóerő paritáson számolva (PPP) az Európai Unió 1 főre jutó átlagos GDP-jének a 66 százalékát érte el. Erről a szintről indultunk. 2023-ban 76,1 százalékra emelkedett a teljesítmény, vagyis 10,1 százalékkal nőtt. Ám az EU legjobb mutatókkal rendelkező 5 országában az uniós átlaghoz mérten 130,9 százalékról 142,7 százalékra, vagyis 11,8 százalékkal emelkedett az egy főre jutó GDP. Az EU leggyengébb 5 országában pedig 54,6 %-ról 70,1 %-ra nőtt, vagyis 15,5 százalékos a fajlagos teljesítményemelkedés a közel másfél évtizedes időszakban. Adódik, hogy a legjobbak tovább növelték az előnyüket, a leggyengébbek pedig lassan beérnek bennünket.

Az IMD svájci székhelyű nemzetközi versenyképességet mérő intézet már a 2020-as évek elején figyelmeztető adatot közölt Magyarországról. 2022-2023 között a magyar versenyképesség 7 hellyel romlott, míg a hasonló karakterű Lengyelországé 7 hellyel javult. Mi a 46. helyre estünk vissza, míg a lengyelek a 43. helyre jöttek fel.

Az IMD hosszabb távú intervallumra vonatkozó adatai még kedvezőtlenebbek. De csak számunkra. A vizsgált 69 ország közül 2021-ben még a 42. helyen álltunk az átfogó értékelésben, de 2025-re már visszaestünk a 48. helyre. Miközben Csehország általános átfogó értékelése a 34. helyről a 25. helyre a felemelkedést, a versenyképesség javulását mutatja.

A magyar részletekben elmélyülve: gazdasági fajlagos teljesítményekben a 8. helyről a 41. helyre zuhantunk. A kormányzati hatékonyság megítélésében a 40. helyről a 46. helyre. A magyar vállalatok hatékonysági megítélésében az 56. helyről a 61. helyre. Ezen részterületekből adódik, hogy 6 hellyel romlott az általános magyar versenyképesség.

A cseh gazdaság innovatívabb, mint a magyar. Erősebb a gazdaságuk tudományos-innovációs háttere. A belföldi hozzáadott érték aránya az exportban Magyarországon míg csak 54,1 %, addig a cseheknél 62,3 százalék. Értékesebb munkát tudnak végezni, több hazai hozzáadott értéket tudnak beletenni a hasonló jellegű exportjukba, jobban szervezettek, irányítottak a gazdasági folyamataik. A mérnökeik, noha nem jobbak, de a vállalatok mögött a tudásalapú gazdasági-vezetési tudomány erősebben jelenik meg.

Az IMD nemzetközi versenyképesség-mérő intézet az adott országról kiállított képet vizsgálja, adatalapon. Publikációkat, tudományos elemzéseket, szakmai véleményeket szerez be és értékeli. Tehát a véleményalapú adatokból mér és állapít meg rangsorokat. Azokat az információkat főképpen rendszerezi, értékeli, amelyeket az ország tudósai folyóiratokban közlétesznek a kormányzati és a vállalati hatékonyságról. Azt vizsgálja az IMD, hogy milyen a kiszámíthatóság, a hatékonyság a közszférában, az állami beavatkozás és a bürokrácia hogyan alakul, a kkv-szektor milyen formában fér hozzá az állami támogatásokhoz, állami innovációs lehetőségekhez. A mesterséges intelligencia fejlesztésére a kormányzat milyen forrásokat biztosít, mekkora értékben. A magyar kormány költségvetési törvényeit megvizsgálva és összevetve a cseh költségvetési adatokkal, mondhatjuk, hogy a hazai kifejezetten állami támogatás centrikus, mind a vállalkozások, mind a családok szempontjából. A cseh nemzetgazdasági adatokból bővebb volumenű támogatáspolitikát nem olvasható ki. Képtelenség is lenne, ismerve a magyar kormány bőkezű családtámogatási, gyermekekre vonatkozó adókedvezményi és vállalati támogatási rendszerét. A versenyképességet mérő intézet nyilvános értékelései a nemzetközi hitelminősítők és a pénzügyi-működtőke befektetők döntéseinél is meghatározóak. Ha gyenge, romló egy országról kialakított kép, úgy a befektetések nehezebben jönnek, több letelepedési támogatást kérnek a kormánytól, az államkötvényeket drágábban, magasabb kamaton jegyzik le, amely az adófizetőket terheli.⁵

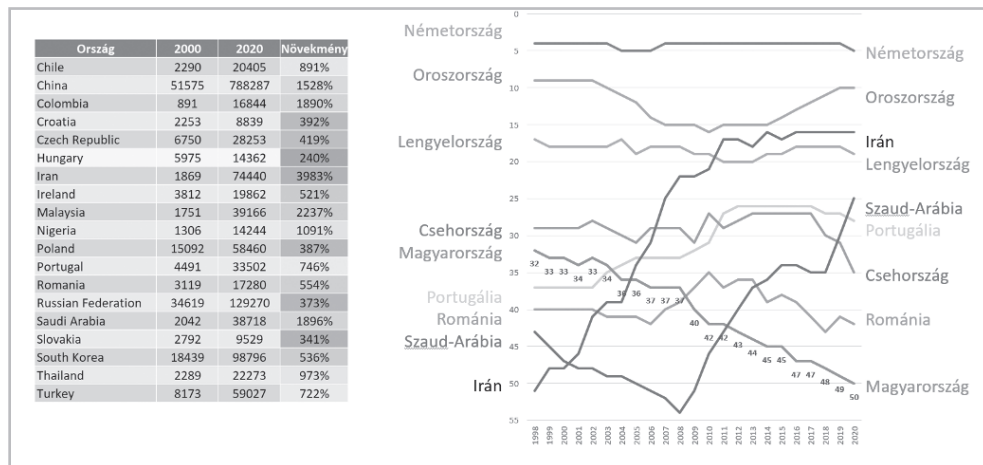
HOL A PROBLÉMA?

Ha már ennyire bőkezű a magyar költségvetés támogatási rendszere, miért ennyire gyenge a versenyképességünk? Ad 1) a tudásvolumen nemzetközi szintű előállítása, és a vele történő gazdálkodás a magyar tudomány „fellegvárában” vitatható színvonalú. Sőt, kifejezetten gyenge. És csak ez a kevéssé színvonalas akadémiai teljesítmény-színvonal tud lecsorogni az egyetemekre, a felsőoktatásban kiképzett szakembereken keresztül pedig a vállalatokhoz.⁶ Ad 2) ráadásul, az akadémiai limitált képességek főleg a kormányzati gazdaság- és társadalompolitika nemzetközi és belpolitikai térben történő negligálására fordítódnak.

A tudás fontosságát a hozzáadott érték termelésében meghatározónak tartom. Ezért kiemelt jelentőségű, hogy egy adott ország tudományos eliteje versenyképes legyen. A nemzetközi térben is mérhető tudományos kutatásokkal és azok minőségi nemzetközi (D1, Q1-Q4) folyóiratokban⁷ való megjelentetésével komoly problémák vannak Magyarországon. A fejlődés dinamikája alacsony, mind a nemzetközi élmezőnyhöz, mind a hasonló fejlettségű feltörekvő országokhoz, mind a szomszédos országokéhoz képest. 20 év alatt a Magyarországról kikerülő kiemelkedő nemzetközi színvonalú publikációk számát még a 2,5-szeres mértékre sem sikerült feltornáznia, noha ebben az MTA tagjainak, az elviekben legmagasabb tudományos besorolás-

sal rendelkezőknek kellene az élen járniuk, illetve az általuk vezetett tudományos közegnek. Miközben a magyar akadémikusok alacsony teljesítőképességét szenvedjük, Kínában 1528 %-ra, Kolumbiában 1890 %-ra, Iránban 3983 %-ra, Malajziában 2237 %-ra, Szaud-Arábiában 1896 %-ra emelték a minőségi közleményvolument, a növekményt, és értelemszerűen a mögöttük álló minőségi kutatásokat is. De még Romániában is 554 %-os a növekmény, Csehországban 419 %-os, Törökországban 722 %-os. (Lásd részletesebben az 1. sz. ábrát)⁸

1. ábra: Scimago rangsorú publikációk időbeni változása országonként, 2000-2020

Forrás: Scopus, www.scientometrics.org, <https://www.scimagojr.com/journalrank.php> 2025

És akkor kezdjünk elmélyedni a részletekben! Vizsgáljuk meg a magyar tudomány fellegrárának, a Magyar Tudományos Akadémia 11 osztályba sorolt, különböző tudományterületű akadémikusainak teljesítményeit, ezeken belül kiemelten a jogász és közgazdász akadémikusokét, akik az elemzés fókuszában állnak. Mit adnak ők hozzá a privilegiált, legmagasabban pozicionált és fizetett tudományos helyzetükből adódóan a magyar nemzetgazdaság versenyképességéhez, milyen színvonalú a kutatói teljesítenyük?

A vizsgálatba vont akadémikusokra vonatkozóan az adatok forrása közhiteles, a Magyar Tudományos Művek Tára és a Scopus nemzetközi tudományos adatbázis. A vizsgálat időpontja az MTMT esetében 2025. 05. 08., míg a Scopus adatok feldolgozása esetében 2025. 04. 03. A vizsgált akadémikusok száma az MTMT alapján 332 fő, míg a Scopus alapján 310. A vizsgálati mintavételbe vontak száma a 365 magyar akadémikusnál kevesebb, mert közülük sokaknak az MTMT adatbázisa teljeskörűen nem értelmezhető, vagy ami problematikusabb, a nemzetközi tudományos életnek nem résztvevői, így a Scopus adatbázisban a működésüknek nincs nyoma.

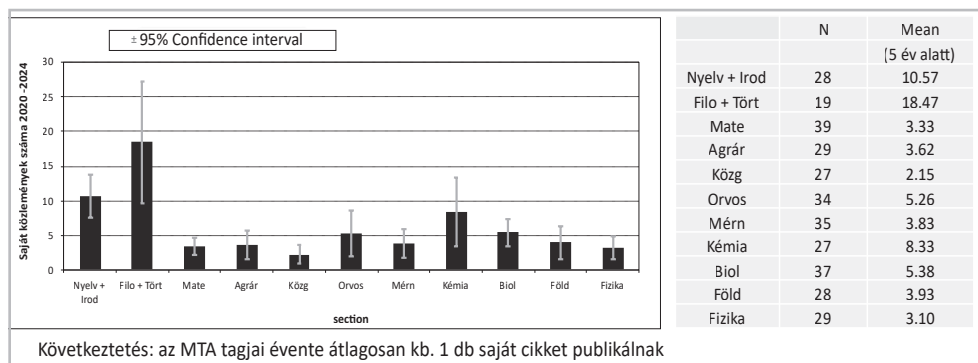
A definíciók vonatkozásában saját cikkeként értelmezhetőek a vezető szerzős (első szerzői helyű), legalább Q nemzetközi rangú közlemények az utolsó öt évből. A nyelv- és irodalomtudományok, továbbá a filozófia- és történelemtudományok esetében nem történt szűrés.

Összes közleményként a szerzőségtől (tehát a publikációnál hányadik szerző az illető) és a Q rangtól függetlenül az összes közlemény száma számított.

Az úgynevezett TOP 1 %-os saját cikkek előfordulása úgy vizsgálható (mármint, hogy rendelkeznek-e egyáltalán ilyen minősítésűvel az akadémikusok), hogy abban az akadémikus vezető szerzős legyen és a TOP 1 % folyóiratokban idézett legyen a cikke. E vizsgálatnál – már előre vételezve a gyenge teljesítményt – az utolsó tíz év az elemzésbe bevont időintervallum.

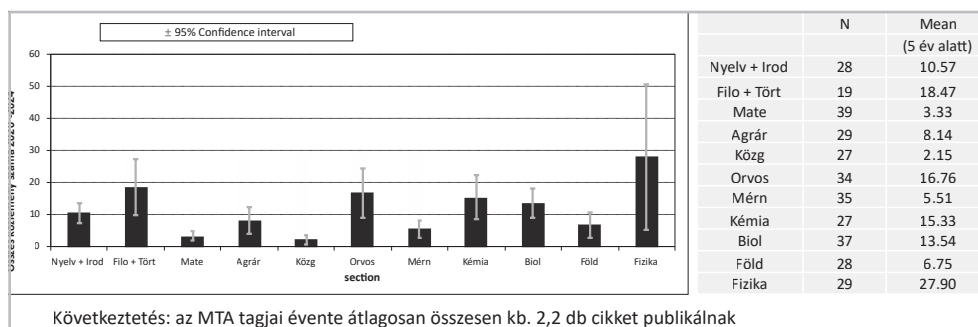
Az átlagos %-os output meghatározása úgy történt, hogy a hasonló tudományterületen aktív azonos korú kutatókhoz viszonyultak az akadémikusok. Amikor a magyar nem akadémikus tudósok széles körével vettettek össze az MTA tagjai, ez esetben az MTMT adatbázis alapján, míg abban az esetben, amikor a nemzetközi tudományos élet hasonló aktív korú kutatóihoz mérettettek a magyar akadémikusok, úgy a Scopus adatbázis volt a kiinduló adatbázis.

2. ábra: Akadémiai osztályok akadémikusainak „saját cikkes” (lásd a magyarázó szöveg szerint) közleményeinek száma, 2020-2024

A 2. számú ábrán a jobboldali oszlop mutatja az öt évre vonatkoztatott átlagot, tehát az értéket 5-el kell elosztani, hogy az éves átlagot lássuk. Ez alapján az MTA tagjai (a 11 osztály egészére vetítve) évente átlagosan kb. 1 db saját cikket publikálnak.

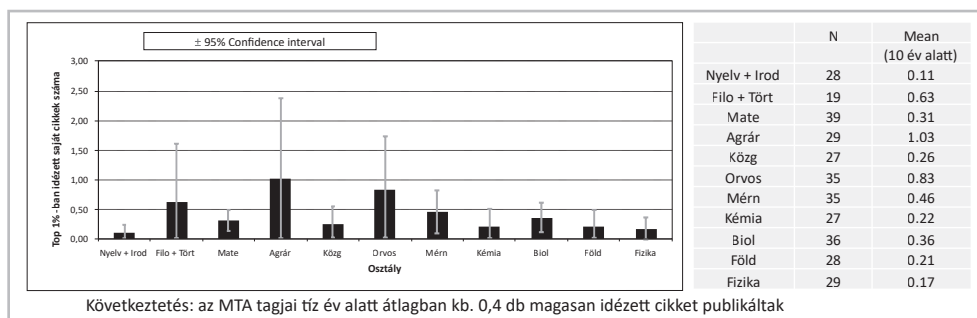
3. ábra: Akadémiai osztályok akadémikusainak „összes szerzős” (lásd a magyarázó szöveg szerint) közleményeinek száma, 2020-2024

A 3. ábra ugyanazt a teljesítményt illusztrálja, mint az előző, 2. számú ábra, de tartalmazza már az összes társszerzős és vezető szerzős közleményt is. Az MTA tagjai évente átlagosan

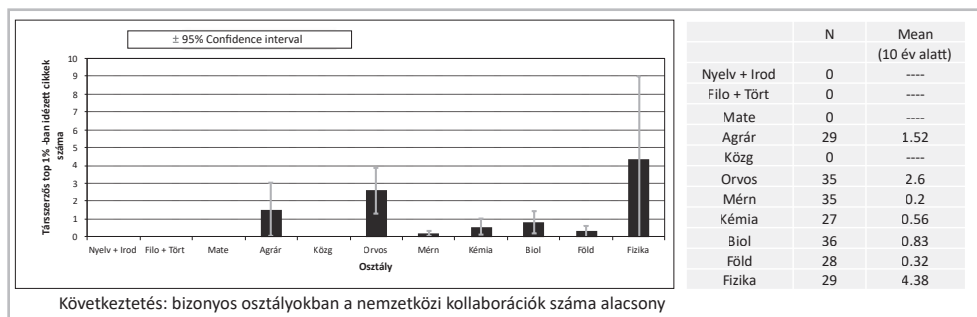
összesen kb. 2,2 db cikkben szerzők, amely kb. a PhD hallgatók és az egyetemi tanársegédek elvárt teljesítménye.

4. ábra: A TOP 1%-ban idézett „saját cikkek” száma az utolsó 10 évből, akadémiai osztályonként, 2015-2024

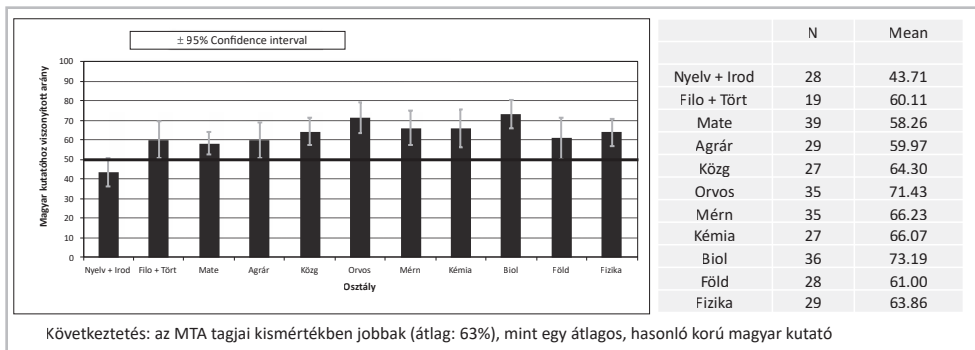
A 4. számú ábrán az N mutatja, hogy hány magasan idézett cikk volt az adott osztályban, a mean pedig, hogy mennyi a tételeszám egy akadémikusra. A mean-ok átlaga 0,4 – ami azt jelenti, hogy egy akadémikus 10 év alatt átlagosan 0,4 (darab) ilyen magas szintű cikket írt.

5. ábra: a TOP 1%-ban idézett kollaborációs cikkek szám az utolsó 10 évből, akadémiai osztályonként, 2015-2024,

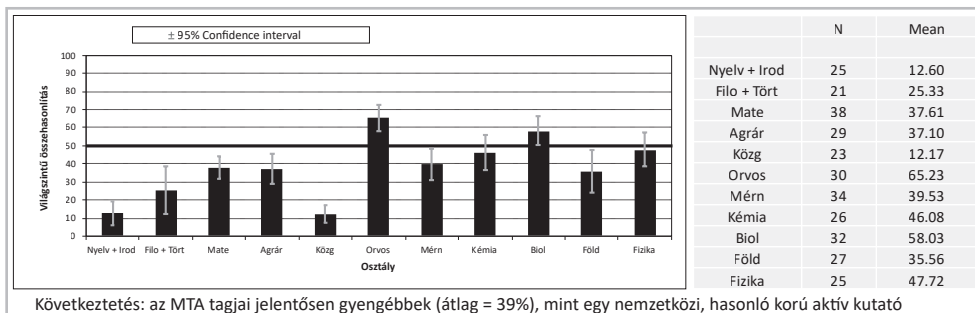
Az 5. számú ábra a magyar akadémikusok nemzetközi tudományos vérkeringésben való aktivitását mutatná, vagyis a külföldi tudósokkal írt kimagasló minőségű folyóiratokban megjelenteket, amelyeket a világ legjobb (TOP 1 %-ban szereplő) folyóiratok idéznek. A közgazdasági-jogi, illetve a történelem, irodalomtudomány területén működő akadémikusoknál ez nem mérhető, nem láthatók ilyen cikkek az utóbbi 10 évből.

6. ábra: a többi magyar kutatókhoz viszonyított átlagos akadémikusi publikációs output arány, akadémiai osztályonként (átlag = 50)

Az akadémiai osztályokba sorolt különböző tudományterületű rendes és levelező tag akadémikusok többi magyar kutatóhoz mért teljesítményét illusztrálja a kimutatás, amely szignifikáns többletet nem mutat. Tehát az akadémiai osztályok akadémikusainak teljesítménye az un. országos, teljes tudósállomány átlagától alig tér el.

7. ábra: A magyar akadémikusok világszintű átlagos publikációs outputhoz viszonyítása, akadémiai osztályonként (világátlag = 50)

Nemzetközi tudományometriai adatbázisokból megállapítható, hogy az MTA teljes tag-sága jelentősen gyengébb teljesítményű, mint egy nemzetközi, hasonló státuszú és korinter-vallumú aktív kutatói állomány. A nemzetközi átlag 39 %-án állnak, vagyis az átlagszínvonal egyharmadán. Tehát az átlagos színvonalról is kétharmad választja el őket. Hangsúlyozom, a tudományos deficitjük nem a világ legjobbjaihoz számítottn áll fenn, hanem „csak” az átlaghoz. (7. ábra alapján)

A vizsgálat alá vont teljes akadémikusi kör 2020 és 2024 között, tehát öt év alatt átlago-san 1 db saját cikket publikált, azaz olyat, amely esetében az akadémikus a vezető szerző és legalább Q rangú lapban⁹ jelent meg (2. ábra alapján). Ez katasztrofálisan kevés. De ha az akadémikusi kör összes közleményét elemezzük, és a vezető szerzőségtől, illetve nemzetközi Q rangú lapokban való megjelentetéstől eltekintünk, úgy egy akadémikus évente mindös-zsze 2,2 cikket jelentetett meg (3. ábra). A 2. és 3. ábrák alapján kinyert adatokból levezetve

megállapítható, hogy az akadémikusi produktum a kevésbé szorgalmas huszonéves egyetemi tanársegédek szintje, a PhD tanulmányokat folytató hallgatók színvonala. A tanulmányaik befejezéséhez azonban ez az 1 db, illetve 2,2 cikk korántsem elég, hogy PhD doktorok lehessenek, még nekik is többet kell teljesíteniük. A doktori fokozatszerzési eljárásokban ugyanis az aktívan közreműködő, zsűriző akadémikusok ennél többet várnak el tőlük. Mondhatni, többet követelnek meg a PhD-hallgatóktól, mint saját maguktól. Ez így nincs rendjén, mármint az akadémikusokkal.

A 4. számú ábra mutatja azokat az úgynevezett Top 1 %-os, nemzetközileg a legmagasabban minősített szakfolyóiratokat, a bennünk megjelent közleményeket, amelyeket a világban a legtöbbet hivatkoznak, és amelyekben a magyar akadémikusok vezető szerzők (lennének). A magyar akadémikusok itt is igazán kirívóan gyenge teljesítményt produkálnak. A számolás eredménye, hogy egy magyar akadémikus 10 év alatt átlagosan 0,4 cikket írt. Tehát 25 év alatt sikerülhet egy olyan igazán világszínvonalú publikáció, a mögötte álló kutatási eredményt megjelenítve, amely már nemzetközi mércét jelenthetne. Tovább vizsgálva ugyanebben a 10 évben a tudományos osztályokba sorolt akadémikusok teljesítményét, úgy egyre könnyedebben érthetjük meg, hogy Magyarország gazdasági versenyképességének, előbbre jutásának mi is az egyik legfőbb akadálya. A közgazdászokból és jogászokból álló IX. osztály átlagos teljesítménye csak 0,26 tanulmány, azaz egy negyed cikk, vagyis nekik 40 év kell ahhoz, hogy olyan cikket írjanak, amelyet a Top 1 %-ban (kiemelkedő nemzetközi folyóiratokban) idézzenek. Pontosabban olyan minőségű kutatómunkát végezzenek el, amivel a legkiválóbb nemzetközi mezőnybe bekerülhetnének. Megjegyzem, a társadalomtudomány másik meghatározó ága az irodalom- és nyelvtudományok, amely osztály akadémikusai még ennél is kevesebbet, 0,11 kiemelkedő nemzetközi cikket írnak 10 év alatt, vagyis 100 év alatt képesek egy világszínvonalú irodalmi tudományos közleményt megjelentetni. Eszerint 1925-óta magyar irodalomtudósok nemzedékei várták volna a mostaniaktól, hogy legyen legalább 1 darab világszinten ismert cikkük, ám ezt sem sikerült teljesíteniük. De ne legyünk szigorúak, az angol gyepet is állítólag 400 évig kellett locsolni, hogy a fogalomná vált igazi angol gyep legyen belőle.

Persze az irodalom és nyelvtudomány akadémikusain kívül vannak magyar orvos-, fizikus, matematikus és más élő és élettelen tudományhoz tartozó MTA tagok is, akik egy kicsit azért jobban teljesítenek, de hát az összesített átlag a következő: 25 évet kell várni az MTA tagság köréből, hogy a világszintet közelítsék, legalább egy világszínvonalú cikket írjanak.¹⁰

A leírtakból következik, hogy a Magyar Tudományos Akadémia akadémikusai a nemzetközi teljesítmény-, illetve tudásversenyben, tudományos életteljesítmény-produktumban és minőségben jelentősen lemaradtak. A hasonló tudományterületeken aktív azonos korú nemzetközi kutatók átlagos teljesítményéhez viszonyítva a magyar akadémikusok 39 százalékon állnak. Vagyis a magyar akadémia tagjai 61 százalékkal gyengébb tudományos teljesítményűek, mint a világátlag. Ismét hangsúlyozom, nem a Top-nál gyengébbek 61 százalékkal, hanem az átlagnál. És mint tudjuk, a versenyképes gazdaság, a versenyképes tudás nem a közepes fejlettséget, nem az átlagos teljesítményt jelenti. A nemzetközi Scopus és MTMT adatbázisok alapján elvégzett vizsgálatok az egyes tudományterületi osztályokra nézve még borúsabb képet festenek. A magyar jogász-közgazdász akadémikusi teljesítmény a világátlaghoz képest

12,17 %-on áll. Az irodalmároké hasonló még, de ők talán a GDP-t annyira közvetlenül nem fejlesztették, mint a gazdaság- és jogtudományok akademikusai.

Ha a magyar akademikusokat az átlagos %-os output alapján vizsgáljuk és más hazai alacsonyabb fokozatú, de hasonló tudományterületű és korú kutatókkal összevetjük (6. számú ábrába foglalt számítások alapján), elmondhatjuk, hogy az eredményeik alig jobbak az országos átlagnál, vagyis az átlagos, hasonló korú nem akadémikus magyar kutatókhoz képest. De emeljük ki az irodalom- és nyelvtudományt művelő akadémikusok színvonalát, amely a szakterületen dolgozó nem akadémikusok átlagát sem éri el, vagyis ők az irodalom- és nyelvtudományokkal foglalkozó alacsonyabb tudományos besorolású nem akadémikus kutatók szintje alatt állnak. Adódik a kérdés, akkor miért ők az akadémikusok?

Változóak az egyes akadémiai szakterületi osztályok teljesítményei, azokon belül vannak kimagasló, nemzetközi hírű kutatók is, de ezen kevesek teljesítményeit bizony lehúzzák a gyengén, vagy alig teljesítők. Ám a jog, gazdaság, de az irodalom- és történelemtudományok területén a helyzet változásokért kiállt. A filozófia- és történettudományok akademikusai a világtátlag 25,33 százalékán állnak. Az átlagtól is 75 százalékkal lemaradva. (7. ábra alapján)

AZ MTA IX. OSZTÁLY JOGÁSZ ÉS KÖZGAZDÁSZ AKADEMIKUSI TELJESÍTMÉNYEINEK MÉLYELEMZÉSE

Az elemzéshez továbbra is a www.scientometrics.org tudományos projekt kerül alkalmazásra, amely számos nemzetközi publikáción alapszik.¹¹ A cél, hogy az akadémikus kutatókat, illetve tudományterületeket egymással objektív módon vessük össze azért, hogy minden egyes kutatót egy közös referenciaadattárházhoz hasonlítsunk, amely a hasonló korú, és egyező tudományterületen aktív magyar kutatókat tartalmazza. 31 magyar jogász- és közgazdász akadémikusra vonatkozik az elvégzett elemzés. A könnyebb lekövethetőség végett a módszertant és a kapott eredményeket táblázatos formában teszem közzé.¹²

Itt kell kiemelni, hogy ha a jogi és közgazdaságtudományi kutatókra vonatkozó mutatószámok kiszámítását (lásd 9. sz. ábra, az elemzés módszertana) összevetjük a természettudományi területek kiválósági mérőszámainak meghatározásával¹³, azt láthatjuk, hogy még ezek az eredmények is egy lényegesen nagyvonalúbb számítási módszer eredményei, mint a természettudományi területeken. Tehát valójában a közgazdasági és jogi osztály esetében sokkal kevésbé szigorúan kerültek meghatározásra azok az adatok, amelyek alapján a számítások megtörténtek, azért, hogy látható, összehasonlítható eredményeket mutató grafikonokat lehessen létrehozni.

Az elmúlt öt naptári évben megjelent cikkek számának meghatározásakor ugyanis különböző típusú publikációk kerültek beszámításra különböző területeken. A természettudományi területeken működő kutatók eleget publikálnak ahhoz, hogy a kiválóság bemutatásakor valóban csak az igazán kiválóságot tükröző, Q1-es rangú cikkeket lehessen beszámítani.

Ez nem lehetett megtenni a közgazdaság- és jogtudományok esetében, itt az összes, bármilyen, általában véve Q rangú cikket figyelembe kellett venni, hogy egyáltalán grafikonon ábrázolható adatokat lehessen kapni – tehát a Q3-Q4-es cikkek is beszámítanak az összpúb-

likációk számába, vagyis azok a folyóiratok, amelyekben már frissen PhD-zott fiatal kutatók is magasabbra törnek, ha ambicionálják azt, hogy valamirevaló kutatói ösztöndíjakat nyerjenek, vagy ha tudományos pályájukat a kinevezett professzorság felé képzelik íveltetni. És melyik oktató nem ezt tűzi ki célul? És ehhez képest hányszor hangzik el, hogy a professzorsághoz képest is mennyivel leg-, legebb egy akadémikus?! És akkor még szót sem ejtettünk arról, hogy a társadalom- és bölcsészettudományok esetében lényegében akármilyen közlemény beszámított az összpublikációk számába ennél a vizsgálatnál, nemcsak a Q-s besorolásúak kerültek számbavételre.¹⁴

Ugyanígy, a természet- és alkalmazott tudományok esetében (kivéve a matematikusokat) a vezető szerzős (első és utolsó helyű) nemzetközi rangú közlemények súlyozottan beszámítottak, a közgazdaság- és jogtudományok, valamint a társadalom- és bölcsészettudományok esetében azonban – az eleve alacsony teljesítmény okán - a bármilyen szerzős (nem lehet első helyet figyelembe venni, mert az alacsony teljesítmény okán értelmezhetetlenek – áttekinthetetlenek lennének az ábrák) publikációk az utolsó öt évből.

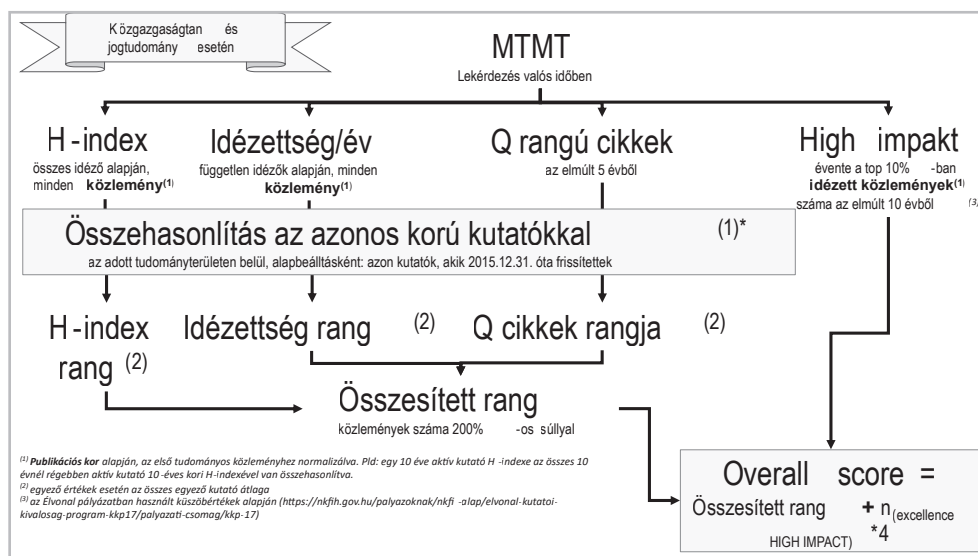
Nem lehet eléggé felhívni arra a figyelmet, hogy ez a sor egyre megengedőbb, csak hogy egyáltalán összevethető adatok születhessenek, tehát hogy a közgazdaságtan és jogtudományok, majd a társadalom- és bölcsészettudományok esetében egyre kevésbé történt meg a szűrés. Ebből is látszik, hogy a tudománymetriai kedvezmények azért kerültek beállításra, hogy egyáltalán figyelembe vehetők legyenek a természet- és alkalmazott tudományterületeken kívüli akadémikusok is.¹⁵

8. ábra: a kutatás módszertana, magyarázó tételekkel

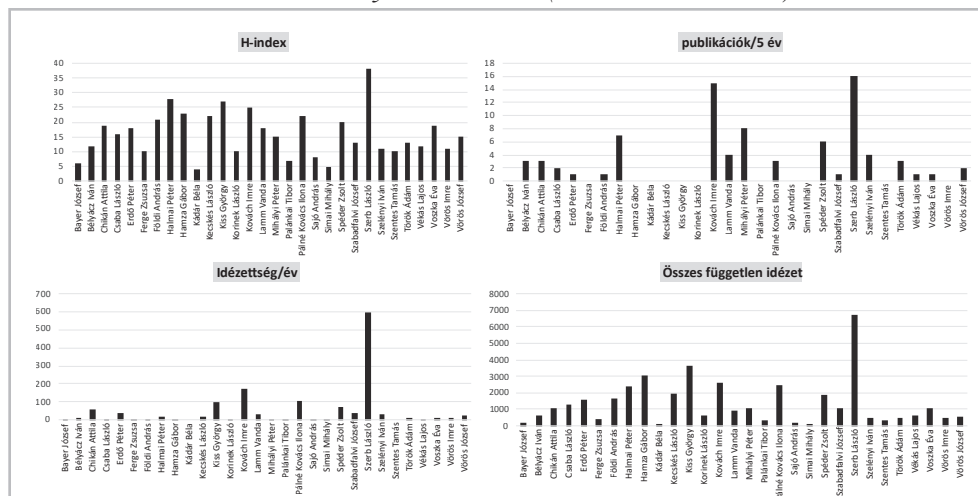
- Hol: www.scientometrics.org
- Milyen adatbázis alapján: **MTMT**
- Kit:
- Elemzési módszer: **lásd következő dia**
- Milyen beállításokkal:
 - Tudományterület: adott **tudományterületi lehatároltság**
 - Korcsökkentés mértéke: **nem releváns**
 - High impact cikkek **nélkül**
(ilyen cikkek: Szerb László: 12, többiek együtt: 7)
- Mikor: **2024.12.31-es adatokkal**

Bayer József
Bélyácz Iván
Chikán Attila
Csaba László
Erdő Péter
Ferge Zsuzsa (2024.04.04 én elhunyt)
Földi András
Halmi Péter
Hamza Gábor
Kádár Béla
Kecskés László
Kiss György
Korinek László
Kovács Imre
Lamm Vanda
Mihályi Péter
Palánkai Tibor
Pálné Kovács Ilona
Sajó András
Simai Mihály
Spéder Zsolt
Szabadfalvi József
Szerb László
Szelényi Iván
Szentes Tamás
Török Ádám
Vékás Lajos
Voszka Éva
Vörös Imre
Vörös József

9. ábra: az elemzés módszertani váza a scientometrics.org leírása alapján

10. ábra: numerikus adatok a IX. osztály akadémikusairól (2024.12.31-i adatokkal)

A jogász és közgazdász akadémikusok személyre lebontott adatai meglehetősen heterogén képet mutatnak a H Indexek, a publikációs, idézettségi és az összes független idézettségi adatok szempontjából, amennyiben egymáshoz viszonyítjuk őket, tehát kutatói kvalitás tekintetében nem egy homogén testületről van szó. A másik kritikus terület azon akadémikusok köre (és a 4/5-ük ilyen), akik mind a hazai, mind a nemzetközi tudományos térben alig vagy teljes mértékben láthatatlanok.¹⁶ Számos mutató esetében ez nemcsak az utolsó 5 vagy 10 évre jellemzi őket, hanem egész életteljesítményükben, amelyre a 10-12. ábrák is rávilágítanak. A 2025-ben beválasztott (illetve rendes taggá választott) akadémikusok többségénél pedig – a

már bent lévő társaikhoz képest – egy kivételtől eltekintve még kirívóbb a teljesítményhiány, még az utóbbi néhány évre visszatekintve is.

A IX. OSZTÁLY JOGÁSZ-KÖZGAZDÁSZ AKADÉMIKUSAINAK
ÉS LENTNER CSABA PROFESSZOR TUDOMÁNYOS
TELJESÍTMÉNY ADATAINAK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE

2025 tavaszán¹⁷, illetve korábban 2016-ban¹⁸ éles kritikával illetem a IX. osztály tagjainak működését, nem konvencionális gazdaságpolitikai tanok elleni támadásukat. A 2016-os konfrontálódásra az adott okot, hogy a kormány, illetve a központi bank új típusú közgazdasági közgondolkodási programját, nem konvencionális gazdaságpolitikáját éles kritikával illették.¹⁹ Én az új típusú közgazdasági közgondolkodási program védelmére keltem, amelynek vezető szakértője vagyok. A 2016-os történések kapcsán már szenvedtem el sérelmeket²⁰, ám tudományos munkám újabb lendületet vett, főleg a nemzetközi térben képes voltam a legmagasabb szintű tudományos folyóiratokban a nemzeti gazdaságpolitika tudományos rendszertanát, működési mechanizmusát elemző dolgozatokat megjelentetni, a mögöttük lévő kutatásokat az általam irányított tudományos műhelyeken keresztül sikerre vinni.²¹ Tudományos iskolateremtő, nemzeti és nemzetközi térben is kimagasló kutatói és publikációs tevékenységemet a 2012-ben adományozott Wekerle Sándor Tudományos Életműdíj²² után 2018-ban Magyar Érdemrend tisztikereszttel²³, 2021-ben Magyar Zoltán Közigazgatás-tudományi Emlékéremmel²⁴ ismerték el, a 2010-es évek közepén a Magyar Bankszövetség javaslatára a Pénzügyi Kultúra Nagykövete²⁵ lettem. A Nemzeti Közszoigazgatási Egyetem Teljesítményértékelési Rendszerében (TÉR) a bevezetése óta, professzori kategóriában rendre az első helyezést érem el.

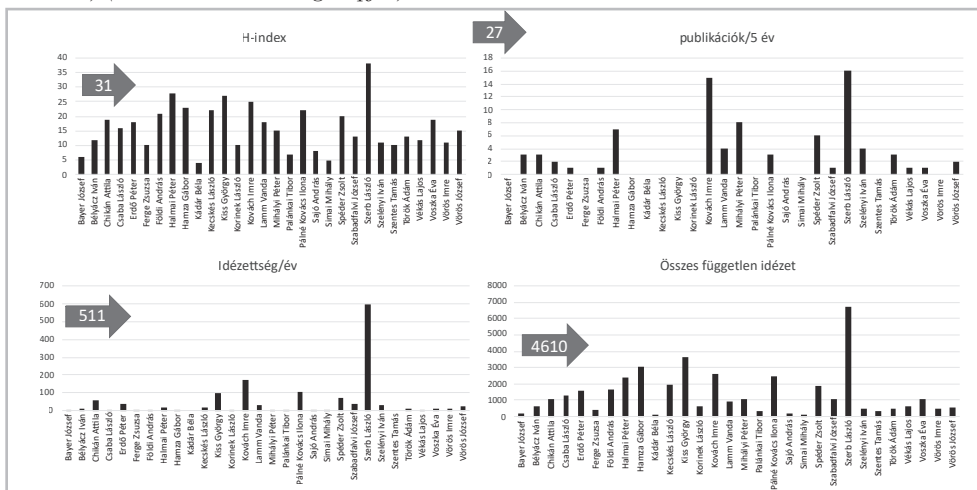
Mindezen tudományos előmenetel, vezető kutatói szerep, hazai és nemzetközi elismertség alapján 2021. február 2-án pályázatot nyújtottam be az MTA Állam és Jogtudományi Bizottságához, államtudományi-állampénzügyi témában, az aktív állam-vezérelt pénzügyi irányítás előnyeit bemutatva, a szocialista tervgazdasági és a neoliberális piacgazdasági struktúrákkal összevetve. Egy MTA doktori pályázat lebonyolítása általában egy-másfél év. Esetemben azonban 5 év alatt ez nem történt meg. Részleges bírálati eljárások ugyan történtek, így a habitusvizsgálat során mind a három értékelő jelesre minősítette a munkámat, a komplex habitusvizsgálati pontszám értéke pedig az elvárt szint 600 százalékán állapította meg az eljáró bizottság, de az 5 éve tartó indokolatlan eljárásiidő tolodás már önmagában is sokat sejtető volt. Éreztem, hogy a neoliberális pénzügypolitika tudományos cáfolata terén vitt munkásságom miatt a pályázatom objektív elbírálására képtelenek lesznek (magyarul: leszámolásra készülnek)²⁶ az MTA IX. osztályának tagjai, és a hozzájuk importált²⁷ CEU-s, polgári oldalról diszkvalifikált, baloldali-marxista történészek. Időközben a Magyar Tudományos Akadémia jubileumi ünnepi üléséről a jogász és közgazdász akadémikusok testületileg Orbán Viktor miniszterelnök távolmaradását kérték, sőt büntetőjogi felelősségre vonását is kilátásba helyezték közösség elleni uszítás végett.^{28, 29} Mindezek alapján arra a döntésre jutottam, magamat az Akadémiáról kirekesztett miniszterelnök sorstársaként értelmezve, hogy a pályázatomat visszavonom. A 72/24/2021/DTT_D számon nyilvántartott pályázatomat

visszavonó bejelentésem az MTA 2025. május 7-én visszaigazolta, vagyis tudomásul vette a visszavonó döntésem. Az öt év után tett visszalépésemben szerepet játszott az a felismerés, hogy a Magyar Tudományos Akadémia nem képes objektív tudományos alapon döntést hozni³⁰, s emellett rádöbbsentem, hogy a pályázatom bírálataira hivatott IX. osztály tagjainak a zöme teljesítményhiányos, nemzetközi publikációs-tudományos standardok ismeretével nem rendelkezik, azokban nem járatos. Sőt, az akadémikusi tudományos teljesítményeik messze alatta maradnak az én eredményeimnek. Szakmai és etikai értelemben alkalmatlanok a pályázatom elbírálására. Úgy tapasztaltam, hogy az MTA IX. osztály szellemiségével teljesen ellentétes állampénzügyi felfogásom lassítja öt éve az eljárást, s a polgári kormány melletti tudományos-közéleti szerepvállalásom náluk fekete pont.³¹ Az Akadémián uralkodó állapotok, különösen a társadalomtudományi osztályoknál nem teszik lehetővé az objektív, politika mentes értékelő munkát.³² Egyfajta sértődöttség, hatalom visszaszerzési vágy van a „levegőben”. MTA pályázati (elszámolási, értékelési) más problémák is felmerültek, amelyek tisztázásra várnak,³³ a sajátomon kívül. Noha a magyar tudományos élet Akadémián kívüli szegmensében vannak igazán kritikus, a problémákat szervezet-önfejlesztő módon megoldani kívánó felelős vezetők is,³⁴ amely példát adhatna az MTA vezetésének.

Tudományos munkámat a visszalépést követően lekicsinyülő minősítésekkel illette az MTA vezetése, amelynek ezúton, e fejezetben tudománymetriai összehasonlító elemzés útján kívánom a cáfolatát adni.³⁵ Az elemzést az e dolgozatban alkalmazott [www. scientometrics.org](http://www.scientometrics.org) tudományos rendszer segítségével végzem el. Az MTMT, Scopus, rendszereket, adatbázisokat használom fel.³⁶ Saját teljesítményemet a IX. osztály akadémikus tagjaival vetem össze. A vizsgálat módszertana a 9. ábrában bemutatott logikai váz mentén történik. Az elemzésben a korcsökkenés nem releváns. A vizsgálat 2025.07.25-én történt meg. A feltáró elemzés további módszertani részletei: https://scientometrics.org/updates/files/Tudomanyometria_rovid_leiras_hun.pptx

Az MTA IX. osztály jogász és közgazdász levelező és rendes tagjainak Hirsch Indexét, az utolsó öt év alatt teljesített publikációinak éves átlagszámát, az egy évre jutó idézettségét és az összes független idézettségét összevetettem a sajátommal. Megállapítom, hogy 2020-2024 (2025) időszakában, amikor a pályázatom elbírálás alatt állt, az valamennyi jogász és közgazdász akadémikus tudományos teljesítményét messze meghaladta.

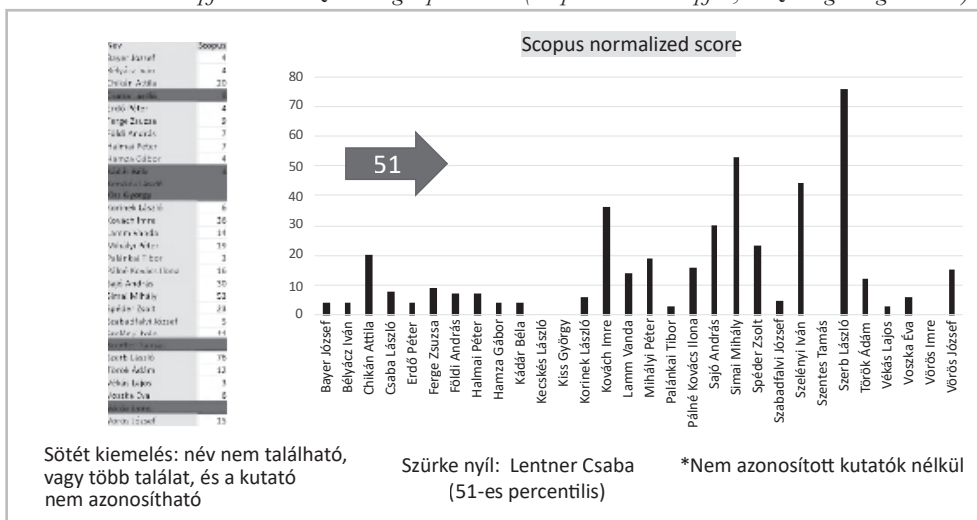
11. ábra: numerikus adatok az akadémikusokról, Vö. Lentner Csaba professzor értéke (2024.12.31-i adatokkal) (www.scientometrics.org alapján)

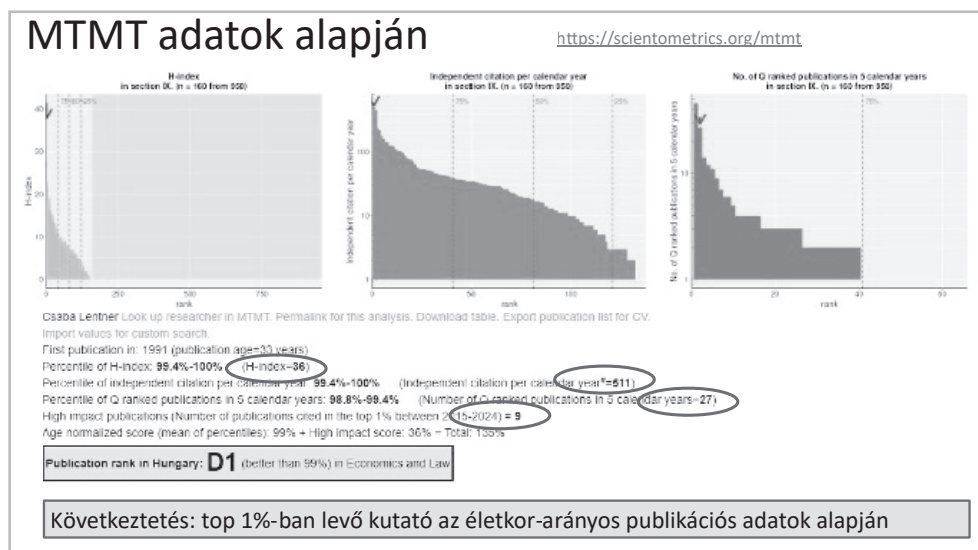
Az életkor alapján normalizált percentilis (Scopus adatok) alapján a kutatói teljesítményem (Scopus azonosítóm: 56614522100) a pályázati időszakomban az összes akadémikusi pozícióban lévők teljesítményét meghaladja.³⁷ A 12. ábra baloldali mezőjében, eltérő színnel jelölt akadémikusok a Scopus adatbázisban vagy nem találhatók (magyarán nincs nemzetközi publikációjuk), vagy ugyanarra a névre több találat is fellelhető, illetve a kutató nem azonosítható.

A numerikus adatok (11. ábra) és az életkor alapján normalizált átlagos percentilis számok alapján (12. ábra) személyemre vonatkozóan már adódhat a magas tudományos eredmények vétele. Ami az MTMT és a Scopus adatbázisok alapján a 13. és 14. ábrákban további kifejtésre is kerül.

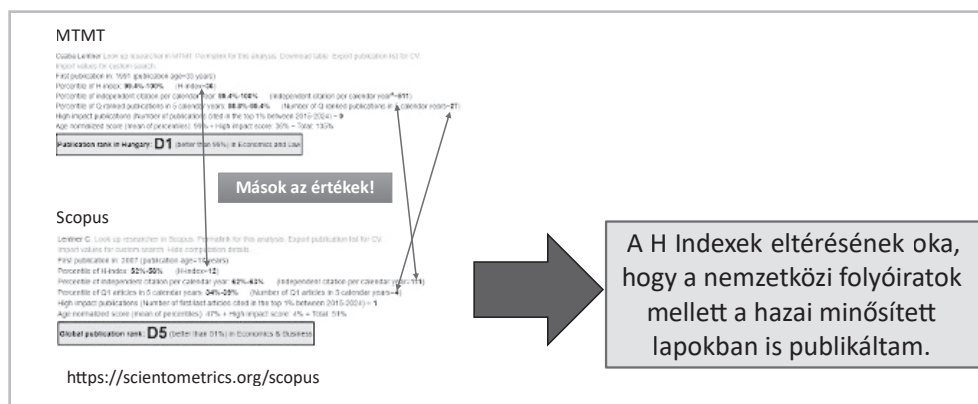
12. ábra: Életkor alapján normalizált átlagos percentilis (Scopus adatok alapján, összes tag átlag: 16%*)

13. ábra: az MTMT adatok alapján Lentner Csaba tudományos kiválósági rangsorba állítása

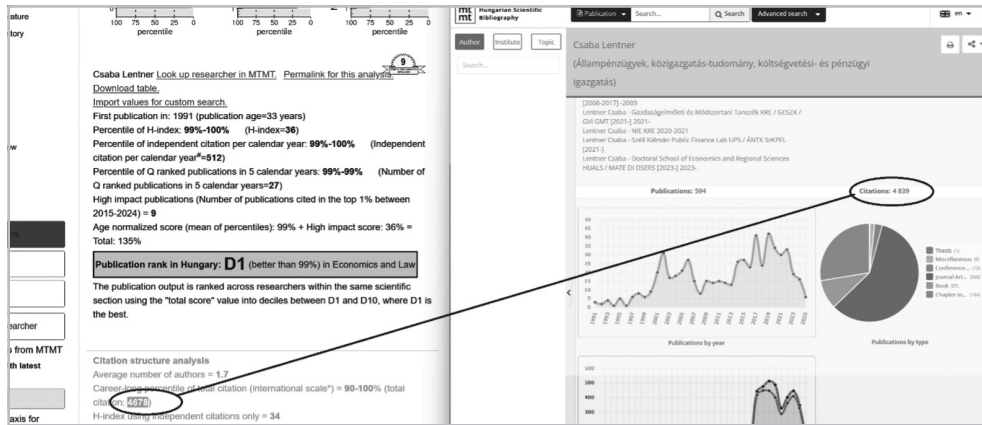

14. ábra: Scopus adatok alapján Lentner Csaba tudományos kiválósági rangsorba állítása

Kiegészítés: A 10. és 11. ábrákban lévő akadémiai és saját numerikus adatoknál, amelyek az MTMT alapján kerülnek bemutatásra lényeges, hogy az MTMT szerzői adatlap és az összefoglaló táblázat adatai eltérhetnek. A bemutatott számítások a kedvezőbb adatokkal kalkulálnak. Lásd a saját, 15. ábrában lévő, átvett MTMT adatokat, a jobb oldalon. A baloldali rész a scientometrics.org adatbázis alapján számítottak. A Scopus-on belül is biztos, hogy van eltérés attól függően, hogy API-val kérjük le az adatot, vagy a honlapon nézzük meg. Kisebb eltérés tehát így az MTMT esetén is lehet ugyanezen okból.

15. ábra: pontosító adatok az MTMT alapján

A bemutatott tudománymeriai számítások alapján egyértelműen bizonyított, hogy a pályázatomat értékelő osztály akadémikusainak teljesítményét felülmúltam. Az ezt igazoló számítások eredményei amikor már látszódtak, ezért tartottam etikátlannak, hogy olyanok értékeljenek, akiknek a teljesítményét messze felülmúlom.

Az Akadémia megújításáért vitt küzdelemben a teljesítményhiányos akadémikusokkal szemben nem vagyok egyedül, széles polgári értelmiségi réteg osztja a gondolataimat, Schmidt Mária, Pokol Béla, Lánczi András és más professzorok.³⁸ A jelenlegi közéleti megnyilvánulások előtti évtizedekben az MTA reformjának szükségessége akadémikusok³⁹, és más vezető professzorok részéről is felmerült, ám ezen javaslataik érdemi eredménnyel máig nem jártak.⁴⁰ Polgári oldalról ezért is láttuk szükségességét 2025 tavaszától, hogy az MTA-problémát a tudományos- és társadalmi közéletben erősebben exponáljuk.

DE MILYEN VETÜLETŰ SZAKMAI PORTFÓLIÓKKAL BÍRNAK AZ ÚJ, „IDEÁLIS” AKADÉMIKUSJELÖLTEK? KIS MAGYAR KÖRKÉP – 2 KONKRÉT ESETTANULMÁNYON KERESZTÜL

A további kontraszt érzékeltetésére bemutatom, hogy kik a preferált MTA tagjelöltek, két esettanulmányon keresztül. Előre bocsátom, hogy tudománymetriai adatokkal mélyebb számításokat nem végzek e két jelöltre, mindössze az MTMT alapján az alacsony numerikus adataikra utalok, az összefoglaló táblázataik alapján, az enyémmel összevetve.⁴¹ de főleg annak jártam utána, hogy az MTA akadémikusainak neoliberális szellemiségével milyen mértékben mutatnak átfedettséget. A IX. osztály akadémikusainak tudományos teljesítményét messze felülmúlóként hangsúlyozom azonban, hogy nem az én teljesítményem a releváns, hanem az akadémikusoké és az új tagjelölteké. Miért nincs nekik megfelelő tudományos teljesítményük? Erre kellene, hogy választ adjanak, nem pedig azzal foglalkozzanak, hogy a személyemet 2016 után 2025-ben is újra lejáratják.

Véletlenszerű mintavétellel tehát két magyar akadémikusjelölt tudományos publikációs tevékenységét vizsgáltam meg a IX. osztályból abból a célból, hogy az ország nemzetközi

versenyképességét, jó hírét, a kedvező befektetői döntések előidézését mennyiben szolgálják. Vizsgáltam azt, hogy kutatásaik mennyire tudományosak, világszínvonalúak. Tettem ezt azért is, mert ugyan a IX. osztály akadémikusainak kétharmada nemzetközi térben mérhető tudományos munkát nem folytat, gyengébbek 87,83 százalékkal a világ átlagos szintjénél, de azt reméltem, hogy a jelöltek, az utánpótlás talán aktívabb, eredményesebb.

Akadémikusjelölt 1. A korlátlan politikai hatalom (félre) használatával foglalkozik, értsd a magyar gazdasági kormányzással összefüggésben, sőt, kifejezetten arra vonatkozóan. Még pontosabban a 2010 utáni gazdasági irracionalitásokkal, gazdasági populizmussal, már ami a jelen viszonyainkat illeti, öszerinte, az ő szemszögéből. Verebes gondolatai köre a gulyáskom-munizmusból a gulyáspopulizmusba való zuhanás. A szocialista tervgazdaság és a polgári kormány gazdaságpolitikája közötti párhuzamokat vázolja. Szerinte diktatúra mindkettő, a hatalommal való visszaélés. Körülötte egy kutatói csoport formálódott, akik hasonló, az ország megítélésére kedvezőnek nem mondható stílusban, sokszor a tudományos terminológiát mellőző módon írnak. A mintaként kiválasztott jelölt ért el eredményeket. Jó esélye van, hogy az MTA tagja legyen. Külföldön is hivatkozták, olvasták már mintegy 200-an, így a magyar kormányt populizmussal, korlátlan hatalomvágygal, helytelen gazdaságpolitikával illető nézeteit a svájci IDM hitelminősítő is érdeklődve fogadhatta. A HUN-REN Magyar Kutatási Hálózatban dolgozik, továbbá, a Corvinus Egyetemen főállásban, és a Nemzeti Közszerológiai Egyetemen, ahol 2020-tól kiemelt ösztöndíjú kutatóprofesszor. Volt, illetve van lehetősége, hogy a közgazdász és államtudományi hallgatók ezreit tanítva befolyásolja a tanain, könyvein keresztül. A CEU-hoz több szalon kötődött. A független módszerű és eredményt generáló kutatómunka joga megilleti az akadémikusjelöltet, de hogy ez miért történik háromszoros állami finanszírozásban, az adófizetők pénzéből? Logikus, elfogadható választ, magyarázatot nem látok. Költségvetési forrásból miért támogatják országimázs romboló tevékenységét? Talán az esettanulmányban szereplő akadémikusjelölt felettesei, kutatóintézet igazgatói erről bővebb felvilágosítást adhatnak, de elgondolkodhatnak a saját felelősségükön is. A jelölt 196 tudományos dolgozattal rendelkezik, amelyre összesen 1221 hivatkozás történt. Külföldön, idegen nyelven szakfolyóiratban 19 cikket publikált, melyekre 229 hivatkozás történt. H Indexe 14-es.

Akadémikusjelölt 2. Kutatási területe napjaink magyar valósága, amelyet ő populizmussal és tekintélyelvű jelzőkkel illet. Írásai sok esetben, még ha az MTA akadémikusok által legjobb hazai kategóriába gondolt magyar nyelvű folyóiratokban jelennek is meg, inkább tudomány-népszerűsítőek. Ezer szállal kötődik a magyar kormány gazdaság- és tudománypolitikáját beföldön és külföldön kritizáló liberális értelmiségi körhöz. Sőt, maga is emblemikus alakja e csoportnak. Ugyancsak a CEU-hoz kötődött. Tiltakozott a kutatási hálózat MTA alóli kiszervezése miatt, Orbán Viktor miniszterelnököt elmarasztalók, a 200. jubileumi akadémiai közgyűléstől távol tartók egyike. Akadémiai bizottsági elnök. Fő harcosa az akkumulátorgyárak magyar gazdaságból való kiiktatásának. Noha tudjuk, hogy ez egy kényszer, de az akkumulátorgyárak Magyarországra hozása mégis csak segít a foglalkoztatáson, ha alacsony szinten is, de hozzáadott értéket termel, nemzetközi termelési láncba kapcsol bennünket. Azzal a

szemponttal pedig nem foglalkozik az akadémikus jelölt, hogy miért nem igényesebb, magasabb hozzáadott értékű külföldi működőtőke jön be az országba. Noha a választ tudhatná, akadémikus jelölt 1-gyel egyetemben, miszerint a gazdasági tudományos életet évtizedeken át liberális körével egyetemben nem engedték a megfelelő irányba fejlődni, ezzel a vállalati-államháztartási körbe, de főleg a családokhoz, a korszellemhez nem illeszkedő nézetek, módszerek lekerülését (átfolyását) évtizedek óta gátolják. Még a villanyszerelők lapjában is megosztja gondolatait. Nemzetközi tudományos elismertsége az MTMT adatbázis szerint ugyan már mérhető, de a külföldi szakfolyóiratokban megjelent írásaira a hivatkozók kétharmada az egyetemi szobatársaiból, liberális magyar eszmetársaiból kerül ki. Jó esélye van – ha fennmaradnak ezek a torz akadémiai viszonyok –, hogy akadémikus legyen. A jelölt 125 tudományos dolgozattal rendelkezik, amelyre összesen 861 hivatkozás történt. Külföldön, idegen nyelven szakfolyóiratban 12 cikket publikált, melyekre 160 hivatkozás történt (mint utaltam rá a magyar kollégáitól a kétharmada). H Indexe 14-es.

Nyilván nem okozott meglepetést az olvasóban, hogy az MTA IX. osztályának akadémikusi teljesítményeit messze felülmúlom, úgy az sem fog a meglepetés erejével hatni, hogy az akadémikusnak jelöltekét még annál is többszörösebben. 594 tudományos dolgozattal rendelkezem, amelyre összesen 4065 hivatkozás történt. Külföldön, idegen nyelven szakfolyóiratban 53 cikket publikáltam, melyekre 1112 hivatkozás realizálódott. H Indexem 35-ös. Lényeges azonban, hogy jómagam csak az akadémikusság előszobájába akartam belépni, míg a bemutatott akadémikus jelöltek közül az első 4 éve, a második pedig 10 éve már MTA doktorok, tehát 4, illetve 10 éve már az akadémikusság előszobájában vannak. Én pedig az előszobából is visszalépni kényszerültem, a rám nehezedő politikai nyomás következtében. Esetem világosan rávilágít, hogy Magyar Tudományos Akadémia működése alkotmány sértő, a tudományos kutatók objektív elbírálását, a tudomány szabadságát nem biztosítja.

Summázva e fejezetet, a magyar gazdasági és társadalmi versenyképesség alakításával, szervezésével, szabályozásával kapcsolatos Gazdaság és Jogtudományok Osztályának közönsége, akadémikusai, és a kontraszelektivitás által oda előbb-utóbb bekerülő, bizony nem szolgálják átfogóan Magyarország előbbre jutását, ők nem feltétlenül a legjobbak. Nem igazodnak a magyar nemzetgazdaság gyakorlatához, a gazdaságpolitikai váltáshoz. Hát ezért is kerül Magyarország egyre hátrább a nemzetközi versenyképességi rangsorokban. Ezért vannak EU-s kötelezettségzegési eljárások, európai bírósági perek ellenünk. Ezért van a magyar társadalom és vállalkozói kör meghatározó részében ellenállás, ellenszenv a magyar kormány politikájával szemben.⁴²

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS MEGOLDÁSI JAVASLAT

A Magyar Tudományos Akadémia jelenlegi formájában alkotmányellenesen működik. Noha a magyar Alaptörvény (2011. évi CXIX.) védi a Magyar Tudományos Akadémia tudományos szabadságát, ám az MTA nem biztosítja a tudományos szabadságot. A tudományos eredmények megítélését, az MTA-ra pályázó MTA doktorok és akadémikus jelöltek pályázatait nem átlátható és nem teljesítményalapon értékeli. Az akadémiai tudományos térbe nem engedi be a másként gondolkodó kutatók tudományos eredményeit, azokat nem legalizálja.

Az akadémikusok teljesítményhiánya, nemzetközi tudományos életben való láthatatlansága és politikai prioritásokat, magánérdekeket képviselő döntési-pályázati mechanizmusa nem teszi lehetővé a magyar tudomány fejlődését. Ezért Magyarország törvény által szabott legfőbb tudományos intézményében a Magyar Tudományos Akadémián az elmaradt rendszerváltást végre kell hajtani, új Akadémiai Törvényt kell alkotni.

1. Az MTA teljes tagságát tudományos teljesítményeik szempontjából felül kell vizsgálni. Azokat az akadémikusokat és MTA doktorokat, akik az elvárt nemzetközi tudományos normákat nem érik el, akadémiai tagságuktól meg kell fosztani, egyidejűleg a méltatlanná vált akadémikusok számára az emeritus akadémikus cím használatát – méltanyossági okokból – felkínálni. Az akadémikusi teljesítmények felülvizsgálata nemzetközi és hazai tudományos szakértők bevonásával történjen.
2. Az akadémikusságra, MTA doktorságra, bizottsági tisztségekre méltatlanok tiszteletdíj folyósítását le kell állítani, az MTA központi költségvetési finanszírozását felül kell vizsgálni, az új Akadémiai törvény céljának megfelelően kell kialakítani. Az akadémikusi díjazást (apanázs rendszerét) fel kell számolni. Az MTA tagság kizárólag erkölcsi, tudományos elismerést jelentsen, ne pedig kiegészítő jövedelemforrást.
3. Jöjjön létre egy új tagságú és a jelenleginél kisebb létszámú új Magyar Tudományos Akadémia, kizárólag tudományos teljesítmény alapon. Az akadémikussá válás követelményeit az Országgyűlés és a tudós testületek által felállított hazai és nemzetközi szakértők állapítsák meg. Az új akadémiai szervezeti keretekre Akadémiai Törvényt kell alkotni.
4. Széchenyi István szellemiségét megőrizve a Magyar Tudományos Akadémiát a magyar érdekek szolgálatába kell állítani. Megújulásával szolgálja a tudást, a nemzetet és az egyetemes tudományt. Célja legyen, hogy hozzájáruljon az ország gazdaságának, társadalmának fejlődéséhez, a családok életfeltételeinek javításához, a tudásának és a képességeinek fejlesztéséhez. Az akadémiai és a tudományos élet kapcsolatára, a jogok és kötelezettségek meghatározására kétharmados törvényt kell alkotni. Az Alaptörvényben és más kapcsolódó törvényekben a tudós testületek (MTA, MAB, HUN-REN, egyetemek) feladatait, működésük kereteit újra kell szabályozni.
5. Az Akadémia új szervezeti vezetőit, az új akadémia tagokat a jövőben az MTA közel 18 ezres köztestületi tagsága válassza a nemzetközi standardok szerinti követelményeket teljesítők köréből, nem pedig másfél-két tucat jobbra teljesítményhiányos, azonos politikai nézeteket valló („összeszokott”) szakosztály közösség. A mintegy 18 ezres köztestületi tagság a magyar tudomány derékhada, akiket az akadémiai döntéshozatalba be kell vonni.
6. Az Akadémia maradjon meg a magyar tudomány fellelvára, de jogait kizárólag a teljes köztestületi tagsága által gyakorolja.
7. A magyar tudományos élet új bástyájává kell emelni a Magyar Akkreditáció Bizottságot. A tudományos teljesítmények mérésében és megítélésében az egyetemi tanárok kinevezésében az MTA befolyást teljes mértékben fel kell számolni. A professzorok kinevezése előtt vizsgált publikációs teljesítmények mérésénél az MTA által kiadott tuda-

mányos folyóirat listákat figyelmen kívül kell hagyni. A MAB alkosson új tudományos folyóirat listát, és az eljárásaiban az egyetemi tanári, egyetemi, kari, doktori iskolai akkreditációk során ezeket alkalmazza. A jelenlegi, megtépzott akadémiai tisztség és MTA doktori cím nem jelenthet előnyt az felsőoktatási intézmények oktatói karának teljesítményértékelésében.

8. Az egyetemek tudományos erőforrás központ jellegét indokolt tovább erősíteni. Az MTA jelenlegi tagjainak befolyását az egyetemi doktori képzésekben fel kell számolni. A MAB által megítélt professzori címek, majd a későbbiekben létrehozandó professzori kategóriák – a francia minta alapján – legyenek a magyar tudományos élet fokozatai. A MAB ennek bevezetésére dolgozzon ki feltételrendszert.

J E G Y Z E T E K

- 1 <https://qubit.hu/2019/10/28/megszabadulna-a-kormanyt-kritizalo-tudosoktol-freund-tamas-az-mta-lehetseges-uj-elnoke>
- 2 Különösen a történeti, társadalomtudományi, jogász-közgazdász akadémiai osztályok befolyása erős a 2025 nyaráig a HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat égisze alatt működő kutatóintézeteknél. 2025 kora nyarán az Eötvös Loránd Tudományegyetem szenátusa kezdeményezésére ezek a kutatóintézetek (amelyek tagságát 2019-ban találoán minősítette Freund Tamás jelenlegi MTA elnök) átkerültek az ELTE-hez, a HUN-REN-nel kötött megállapodás alapján. Korábban, mint ismeretes 2019-ben az MTA felügyelete alatt működő összes kutatóintézet irányítása az MTA-tól elvonásra került, s létrejött az Eötvös Loránd Magyar Kutatási hálózat. Az egykori ELKH-s, jelenleg HUN-REN-es társadalomtudományi, gazdasági kutatóintézetek - alapvetően a permanens teljesítményhiányuk miatt – kerülnek folyamatos felügyeletváltás alá. Freund Tamás 2019-ben nagyon jó diagnózist adott a működésükről, szinte előre vetítette a változásokat.
- 3 A polgári kormány ipartelepítési politikáját, gazdaságpolitikáját rendre kritika alá veszik, populista - „tudománynépszerűsítő” íásaikban, interjúikban, de korábban a Bokros-csomag, a devizahitelezés elterjedése, és más liberális kormányokhoz köthető megszorító intézkedések ellen alig emelték fel a szavukat, sőt a támogatóik voltak.
- 4 Nyilván a felhúzó hatás a nemzetgazdasági versenyképességre holisztikus megközelítésből ítélhető meg még alaposabban, ám álláspontom, hogy a problémát a gyökerénél kell megragadni. A tudományos élet és az egyetemi képzés meghatározó bázisintézményénél, az MTA-nál, különösen a jogász és közgazdász akadémikusoknál, akiknek a befolyása az egyetemi képzésekre, doktori iskolákra, de magára az MTA szellemiségére máig meghatározó. Lényegében az ő teóriáik, teljesítményük diktálja az egyetemi tananyagot, az elsajátítandó ismeretek körét, amely a gazdaságban, a munkaerőpiacon a munkaerő képességében, tudásminőségében, a kormányzati gazdaságpolitikához történő hozzáállásban jelentkezik.
- 5 Az adatok <https://www.imd.org/> nyilvános adataiból kigyűjtve.
- 6 Ennek a tudásvolumen és minőség „lecsorgásnak” a felülvizsgálata zajlik, de még nem ért véget. Mint bemutatásra kerül, a társadalomtudományi akadémiai osztályok gyenge teljesítménye 2019-ig szinte lebénította a felügyeletük alatt működő kutatóintézeteket. Az első átszervezést követően, 2019-től a kutatóintézetekre a befolyásuk már csak közvetetten érvényesül, de jelentős. De az egyetemi képzések tartalmának befolyásolására még képesek az akadémikusok, ám e szerepük tovább mérséklése egyre égetőbb szükségszerűség, kifejezetten a társadalom-tudományok területén.
- 7 E nemzetközi minőségi kategória fogalmát lásd bővebben: <https://www.scimagojr.com/journalrank.php>, <https://www.editage.us/blog/guide-to-journal-rankings-what-are-quartiles-q1-q2-q3-q4-journal/>
- 8 A Scopus adatbázisokból kinyert információk alapján adódhat egy olyan akadémiai ellenvélemény az általam leírtakra, hogy a kimagasló tudományos teljesítményeket elérő országok tudósai úgynevezett predátor lapokon publikálnak, amelyek nem mérvadók. A probléma az, mint bemutatásra kerül, hogy a magyar jogász és közgazdász

akadémikusok pedig jóformán sehol nem publikálnak. Továbbá, a predátor szó kinyilvánítása olyan nemzetközi rangsorban lévő folyóiratokra, mind a Los Angeles-i 467-es H Indexű PlosOne tudományos periodikára, vagy a svájci MDPI által gondozott 207-es H Indexű Sustainability folyóira a magyar akadémikusok tájékoztatatlanságára vall. Kritikájuk szinte komikus voltát igazolja, hogy a magyar akadémikusok (közülük is csak páran) jobbára a magyar kiadású 21-es H Indexű Acta Oeconomica-ban és a 7-es H Indexű Public Finance Quarterly (jelenleg Corvinus Egyetemen kiadott) folyóiratban képesek írásaikat közzétenni. Ég és föld a presztízskülönbség az összevetett hazai és külföldi lapok között (amit a nagyságrendileg eltérő H Indexek egyértelműen kifejeznek), és ez által a teljesítményhiányos magyar és a versenyképes nemzetközi tudósok között.

- 9 E nemzetközi minőségi kategória fogalmát lásd bővebben: <https://www.scimagojr.com/journalrank.php>, <https://www.editage.us/blog/guide-to-journal-rankings-what-are-quartiles-q1-q2-q3-q4-journal/>
- 10 Lényegesen jobbak az élő- és élettelen tudományos osztályok akadémikusainak teljesítményei, mint a társadalomtudományok területén lévőké, ám ezen osztályok tagsága körében is tapasztalható egy erős differenciálódás. Vannak egészen kimagasló nemzetközi teljesítményeket elérő (orvosok, fizikusok, matematikusok, agrár akadémikusok), és van a középmezőny, kvázi a nagy magyar átlagnak megfelelőek, és vannak az osztályok egyharmadát kitevő nagyon alacsony teljesítményűek.
- 11 Györffy B, Nagy AM, Herman P, Török Á.: Factors influencing the scientific performance of Momentum grant holders: an evaluation of the first 117 research groups. *Scientometrics* 2018;117(1):409-426. [https://doi.org/10.1007/s11192-018-2852-1\(01234567890,-volV\)\(01234567890,-volV\)](https://doi.org/10.1007/s11192-018-2852-1(01234567890,-volV)(01234567890,-volV)) Györffy B, Csuka Gy, Herman P, Török Á.: Is there a Golden Age in publication activity? – an analysis of age-related scholarly performance across all scientific disciplines. *Scientometrics* 2020;124:1081–1097. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03501-w> Györffy B, Herman P, Szabó I.: Research funding: past performance is a stronger predictor of future scientific output than reviewer scores. *Journal of Informetrics* 2020;14:101050. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2020.101050> Munkácsy Gy, Herman P, Györffy B.: Comparison of scientometric achievements at PhD and scientific output ten years later for 4,790 academic researchers. *PLoS One* 2022;17(7):e0271218. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0271218>, Györffy B, Weltz B, Munkácsy Gy, Herman P, Szabó I.: Evaluating Individual Scientific Output Normalized to Publication Age and Academic Field Through the Scientometrics.org Project. *Methodology* 2022;18(4):278-297. <https://doi.org/10.5964/meth.9463>, Györffy B, Weltz B, Szabó I.: Supporting grant reviewers through the scientometric ranking of applicants. *PLoS One* 2023;18(1): e0280480. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0280480>, Szluka P, Csajbók E, Györffy B.: Relationship between bibliometric indicators and university ranking positions. *Sci Rep* 2023;13:14193. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-35306-1>
- 12 Az aktualitásra és a teljeskörűsége tekintettel az értékelésben szerepel a 2024-ben elhunyt Ferge Zsuzsa professzor, de a 2025 nyár elején levelező taggá választott Szerb László is, aki a tudományterületének legkiválóbb kutatója. További elemzések alapját képezheti, hogy miért csak 2025-ben választották be az akadémikus körbe.
- 13 Lsd. Figure 1A, in Györffy, B., Weltz, B., Munkácsy, G., Herman, P., & Szabó, I. (2022). Evaluating individual scientific output normalized to publication age and academic field through the Scientometrics.org Project. *Methodology*, 18(4), 278-297. <https://meth.psychopen.eu/index.php/meth/article/view/9463/9463.html>
- 14 Lsd. Figure 1B in Györffy, B., Weltz, B., Munkácsy, G., Herman, P., & Szabó, I. (2022). Evaluating individual scientific output normalized to publication age and academic field through the Scientometrics.org Project. *Methodology*, 18(4), 278-297. <https://meth.psychopen.eu/index.php/meth/article/view/9463/9463.html>
- 15 Lsd. Table 1 uo.
- 16 Ezt más megvilágításba helyezheti, ha egy-egy akadémikus országos vagy nemzetközi fajsúlyú tudományos szervezet megszervezésére vagy irányítására vállalkozik, ami a publikációs tevékenységétől esetleg visszafogja.
- 17 Lentner Cs. A Magyar Tudományos Akadémia megújításáért (I.). *Polgári Szemle*, 21. évf. 1–3. szám, 2025, 5–12., DOI: 10.24307/psz.2025.0501 <https://polgariszemle.hu/aktualis-szam/1367-a-magyar-tudomanyos-akademia-megujitasaert>
- 18 Gazdasági Rádió (Trend FM) (2016) - <https://www.youtube.com/watch?v=Euv7SAxWAKU> Kossuth Rádió (2016) <https://www.youtube.com/watch?v=sNIHFUaotxc> Echo TV (2016) <https://www.youtube.com/watch?v=3UUmE0c8Y>

- 19 Lásd az MTA állásfoglalást: https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/KTB%20ALLASFOGLA-LAS%20-%202015%20DECEMBER%2010.pdf Az aktív állam-vezérelt gazdaságpolitika egyik fő teoretikusaként erős ellenvélemlényt fogalmaztam meg. Nehezményeztem, hogy az akadémiai fellépésre úgy került sor, hogy előtte (és időközben) az akadémikusok jelentős pénzügyi támogatásokat igényeltek (és kaptak) az MNB alapítványoktól könyv, külföldi utazási és kutatási projektjeikre, noha annak céljával nem értettek egyet. A konfrontációt mélyítette, hogy lényegében a több évtizedes tudományos munkásságom a neoliberális közgazdasági tanok átmenet nélküli és kizárólagos alkalmazásának módját helytelennek ítéli. 2010 előtt a kormányprogram egyik kidolgozója, majd 2010 után a közéletben, és a tudományos életben az egyik képviselője voltam, vagyok. Főbb műveim: Lentner Cs. Közpénzügyek és államháztartástan, 2013, Lentner Cs. Rendszerváltás és pénzügy-politika, Akadémiai Kiadó, 2016, Lentner Cs. A magyar állampénzügyek fejlődéstörténete a dualizmus korától napjainkig, 2019, (angolul 2020, francia kiadásban 2023, kínai kiadásban 2023).
- 20 2016-ban a Nemzeti Közszerolgalati Egyetemen (is) ért támadás (a neoliberális akadémikusokkal történt ütközés után), amelynek következtében a felépített új típusú közgazdasági és állampénzügyi tanaimat és tantárgyaimat, tankönyveimet kivonták az államtudományi képzésből, Közpénzügyi és Államháztartástani Intézetemet felszámolták, vezetéséből visszahívtak. A támadások ellenére az Nemzeti Közszerolgalati Egyetem kiállt mellettem. https://hirtv.hu/ahirtvhirei_adattar/nke-levalthattak-matolcsy-bizalmasat-1395874 Tevékenységem ezt követően az új Közpénzügyi Kutatóintézetben, majd 2021-től a Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhelyben zajlik, amelynek vezetője voltam, vagyok. A kormánytisztviselői képzésben, kormánytisztviselői szakvizsga tananyag jegyzésében folyamatosan fenntarthatam a pozícióimat, és 2025-től a Közigazgatás-tudományi Doktori Iskolában is újra megerősödött a szerepem. A 2016-os ellehetetlenítés idején a tanaim kétségbe vonója, aktív hátráltatója az NKE-n ugyanaz a személy volt, aki 2023-tól, a pályázatom visszavonása idején is, az MTA IX. osztályának elnöke.
- 21 Lásd részleteiben tudományos publikációim és hivatkozásaim teljes kataszterét: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10008404&view=pubTable>
- 22 Megtekinthető: <https://wekerlealapitvany.hu/wekerle-sandor-tudomanyos-eletmudij>
- 23 Lásd: <https://antk.uni-nke.hu/hirek/2018/08/21/allami-elismeresben-reszesult-az-akk-intezetvezeto-egyete-mi-tanara> <https://www.veol.hu/helyi-kozelet/2018/09/ader-janos-koztarsasagi-elnok-magas-allami-kituntetesben-reszesitette-lentner-csaba-kozgazdaszt>
- 24 <https://antk.uni-nke.hu/karunk/cimek-kituntetesek/cimek-kituntetesek-antk>, <https://ajk.kre.hu/index.php/1591-magyar-y-zoltan-emlekerem-kituntetesben-reszesult-lentner-csaba.html>
- 25 <https://www.penz7.hu/hir-reszlet.cshtml?hirId=69>
- 26 Baloldali, CEU-s történészeket vontak be, olyan akadémikus jelöltek, akiknek a pályázata a 2025-ös tavaszi akadémiai tagválasztás előtt állt (falmászáskutatót, volt szocialista kormánytagot, SZDSZ-es államtitkárt, a polgári kormány által diszkvalifikált, vagy a polgári kormánytól elpártoltakat, stb.). Álláspontom szerint olyanokat, akik az állampénzügyi szakterület megítélésére tudományterületi szempontból illetéktelenek, vagy a 2010 utáni kormányzás alatt vélt- vagy elszenvedett sérelmeik miatt objektív döntésre nem képesek. Bennem kizárólag a polgári kormány vezető elméleti teoretikusát látták, így a tudományos munkám objektív megítélésére képtelenek voltak. Pikantériája a koncepció eljárásnak, hogy egy volt MSZP-s minisztert is bevonni terveztek, aki kb. jó egy évtized alatt tudta csak a PhD fokozatát megszerezni, sőt a tudományos munkáira még hivatkozás sem érkezett (egy helyreigazítás kivételével).
- 27 Személyre szóló importálások (bizottsági behívások) történtek, egyedi megkeresések alapján, amelyről a történész bizottság elnöke nem is tudott. A transzparens eljárás feltételei ezen a téren sem álltak fenn.
- 28 Heti Válasz Online (2025): <https://www.valaszonline.hu/2025/04/01/mta-200-emlekules-tiltakozo-akademikusok/>, majd egy „nem világos” részleges visszalépés, („kődös”) magyarázkodás történt 6 akadémikus részéről, amelynek tartalmát a Válasz Online sem értette. <https://www.valaszonline.hu/2025/04/02/visszakozo-akademikusok-nem-is-akarnak-kivonulni-orban-latogatasakor/> - Álláspontom szerint azok az Orbán Viktort elutasító, illetve fenyegető tagok léptek vissza a korábbi döntésükből, akik (többségükben) állami intézménytől is jelentős javadalmazásban részesülnek. Megjegyzem továbbá, a polgári kurzus alatt magas állami kitüntésekben és juttatásokban is részesültek. A 2025 tavaszi akadémiai fenyegetés permanenciájaként és komolyságaként ér-

- telmezem néhány hónappal később az MTA IX. osztály jogi bizottsági tagjának alkotmányos rend megdöntésére irányuló nyomásgyakorlási felhívását: <https://mandiner.hu/belfold/2025/09/az-elte-nema-maradt-buntetlenul-megusztta-sulyos-a-fenyegetozest-a-szelsoseges-fleck-zoltan> - <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/09/lanczi-tamas-az-mta-elnokenek-ne-engedje-magat-megfelemliteni>
- 29 A IX. osztály akadémikusainak Orbán Viktort diszkvalifikáló eljárását és annak minőségét jól kifejezi Kenesei István jelzős szerkezetes mondata: „Lapzárta után a karakán akadémikusok egy része meggondolta magát és helyreigazítást kért a Válasz Online-től. Lásd továbbá Kenesei akadémiai légkörre, az átpolitizált tudományra vonatkozó teljes dolgozatát: <https://www.es.hu/cikk/2025-04-04/kenesei-istvan/a-miniszer-felrelep-.html>
- 30 Az átpolitizált Magyar Tudományos Akadémiáról lásd Csaba László akadémikussal készült interjút: <https://24.hu/belfold/2025/04/14/akademikus-vita-csaba-laszlo-az-orban-beszedrol/>, <https://hirklikk.hu/kozelet/joha-a-torvenyhozok-erzekelik-hogy-az-oroszag-elitje-nem-azonosul-azzal-ami-zajlik/444411> - Erre az ellenséges közegre, különösen a IX. osztály velem szembeni kirívóan ellenséges tagjaira (neoliberais teoretikusokra, volt szocialista-liberális miniszterekre, államtitkárokra) utaltam, amikor -5 év után – visszaléptem, nem kértem a pályázati eljárás folytatását, ezzel fellebbezési jogomról is lemondtam. Lásd: a 32. lábjegyzet alapján részletezve az indokokat.
- 31 <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/07/lentner-csaba-egy-arctalan-elnyomo-intezmeny-ellen-harcolok-2>
- 32 <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/06/pokol-bela-magyar-tudomanyos-akademia>, <https://mandiner.hu/belfold/2025/05/az-mta-az-utolso-sztalinista-intezmeny>, <https://index.hu/kultur/2025/02/28/magyar-tudomany-hun-ren-mta-radnoti-sandor-voros-imre-akademikusok-akademiai-dolgozok-foruma/>
- 33 <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/09/itt-az-ujabb-bizonyitek-teljesen-atlathatatlanul-valasztja-tagjait-a-magyar-tudomanyos-akademia>, <https://qubit.hu/2025/09/11/nem-meghurcolni-kellene-oket-hanem-orulni-hogy-itt-dolgoznak-egymas-utan-allnak-ki-a-tudosok-a-magyar-nemzet-altal-megtamadott-ket-kutato-mellett>, <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/09/kutatok-hata-moge-bujva-terelne-el-a-figyelmet-a-hibas-tagfelveteli-rendszererol-az-akademia>
- 34 <https://infostart.hu/interju/2025/09/10/gulyas-balazs-paradigmavaltass-kell-a-magyar-kutatasban-mert-a-hun-ren-teljesitmenye-elmarad-a-nemzetkozi-atlagtol>
- 35 Teszem ezt most a Polgári Szemle hasábjain, hiszen a polgári értelmiséget és a fiatal kutatókat felettébb érdekli az MTA akadémikusainak teljesítménye, összevetve az enyémmel, aki másfél évtizede e folyóirat főszerkesztője vagyok.
- 36 Az openalex.org adatbázison végzendő vizsgálatról terjedelmi korlátok és technikai problémák miatt jelen dolgozatban eltekintek. Az akadémikusok teljesítményét meghaladó munkásságom így is (de akár ez által is) bizonyított, nyilvánvaló.
- 37 Megemlítem, Szerb László levelező tagsága csak a pályázatom visszavonása után lett hatályos, tehát ő nem vett részt akadémikusként a pályázatom 5 éves diszkvalifikálásában. Szerb Lászlót – a vitatott – MTA vagyont kezelő testület elnökét, az Akadémiai Dolgozók Fórumának tagját 2025 közepén levelező akadémikussá választották. <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/05/ellenallas-es-a-hatalomfeltes-a-magyar-tudomanyos-akademian>
- 38 Lásd például néhány jobbító szándékú közéleti megnyilvánulást: <https://www.youtube.com/watch?v=JwOvA-lhnlBM> - https://www.youtube.com/watch?v=MBTI8dYGT_0 - <https://www.youtube.com/watch?v=MR-lQRTmUn-I> - <https://magyarnemzet.hu/belfold/2025/06/pokol-bela-magyar-tudomanyos-akademia>
- 39 Lásd elsőként e dolgozat mottóját adó Freund Tamás akadémiai elnök 6 évvel ezelőti véleményét.
- 40 Például: Csaba László, Szentés Tamás és Zalai Ernő (2015): Mégis, kinek az Akadémiája? Magyar Tudomány 2015/9. száma <https://real-j.mtak.hu/6151/9/2015-09.pdf> - Írásunkban igyekezték rámutatni az MTA-nál megjelenő bürokratikus kinövésekre, különösen azokra, amelyek gátolják a hatékony köztestületi munkát, és zavarják a teljesítmények értékelését. Vastag Gyula (2019): Habilitatio —Persona non grata: Ne habilitálj, publikálj! Statisztikai Szemle, 97. évfolyam 5. szám 504–511. o. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2019/2019_05/2019_05_504.pdf -
- 41 A lekérdezés időpontja, 2025.09.15., az anonim jelöltekével egyetemben. <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10008404&view=pubTable>
- 42 2025. tavaszán egy podcast műsorban egy Corvinus Egyetemet végzett, 40-es, 50-es éveiben járó befektetővel

kerültem vitába. A magyar infláció egyik okaként elmondtam, hogy sok élelmiszert hozunk be, sok energiát, tehát alacsony az önellátási szintünk, amit „tetéz”, vagyis időként megdrágít a forint indokolatlan árfolyamromlása, ami pedig inflációt generál. A vitapartner ellenérve az volt, hogy a magas importon én miért aggódok, nem fontos az önellátás, a minél magasabb önellátási hányad, mert pl. Svájcban nem termelnek narancsot, mégis isznak narancslevet. Én úgy gondolom, hogy ez a vélekedés egy közgazdásztól tipikus lenyomata az elmúlt évtizedek eltúlzott neoliberális-globális szemléletű gazdasági oktatásának, amelyben a nemzeti érdekek, a nemzeti szempontok nem kaptak helyet. Az esettanulmányomban szereplő akadémikusjelöltek oktatási-publikációs tevékenységéből a podcast vita partnerem nemzetgazdaságról, világgazdaságról való felfogása egyenesen következik, különösen annak fényében, hogy a velem ellentétes gazdaságpolitikai felfogású akadémikusjelöltek egyetemén tanult. De nem jártam jobban azon álláspontom fogadtatásával sem, amikor a Trianon által szétszabdalt termelési vertikumok eleve hatékonyságot rontó, és ennek inflációt gerjesztő voltára utaltam. <https://www.youtube.com/watch?v=CfJeli5dzGM>

Szalai Piroska – Varga Mátyás Zsolt

Tanulni és / vagy dolgozni? Így egyensúlyoznak a 15-24 évesek a munkaerőpiacon Magyarországon és Európában

Study and/or Work? How 15-24 Year-Olds Balance in the Labour Market in Hungary and Europe

Összefoglalás

A tanulmány a 15–24 éves fiatalok foglalkoztatási mintázatait vizsgálja az Európai Unióban 2002 és 2024 között, különös tekintettel Magyarországra. Az Eurostat munkaerő-felmérésének (LFS) és makrogazdasági mutatóinak felhasználásával korrelációs elemzést, Granger-ok-sági tesztet és hierarchikus klaszteranalízist alkalmaztunk annak feltárására, mely tényezők befolyásolják leginkább a fiatalok foglalkoztatását. Eredményeink szerint a részmunkaidős foglalkoztatás és a tanulás mellett munkát végző fiatalok arányának növekedése járul hozzá legnagyobb mértékben a foglalkoztatási ráta emelkedéséhez. Ezzel szemben a magas inaktivitás, NEET arány és munkanélküliség rontják a munkaerőpiaci integrációt. A kutatás alapján célzott szakpolitikai beavatkozásokat javasolunk, valamint indokoltnak tartjuk az LFS módszertanának felülvizsgálatát a fiatalok pontosabb mérhetősége érdekében.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: J01, J08, J20, J21

Kulcsszavak: fiatalok foglalkoztatása, munkaerőpiac, NEET, részmunkaidő, tanulás mellett munka, Európai Unió, Granger-okság, klaszteranalízis, LFS

Summary

This study investigates the employment patterns of young people aged 15–24 across the European Union between 2002 and 2024, with a focus on Hungary. Using Eurostat's Labour Force Survey (LFS) and macroeconomic indicators, we employ correlation analysis, Granger causality tests, and hierarchical cluster analysis to identify the key drivers of youth employ-

SZALAI PIROSKA, miniszterelnöki főtanácsadó, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Gazdaság és Versenyképesség Kutatóintézetének munkatársa (piroska.szalai@gmail.com); VARGA MÁTYÁS ZSOLT, Budapesti Corvinus Egyetem nemzetközi gazdálkodás mester szakos hallgatója, (matyas.varga@gmail.com).

ment. Our findings reveal that increases in part-time employment and the proportion of students working while studying are the most significant factors in raising youth employment rates. Conversely, high inactivity, NEET rates, and youth unemployment negatively affect labour market integration. Based on our results, we propose targeted policy interventions and recommend reviewing the methodological framework of LFS to better capture youth employment dynamics.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: J01, J08, J20, J21

Keywords: youth employment, labour market, NEET, part-time work, working students, European Union, Granger causality, cluster analysis, LFS

*„Ha egy olyan foglalkozást választasz, amit szeretsz,
akkor egy napot sem kell dolgoznod életed során.” Konfuciusz*

*„A legtöbbet azért szalasztják el a lehetőséget,
mert overálba öltözködik és munkának néz ki.” Thomas Edison*

BEVEZETÉS

Magyarországon a 2010-es mélypontról máig soha nem látott mértékben bővült a foglalkoztatás. Folyamatosan csúcsokat döntve javult a munkaerőpiacunk szinte minden területe. 2024-ben éves átlagban már 4 millió 699 ezren dolgoztak hazánkban, 2,2 millió nő és 2,5 millió férfi, s 220 ezer munkanélküli volt csupán. A 20-64 évesek foglalkoztatási rátája 81,1 százalékra emelkedett, ami már a 7. legmagasabb érték az Európai Unióban. E korcsoportban a foglalkoztatási ráta javulásunk Málta után a 2. legnagyobb volt. Több, mint duplájára emelkedett a rátája az 55-64 éveseknek (2024-ben 70,4% lett) és azoknak a kisgyermekes anyáknak is, akiknek a legfiatalabb gyermeke még 6 év alatti (2024-ben 75,4% lett), a 20-64 éves korcsoportban nálunk a legmagasabb a felsőfokú végzettségűek rátája (91%) és a teljes munkaidőben dolgozók aránya (77,7%).

Egyetlen olyan szegmens van a munkaerőpiacon, ahol a Labour Force Survey (LFS) hivatalos adatai szerint még az uniós átlag alatt vagyunk, s ez a fiataloké. Ugyan a 2010-es 18,3%-ról 2024-re 27,2%-ra emelkedett hazánkban a 15-24 évesek foglalkoztatási rátája, s ez azt jelenti, hogy a 2010 évi 13,4 százalékpontos uniós átlagtól való lemaradásunk 2024-ben már 7,7 százalékpontra mérséklődött, így is az utolsó helyről a 17. helyre tudtunk előre lépni a tagállamok között. A 8,9 százalékpontos javulásunk az 5. legnagyobb, Hollandia (15,3 százalékpont), Litvánia (12,5 százalékpont), Észtország (10,1 százalékpont) és Írország (9,2 százalékpont) előzött meg bennünket. Az unió átlag 2024-ben 34,9% volt, a legmagasabb értéket Hollandia érte el 76%-kal, a legalacsonyabbat pedig Bulgária 17,3%-kal.

Magyarországon a 2010 évben hatalomra lépő második Orbán-kormány legfontosabb célkitűzése volt a foglalkoztatás bővítése, 2020-ra egymillióval kívánta növelni a foglalkoztatottak számát. E mindenki által túlzónak, megvalósíthatatlannak tűnő célt elérte. Mára a 20-64 éveseknél már szinte azonos mértékű a foglalkoztatási rátánk, mint Németországé, a fiatalok esetében azonban még csak a német szint felénél tartunk.

Az elmúlt másfél évtizedben számos, a fiatalok foglalkoztatásának növelését célzó intézkedést hozott a kormány, de még mindig találunk e szegmensben munkaerőpiaci tartalékot, illetve sok inaktívát, akiknek a munkaerőpiacra történő integrálása – akár atipikus módokon is – kívánatos lenne, segítené a munkaerőhiány enyhítését.

A dolgozatban egyrészt pontosan meg kívántuk vizsgálni hol vagyunk lemaradva az osztrák és német szinthez és az uniós átlaghoz viszonyítva, másrészt mely gazdasági mutatók változásával jár együtt a fiatalok foglalkoztatása (korreláció analízis), s melyeknek a változása van oksági kapcsolatban a ráta változásával (Granger oksági analízis). Továbbá megvizsgáltuk azt is, hogy milyen módon oszthatók klaszterekbe az unió tagállamai e területen (hierarchikus klaszterezés Ward módszerrel).

Az Eurostat nyilvános 2002-2024 időszaki idősorainak felhasználásával multidimenziós vizsgálatot végeztünk a 27 tagállamra és az Európai Unió egészére (ez utóbbit egy földrajzi egységként kezeltük, nem átlagoltuk a tagállamok mutatóit). A foglalkoztatási ráta mellet 15 mutatót vizsgáltuk.

Jelen kutatás a fiatalok foglalkoztatása középtávú trendjének magyarázatához is hozzá tud járulni, továbbá pontosan célzott munkaerőpiaci beavatkozásoknak, kormányzati intézkedéseknek is alapjául szolgálhat.

Kutatási kérdések:

- Azonosíthatók-e olyan tényezők, amelyek az Európai Unióban jelentősen hozzájárulnak, változásuk okozza a fiatalok foglalkoztatásának bővüléséhez?
- Mely országokban vesznek részt a fiatalok nagyobb arányban a munkaerőpiacon? Ott, ahol a munkaerőpiac rugalmas, elérhetők az atipikus foglalkoztatási formák?

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A fiatalok foglalkoztatása az Európai Unióban évtizedek óta a gazdaságpolitika és társadalompolitika fókuszában áll. A munkaerőpiaci integrációjuk kulcsfontosságú, hisz az unió számára most egy olyan időszak következik, amikor 2040-ig évi majdnem kétmillióval csökken a munkaerő – figyelmeztet a Draghi-jelentés (European Commission 2024). A szakirodalom széles körben vizsgálja a foglalkoztatási ráták alakulását, a NEET¹-jelenséget, az atipikus foglalkoztatás terjedését, a munkaerőpiac és az oktatás kapcsolatát, valamint a különböző munkaerőpiaci politikák, intézkedések hatásait. Az alábbiakban tematikusan csoportosítva tekintjük át a legfontosabb elméleti kereteket és empirikus eredményeket.

Humán tőke és oktatás szerepe a fiatalok foglalkoztatásában

A humán tőke elmélete szerint az oktatásba történő beruházás növeli a munkavállalók termelékenységét és ezáltal javítja a munkaerőpiaci esélyeiket (Becker 1964; Cunha – Heckman 2007). Az EU-ban a 2000-es évek óta jelentős hangsúlyt kapott a felsőfokú végzettség arányának növelése, amelyet az Európa 2020 stratégia is kitűzött célként. A kutatások szerint a magasabb iskolai végzettségű fiatalok munkanélküliségi kockázata alacsonyabb (Pompei – Selezneva, 2019; McGuinness et al., 2018), ugyanakkor a képzési rendszerek és a munkaerőpiac közötti elégtelen illeszkedés (mismatch) miatt jelentős az overqualification, overeducation és az overskilling előfordulása, amely a keresett és kínált képzettségek, készségek eltéréseiből fakad (McGuinness et al., 2018). Különösen a humán tőkébe való beruházás színvonala, illetve a duális képzési rendszerek, mint a német modell, bizonyultak sikeresnek a fiatalok munkaerőpiaci átmenetének megkönnyítésében (Banerji et al., 2014; Scarpetta et al. 2010).

NEET-jelenség (Not in Education, Employment or Training)

A NEET-ráta az inaktív, képzésben nem részt vevő és nem dolgozó fiatalokat méri, mely a társadalmi kirekesztődés, a tartós munkanélküliség és a hosszú távú gazdasági veszteségek indikátora (Eurofound 2021; Maynou et al., 2022; Elder – Rosas, 2015). Az EU-ban a NEET-aránya jelentős regionális eltéréseket mutat, különösen a déli és keleti tagállamokban magas. A NEET státusz nem csupán egyéni, hanem társadalmi szintű problémákat is generál, mivel tartósan fennálló inaktivitáshoz, elszegényedéshez és a társadalmi mobilitás csökkenéséhez vezet (Eurofound, 2021; ILO, 2024).

Foglalkoztatási ráták és trendek

A fiatalok foglalkoztatási rátái az EU-ban a 2008-as válságot követően jelentősen visszaestek, majd az előző évtized közepére a gazdaság helyreállásával együtt, lassú javulásnak indultak (Banerji et al., 2014; Elder – Rosas, 2015). A trendek ugyanakkor országonként eltérőek: a közép- és észak-európai országokban a fiatalok foglalkoztatási helyzete stabilabb, míg a mediterrán és kelet-európai tagállamokban tartósan magas a munkanélküliség (Varga, 2024; Bell – Blanchflower, 2010; Pastore, 2018). A fiatalok foglalkoztatásának javulását akadályozza a gazdasági növekedés lassúsága, a strukturális munkaerőpiaci problémák, valamint a kereslet és kínálat eltérései (EC, 2024).

Atipikus foglalkoztatás (részmunkaidő, időszakos és távmunka)

Az atipikus foglalkoztatási formák, mint a részmunkaidő, határozott idejű szerződések és a távmunka, egyre nagyobb arányban jellemzik a fiatalok munkaerőpiaci részvételét (O'Reilly et al., 2015; Scarpetta et al., 2010; Elder – Rosas, 2015; Varga, 2024). Bár ezek a formák elősegíthetik a munkaerőpiacra való belépést, ugyanakkor növelik a munkahelyi bizonytalan-

ságot és a „prekariátus” kialakulását (Taneja et al., 2021; O’Reilly et al., 2015:4). A részmunkaidő, az atipikus szerződések főként a nyugat-európai országokban jellemzőek, míg a skandináv, német és osztrák régiókban a duális képzésben való részvétel növeli a foglalkoztatást, a kelet- és közép-európai tagállamokban pedig a stabilabb, tipikus munkaviszonyok dominálnak (Szalai, 2015; Pastore, 2018).

Oktatás és munkaerőpiac kapcsolata, készség-mismatch

A munkaerőpiac és az oktatási rendszer közötti kapcsolat kulcsfontosságú a fiatalok foglalkoztatásában (Scarpetta et al., 2010; Pompei – Selezneva, 2019; McGuinness et al., 2018). A szakirodalom kiemeli, hogy az oktatás expanziója nem mindig jár a megfelelő készségek megszerzésével, így a fiatalok jelentős része túlképzett vagy nem a végzettségének megfelelő munkakörben helyezkedik el (overeducation, overskilling; McGuinness et al., 2015; Pastore, 2018). A duális képzési rendszerek, ahol a tanulók a munkaerőpiacon is gyakorlati tapasztalatot szereznek, hatékonyabbnak bizonyulnak a fiatalok elhelyezkedésének elősegítésében (Banerji et al., 2014; Scarpetta et al., 2010).

Munkaerő-piaci politikák, aktív eszközök, ifjúsági garancia

Az EU tagállamai jelentős forrásokat fordítanak aktív munkaerő-piaci programokra (ALMP), amelyek célja a fiatalok elhelyezkedésének elősegítése (Caliendo – Schmidl, 2016; Banerji et al., 2014). A kutatások szerint a leghatékonyabbak az egyéni tanácsadás, álláskeresési támogatás, valamint a célzott képzési programok, míg a közmunka és bérszubszenciák hatása a szakirodalom szerint vegyes (Caliendo – Schmidl, 2016; Scarpetta et al., 2010; O’Reilly et al., 2015 p.12; Elder – Rosas, 2015). Az ifjúsági garancia programok, amelyek biztosítják, hogy minden fiatal négy hónapon belül munkát, képzést vagy gyakorlatot kapjon, a szakértők szerint különösen a skandináv országokban és Ausztriában bizonyultak hatékonyak (Banerji et al., 2014; Eurofound, 2021). Ugyanakkor az egyes programok eredményessége jelentősen függ a helyi munkaerőpiac sajátosságaitól, a programok célzottságától és a végrehajtás minőségétől (Caliendo – Schmidl, 2016; O’Reilly et al., 2015:12).

A COVID-19 és a „polikrízis” hatása

A 2020-as évek elején a COVID-19 járvány, az energia- és inflációs válság, illetve a geopolitikai bizonytalanságok újabb sokkot jelentettek a fiatalok munkaerőpiaci helyzetére (Eurofound, 2021; Varga, 2024). A járvány idején a fiatalok munkanélküliségi rátája gyorsabban nőtt, mint az idősebbeké, főként azért, mert felülreprezentáltak voltak a válság által leginkább sújtott ágazatokban (pl. vendéglátás, turizmus, kereskedelem; Eurofound, 2021). A távmunkára való átállás, az oktatás digitális formái és az atipikus foglalkoztatás terjedése hozzájárultak a munkaerőpiaci bizonytalanság növekedéséhez (OECD, 2021; Eurofound, 2021). A NEET-ráta újra emelkedett, és a fiatalok mentális jólléte, életkilátásai is romlottak (Eurofound, 2021).

Strukturális különbségek, regionális és nemek közötti eltérések

Az EU-n belül jelentős strukturális különbségek figyelhetők meg a fiatalok foglalkoztatásában (Maynou et al., 2022, 10; Elder – Rosas, 2015; Berghammer – Adserà, 2022). A mediterrán országokban a fiatalokat sújtó munkanélküliség, atipikus foglalkoztatás és NEET-ráta tartósan magasabb, míg az északi és közép-európai országokban a duális képzés, a rugalmas munkaerőpiac és az aktív foglalkoztatáspolitikák eredményesebbek (Pastore, 2018; Scarpetta et al., 2010; O'Reilly et al., 2015 p.2). A nemek közötti különbségek is jelentősek: a fiatal nők NEET-arányai általában magasabbak, különösen a családi feladatok ellátása miatt (Szalai, 2015; Maynou et al., 2022).

A fiatalok foglalkoztatásának makrogazdasági és társadalmi jelentősége

A fiatalok tartós munkanélkülisége, vagy a munkaerőpiacról való kirekesztődése hosszú távú „scarring” hatásokat eredményez, amely alacsonyabb élettartam-jövedelmet, rosszabb mentális egészséget és társadalmi bizalmatlanságot okoz (Bell – Blanchflower, 2011; Dietrich – Möller, 2022). A fiatalok foglalkoztatásának bővítése ezért nemcsak gazdasági, hanem társadalmi befektetés is, mely hozzájárul a stabilabb, inkluzívabb, innovatívabb társadalomhoz (EC, 2025; ILO, 2024).

VIZSGÁLATI MÓDSZER ÉS ADATOK

Az adatokat mind a 27 tagállamra és az Európai Unió egészére gyűjtöttük ki (ez utóbbit egy földrajzi egységként kezelve, tehát nem átlagolva a tagállamok mutatóit).

Az adatok forrása az Eurostat szabványosított adatgyűjtései aggregált adattáblái:

- Labour Force Survey (LFS)
- European System of Accounts: ESA 2010

Számos mutató megvizsgálása után a munkaidimenziós elemzésbe a foglalkoztatás mellett az Eurostat nyilvános adatsorai közül tizenötöt vontuk be. Közülük további hét munkaerőpiacit (2-3., 11-13., 15-16.), az egy főre jutó reál GDP növekedést (4.) és a fiatalok legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlását a népességben (5-7.) és a foglalkoztatottak között (8-10.).

- foglalkoztatási ráta (15-24) - LFS
- munkanélküliségi ráta (15-24) - LFS
- inaktivitási arány (15-24) - LFS
- GDP/fő (volumen változás) – ESA 2010
- legfeljebb alacsonyfokúak aránya (ISCED 0-2)
- középfokúak aránya (ISCED 3-4)
- felsőfokúak aránya (ISCED 5-8)
- legfeljebb alacsonyfokú foglalkoztatottak (ISCED 0-2)
- középfokú foglalkoztatottak (ISCED 3-4)

- felsőfokú foglalkoztatottak (ISCED 5-8)
- túlképzettségi arány (20-34) - LFS
- részmunkaidős arány (15-24) - LFS
- home office ráta (15-24) - LFS
- infláció (HICP)
- NEET arány - LFS
- tanulás mellett dolgozik (15-24) – LFS

1. táblázat: A vizsgált mutatók minimuma, maximuma, és a 2024. évi uniós átlag

		minimum			maximum			EU átlag 2024
		érték	év	ország	érték	év	ország	
1	15-24 foglalkoztatási ráta	11,8	2013	Görögország	76,5	2023	Hollandia	34,9
2	munkanélküliségi ráta (15-24)	4,6	2002	Hollandia	58,3	2013	Görögország	14,9
3	inaktívítási arány (15-24)	16,6	2023	Hollandia	80,4	2021	Bulgária	59,0
4	GDP/fő (volumen változás)	-14,6	2009	Lettország	23,5	2015	Írország	0,8
5	legfeljebb alacsony fokúak aránya (ISCED 0-2)	14,1	2022	Málta	72,4	2002	Portugália	46,7
6	középfokúak aránya (ISCED 3-4)	21,9	2002	Málta	71,4	2022	Málta	43,3
7	felsőfokúak aránya (ISCED 5-8)	0,7	2002	Szlovénia	19,1	2014	Ciprus	9,8
8	legfeljebb alacsony fokú foglalkoztatottak (ISCED 0-2)	1,3	2020	Horvátország	73,9	2002	Portugália	25,4
9	középfokú foglalkoztatottak (ISCED 3-4)	20,9	2002	Portugália	93,3	2002	Szlovákia	56,9
10	felsőfokú foglalkoztatottak (ISCED 5-8)	1,2	2002	Olaszország	40,7	2014	Ciprus	17,5
11	túlképzettségi arány (20-34)	3,3	2011	Luxemburg	46,4	2019	Görögország	23,0
12	részmunkaidős arány (15-24)	0,3	2002	Szlovákia	56,1	2024	Hollandia	11,9
13	home office ráta (15-24)	0,0	2010	Románia	14,6	2022	Hollandia	3,6

		minimum			maximum			EU átlag 2024
		érték	év	ország	érték	év	ország	
14	infláció (HICP)	-1,7	2009	Írország	22,5	2002	Románia	2,6
15	NEET arány	2,6	2021	Hollandia	29,0	2003	Bulgária	9,2
16	tanulás mellett dolgozik (15-24)	0,9	2021	Románia	55,8	2022	Hollandia	15,1

Forrás: Eurostat; a táblázat saját szerkesztés

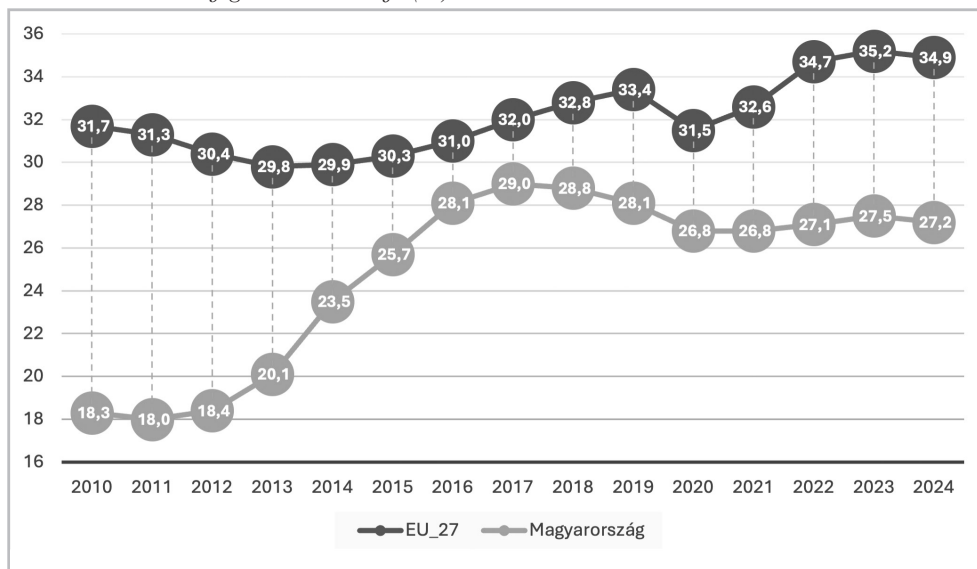
A vizsgálatot három lépcsőben végeztük el:

- Elsőként korreláció vizsgálatot végeztünk, minden ország esetében, ahol mind a 15 mutató idősorának a foglalkoztatási rátával való összefüggését megvizsgáltuk.
- Második lépcsőben Granger oksági vizsgálatot végeztünk, mivel a korreláció csak a kapcsolat erősségét és irányát mutatja meg, de arról nem ad felvilágosítást, hogy létezik-e okság is a tényezők között vagy csupán együtt járás. E lépésben is országonként vizsgáltuk a foglalkoztatási ráta és a többi 15 mutató idősorának az oksági kapcsolatát.
- Harmadik lépcsőben pedig hierarchikus klaszterelemzést végeztünk Ward módszerrel annak meghatározására, hogy mely országok mutatnak hasonló mintázatot a foglalkoztatást befolyásoló tényezők alapján. A vizsgálatba azt a 2 mutatót vontuk be, amely az Európai Unió esetében legnagyobb hatású oksági kapcsolatot mutatott a Granger teszten. Mindkét tényező esetében a korrelációs együtthatókat használva végeztük az elemzést.

HELYZETKÉP: FIATALOK A MUNKAERŐPIACON

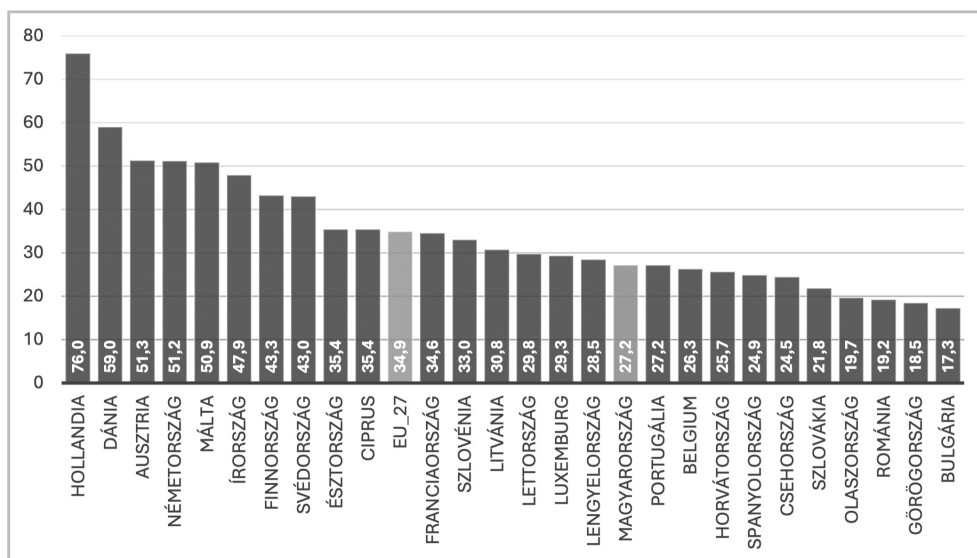
Magyarországon a 2010-es kormányváltás után a 2013-tól induló munkahelyvédelmi akcióterv hatására indult meg a fiatalok foglalkoztatásának növekedése, mert ekkortól a 25 év alattiak munkáltatói által fizetendő szociális hozzájárulási adó (szoccho) felét elengedte az állam egy bizonyos maximum mértékig. Ez a kedvezmény a szociális hozzájárulási adó későbbi általános jelentős csökkenésével és a keresetek 2017-től induló gyors növekedésével veszített jelentőségéből, ezért 2017 után a fiatalok foglalkoztatási rátájának kismértékű, közel 2 százalékpontos csökkenését láthatjuk. A Covid után sem emelkedett vissza a rátánk a 2017 éves szintre, míg az uniós átlag jóval a 2019 év rátája fölé tudott javulni 2023-ra. 2024-ben a háború és az energiaválság hatására romló gazdasági helyzetben a fiatalok rátája már kismértékű (0,3 százalékpontos) csökkenést mutat mind az uniós átlagában, mind Magyarországon is.

1. ábra: 15-24 évesek foglalkoztatási rátája (%)

Forrás: Eurostat; saját ábra

2. ábra: A 15-24 évesek foglalkoztatási rátája 2024-ben (%)

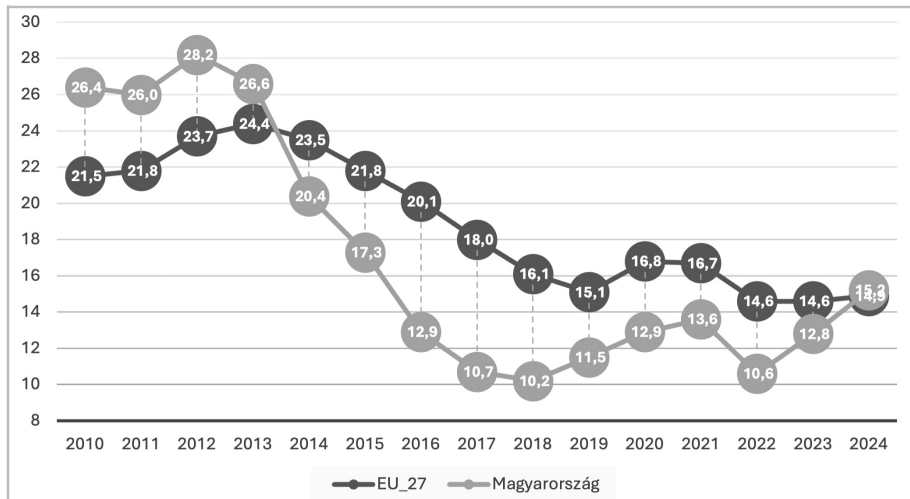

Forrás: Eurostat; saját ábra

A foglalkoztatás javulásával egyidejűleg a fiatalok munkanélkülisége is jelentősen javult. Ugyan 2013-tól az uniós átlagnál alacsonyabb a rátánk, de sajnos 2024-re az előnyünket elvesztettük. A munkanélküliségi ráta definíciója szerint a munkanélküliek számát az aktívaké-

hoz, azaz a foglalkoztatottak és a munkanélküliek összegéhez hasonlítjuk, az inaktívakat nem vizsgáljuk. Azonos munkanélküli létszám esetén ráta tehát úgy is javítható, ha a foglalkoztatás nő, s az inaktivitás csökken.

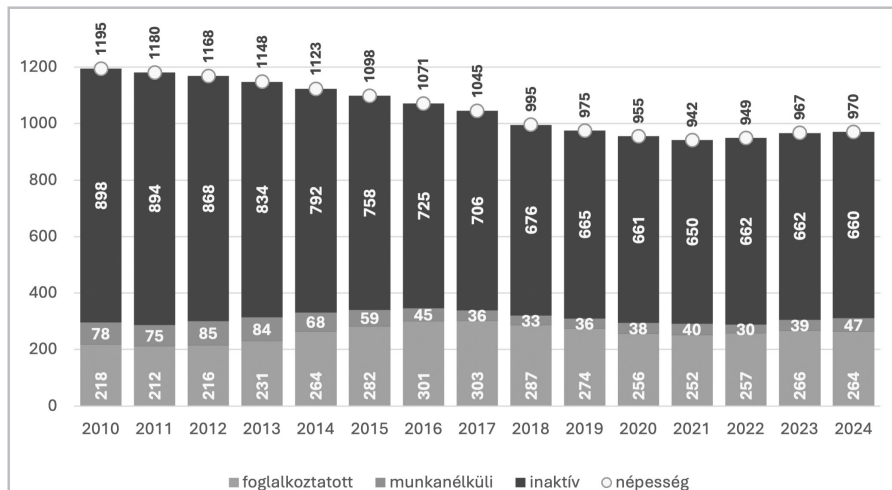
3. ábra: A 15-24 éves munkanélküliségi rátája (%)

Forrás: Eurostat; saját ábra

Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy hazánkban jelentősen lecsökkent a 15-24 éves népesség létszáma 2010-2018 között. A kétszázezer fős csökkenés hatására a népesség létszáma már egymillió fő alatti.

4. ábra: A 15-24 éves népesség munkaerőpiaci megoszlása (ezer fő)

Forrás: Eurostat; saját ábra

Az iskolai végzettség szerint a korcsoportban a legfeljebb alapfokú végzettségűek foglalkoztatási rátája a legkisebb Horvátországban (1,4%), a legmagasabb pedig Hollandiában (69%), nálunk 8,4%. Magas értékek azokban azon országokban mutathatók ki, ahol már a középiskolákban is elterjedt a duális képzés, s a diákok 15 éves koruktól már a tanulás mellett dolgoznak, foglalkoztatottak is.

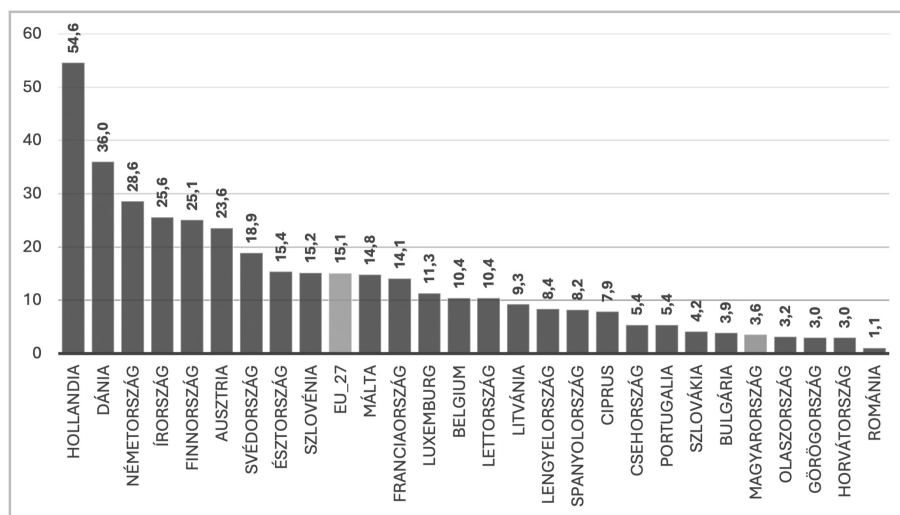
A középfokú végzettségűek foglalkoztatási rátája Romániában a legalacsonyabb (21,4%) és Hollandiában a legmagasabb (80,9%), hazánkban 42,9%. A különbség szintén a tanulmányaik alatt már foglalkoztatottak eltérő arányából fakad.

A 25. évüket még be nem töltött felsőfokú végzettségűek foglalkoztatási rátája Szlovákiában a legalacsonyabb (27,4%) és Észtországban a legmagasabb (88,5%), nálunk ez a szegmens az uniós átlag feletti, 64%. Ez az érték is magasabb lenne, ha az alapképzésben diplomát szerzett, de még a mesterképzésben tanulók közül többen tudnának a tanulmányaik idején legálisan és a LFS mérés számára látható módon dolgozni is.

Hazánkban a 27,2% fiatal foglalkoztatottból mindössze 2,9% a részmunkaidős, s 1,7% az, aki vagy mindig vagy néha otthonról is tud dolgozni. Megállapítható, hogy a magyar munkaerőpiac a fiatalok esetében sem rugalmas sajnos. A részmunkaidős arány a negyedik legrosszabb az unióban, a home office ráta pedig a kilencedik legalacsonyabb.

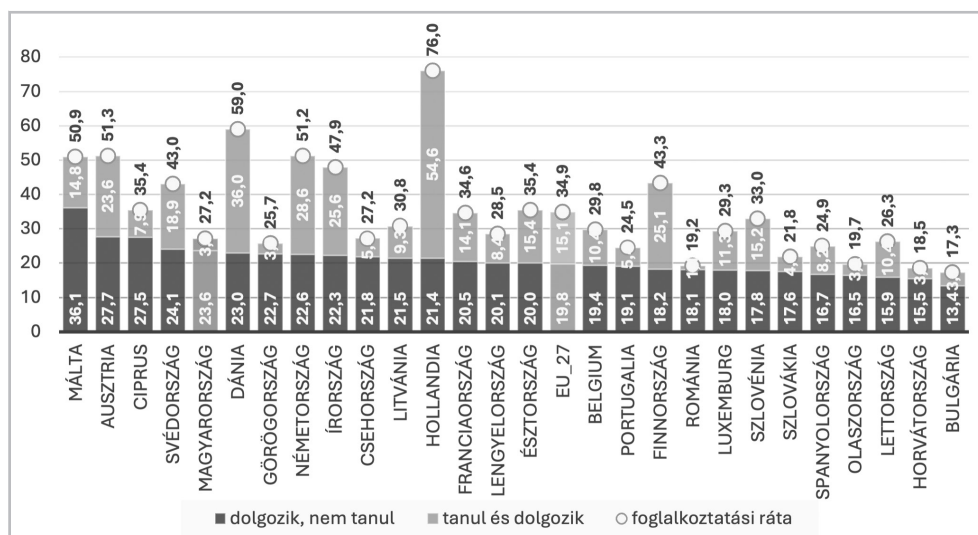
Hazánkban a fiatal foglalkoztatottak közül mindössze 3,6% olyan, aki a tanulmányai mellett dolgozik is. Ez az ötödik legalacsonyabb arány a tagállamok között. S mellettük van 23,6% olyan, aki dolgozik, de már nem tanul. Ez utóbbi pedig az ötödik legmagasabb arány. A NEET arányunk 10%, amivel átlagosak vagyunk az unióban. Látható, hogy ugyan javítható még a NEET arányunk, de azzal nem tudunk komoly foglalkoztatásbővülést elérni. Sokkal jelentősebb bővülési potenciált jelentene, ha a tanulás mellett dolgozók aránya emelkedne.

5. ábra: A 15-24 évesek között a tanulás mellett foglalkoztatottak aránya (% , 2024)

Forrás: Eurostat; saját ábra

6. ábra: A 15-24 évesek foglalkoztatási rátájához a tanulók és a nem tanulók hozzájárulása (% , 2024)

Forrás: Eurostat; saját ábra

Hazánkban már nincs jogi akadály annak, hogy akár a középiskola, akár a felsőoktatás mellett bármilyen foglalkoztatási módban jogszerűen dolgozzon is a diák a végzettsége megszerzése előtt. A rendes munkavállaláson kívül diákszövetkezeti formában és duális képzés keretében is foglalkoztatottá válhatnak. A korábbi duális képzési ösztöndíjakat fokozatosan felváltotta a 2020-tól induló szakképzési munkaszerződés, illetve 2022-től a 25 év alatti fiatalok az átlagkeresetig SZJA mentességet élvezhetnek, ezen intézkedéseknek a foglalkoztatást bővítő hatása a várakozásokkal szemben jelenleg nem jelenik meg a LFS statisztikáinkban. Ennek okai mélyebb elemzést igényelnek, elképzelhető, hogy az adatfelvétel módszertani anomáliái is okozhatják.

A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

Korreláció

A társadalomtudományi összefüggésvizsgálatokban általánosan elfogadottak szerint, a korreláció $|r| > 0,5$ esetén nagy (ezen belül $|r| > 0,7$ esetén nagyon nagy), $0,3 < |r| \leq 0,5$ esetén közepes, $0,1 < |r| \leq 0,3$ esetén kis mértékűnek értékeljük a kapcsolatot, s $0 \leq |r| \leq 0,1$ esetben nincs kapcsolat a vizsgált mutatók között. Az alábbi táblázat tartalmazza a vizsgálatunk eredményeit.

2. táblázat: A korreláció vizsgálat összesített eredményei

		EU_27 r	pozitív				nincs	negatív			
			nagyon erős	erős	közepes	kicsi		kicsi	közepes	erős	nagyon erős
1	15-24 foglalkoztatási ráta										
2	munkanélküliségi ráta (15-24)	-0,81	0	0	0	0	2	3	4	3	15
3	inaktivitási arány (15-24)	-0,70	0	0	1	0	0	0	0	4	22
4	GDP/fő (volumen változás)	0,13	0	0	5	7	11	3	1	0	0
5	legfeljebb alapkúák aránya (ISCED 0-2)	0,44	4	3	2	3	6	2	2	3	2
6	középfokúák aránya (ISCED 3-4)	-0,31	0	4	4	4	3	4	3	3	2
7	felsőfokúák aránya (ISCED 5-8)	-0,06	3	1	6	2	1	2	5	4	3
8	legfeljebb alapkú foglalkoztatottak (ISCED 0-2)	0,28	5	6	3	2	3	3	2	2	1
9	középfokú foglalkoztatottak (ISCED 3-4)	-0,58	0	2	4	3	4	5	3	3	3
10	felsőfokú foglalkoztatottak (ISCED 5-8)	-0,01	1	1	4	2	2	1	4	7	5
11	túlképzettségi arány (20-34)	-0,47	1	1	3	1	4	3	7	4	3
12	részmunkaidős arány (15-24)	0,11	5	5	4	1	4	2	3	2	1
13	home office ráta (15-24)	0,37	3	7	4	3	1	9	0	0	0
14	infláció (HICP)	0,62	1	4	8	10	3	0	1	0	0
15	NEET arány	-0,56	0	0	5	1	2	3	3	9	4
16	tanulás mellett dolgozik (15-24)	0,53	9	6	5	2	2	2	1	0	0

Forrás: saját szerkesztés

Ahogy korábban is említettük, az EU27 nem a tagállamok mutatóinak átlaga, hanem az egész uniót egy földrajzi egységnek tekintve számolt mutató. Kijelenthető, hogy a 2002-2024 közti 22 éves időintervallumot vizsgálva 6 mutatónak van erős kapcsolata, közülük az infláció és a tanulás mellett dolgozók aránya pozitív, a többinél (munkanélküliségi ráta, inaktivitási arány, NEET arány, középfokú foglalkoztatottak aránya) negatív irányúak.

A tagállamokat külön vizsgálva egyértelműen a legtöbb erős kapcsolat a fiatalok foglalkoztatása és az inaktivitási arány között mutatható ki, 26 ország esetében, s mindegyiknél negatív kapcsolatot látunk. A következő legtöbb erős kapcsolat a munkanélküliségi rátával észlelhető, 17 ország esetében, s szintén negatív az iránya. A harmadik legtöbb erős kapcsolat pedig a tanulás mellett dolgozók arányával mutatkozik, 14 ország esetében, s mindegyiknél pozitív a kapcsolat iránya.

Tehát egyértelműen kimondhatjuk, hogy a fiatalok foglalkoztatásának növekedése együtt jár az inaktivitási arány és a munkanélküliségi ráta csökkenésével, valamint a tanulás mellett dolgozók arányának növekedésével.

Egyetlen tagállam esetében sem találtunk erős kapcsolatot az egy főre jutó GDP-vel és az inflációval is csupán 5 országnál volt erős a kapcsolat, ugyan mindegyiknél pozitív.

Granger oksági elemzés

A korreláció csupán a kapcsolat irányát és erősségét tudja kimutatni, oksági összefüggést nem mutat. Ahhoz, hogy megállapításokat tudjunk tenni arról, hogy melyik mutató okozhatja a fiatalok foglalkoztatásának növekedését, Granger oksági vizsgálatot végeztünk. A Granger-ok-sági teszt annak megállapítására szolgál, hogy egy változó múltbeli alakulása hordoz-e információt egy másik változó jövőbeli értékére nézve, azaz hogy segít-e előre jelezni azt.

Ahogy a korreláció elemzésnél, úgy itt is a 27 tagállamot és az Európai Unió 27 országának egészét külön is vizsgáltuk, azaz megnéztük, hogy a fiatalok foglalkoztatása és a korábban bemutatott 15 mutató esetében kimutatható-e oksági kapcsolat, okozhatja-e a fiatalok foglalkoztatási rátájának változását, bármelyik.

Ha a vizsgálatnál a szignifikancia érték, a $p < 0,1\%$, akkor erős, $0,1\%$ és 1% között közepes, 1% - 5% között kis oksági kapcsolatot tudunk kimutatni.

Az EU27 országát egy földrajzi egységnek tekintve 6 erős oksági kapcsolat mutatható ki: a foglalkoztatási ráta és a munkanélküliségi ráta, az inaktivitási arány, az egy főre jutó GDP növekedés, a részmunkaidős arány, a NEET arány és a tanuló és dolgozó fiatalok aránya között. Tehát kimondható, hogy az uniót egységként vizsgálva a fiatalok foglalkoztatását növeli a munkanélküliség, az inaktivitás és a NEET arány csökkenése és az egy főre jutó GDP, a részmunkaidős arány és a tanuló és dolgozó fiatalok arányának növekedése. E mutatók közül a részmunkaidős arány és a tanulás mellett dolgozó fiatalok aránya az, amelyeknek az egy százalékos növekedése a legnagyobb, mindkét esetben több, mint két százalékos foglalkoztatási ráta emelkedést okoz az unió összességében. A munkanélküliségi ráta és az egy főre jutó GDP egy százalékos változása pedig a legkisebb, egy százalék alatti hatású mindössze.

Ha a tagállamokat külön vizsgáljuk, akkor is ez a hat mutató az, amelynél a tagállamok több, mint a fele esetében kimutatható a foglalkoztatási rátával való oksági kapcsolat. A fog-

3.táblázat: A Granger oksági vizsgálat és a korrelációvizsgálat eredményei

0 - 0.001															0.01 - 0.05														
371	73	78	39	5	3	2	14	4	3	3	43	7	5	39	53														
Súlyozva (3x,2x,1x):	27	28	17	3	3	1	8	2	3	2	17	3	5	20	22														
összesen:	84	19	22	7	1	0	1	0	0	0	12	2	0	6	14														
középes	8	6	8	0	0	1	4	2	0	1	2	0	0	7	3														
kis	0	0	2	2	3	0	3	0	3	1	3	1	5	7	5														

		0 - 0.001		0.01 - 0.01		0.01 - 0.05																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
--	--	-----------	--	-------------	--	-------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Forrás: saját szerkesztés

lalkoztatási ráta és az inaktivitási arány minden tagállam esetében oksági kapcsolatban áll, a munkanélküliségi ráta 26 országban, a tanuló és dolgozó fiatalok aránya 21, a NEET arány 19, a részmunkaidősök aránya és az egy főre jutó GDP növekedés 16 tagállamban mutat okságot.

A többi mutató jóval kevesebb oksági kapcsolatot adott.

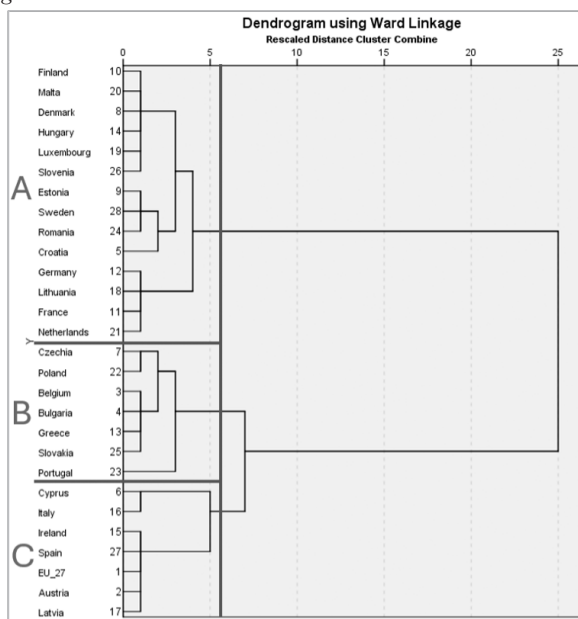
Összegezve tehát a fiatalok foglalkoztatásának emelését célzó programok megfogalmazásánál a 15 vizsgált mutatóból európai szinten hattal érdemes foglalkozni, melyek közül uniós szinten a legfontosabb a fiatalok részmunkaidős arányának, valamint a tanuló és dolgozó fiatalok arányának növelése.

Klaszterelemzés

A fenti 2 tényező (a fiatalok részmunkaidős aránya, valamint a tanuló és dolgozó fiatalok aránya) korrelációs együtthatóinak bevonásával hierarchikus klaszteranalízist végeztünk Ward módszerrel, amely a klaszterek közti közelség mérésének egyik módszere. E módszer a klasztereket a középpontjaikkal jellemzi hasonlóan más módszerekhez, azonban két klaszter közelségét az összeolvasztásukból származó, a teljes négyzetes hibában fellépő növekménnyel méri. A K-közép (K-mean) módszerhez hasonlóan a Ward módszer is a pontoknak a klaszter középpontjaiktól vett négyzetes távolságaik összegét minimalizálja.

Így 3 különböző klaszterbe rendezhetők az unió tagállamai.

7. ábra: Ward dendrogram

Forrás: saját szerkesztés

Az „A” klaszter országaiban a foglalkoztatási rátának mind a részmunkaidős aránnyal, mind a tanulás mellett dolgozók arányával pozitív és az uniós átlagnál erősebb, sőt legalább az egyik tényezővel erős a korrelációja. A tagállamok többsége, 14 ország ide tartozik. Málta, Magyarország, Románia és Horvátország kivételével mindegyiknél oksági kapcsolat is kimutatható a tanulás mellett dolgozó fiatalok arányával.

A „B” klaszter országaiban található 7 tagállam esetében a foglalkoztatási rátának a részmunkaidős aránnyal negatív a korrelációja, a tanulás mellett dolgozók arányával pedig nagyon gyenge, $(-0,4 < r < 0,2)$. Csehország és Portugália esetében nincs oksági kapcsolat sem a tanulás mellett dolgozók arányával.

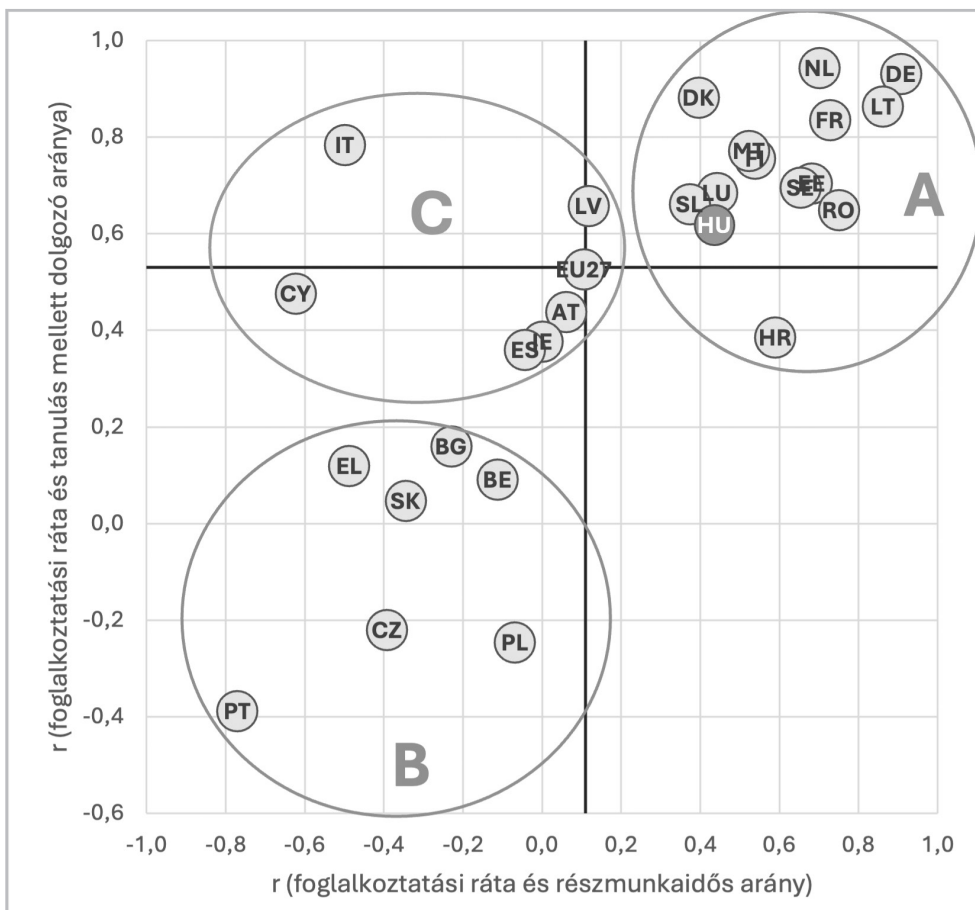
Az „C” klaszterbe tartozó 6 országban a foglalkoztatási rátának a részmunkaidős aránnyal nincs vagy negatív a kapcsolata, a tanulás mellett dolgozók arányával pedig átlag körüli $(r < 0,35)$, s minden országban kimutatható erős okság is. Ide tartozik az egységeként kezelt unió is.

KÖVETKEZTETÉSEK, HIPOZÉZISVIZSGÁLAT, AJÁNLÁSOK

Az 1. fejezetben ismertetett két kutatási kérdésre a fentiek alapján a következő válaszok adhatók:

Azonosíthatók-e olyan tényezők, amelyek az Európai Unióban jelentősen hozzájárulnak a fiatalok foglalkoztatásának bővüléséhez: Az Európai Unió 27 országát egy földrajzi egységnek tekintve 6 mutatónál találtunk oksági kapcsolatot, melyből az inaktivitási arány, a munkanélküliségi ráta, a tanulás mellett dolgozók aránya és a NEET arány erős korrelációt is mutat, a részmunkaidős aránynál és az egy főre jutó GDP növekedésnél nincs erős korreláció. E mutatók közül a részmunkaidős arány és a tanulás mellett dolgozó fiatalok aránya az, amelyeknek az egy százalékos növekedése a legnagyobb, mindkét esetben több, mint két százalékos foglalkoztatási ráta emelkedést okoz az unió összességében. A munkanélküliségi ráta és az egy főre jutó GDP egy százalékos változása pedig a legkisebb, egy százalék alatti hatású mindössze.

8. ábra: Az Európai Unió tagállamainak három klasztere

Forrás: saját szerkesztés

9. ábra: Az Európai Unió tagállamai klaszterekbe csoportosítva

Forrás: saját szerkesztés

Mely országokban vesznek részt a fiatalok nagyobb arányban a munkaerőpiacon? Ott, ahol a munkaerőpiac rugalmas, elérhetők az atipikus foglalkoztatási formák?: Az unió egészében a fiatalok foglalkoztatását legnagyobb mértékben növelni tudó két mutató, a fiatalok foglalkoztatási rátája és a részmunkaidős arány valamint a tanulás mellett dolgozók arány korrelációs együtthatójának felhasználásával készült klaszteranalízis megmutatta, hogy az „A” és a „C” klaszterek országában érhető el a legjelentősebb foglalkoztatásbővítés a tanulás mellett dolgozók arányának és a részmunkaidősök arányának növelésével. Ez összesen az unió 20 országát jelenti.

A foglalkoztatás bővítésére szóló intézkedésekre ki szoktak térni az Európai Unió által rendszeresen elkészített országspecifikus ajánlások. Javasoljuk figyelembe venni ezen intézkedések kidolgozásakor a fent leírt összefüggéseket. Javasunk továbbá uniós szinten a LFS adatfelvétel módszertani áttekintését a fiatalok foglalkoztatására fókuszáltan. A témában érdemes további tudományos vizsgálatokat is végezni, akár országonként vagy országcsoportokra vonatkozóan is, hisz ezek meg tudják világítani, hogy hogyan lehet olyan fejlesztéseket indítani, amelyek a gardasági terület javítása mellett a társadalmi folyamatokat is pozitív irányban befolyásolják.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Banerji, Angana – Saksonovs, Sergejs – Lin, H Huidan – Blavy, Rodolphe (2014): *Youth unemployment in advanced economies in Europe: Searching for solutions* (IMF Staff Discussion Note No. SDN/14/11). International Monetary Fund. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2014/sdn1411.pdf>
- Becker, Gary (1964): *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. Columbia University Press.
- Bell, David N. F. – Blanchflower, David G. (2010): *Youth unemployment: Déjà Vu?* (IZA Discussion Paper No. 4705). Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn. <https://hdl.handle.net/10419/36343>
- Berghammer, Caroline – Adserà, Alicia (2022): Growing inequality during the Great Recession: Labour market institutions and the education gap in unemployment across Europe and in the United States. *Acta Sociologica*, 65(4), 374–397. <https://doi.org/10.1177/00016993221083226>
- Brussevich, Mariya – Dabla Norris, Era – Khalid, Salma (2020): Teleworking is not working for the poor, the young, and the women. IMF Blog. <https://blogs.imf.org/2020/07/07/teleworking-is-not-working-for-the-poor-the-young-and-the-women/>
- Caliendo, Marco – Schmidl, Ricarda (2016): Youth unemployment and active labor market policies in Europe. *IZA Journal of Labor Policy*, 5, Article 1. <https://doi.org/10.1186/s40173-016-0057-x>
- Caliendo, Marco – Hujer, Reinhard – Thomsen, Stephan (2008): Identifying effect heterogeneity to improve the efficiency of job creation schemes in Germany. *Applied Economics*, 40(9), 1101–1122. <https://doi.org/10.1080/00036840500438897>
- Cunha, Flavio – Heckman, James (2007): The technology of skill formation. *American Economic Review*, 97(2), 31–47. <https://doi.org/10.1257/aer.97.2.31>
- Dietrich, H. – Möller, J. (2022). Youth unemployment and stigmatization of vocational education. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 84(1), 465–481. <https://doi.org/10.1111/obes.12445>
- Elder, Sara – Rosas, Gianni (2015): *Global employment trends for youth 2015: Scaling up investments in decent jobs for youth*. International Labour Office. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_412015.pdf
- European Commission (2024): *The future of European competitiveness: Part A – A competitiveness strategy for Europe*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2872/9356120>
- Eurofound (2021): *Impact of COVID 19 on young people in the EU* (Research report). Publications Office of the European Union. <https://eurofound.link/ef20036>
- Farkas Péter (2012): Javalatok a foglalkoztatás dinamikus bővítését segítő gazdaságpolitika megalapozásához. *Polgári Szemle*, 7(5–6), 260–263.
- Fusaro, Stefano – Scandurra, Rosario (2023): The impact of the European social fund on youth education and employment. *Socio-Economic Planning Sciences*, 88, 101650. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2023.101650>
- Holford, Angus (2020): Youth employment, academic performance and labour market outcomes: Production functions and policy effects. *Labour Economics*, 63, 101806. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2020.101806>
- International Labour Organization (2024): *Global Employment Trends for Youth 2024: Decent work, brighter futures* (Executive Summary). International Labour Organization. https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-08/GET_2024_ExecSum_EN_0.pdf
- Maynou, Laii – Ordoñez, Javier – Silva, Jose Ignacio (2022): Convergence and determinants of young people not in employment, education or training: An European regional analysis. *Economic Modelling*, 110, 105808. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2022.105808>
- McGuinness, Seamus – Bergin, Adele – Whelan, Adele (2018): Overeducation in Europe: Trends, convergence, and drivers. *Oxford Economic Papers*, 70(4), 994–1015. <https://doi.org/10.1093/oep/gpy022>
- OECD (2021): *Implications of remote working adoption on place based policies: A focus on G7 countries*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/b12f6b85-en>
- O'Reilly, Jacqueline – Eichhorst, Werner – Gábos, András – Hadjivassiliou, Kari – Lain, David – Leschke, Janine – McGuinness, Seamus – Mýtna Kureková, Lucia – Nazio, Tiziana – Ortlieb, Renate – Russell, Helen – Villa,

- Paola (2015): *Five characteristics of youth unemployment in Europe*: Flexibility, education, migration, family legacies, and EU policy. SAGE Open, 5(1). <https://doi.org/10.1177/2158244015574962>
- Pastore, Francesco (2018): *Why is youth unemployment so high and different across countries?* IZA World of Labor. <https://doi.org/10.15185/izawol.420>
- Pompei, Fabrizio – Selezneva, Ekaterina (2019): Unemployment and education mismatch in the EU before and after the financial crisis. *Journal of Policy Modeling*, 41(6), 1049–1072. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2019.09.009>
- Royal Swedish Academy of Sciences. (2010): *Markets with search frictions: Scientific background on the Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 2010*. <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/advanced-economicsciences2010.pdf>
- Scarpetta, Stefano – Sonnet, Anne – Manfredi, Thomas (2010): *Rising youth unemployment during the crisis: How to prevent negative long-term consequences on a generation?* (OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 106). Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://dx.doi.org/10.1787/5kmh79zb2mmv-en>
- Szalai Piroska (2014): Nők a nemzetgazdaságban: 22 éves csúcson a 15–64 éves nők foglalkoztatási rátája 2013-ban Magyarországon. *Polgári Szemle*, 10(1–2), 158–164.
- Szalai Piroska (2015): Család és munka: A női foglalkoztatás összehasonlító elemzése. *Polgári Szemle*, 11(4–6), 435–438.
- Varga Mátyás Zsolt (2024): *A polikrízis hatása a fiatalok foglalkoztatására, avagy hogyan erősíthetjük meg a gazdaságunkat és társadalmunkat* (TDK/OTDK dolgozat, Budapesti Corvinus Egyetem).

JEGYZETEK

- ¹ A NEET szleng kifejezés az angol “Not in Education, Employment, or Training” rövidítése, és olyan személyeket jelöl, akik nem vesznek részt sem oktatásban, sem munkavégzésben, sem egyéb képzésben.

Klotz Balázs – Domokos Klaudia

Áttekintés napjaink közszolgálati továbbképzési rendszeréről – rendszerleírás, helyzetkép és számadatok a közigazgatásban dolgozó tisztviselők korszerű, kompetenciaalapú fejlesztésének támogatásáról

Overview of the Current Public Service Further Training System – A Description, Situation Analysis and Figures on the Support for the Modern, Competency-based Development of Civil Servants Working in Public Administration

Összefoglalás

A közszolgálati továbbképzési rendszer a közigazgatásban dolgozó tisztviselők folyamatos szakmai fejlődését szolgálja. A tanulmány bemutatja a rendszer működését, fejlesztési irányait, valamint a 2024. évi továbbképzési eredményeket. A ProBono oktatásinformatikai platform központi szerepet játszik a képzésmenedzsmentben, biztosítva az e-learning-, a blended learning és a jelenléti képzések gördülékeny lebonyolítását. Az innováció, a motiváció, a digitalizáció és a minőség elve mentén zajló reformok célja a tisztviselők kompetenciaalapú felkészítése, közszolgálati karrierútjuk támogatása. Az elemzés részletes statisztikai adatokkal támasztja alá a továbbképzési tevékenységek hatékonyságát, a tisztviselői elégedettséget és a rendszer adaptív fejlődését.

Kulcsszavak: közszolgálati továbbképzés, digitális oktatás, tisztviselői kompetenciafejlesztés, távoktatási ökoszisztéma

KLOTZ BALÁZS, igazgató, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet (klotz.balazs@uni-nke.hu); DR. DOMOKOS KLAUDIA, főreferens, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet (domokos.klaudia@uni-nke.hu).

Summary

The public service further training system supports the continuous professional development of civil servants working in public administration. This study presents the system's operation, the development directions and the training results of 2024. The ProBono educational IT platform plays a central role in training management, ensuring the smooth implementation of e-learning, blended learning, and in-person training programs. Reforms driven by the principles of innovation, motivation, digitalization and quality enhance the competency-based preparation of civil servants and support their career progression in public service. The analysis provides detailed statistical data to substantiate the efficiency of training activities, civil servant satisfaction and the adaptive evolution of the system.

Keywords: further training in public administration, digital education, civil servant competency development, distance learning ecosystem

BEVEZETÉS

A 2014-ben új alapokra helyezett közszolgálati továbbképzési rendszer közel 80.000, közigazgatásban dolgozó tisztviselő szakmai fejlődését támogatva nyújt jelenléti, e-learning¹ és blended (jelenléti és e-learning-tananyagelemeket egyaránt tartalmazó) továbbképzési programokat, illetve korszerű tanulási eszközöket. Működtetésének stratégiai célja az egyéni fejlesztési igényeket szolgáló programok, a korszerű tanulási eszközök és a fejlesztő környezet biztosítása. Az ehhez kapcsolódó részcélok pedig egyrészt a közszolgálatban dolgozók egyéni fejlesztési terven és valós szervezeti szükségleteken alapuló kompetenciafejlesztését, másrészt a hatékonyabb tanulást segítő tanulási környezetet, az oktatástechnológia és a képzésmenedzsment fejlesztését, harmadrészt a kompetenciaalapú közszolgálati életpályaprogramot támogató szolgáltatásokat foglalták és foglalják magukban. Már a kezdetekkor egyértelművé vált, hogy a tisztviselőknek és vezetőiknek folyamatos, naprakész adaptációs-tanulási támogatást kell nyújtani ahhoz, hogy rendelkezzenek olyan kompetenciákkal, amelyek a közigazgatás és a közszolgáltatások színvonalas működtetéséhez, az állampolgári bizalom megszerzéséhez, a bürokrácia csökkentéséhez szükségesek. Mindezen célkitűzéseket az innováció, a motiváció, a digitalizáció és a minőség négyese hatja át. Régóta és széles körben ismert ugyanis, hogy a valóban hatékony képzések kifejezetten pozitívan hatnak a tisztviselői teljesítményre és azon keresztül a szervezeti stratégiák megvalósítására, végső soron az állami feladatellátásra. (Lásd például: Nor, 2025: 1–5., 9–11.; Le et al., 2025: 183.)

Tanulmányunkban a közszolgálati továbbképzési rendszer bemutatása mellett a rendszer eredményeit tükröző legfontosabb számadatokat is ismertetjük a 2024. évre nézve – az oktatásinformatikai rendszerben nyilvántartott adatok, a továbbképzési rendszer éves minőségügyi önértékelését követően szerzett információk és tapasztalatok, valamint a tisztviselői visszajelzések alapján.

A KÖZSZOLGÁLATI TOVÁBBKÉPZÉSI RENDSZER ÁLTALÁNOS BEMUTATÁSA AZ INNOVÁCIÓ, A MOTIVÁCIÓ, A DIGITALIZÁCIÓ ÉS A MINŐSÉG TÜKRÉBEN

Miként maga a közigazgatás, úgy a közigazgatásban dolgozó tisztviselők képzése is sajátos működési módot tudhat magáénak, amennyiben azt az állandóság és a megújulás egyaránt kell hogy jellemezze. Alappillére (állandó eleme) az értékkeremtés, az értékközvetítés, a közszolgálati eszméjének továbbadása. Ugyanakkor a modern kor sajátosságaira is fel kell készülnie, ami leginkább a folyamatos változáshoz való alkalmazkodás képességét kívánja meg. Ez a folyamatos változás – amely új stratégiai keretek között, rendkívül dinamikusán valósul(t) meg (Kis, 2011: 10.) – a gazdasági viszonyok átalakulása mellett a generációváltást és azt a nagy ívű technológiai fordulatot is magában foglalja, amely a tudásról, annak jellegéről (minőségéről), megszerzéséről és továbbfejlesztéséről alkotott elképzeléseinket is nagyban átírja. Éppen emiatt került sor egy olyan távoktatási ökoszisztéma kialakítására, amely számtalan képzésmenedzsment-szempontú, valamint oktatásmódszertani újítást is kínál.

Történelmi távlatban egy évtized igen rövid idő, ám az utóbbi tíz évben – legfőképp a technológia fejlődése terén – rendkívül dinamikus változásoknak vagyunk tanúi.² A Covid-járvány még inkább felgyorsította ezeket a folyamatokat. S míg a legtöbb oktatási intézményt váratlanul érte a digitális távoktatás kényszere, addig a közszolgálati továbbképzés – az oktatásinformatikai rendszer folyamatos fejlesztésének köszönhetően – már komoly tapasztalatokkal felvértezve állt az új helyzet kihívásai elé. A távolléti oktatás gördülékenyen zajlott, s a már „bejártott” megoldások a szakirányú továbbképzési szakokon is működtek,³ sőt, a sikeres adaptáció révén a tréningek is eredményesen zajlottak online formában.

Ez azt bizonyítja, hogy a sikeres tanulás egyik kulcstényezője a modern oktatástechnológia. Az innovációs és digitalizációs törekvések sajátos ötvözetét adja a továbbképzések tudatosan és folyamatosan fejlesztett saját oktatásinformatikai rendszere, a ProBono, amely korántsem csak a képzésteljesítés színtere, hanem egy korszerűségében és méreteiben is kiemelkedő távoktatási ökoszisztéma és képzésmenedzsment-rendszer. Mind a Nemzeti Közzolgálati Egyetem (NKE) által szervezett közszolgálati továbbképzések (általános közigazgatási, szakmai és vezetői ismeretek megszerzésére irányuló programok), mind pedig a programtulajdonos közigazgatási szervek által megvalósított belső képzések esetében a ProBono rendszer biztosítja a tervezés folyamatának lebonyolítását, majd a képzések meghirdetését, a jelentkezések kezelését, továbbá a tanulmányi előmenetel nyomon követése mellett lehetővé teszi a továbbképzési kötelezettség naprakész nyilvántartásának vezetését több mint 76.000 tisztviselő számára. Emellett egységes adatbázisokból, moduláris rendszerben nyújt alapot a képzések fejlesztéséhez, minősítéséhez, szervezéséhez és az oktatói-szakértői szerepben dolgozó közreműködők munkájához. Mindezt olyan funkciók révén, mint a digitális továbbképzési portál, a tanulói napló, az e-tananyagtartalom-rendszer, az online vizsgarendszer, az online médiaközvetítő rendszer, az önfejlesztési ajánlórendszer, illetve az online kérdés-válasz rendszer.

A *digitális továbbképzési portál* modul funkcióit minden tisztviselő használja, mivel ezek biztosítják a tananyagokhoz, a kompetenciamérő és a vizsgafeladatokhoz való hozzáférést, és e funkciók által lehet bekapcsolódni a szakmai csoportok, közösségek (lásd később) munkájába, illetve nyomon követni a tanulmányi kötelezettségeket.

A tanulmányi előmenetel a *tanulói napló*ban kísérhető figyelemmel, amely tartalmazza az elvégzett kurzusokat, valamint a munkáltató által rögzített, előírt képzéseket.

Számos tudományterületre, így az államtudományokra is igaz, hogy a tudásanyag, legalábbis a lexikális ismeretek – a jogszabályi változások, illetve a technológiai fejlődés hatására – igen gyakran változnak. Abban, hogy a tisztviselőkhöz biztosan mindig a legfrissebb tartalom jusson el, az *e-tananyagtartalom-rendszer* segít. Kiemelten fontos, hogy az e-tananyagok mindig, folyamatosan elérhetők, tehát nem csak akkor, amikor a tisztviselők éppen „fel vannak jelentkezve” az adott képzésre. Ez evidens, hiszen az elsajátított ismeretekre bármikor újra szükségük lehet – akár éppen amiatt, hogy nyomon tudják követni a hatályos szabályozást, akár egyszerűen azért, hogy egy-egy munkahelyi feladat kapcsán átismételhessék a tanultakat.

Azon képzések esetében, amelyek hagyományos, teszt jellegű vizsgával zárulnak, a paraméterezhető *online vizsgarendszer* állítja össze a vizsgakérdéssorokat – a kérdésbankokba felvezetett kérdésekből –, és a kitöltött teszt sorokat azonnal, külön emberi beavatkozás nélkül, automatikusan kiértékeli.

Az *e-kompetenciamérő rendszerben* a tisztviselőknak önértékelés, illetve feladatalapú mérés elvégzésére van lehetőségük. Ezek eredményéről szöveges visszajelzést kapnak, amelyből megtudhatják, hogy az egyes szakterületeken való eredményes munkavégzéshez szükséges kompetenciák tekintetében milyen szinten állnak. A további fejlődés érdekében a rendszer képzéseket is ajánl nekik – csakugyan személyre szabottan. Ennek mintegy „fordítottja” az önfejlesztési ajánlórendszer, amelyben a tisztviselők kiválaszthatják azokat a kompetenciákat, amelyekben fejlődni szeretnének, s a rendszer felkínál számukra egy tanulási utat – a releváns továbbképzési programokkal –, amellyel magasabb szintre juthatnak az adott kompetencia-területen.

Az *online médiaközvetítő rendszerben* élő vagy előre rögzített felvételeket tudnak megtekinteni a tisztviselők. Ugyanígy megtekinthetik az élő streamelést követően rögzített felvételeket egy későbbi időpontban is.

Az *online tanulócsoporthoz* a közösségi oldalakhoz hasonló formában kerültek kialakításra, és fő rendeltetésük az önfejlesztés, illetve annak egy speciális formája, amikor is a tisztviselők kisebb létszámban, a hozzájuk hasonló munkakört betöltő kollégáikkal, továbbá szakértők segítségével és iránymutatásával olyan szakmai kérdésekről konzultálhatnak, amelyek a napi munkavégzésük során is felmerülhetnek.

Az oktatókkal való kommunikáció természetesen nem csak ebben az esetben adott: a tisztviselők az egyes továbbképzési programok elvégzése közben is elérik kérdéseikkel az oktatókat, tutorokat az *online kérdés-válasz rendszer* felületén. A *virtuális osztályterem rendszerben* pedig a tisztviselők „távrolról”, élőben követhetik végig az előadásokat, melyek alatt szintén interakcióba tudnak lépni az előadóval.

A ProBono teljes megújítása nyomán tehát az e-learningek mellett már élő vagy rögzített videostreaming, online kompetenciamérés, illetve mikroszimulációk is elérhetők. Az újonnan kialakított oktatásinformatikai megoldások elősegítik a gyakorlatorientált, élményszerű és hatékony online tanulást. Így olyan tanulási környezet jött létre, amely által mérhetően javult és folyamatosan fejleszthetővé vált a tisztviselők kompetenciaszintje, és általános alkalmazást nyert a személyre szabott fejlesztés módszere.

A közigazgatás rendszerében egyébiránt jól definiálhatók azok a kompetenciák, amelyek a hatékony feladatellátáshoz szükségesek. A közszolgálati továbbképzési rendszer ún. kompetencia-adatbankja megalapozza az önértékelésre és a feladatalapú mérésre épülő kompetenciamérést és a kompetenciaalapú képzési program-fejlesztést, amely utóbbi során a kompetencia-adatbank egyes szintjeihez rendelve lehetséges a továbbképzési cél- és követelményrendszerek összeállítása.

Azt is látni fogjuk a későbbiekben, hogy a programok módszertana igen változatos képet mutat. Immár videóprezentációval, szimulációval és oktatófilmmel támogatott ismeretátadásra alapozott módszertanú közszolgálati továbbképzések is szerepelnek a kínálatban. Ez a diverzitás, az egyedi igények szerint variálható, gondolkodásra és problémamegoldásra készítő tanulástámogatási eszköztár merőben új minőséget jelent a tudásanyag pusztá narrációjához, a hagyományos oktatáshoz képest. Az innováció fő iránya, hogy a képzések – gyakorlatias, esetalapú megközelítésük révén – ne csak elméleti, hanem konkrét helyzetekben is hasznosítható gyakorlati tudást biztosítsanak, ezzel is növelve a tisztviselők motivációját mint az önszabályozó tanulás⁴ fő mozgatórugóját (Dringó-Horváth et al., 2020: 74.).

A fentiek a programminősítési rendszer felülvizsgálatát, az oktatók és a szakértők felkészítését, valamint egy új struktúrájú szakértői hálózat kialakítását is szükségessé tették, amelyben építeni lehetett a közigazgatási szervek szakembereire, az NKE-n és a társegyetemeken közreműködő szaktekintélyekre – így garantálva azt a minőséget, amely – mint említettük – az innováció, a digitalizáció és a motiváció mellett szintén a közszolgálati továbbképzési rendszer stratégiai céljait biztosító komponens, és amelyet a tisztviselői visszajelzések is alátámasztanak. (Lásd a tisztviselői elégedettségéről szóló alfejezetet.)

A közszolgálati karrierút támogatásának céljával – a tisztviselőket, a hallgatókat helyezve a középpontba – az élethosszig tartó tanulás előmozdítása, a tudásmenedzsment is prioritássá vált. Ennek egyik alapvető eleme az e-tananyagok állandó, ismételésre is lehetőséget adó elérésének biztosítása a ProBono Önfelkészítés menüpontjában. Legalább ilyen fontos, hogy a szakanyagok (jegyzetek) is korlátozás nélkül, ingyenesen hozzáférhetőek a Közszolgálati Tudásportálon. Vagyis az ismeretszerzés folyamata immár nem korlátozódik a továbbképzések teljesítésének idejére.

Ugyanígy a formális, szervezett képzések keretei közül történő kilépést jelentik a már szintén említett online tanulócsoporthoz, az ún. szakmai közösségek is, amelyek tehát nem képezik részét a konkrét továbbképzési programoknak, hanem azoktól függetlenül (bár természetesen a témájukhoz kapcsolódva), innovatív formában jönnek létre a hasonló munkakörben vagy szakterületen dolgozók és/vagy az adott téma iránt érdeklődők szakmai tapasztalatcseréjének platformjaként a digitális térben. A tisztviselők olyan tartalmakhoz férnek hozzá, amelyek számottevő szerepet játszhatnak az egyéni önfelkészítésükben. Lehetőségük van arra, hogy kiválasszák a számukra legrelevánsabb témákat, melyeket követhetnek; kérdéseket, hozzászólásokat írhatnak, amelyekre a szakértőktől vagy társaiktól választ, visszajelzést kapnak.

Tekintettel arra, hogy az oktatásinformatika magában foglalja az infokommunikációs technológiák tanításban és tanulásban, illetve az oktatáshoz fűződő egyéb tevékenységekben (oktatásmenedzsment, kommunikáció, kutatási tevékenység) való felhasználását, továbbá az ezekkel kapcsolatos képességek elsajátítását (Dringó-Horváth et al., 2020: 3.), az oktatók

felkészítésén túl a tisztviselők számára (ideértve a képzési referenseket, képzésszervezőket is) szintén készültek útmutatók, tájékoztatók és kisfilmek a ProBono használatáról, illetve a továbbképzési rendszer működéséről.

Látható, hogy az elmúlt évek során a közszolgálati továbbképzési rendszerben végbement nagy horderejű paradigmaváltással nem „pusztán” egy sokszínű képzési portfólió alakult ki, hanem meghonosodott az a szemlélet, amely szerint a tanulást nem a kötelező teljesítés kényszerének, hanem az élményszerűségnek kell áthatnia: a tisztviselők ne szükséges rosszként tekintsenek a továbbképzésekre, amelyeket a megszerzendő tanulmányi pontokért végeznek el, hanem a saját tanulási útjukra lépve, hasznos tudásanyagot elsajátítva fejlesszék magukat. Ennek alapfeltétele, hogy a digitális oktatási-tanulási megoldások kidolgozása, a magas színvonalú képzések tartalmi, módszertani és technikai megújítása, az egyéni kompetenciafejlesztés, valamint az ezekhez kapcsolódó folyamatok minőségbiztosítása által a tanulás minél könnyebbé, kényelmesebbé váljon számukra mint a munka és a magánélet terén egyaránt helytálló, dolgozó felnőttekre. Ily módon egyszerre a motiváció is biztosított, hiszen a korszerű felnőttkori tanulási szokásoknak megfelelő, digitális technológiákra épülő, innovatív továbbképzési rendszer széles körű szakmai fejlődésre és önfejlesztésre sarkall.

RÉSZLETES LEÍRÁS ÉS AKTUÁLIS STATISZTIKAI ADATOK A KÖZSZOLGÁLATI TOVÁBBKÉPZÉSI RENDSZER FEJLESZTÉSÉNEK LEGFŐBB EREDMÉNYEIRŐL

Továbbképzési tervek

A továbbképzési év a képzéstervezéssel indul: a továbbképzésekre történő jelentkezést megelőzően a közigazgatási szerveknek – a teljesítményértékelés eredményeit is figyelembe véve⁵ – el kell készíteniük a tisztviselők éves egyéni továbbképzési tervét⁶, majd az egyéni tervek összesítésével az intézmény éves továbbképzési tervét – a kapcsolódó kormányrendeletek⁷ és az NKE módszertani útmutatója alapján, a ProBono rendszer segítségével. Ezt követi a képzések meghirdetése, majd teljesítése. A tisztviselők egyéni fejlődésének alapját tehát az egyéni továbbképzési tervekben a munkáltató által szerepeltetett továbbképzések teremtik meg, amelyekkel az adott munkakört betöltő személy kompetenciái és ezáltal a munkakörhöz elvárt kompetenciák is fejleszthetők.

Az alábbi táblázat a 2024. december 31-i állapotot tükrözve mutatja be a tervekészítők 2024. évi továbbképzési tervszámait a tervekészítő szervek és a továbbképzési programok típusa szerinti bontásban.

1. táblázat: A 2024. évi intézményi tervek főbb számadatai a tervekészítő szervek és a továbbképzési programok típusa szerinti bontásban

Tervekészítő szervek	Tervekészítő szervek száma (db) ⁸	Tervvel rendelkező tisztviselők száma (fő)	Összes programterv (betervezett továbbképzési programok) száma (db)		
			Közszolgálati	Belső	Összesen
Központi kormányzati igazgatási szervek és ezek területi szervei⁹	123	22.665	54.337	11.767	66.104
Fővárosi és vármegyei kormányhivatalok¹⁰	20	28.517	75.487	16.741	92.228
Kttv.¹¹ hatálya alá tartozó szervek¹²	1.278	23.723	63.642	5.003	68.645
Összesen:	1.421	74.905	193.466	33.511	226.977

Forrás: a ProBono rendszer 2025. január 10-i adatai alapján NKE-szerkesztés

Mint látható, a tervekészítők összesen 74.905 fő tisztviselő részére készítettek éves egyéni továbbképzési tervet, mindösszesen 226.977 db programtervvel. Ebből 193.466 db NKE által fejlesztett közszolgálati továbbképzési program, 33.511 db pedig a tervekészítők belső továbbképzési programja. Az előző évi adatokhoz képest csökkenés figyelhető meg mind a közszolgálati, mind a belső képzésekre készült programtervek vonatkozásában: az előbbiek száma mintegy 600 db-bal, az utóbbiak száma pedig több mint 15.000 db-bal csökkent. Ez összefüggésben áll azzal is, hogy eleve kevesebb tisztviselő számára készült egyéni éves terv. A belső képzések számadatainak nagyfokú csökkenését továbbá vélhetően az is okozta, hogy lezárultak azok az uniós forrásból fejlesztett belső képzések, amelyek esetében az elmúlt két évben meghatározott indikátorértéket kellett teljesíteni.

Az összes tervekészítő szerv vonatkozásában, 1 tisztviselőre vetítve átlagosan 3,0 db továbbképzési program került betervezésre a 2024. évben.

Az egyéni továbbképzési terveket kétféleképpen lehetséges elkészíteni: igényalapú tervezési módszerrel vagy előíró típusú tervezési módszerrel. Az igényalapú tervezési módszertan szerint a tisztviselők az aktuális évi programkínálatban szereplő képzések közül választhatnak, és ezt az igényüket a ProBono rendszeren keresztül jelezhetik a képzési referens felé, aki dönt a hozzá beérkezett igények jóváhagyásáról vagy elutasításáról. Az előíró típusú tervezési módszertan a programjegyzékről történő közvetlen, képzési referens általi választásra alapozza a tervezést, amikor is a képzési referens a tisztviselő éves egyéni továbbképzési tervét a programkereső funkcióval, a ProBono rendszerben szereplő tervezhető továbbképzési programok tisztviselőhöz rendelésével állíthatja össze.

Az igényalapú tervezési módszertan alapján 45.978 fő tisztviselő igényelt programot. A tisztviselők által igényelt programok nagy részét a képzési referensek jóváhagyták, így 135.980 db program került rögzítésre az egyéni továbbképzési tervekbe a programigénylés eredményeképpen. Ez az összes programterv 60%-át teszi ki, ami azt jelenti, hogy a képzési programok több mint fele a tisztviselői igények alapján vált az éves tervek részévé, vagyis a munkáltatók teret adnak a tisztviselők tanulási motivációinak.

A következő táblázat a programok típusa és módszertana, valamint a tervkészítő szervek típusa szerinti megoszlásban mutatja be a programtervek számát.

2. táblázat: A 2024. évi programtervek megoszlása a programok típusa és módszertana, valamint a tervkészítő szervek típusa szerinti bontásban

Programok típusa és módszertana	Központi kormányzati igazgatási szervek és ezek területi szervei által készített képzési terv (db)	Fővárosi és vármegyei kormány-hivatalok által készített képzési terv (db)	Kttv. hatálya alá tartozó szervek által készített képzési terv (db)	Összes képzési terv (db)
Közszolgálati továbbképzések	54.337	75.487	63.642	193.466
E-learning	52.772	73.099	61.838	187.709
Blended learning	558	1.657	374	2.589
Jelenléti	1.007	731	1.430	3.168
Belső továbbképzések	11.767	16.741	5.003	33.511
E-learning	6.053	13.307	3.664	23.024
Blended learning	645	271	74	990
Jelenléti	5.069	3.163	1.265	9.497
Mindösszesen	66.104	92.228	68.645	226.977
E-learning összesen	58.825	86.406	65.502	210.733
Blended learning összesen	1.203	1.928	448	3.579
Jelenléti összesen	6.076	3.894	2.695	12.665

Forrás: a ProBono rendszer 2025. január 10-i adatai alapján NKE-szerkesztés

Az adatokat elsősorban annak ismeretében érdemes értékelni, hogy a Kit., majd pedig a Küt. nyomán is alapvetően decentralizáció vette kezdetét a személyzeti politika minden területén a Kit. (illetve a Küt.) hatálya alá tartozó tisztviselők vonatkozásában.¹³ A Kit. 58. §-a alapján – a Kormány által rendeletben megállapított szempontok és keretek mentén – a

munkáltatói jogkör gyakorlója határozza meg az álláshelyek betöltéséhez szükséges szakmai követelményeket, így a képzések teljesítését is. Az új szemlélet szerint tehát az egyéni továbbképzés kötelezettsége az intézmény vezetőjének belátása szerint változó tanulási lehetőséggé vált. A Kit. hatálybalépése óta eltelt időtartam, illetve annak statisztikái (Kis–Klotz, 2022: 14.) már elegendők ahhoz, hogy stabil következtetésként vonhassuk le: kötelező rendeleti előírás hiányában sem esett vissza a továbbképzési intenzitás. Az, hogy a közigazgatási szervek jogszabályi kötelezettség nélkül is igénylik a tisztviselők folyamatos képzését, hitelesen igazolja a közszolgálati továbbképzési rendszer 2012 óta tartó minőségfejlesztését (Kis–Klotz, 2022: 10., 26.).

Fontos mutató még e tekintetben a közszolgálati továbbképzések és a belső továbbképzési programok (tehát a közigazgatási szervek saját képzései) tanulmányi pontértéke, illetve annak aránya, amelyről a 2024. évre nézve az alábbi táblázat nyújt információt.

3. táblázat: A 2024. évi programtervek tanulmányi pontértékének megoszlása a közszolgálati, valamint a belső továbbképzési programok között

Tervkészítő szervek	A közszolgálati és a belső továbbképzési programok tanulmányi pontértéke		A közszolgálati és a belső továbbképzési programok tanulmányi pontértékének aránya	
	Közzszol- gálati	Belső	Közzszol- gálati	Belső
Központi kormányzati igazgatási szervek és ezek területi szervei	498.916	95.792	84%	16%
Fővárosi és vármegyei kormányhivatalok	740.000	167.197	82%	18%
Kttv. hatálya alá tartozó szervek	673.798	82.138	89%	11%
Összesen/Átlagosan:	1.912.714	345.127	85%	15%

Forrás: a ProBono rendszer 2025. január 10-i adatai alapján NKE-szerkesztés

Az egyes kormányrendeletek a tervkészítő szervek típusa szerint eltérően szabályozzák a közszolgálati és a belső képzések arányát (a belső képzések maximális arányának rögzítésével). A központi kormányzati igazgatási szervek esetében a közszolgálati továbbképzéseknek – a korábbi 75%-hoz képest – 2019-től már csak legalább 50%-ot kell képviselniük a tisztviselő éves továbbképzési programjában¹⁴; a területi kormányzati igazgatási szervek, valamint a Kttv. hatálya alá tartozó szervek esetében továbbra is a 75–25%-os arány van érvényben.¹⁵

A fenti adatokból látható, hogy a belső képzések aránya nem éri el a rendeletekben megállapított lehetséges maximális mértéket. A legjelentősebb eltérés a központi kormányzati igazgatási szervek vonatkozásában állapítható meg, ahol a belső képzések rendeletben rögzített

aránya tehát 50% lehetne, de a ténylegesen betervezett képzések tanulmányi pontértékének aránya mindösszesen 16%, azaz 34%-kal kevesebb, mint amit a jogszabály lehetővé tesz. Az, hogy az NKE által nyújtott közszolgálati továbbképzési programok aránya a jogszabály „engedélye” ellenére nem csökkent, azt mutatja, hogy e képzések magas színvonalat képviselnek: hasznos, releváns ismereteket tartalmaznak, és hatékonyan szolgálják a tisztviselők szakmai fejlődését.

Közszolgálati továbbképzési programok

Mivel a közszolgálati továbbképzés tisztviselő-központú, a programok kidolgozását a kompetenciafejlesztés mint alapvető cél határozza meg. Azt, hogy kiknek (mely célcsoportnak), milyen tartalommal és milyen módszertani eszközkészlettel, megoldásokkal készül tananyag, a jogszabályváltozások mellett más szempontok is meghatározzák: így a közigazgatási szervektől és a tisztviselőktől érkező javaslatok, a kompetenciakataszterből leszűrhető adatok és természetesen a legújabb képzési igények, trendek is. Emellett, persze, a programok kidolgozása tudományosan megalapozott folyamat, amely az oktatási, képzési programok tervezését, létrehozását, implementálását és értékelését célozza, és lényegét nemcsak a tananyag elkészítése adja, hanem a pedagógiai/felnőttképzési koncepciók, a tanulási tevékenységek, az értékelési módszertanok és az oktatási környezet is (Ollé, 2024: 47.), mely utóbbinak komoly hatása van a tanulás iránti motivációra is (Szabó et al., 2022: 95.). Mindezekben a mesterséges intelligencia egyre több és több megoldása válhat alkalmazhatóvá.¹⁶

Természetes, hogy a tananyagfejlesztés, valamint az oktatás során is az adott témában, a közigazgatásban, illetve a felnőttképzési módszertanokban jártas, magasan képzett szakértők, oktatók, kutatók és gyakorlati szakemberek működnek közre, akik többéves, több évtizedes szakmai tapasztalattal rendelkeznek. Ugyanez igaz a programok szakmai tartalmának hatályosítására is, amelyre – a gyakori jogszabály-változásokra tekintettel – az NKE szintén kiemelt figyelmet fordít. A felülvizsgálatot követően a 2024. évi hatályosítási feladatok keretében 73 db program tananyagának aktualizálására került sor.

A képzési kínálat tíz témakörben nyújt ismereteket:

- Közzszolgálati kultúra és értékek
- Közzszolgálati jogviszony és személyügy
- Vezetői kompetenciák fejlesztése
- Személyes kompetenciák fejlesztése
- Közzmenedzsment
- Államháztartási gazdálkodás
- Jog és közzszgazgatás
- Ügyintézés
- Önkormányzati és ágazati közzszgazgatás
- Felkészülés közzszgazgatási vizsgákra

A követelményrendszer strukturálisan igazodik a képzésfejlesztés alapjául szolgáló kompetenciakataszter (lásd a következő alfejezetet) egyes kompetencterületeihez. A pontosan

meghatározott kompetenciakövetelmények választ adnak arra, hogy a tisztviselőnek konkrétan mit kell tudnia, mire kell képessé válnia a képzés teljesítésével – hiszen a képzések hasznosságának az a legfőbb fokmérője, hogy hathatós segítséget nyújtanak-e a mindennapi munkavégzéshez.

Valamennyi képzés a kompetenciaelemek hármas tagolásához kapcsolódó célkitűzéseket tükrözi:

- Új ismeretek átadása és a meglévő ismeretek bővítése, frissítése: A tudás- és ismeret-átadó képzések szorosabb értelemben vett szakmai ismereteket közvetítenek, és természetesen nem merülnek ki az elméleti-lexikális tudás átadásában, hanem – a legkülönbözőbb oktatásmódszertani megoldásoknak köszönhetően – gyakorlatias megközelítéssel könnyítik meg a tananyag hatékonyabb elsajátítását. E képzések a közigazgatás „klaszszikus” területeit átfogó témaköröket ölelik fel.
- Szemléletformálás: A szemlélet- és attitűdformálás jegyében fejlesztett programok az elhivatott, felelősségteljes, értéktudatos munkavégzést kívánják megkönnyíteni.
- Kompetenciafejlesztés: A készség- és képességfejlesztő képzések a munka szakmai részéhez szorosan nem kapcsolódva, de azt nagymértékben támogatva segítik a tisztviselőket abban, hogy az alapvető személyes és vezetői készségek terén hatékonyabbá váljanak.

2024-ben 19 db új közszolgálati továbbképzési program került a továbbképzési programjegyzékre, ahol összesen 330 db közszolgálati továbbképzési program szerepel, amelyből

- e-learning: 211 db,
- blended learning: 32 db,
- jelenléti: 87 db.

A 330 db minősített közszolgálati továbbképzési programból a tisztviselők által tervezhetővé tett programok száma 201 db, a megvalósított programok száma 192 db volt, amelyből

- e-learning: 138 db,
- blended learning: 17 db,
- jelenléti: 37 db.

Mivel a képzési helyszín(ek)re történő eljutás (utazás) – a jelentős földrajzi széttagoeltság és a távolság miatt – értelemszerűen időigényes és/vagy nehézkes, az NKE által nyújtott közszolgálati továbbképzési programok nagy része – a hagyományos, tantermi oktatás kereteiből kilépve – távoktatási formában valósul meg.¹⁷ Az előző alfejezetben, a tervekészítésnél is megmutatkozott már, hogy a tisztviselők választása leginkább az e-learningekre összpontosul, alább pedig a jelentkezéseket és a sikeres teljesítéseket illetően láthatjuk ugyanezt:

4. táblázat: A 2024. évben megvalósított közszolgálati továbbképzésekre vonatkozó jelentkezési és teljesítési adatok¹⁸

Képzések módszertana	Jelentkezések száma (db)	Sikeres teljesítések száma (db)
E-learning	168.023	163.043
Jelenléti	3.006	2.487
Blended learning	2.007	1.866
Összesen:	173.036	167.396

Forrás: a ProBono rendszer 2025. január 10-i adatai alapján NKE-szerkesztés

Mindezek kapcsán szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy a szakirodalom már két évtizeddel ezelőtt alátámasztotta az e-learning-módszertan és általánosságban a távoktatás népszerűségét,¹⁹ amelynek eredője legfőképp az oktatás, illetve a továbbképzés iránti növekvő és egyben diverzifikálódó igény; a tananyagok tér- és időbeli dimenzióban is hatékony, rugalmas terjeszthetősége; a fajlagos oktatási költségek csökkentésének lehetősége. Az e-learning emellett támogatja az innovatív oktatás fejlesztését és a transzparens megoldások terjesztését (Radácsi–Benedek, 2005: 33.).

E-learning-képzések

Az e-learning-képzések alapját képező e-tananyagokban a tartalomról az élményre helyeződött át a fókusz. Fontos szerepet kapott az interaktivitás, az egységes dizájn, a modern grafikai megjelenítés, a történetekbe ágyazott bemutatás. A könnyedebb hangvételű, de a szakmaiságot messzemenőig szem előtt tartó stílus nagymértékben segíti az ismeretek elsajátítását.

A multimédiás elemek széles körű alkalmazásával a mai kor egyre növekvő elvárásainak is eleget lehet tenni. A tananyagok podcastokat, videópodcastokat, kisfilmeket, narrációkat, animációkat, videókat tartalmaznak. A tisztviselők visszajelzései egyértelműen igazolják ezek népszerűségét és szükségességét.

Azok a programok, amelyek esetében a szakmai tartalom és a képzésmódszertan ezt lehetővé tette, a megszokott formájú írott tananyaggal – szakanyaggal – egészültek ki, mely egyfelől közvetlenül az e-tananyagból, másfelől nyilvánosan elérhető kiadvány formájában az NKE *Közszolgálati Tudásportáljáról* is letölthető. Azon programok esetében pedig, amelyek nem igényelnek nagyobb volumenű írott tananyagot, egy, a képzés tartalmát összefoglaló jegyzetet kaptak a tisztviselők. Ezenfelül számos e-tananyaghoz – típusától függetlenül – tudástár (szakanyag, fogalom- és jogszabálytár) tartozik.

Az e-tananyagok fő típusai a következők:

- *Videóprezentációs e-tananyag* – Korszerű technikai megoldások (kétképernyős megjelenítés, *kép a képen* funkció stb.) és szabad tanulási útvonal jellemzi. Lényegében videó-előadás egyéb tanulást támogató elemekkel, például olvasmányokkal, önellenőrző kérdésekkel, letölthető ppt-vel.
- *Egyszerű e-tananyag* – Kötött tanulási útvonalat kínál, főként ismeretátadásra fókuszálva, interaktív elemekkel.

- *Komplex e-tananyag* – A tananyag gerincét történetek adják (storytelling), amelyek bemutatják a témához kapcsolódó gondolkodási mintákat, értékeket, és elősegítik a korábban tanultak felidézését. A történetek lehetnek képregények, élőszereplős filmek, animációk – kiegészítve szöveges e-tananyaggal, narrált videóval vagy videóprezentációval. A tananyag szabad bejárású, a tanuló számára nincs kötöttség a tanulási útvonalban.
- *Oktatófilm* – Megfelelő didaktikai struktúrába rendezett, tartalmában, megjelenésében összefüggő jelenetekből álló információhordozó, a tanítás vizuális eszköze, amelynek alapvető hatása a látványon alapul. Az értelemre és az érzelmekre egyaránt ható mechanizmusokat alkalmaz, amelyek segítik a tanulást, és kontextusba helyezik az elméleti ismereteket.
- *Szimuláció* – Állandó szereplőgárdára épített és kerettörténetbe helyezett, online térben zajló rövid, de összetett készségfejlesztő videójelek, illetve a hozzájuk tartozó választási opciókhoz rendelt szakértői visszajelzések összessége. Alapesetben egy-egy vezetőképzési program részeként érhető el, de a programok teljesítésétől függetlenül is megtekinthető a ProBono Önfelkészítés menüpontjában. A valós döntési helyzetek megoldását modellezi elektronikus térben; a történet egyéni alakításán alapuló szimulációs utak bejárásával lehetővé teszi az elméletben megismert és a tréningen begyakorolt tudás készségszintű elmélyítését [Paksi-Petró, 2023; in: Misuraca et al. (eds.), 2023: 11.]. A tanuló döntése határozza meg a tanulási útvonalat, amely olvasmányokat, szakirodalmi ajánlókat is tartalmaz. Az adott vezetői téma 4-féle döntési útvonalon, 16 döntési ponton keresztül dolgozható fel. Jelenleg 8 db vezetői szimuláció áll rendelkezésre ahhoz, hogy a közigazgatásban dolgozó vezetők „védett környezetben”, vagyis tét nélkül tegyék próbára magukat. (2024-ben 1 db új szimuláció készült.) Emellett természetesen nem vitatható el a vezetői öntanulás rendszerének létjogosultsága sem.²⁰

Nemcsak a tartalom és a forma, hanem az e-learning-képzések kimeneti követelményei esetében is paradigmaváltás kezdődött meg az elmúlt években. E változás abban nyilvánul meg, hogy míg korábban a kurzusok mindegyike záróteszt kitöltésével fejeződött be – amelynél a sikeres teljesítéshez 60% elérése volt szükséges –, 2024-re a meghirdetett képzések 78%-a már nem tartalmaz külön vizsgaelemet, hanem a tananyagba beépített önellenőrző kérdések révén segíti a tanult ismeretek és a megszerzett tudás ellenőrzését. Ez az új típusú szemléletmód a kötelezőség (a szigorú vizsga) helyett sokkal inkább az élethosszig tartó tanulás és a saját elhatározásból fakadó önképzés irányába orientálja a továbbképzési rendszer résztvevőit.

2022-től a vizsgák módszertana is megváltozott. A hagyományos, teszt jellegű tudásellenőrzés helyett a hangsúly a gyakorlati fókuszú (sokszor esetalapú), elgondolkodtató kérdésekre helyeződött, így az elsajátított tudásanyag alkalmazására már a vizsga alatt is lehetőség nyílik.

Jelenléti és blended learning képzések

A jelenléti igénylő továbbképzési programok során nyújtott tanulástámogatási eszköz a legtöbb képzés esetében a tréneri támogatás. A személyes és a vezetői kompetenciák fejlesztését célzó tréningeket részletesen kidolgozott szakmai tartalom, tréningforgatókönyv, gyakorlatleírások alapozzák meg, továbbá – a képzés jellegétől függően – oktatói/tanulói munkafüzet, handout, prezentáció, példatár, szakirodalom, fogalomtár egészíti ki.

A műhelybeszélgetés (workshop) – a tréninghez hasonlóan – kis létszámú csoport számára tartott jelenléti képzés, egy konkrét témában folytatott kötetlenebb beszélgetés, diskurzus, amelyet a facilitátor (vagy moderátor) vezet. A facilitátor olyan oktató, aki segíti és koordinálja a csoportos feladatok megoldását. Nem szól bele a tartalmi kérdésekbe, de támogatja a résztvevők tanulási folyamatát, szem előtt tartva az adott képzési program kimeneti követelményeit.

Az előadás a fentiekkel szemben nagyobb számú résztvevő számára, elsősorban frontális módszerrel megtartott képzés, interaktív elemekkel bővítve. Olyan kommunikációs esemény, amelynek az a célja, hogy az előadó (prezentáló) a programban rögzített elméleti ismeretanyagot közvetítse, átadja a hallgatóság számára. A blended learning képzések tréninggel, műhelybeszélgetéssel vagy előadással/konzultációval kiegészített e-learning-képzések. A megújult módszertanú jelenléti vagy online formában történő oktatáshoz elengedhetetlen az oktatók megfelelő felkészítése. A szerepspecifikus (előadó, facilitátor, tréner stb.), ugyanakkor az általános pedagógiai, andragógiai és IKT-kompetenciák fejlesztését is célzó felkészítők fontos részét képezik a tisztviselők hatékony továbbképzésének, mivel a továbbképzési rendszerbe bevezetett új képzésmódszertanok speciális felkészültséget igényelnek az oktatóktól.

KOMPETENCIAALAPÚ TANULÁSI SZEMLELET

A közszolgálati továbbképzési rendszerben a kompetenciamérés a személyre szabott fejlődés és az eredményes munkavégzés egyik kulcsát jelenti. Lényege, hogy a tisztviselő elméleti és gyakorlati tudása, illetve felkészültsége a készségei és a képességei ismeretében fejlődjön. Ehhez nyújt segítséget a ProBono 2019-ben bevezetett komplex kompetenciamérő rendszere, amely kuriózumnak számít a magyar felnőttképzésben.

Az Egyéni Tisztviselői Kompetenciamérési Rendszer szolgáltatásaival a tisztviselő megbizonyosodhat a munkavégzés szempontjából releváns szakmai, személyes és vezetői kompetenciáinak aktuális szintjéről – praktikusán a továbbképzések elvégzése előtt és azt követően is.

A kompetenciamérés rendszerében végzett önértékelés és mérés eredményeképpen létrejön a személyes kompetenciaprofil, amely átfogó visszajelzést nyújt arról, hogy a tisztviselő az adott szakterületen milyen feladatokat tud önállóan, szakszerűen és magabiztosan elvégezni, illetve miben kell még fejlődnie. Az önértékeléssel megbecsülheti, hogy az adott kompetenciában milyen szinten áll, a méréssel pedig megerősítheti vagy éppen cáfolhatja önértékelése becslését.

A rendszer az egyéni képzési tervek elkészítéséhez is támogatást nyújt, hiszen az önértékelés és megmért területekhez kapcsolódó kompetenciafejlesztő képzések ajánlásával segíti az egyéni fejlesztési terv megalapozását, ezáltal az egyén szakmai és személyes fejlődését.

A tisztviselő a személyes tanulási portálján folyamatosan nyomon követheti az előrehaladást, mivel a mérési napló rögzíti számára a mérési eredményeket, megmutatja a személyes fejlődési görbéjét. Emellett a tisztviselő a képzés által fejlesztett kompetenciákat is azonnal beazonosíthatja, így egyszerűbbé válik a képzések tervezése és kiválasztása.

Nem elhanyagolható a kompetenciamérés munkáltató által realizálható hasznossága sem: a kompetenciamérés révén a munkáltató egyrészt képet kaphat a szervezetben dolgozók összesített felkészültségéről az általa relevánsnak tartott kompetenciaterületeken, másrészt méréseket írhat elő az egyéni fejlesztési terv keretében – növelve ezzel a szervezeti és a személyes tudásszintet. Arra is lehetősége van tehát, hogy évente újabb és újabb kompetenciákban írjon elő mérési kötelezettséget a tisztviselők számára, biztosítva ezzel a folyamatos szakmai felkészültség és színvonal emelkedését, végső soron a szakszerűbb, jobb feladatellátást.

A folyamatos fejlesztések eredményeképpen mára már 131 db kompetenciát tartalmazó kompetenciabank úgy épül fel, hogy 3 kompetenciatípusban²¹, 11 kompetenciaterületen, 36 kompetenciacsoportban találhatók meg a kompetenciák fogalom- és szintleírásai 6 különböző jártassági szinten (A1-től C2-ig, az európai nyelvi kompetencia-keretrendszer logikájával egyezően).

A tisztviselő a rendszerben önértékelést vagy mérést végezhet. Önértékelésre valamilyen kompetenciában lehetősége nyílik, gyakorlati feladatokkal való méréseket azonban csak a közigazgatási szakmai kompetenciákban tud indítani. A feladatalapú mérési lehetőségek évről évre bővülnek.

A 2024. év során a tisztviselők mindösszesen 4.192 db mérést végeztek – önértékelésből 3.265-öt, feladatalapú mérésből 927-et. Ezek 108-féle kompetenciát érintettek, s leggyakrabban a „digitális kommunikáció és együttműködés”, az „iratkezelés” és a „toborzás és kiválasztás” kompetencia mérésére került sor. A kompetenciamérést követően a tisztviselők továbbképzési programajánlatot kaptak, és igényelhették a programok felvételét az egyéni továbbképzési tervükbe.

A KÖTETLEN TUDÁSMEGOSZTÁS ÉS TAPASZTALATCSERE PLATFORMJAI: AZ ONLINE SZAKMAI KÖZÖSSÉGEK

Ahogy az általános bemutatásban már felvettük, érdekes, izgalmas, ugyanakkor hatékony tanulási alternatívát nyújtanak a szakmai csoportok és csatornák is, amelyek az önálló, belső motivációból fakadó tanulást ösztönzik. A formális továbbképzések kiegészítéseként napi szinten biztosítanak alkalmat a tudás megosztására, a másoktól (szakértőktől, illetve kollégáktól) való tanulásra, ami azért is lényeges, mert a tisztviselők – mint egy vagy több szakterületen tevékenykedő, ezáltal tapasztalattal, rutinnal rendelkező gyakorlati szakemberek – számára a tapasztalatcsere az egyik leghatékonyabb tanulási módszer.

Az online fórumokon a résztvevők egy-egy aktuális témát (lásd alább, a táblázatban; például: fenntarthatóság, térségfejlesztés, integritás) dolgozhatnak fel szakértők és/vagy oktatók segítségével, például egy-egy publikáció vagy hír apropóján. Ennek nyomán élénk szakmai diskurzus bontakozhat ki, és megkezdődhet a tudományos ismeretek disszeminációja.

Mindennek számos előnye van módszertani szempontból. Résztevői oldalról látható, hogy – a közszolgálati továbbképzési rendszer működésének alapelveihez híven – a tanulás ezen formájának középpontjába is a tisztviselők kerülnek, hiszen azzal, hogy felteszik kérdéseiket, kifejtik álláspontjukat, beszámolnak tapasztalataikról, egyúttal szakmai reputációjukat is erősítik. Ráadásul a többi résztvevő véleményét, érvelését megismerve új megoldásokat alakíthatnak ki saját napi munkavégzési rutinjukban. Képesek az „interaktív, reflektív tanulásra, magasabb rendű gondolkodási képességek működtetésére, magas szintű forrásismeretre és használatra, az információk szelektálására, rendszerezésére, szintézisére, több különböző szempontból egy probléma megközelítésére és másokkal való együttműködésre stb.” [Simándi, 2019; in: Hideg–Simándi–Virág (szerk.), 2019: 348.]

A továbbképzési rendszer szintén profitál ebből, mivel a valós életből vett esetek összegyűjtésével jelentős mértékben bővül az esetalapú oktatás eszköztára, amelynek segítségével olyan tanulókat (tisztviselőket és hallgatókat) lehet képezni, akik még nem mozognak otthonosan az adott témában. Végül, de nem utolsósorban az egyetemi oktatók számára is hasznos ez a fajta tudásmegosztás, mivel a ProBono rendszer mögötti adatgyűjtési és -elemzési módszerek segítségével statisztikák, tanulmányok, egyéb kutatási anyagok készíthetők.

Az informális tanulás szerepének felértékelődésére figyelemmel²² a 2022. év III. negyedétől rendszeresen készültek új multimédiás tartalmak (podcastok) is az online szakmai fórumokra: ezekben átlagosan havonta 2 csatorna érintett. Eddig 65 podcast felvételére és publikálására került sor, és már rövidebb távon is cél, hogy a ProBono rendszer elsődlegesen *on-the-job* közösségi tanulási platformmá váljon, ahol az oktatók és a szakértők támogatása mellett tanulóközösségek alakulnak ki, melyek szervezése, tematizálása fontos kihívás az NKE számára. A mesterséges intelligencia révén pedig a personalizáció és az egyéni tanulási profilok elemzése is lehetséges, természetesen az adatvédelmi szempontok figyelembevételével [Kristó–Klotz, 2022; in: Koltay–Gellér (szerk.), 2022: 438.]

A ProBonón jelenleg az alábbi csatornák működnek:

5. táblázat: A ProBono rendszer felületén szervezett szakmai közösségek jellemzői

Csatorna neve	Csatorna profilja	Feliratkozók száma (fő)	Bejegyzések száma (db)	Multimédiás tartalmak száma (db)
Az IT-biztonság angyalai	Az informatikai és az információbiztonságot helyezi fókuszba.	1.718	2.688	17
Eljárásról eljáróknak	Közigazgatási hatósági eljárásjogi kérdéseket tárgyal.	1.367	447	5

Csatorna neve	Csatorna profilja	Feliratkozók száma (fő)	Bejegyzések száma (db)	Multimédiás tartalmak száma (db)
Hogyan csináljunk digitális térségeket?	Kitér a térségfejlesztési projektek megvalósításának tartalmi, pénzügyi és eljárási kereteire, jó és rossz megoldásaira.	322	1.825	6
A Fenntartható Átalakulás Követői	Azokat a globális és lokális jelenségeket tárja fel, amelyek hatással vannak a mindennapjainkra, és hatással lehetnek a gyermekeink életére is.	560	732	9
Integritás – a láthatatlan védelem	Az integritásmentesment-eszközöket, azokon belül is a hivatásetikát, a kockázatkezelést és a korrupciómegelőzést mutatja be.	522	860	7
Csináljunk jó közbeszerzést!	Rávilágít a közbeszerzési terület napi gyakorlatában előforduló problémákra és azok megoldásaira.	932	341	6
Önismeret-fejlesztés	Minden érdeklődőnek hasznos tartalmakat kínál önmaga jobb megismeréséhez – akár most kezd ezzel foglalkozni, akár már előrébb jár az önismeret útján.	3.503	210	15
ProBono-kisokos képzési referenseknek	A ProBono Classic és az új ProBono rendszer felületén történő eligazodásban segíti a képzési referenseket.	1.018	416	-

Forrás: a ProBono rendszer 2025. február 20-i adatai alapján NKE-szerkesztés

TISZTVISELŐI ELÉGEDETTSÉG:
A MINŐSÉG ÉS AZ EREDMÉNYEK FOKMÉRŐJE

A digitalizáció és az innováció nyújtotta kihívások, illetve a tanulás iránti motiváció növelése mellett a minőségi mutatóknak való megfelelés is komoly feladatokat és felelősséget ró a közszolgálati továbbképzési rendszerre, amely mindenekelőtt a tisztviselőknek, az ő elvárásaiknak kell hogy megfeleljen – figyelemmel arra is, hogy a jól működő állam, az ügyfélbarát közigazgatás sarokpontja a tisztviselők professzionális és egyben elkötelezett munkavégzése, amelyhez – reményeink szerint – a közszolgálati továbbképzési programok is hozzájárulnak. Ezért a rendszert érintő valamennyi reform nagymértékben a tisztviselői visszajelzésekre épül, amelyek a siker fokmérőit jelentik. Az elmúlt évtized során ezek nyomán kerültek kidolgozásra azon minőségmutatók, amelyek alapjaiban határozták meg a továbbképzésekkel szemben támasztott követelményeket.

- *Egyéni fejlesztési igények kiszolgálása (reszponzivitás):* Ahogyan arról korábban már szó volt, a tudatos, célirányos továbbképzés érdekében szükségessé vált a képzéstervezés és a tisztviselők egyéni fejlesztési terveinek összehangolása. Ezzel mind a tisztviselők, mind a munkáltatók segítséget kapnak az egyéni fejlesztési célokhoz legjobban illeszkedő képzések kiválasztásához.
- *Kompetenciaalapúság:* A közszolgálati továbbképzés kompetencia-rendszere a minőség kulcsa a tekintetben, hogy a programfejlesztések során, a követelményrendszer kidolgozásakor a kiindulópontot jelenti, mivel az egyértelműen meghatározott kompetenciadefiníciókhoz és kompetenciaszintekhez igazodó tananyagok kijelölik a szakmai fejlődés útját, vagyis azt, hogy a tisztviselő pontosan milyen ismeretekre, készségekre, képességekre, attitűdre és milyen szintű jártasságra tehet szert az adott képzés elvégzésével.
- *Szervezeti adaptivitás:* Az előbb említett közszolgálati kompetencia-rendszerre alapozott továbbképzési programfejlesztés az adaptív tanulószervezet kialakulásához, a közszolgálat-specifikus képességek fejlesztéséhez is hozzájárul.
- *Módszertani diverzitás:* A digitális tér adta lehetőségek kiaknázásával a tananyag pusztánarrációja helyett az egyedi igényekhez igazodva, változatos taneszközökkel, ezáltal magas színvonalon történik a személyes és a szakmai kompetenciák fejlesztése.
- *Oktatói-szakértői kapacitás biztosítása:* Szintén a minőség alapvető garanciája, hogy a széles körű közigazgatási és/vagy felnőttképzési tapasztalattal rendelkező, magasan képzett szakemberek bevonásával a közszolgálati továbbképzési programok által érintett valamennyi tématerületen (lásd a *Közszolgálati továbbképzési programok* című, korábbi alfejezetet) rendelkezésre áll a tananyagok kidolgozásához (kutatáshoz), az oktatáshoz és a vizsgáztatáshoz szükséges oktatói-szakértői bázis.
- *Digitális megoldások alkalmazása:* A megújított oktatásinformatikai rendszer, vagyis a ProBono interaktív tanulási környezetet és felhasználóbarát képzésmenedzsment-funkciókat biztosít.

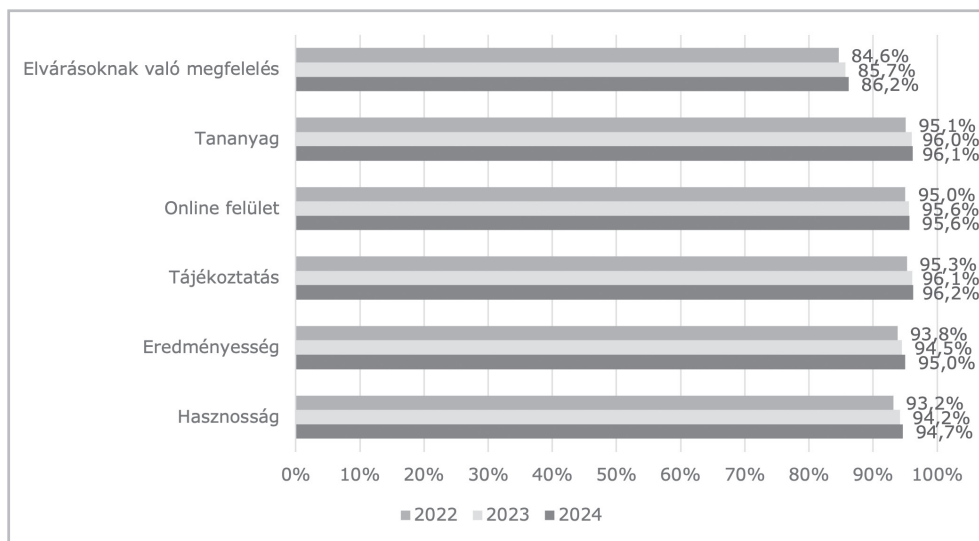
A fenti minőségmutatók mentén felépített és megreformált közszolgálati továbbképzési rendszer eredményességét a tisztviselői vélemények utólagosan is igazolták.

A tisztviselők elégedettségét tükröző alábbi statisztikák a közszolgálati továbbképzések teljesítését követően a ProBonón kitöltött elégedettségmérő kérdőívek feldolgozásából származnak.²³ 2024-ben 28.657 db kérdőív érkezett be.

Ahogy a következőkben látni fogjuk, a kérdőívek kérdései alapvetően a továbbképzési programok két fő módszertanához igazodnak.

Az e-learning-módszertanú képzések résztvevői által kitöltött kérdőívekre adott válaszok előző három évi eredményeit az alábbi ábra mutatja be:

1. ábra: Az e-learning-módszertanú közszolgálati továbbképzések résztvevői által kitöltött kérdőívekre adott válaszok értékeinek változása vizsgálati területenként átlagolva, 2022–2024 között

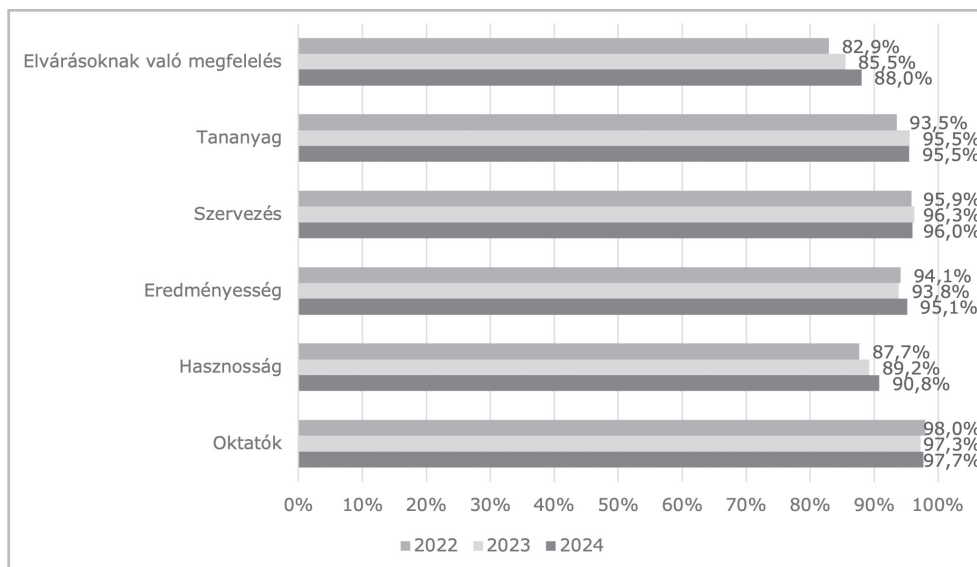
Forrás: a ProBono rendszer 2025. január 10-i adatai és az előző évek jelentései alapján NKE-szerkesztés

A tananyag vonatkozásában többek között annak felépítését, korszerűségét, valamint a szemléltetést szolgáló elemeket értékelhetik a tisztviselők. Az online felületet illetően annak elérhetősége, vizuális megjelenése, kezelhetősége és a technikai segítségnyújtás képezi a kérdőív tárgyát. A tájékoztatás mint vizsgálati terület értelemszerűen arról kínál adatokat, hogy a tisztviselők mennyire elégedettek a továbbképzéssel kapcsolatos tájékoztatással és a képzésekre vonatkozó alapinformációk megosztásával. Az eredményesség az elméleti, illetve a gyakorlati tudás gyarapodására; a hasznosság pedig az igényeknek való megfelelésre világít rá.

Hatból öt vizsgálati terület esetében 90% felettiek az elégedettségi eredmények, és az elvárásoknak való megfelelés tekintetében is javuló tendencia figyelhető meg. Négy területen is 95%-os vagy afölötti a visszajelzést adók elégedettsége, ami kiemelkedő eredmény.

A jelenléti képzések kérdőíveire adott válaszok százalékban kifejezett értékeit az alábbi ábra szemlélteti, szintén a 2022-es adatoktól kezdve.

2. ábra: A jelenléti módszertanú közszolgálati továbbképzések résztvevői által kitöltött kérdőívekre adott válaszok értékeinek változása vizsgálati területenként átlagolva, 2022–2024 között

Forrás: a ProBono rendszer 2025. január 10-i adatai és az előző évek jelentései alapján NKE-szerkesztés

A vizsgálati területek ez esetben is jó eredményeket mutatnak, és az elvárásoknak való megfelelés tekintetében szintén történt pozitív változás. A képzések jellegéből adódóan az online felület helyett itt a képzésszervezés szerepel, amely a tájékoztatást is magában foglalja, valamint az oktatói munka értékelésére is van lehetőség. Utóbbi vizsgálati területeknél a mérés kiemelkedően magas elégedettséget jelez.

Mind az e-learning-, mind a jelenléti képzésekre vonatkozó kérdőívek tartalmaznak nyitott kérdéseket is, amelyekre a tisztviselők szabad szöveges válasz formájában fejezhetik ki véleményüket, észrevételeiket, javaslataikat a továbbképzésekkel kapcsolatban. Ezek nyomán került sor egyre több és több program szakanyaggal, jegyzettel történő kiegészítésére, gyakorlati példák beemelésére, a videók feliratozására, az e-tananyagok korlátlan elérhetőségének biztosítására, a ProBono rendszer működését bemutató tematikus videóprezentációk elkészítésére, és szintén a tisztviselők válaszaik mentén folytatódik az új képzések témájának meghatározása, illetve a felület informatikai fejlesztése.

ÖSSZEGZÉS

A tanulás eredményességét s így a saját motivációból fakadó ismeretszerzést számtalan tényező befolyásolja. Mindegyiket talán nem is említettük, de a tananyagok témája, tartalma²⁴, megjelenítési formája és hasznossága, a személyes kompetenciák szintje, az oktatók szakértelme és elhivatottsága, illetve a tanulási környezet kifejezetten hangsúlyos a közszolgálati továbbképzési rendszer működésében. Elfogadjuk azt az álláspontot, amely szerint a siker kulcsa az lehet, ha az egyes tényezők között mindig az elérendő (képzési) cél alapján priori-

zálunk (Nagy–Váraljai–Mihalovicsné Kollár, 2020: 110.), amely jelen esetben a tisztviselők mindennapi munkájának támogatása.

A *tudás elsajátítása* (vagyis a szakmai hozzáértés) és a tudás elsajátítására való *nyitottság* együttesen szükséges a színvonalas munkavégzéshez, amely azért is fontos, mert a polgárok a tisztviselőkkel való interakciók során lépnek kapcsolatba az állammal, az ő felkészültségükön keresztül ítélik meg az állam működését, hiszen a magasan kvalifikált s egyben elhivatott tisztviselő a közigazgatás „lelke”. Változó világunk újabb és újabb képzési igényeket generál, a közszolgálati továbbképzési rendszer pedig – erre reagálva – újabb és újabb témákban (mesterséges intelligencia, digitális állam, adatvédelem és információbiztonság) kínál programokat. Az ismeretek megszerzése mellett a készségek fejlesztése is meghatározó: e téren is folyamatosan bővül és színesedik a képzési paletta, elsősorban a *soft skill*ekre fókuszálva.

Az NKE által kialakított távoktatási keretrendszer – a felnőttkori tanulási szokásokhoz igazodva – olyan módszertani támogatást és képzési szolgáltatásokat kínál, amelyek jelentős mértékben hozzásegítik a tisztviselőket ahhoz, hogy tanulási motivációjukat erősítve legyenek képesek fejlődni – annak jegyében, hogy a tanulás nem kényszer, hanem izgalmas megismerési folyamat. A motivációalapú tisztviselői attitűd pedig értelemszerűen a közigazgatási feladatellátás minőségére is pozitív hatással van, vagyis a gyakorlatias, élményszerű, mérhető fejlődést biztosító (de nem számonkérés-központú), inspiráló továbbképzési rendszer, illetve a közigazgatási szervek személyi állományának szakmaisága és attitűdje szoros összefüggésben áll egymással.

Ugyanígy összefügg az egyéni és a szervezeti szintű tanulás is, mivel mindkettőre szükség van a folyamatosan változó körülményekhez való alkalmazkodáshoz. Ahogyan Korpics és Méhes kiemeli: azok az egyének és szervezetek tudnak sikeresen helytállni, akik és amelyek egy probléma, változási kényszer kezelésére vagy akár megelőzésére fejlesztik magukat, s ez mind az egyén, mind a szervezet esetében csak tanulással lehetséges [Korpics–Méhes, 2021; in: Peres–Pál (szerk.), 2021: 436.]. Értelmezésünkben ez informális, illetve gyakorlati tapasztalat útján történő tanulás és formális (közszolgálati) továbbképzés formájában is testet ölthet.

Az ezzel járó felelősség okán természetes, hogy a képzések tartalma, tematikája a közigazgatás és a tisztviselők elvárásaihoz igazodik, és magától értetődő az is, hogy miként az önálló (informális) tanulás különböző módozatainak, úgy az elégedettségmérésnek, a rendszeres visszacsatolásnak is minél nagyobb teret kell engedni.

Mindennek alapja a megfelelő informatikai háttér. A jelenlegi és a jövőbeni trendekkel lépést tartva további technikai-technológiai fejlesztések szükségesek. A tisztviselőknek szóló képzési szolgáltatások tehát egy még könnyebben kezelhető, átláthatóbb tanulási felületet; korszerű, akadálymentesített és reszponzív (mobil eszközöket is támogató) tanulási portált feltételeznek. Az elkövetkezendő hónapok, évek munkája ezek bővítésére fókuszál.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 70:20:10 Institute (é. n.): *The 70-20-10 Model for Learning and Development*. <https://702010institute.com/702010-model/> (Utolsó letöltés: 2024. 04. 09.)
- Bodó Balázs (2003): E-learning módszertan-, tananyag- és technológiafejlesztés a felsőoktatásban. *Tudásmenedzsment*, 4. évf., 2. szám, 39–46.
- Dringó-Horváth Ida – Dombi Judit – Hülber László – Menyhei Zsófia – M. Pintér Tibor – Papp-Danka Adrienn (2020): *Az oktatásinformatika módszertana a felsőoktatásban*. Károli Gáspár Református Egyetem IKT Kutatóközpontja, Budapest.
- Hazafi Zoltán – Ludányi Dávid (2022): Egy befejezetlen törvény margójára: A közszolgálati HRM fejlesztési keretrendszere. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 10. évf., 1. szám, 78–104.
- Kis Norbert (2011): A megújuló közszolgálati szakemberképzés kihívásai és lehetőségei. *Magyar Közigazgatás*, 1. (61.) évf., 3. szám, 10–23.
- Kis Norbert – Klotz Balázs (2022): A decentralizáció hatásai a kormánytisztviselők továbbképzésére. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 10. évf., 2. szám, 8–28.
- Korpics Márta – Méhes Tamás (2021): Paradigma- vagy kultúraváltás? Kreatív Tanulási Program a Nemzeti Köszolgálati Egyetemen. In: Peres Zsuzsanna – Pál Gábor (szerk.) (2021): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Tamás András tiszteletére. Semper ad perfectum*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 427–437.
- Korpics Márta – Méhes Tamás – Domokos Klaudia (2024): Az esettanulmány mint oktatási módszer. In: Korpics Márta – Méhes Tamás – Domokos Klaudia (szerk.) (2024): *Módszertani kézikönyv a kreatív tanuláshoz*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 191–219.
- Kovács István Béla (2003): Az e-learning szerepe a felnőttképzésben. In: Harangi László – Kelner Gitta (szerk.) (2003): *Az e-learning szerepe a felnőttoktatásban és -képzésben*. Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztály, Budapest, 10–17.
- Kristó Katalin – Klotz Balázs (2022): A nagy tölgyfa asztal új hajtásokat hozott, avagy a közszolgálati továbbképzés elmúlt tíz évének tíz fontos eredménye. In: Koltay András – Gellér Balázs (szerk.) (2022): *Jó kormányzás és büntetőjog. Ünnepi tanulmányok Kis Norbert egyetemi tanár 50. születésnapjára*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 425–440.
- Le, Vu Thi Phuong – Van Tuan, Phan – Binh, Pham Thi – Ly, Nguyen Khanh – Hai, Nguyen Chi (2025): The factors affecting the implementation of training and fostering policies for civil servants: A governance context. *Journal of Governance and Regulation*, vol. 14, no. 1.
- Lentner Csaba (2022): Az államháztartás belső ellenőrzésének egyes rendszertani elemei és oktatásának tapasztalatai a Nemzeti Köszolgálati Egyetemen. *Pénzügyi Szemle*, 67. évf., 1. különszám, 7–26.
- Ludányi Dávid (2021): A teljesítményértékelés (és minősítés) jogi szabályozása a közigazgatás közszolgálati törvényeiben – mérés-értékelés és/vagy fejlesztés-támogatás? *Munkajog*, 5. évf., 3. szám, 19–32.
- Méhes Tamás – Korpics Márta (2022): Kihívások és válaszok a felsőoktatásban. In: Koltay András – Gellér Balázs (szerk.) (2022): *Jó kormányzás és büntetőjog. Ünnepi tanulmányok Kis Norbert egyetemi tanár 50. születésnapjára*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 469–493.
- Nagy Bálint – Váraljai Mariann – Mihalovicsné Kollár Anita (2020): E-learning Spaces to Empower Students Collaborative Work Serving Individual Goals. *Acta Polytechnica Hungarica*, 17. évf., 2. szám, 97–114.
- Nor, Abdijabbar Ismail (2025): The effect of training on public service delivery effectiveness in public sector organizations: the mediating role of civil servants' performance. *Cogent Social Sciences*, vol. 11, no. 1, 1–14.
- Ollé János (2024): A mesterséges intelligencia felhasználása az e-learning-alapú oktatási programfejlesztésekben. *Educatio*, 33. évf., 1. szám, 46–54.
- Paksi-Petró Csilla (2017): A közigazgatási vezetőfejlesztés oktatás-módszertani újdonságai. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 2. évf., 13. szám, 1–18.
- Paksi-Petró Csilla (2023): Overview of the Public Service Executive Training System in Hungary. In: Misuraca, Gianluca et al. (eds.) (2023): *The Future of Public Administration Enabled Through Emerging Technologies: The 31st NISPAcee Annual Conference 2023 e-proceedings*. Belgrade, NISPAcee Press, 1–18.

- Radácsi Imre – Benedek Andrásné (2005): *Az e-learning a felnőttképzésben (trendek, perspektívák, európai környezet)*. Kutatási zárótanulmány. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest.
- Simándi Szilvia (2020): Közösségi tanulás online térben. In: Hideg Gabriella – Simándi Szilvia – Virág Irén (szerk.) (2020): *Prevenção, intervenção és compensação*. Debreceni Egyetemi Kiadó – Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete, Debrecen, 347–355.
- Szabó Bálint – Ollé János – László Szandra – Harmat Vanda – Vaszkun Balázs – Tóvölgyi Sarolta (2022): Pilot study on applying various research methodologies to investigate the effectiveness of e-learning materials. *Információs Társadalom*, 22. évf., 2. szám, 93–116.

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK

- 273/2012. (IX. 28.) Korm. rendelet a közszolgálati tisztviselők továbbképzéséről
- 338/2019. (XII. 23.) Korm. rendelet a kormányzati igazgatási szervek kormánytisztviselőinek kötelező képzéséről, továbbképzéséről, átképzéséről, valamint a közigazgatási vezetőképzéséről
- 499/2021. (VIII. 18.) Korm. rendelet a különleges jogállású szervek által közszolgálati jogviszonyban foglalkoztatottak képzéséről, továbbképzéséről, valamint egyes továbbképzési tárgyú kormányrendeletek módosításáról
- 568/2022. (XII. 23.) Korm. rendelet a fővárosi és vármegyei kormányhivatalokról, valamint a járási (fővárosi kerületi) hivatalokról
2011. évi CXCV. törvény a közszolgálati tisztviselőkről
2018. évi CXXXV. törvény a kormányzati igazgatásról
2019. évi CVII. törvény a különleges jogállású szervekről és az általuk foglalkoztatottak jogállásáról

JEGYZETEK

- ¹ A legszűkebben vett értelmezés szerint az e-learning számítógéppel, illetve infokommunikációs technológiákkal támogatott tanulást jelent (Bodó, 2003: 40.).
- ² Sőt, tulajdonképpen már a kommunikációs technológia 20. század végén tapasztalt robbanásszerű fejlődése is kényszerítő erővel hatott a tanítási és a tanulási kompetenciák újragondolására [Méhés–Korpics, 2022; in: Koltay–Gellér (szerk.), 2022: 470.].
- ³ Az esettanulmány, illetve az e-szeminárium kapcsán lásd: Korpics–Méhés–Domokos, 2024; in: Korpics–Méhés–Domokos (szerk.), 2024: 193–196.
- A gyakorlatorientált szakirányú továbbképzési szakok képzési programjainak megújítását is alapjaiban határozták meg a járvány okozta változások. Lásd például: Lentner, 2022: 18., 21.
- ⁴ „Komplex önfejlesztő képesség, mely gondolkodási, érzelmi, akarati és cselekvési szinten szisztematikusan a saját tanulási cél elérésére irányítja a tanulási képességeket.” (Dringó–Horváth et al., 2020: 205.)
- ⁵ A teljesítményértékelésről részletesebben lásd: Ludányi, 2021: 19–32.
- ⁶ Az egyéni továbbképzési terv a tisztviselő tárgyévra meghatározott tanulmányi kötelezettségeinek és egyéni fejlesztési igényeinek teljesítését biztosító képzési terv. Lásd: a kormányzati igazgatási szervek kormánytisztviselőinek kötelező képzéséről, továbbképzéséről, átképzéséről, valamint a közigazgatási vezetőképzéséről szóló 338/2019. (XII. 23.) Korm. rendelet [a továbbiakban: 338/2019. (XII. 23.) Korm. rendelet] 2. § 3. pont; a különleges jogállású szervek által közszolgálati jogviszonyban foglalkoztatottak képzéséről, továbbképzéséről, valamint egyes továbbképzési tárgyú kormányrendeletek módosításáról szóló 499/2021. (VIII. 18.) Korm. rendelet (a továbbiakban: 499/2021. (VIII. 18.) Korm. rendelet) 2. § 2. pont; a fővárosi és vármegyei kormányhivatalokról, valamint a járási (fővárosi kerületi) hivatalokról szóló 568/2022. (XII. 23.) Korm. rendelet [a továbbiakban: 568/2022. (XII. 23.) Korm. rendelet] 1. § (5) bekezdés 2. pont; a közszolgálati tisztviselők továbbképzéséről szóló 273/2012. (IX. 28.) Korm. rendelet [a továbbiakban: 273/2012. (IX. 28.) Korm. rendelet] 2. § (1) bekezdés c) pont.
- ⁷ Lásd az előző végjegyzetet.

- ⁸ Amennyiben a tervekészítő szerv területi szervekkel, telephelyekkel, kirendeltségekkel is rendelkezik, úgy a szervezet a területi szervekkel, a telephelyekkel és a kirendeltségekkel együtt egy szervezatként jelenik meg, tartalmazva a területi szervek, a telephelyek és a kirendeltségek által készített tervek számait is.
- ⁹ A kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Kit.) és a 338/2019. (XII. 23.) Korm. rendelet hatálya alá tartozó központi kormányzati igazgatási szervek (minisztériumok, központi hivatalok, kormányzati főhivatalok), valamint ebben a kategóriában szerepelnek a különleges jogállású szervekről és az általuk foglalkoztatottak jogállásáról szóló 2019. évi CVII. törvény és a 499/2021. (VIII. 18.) Korm. rendelet hatálya alá tartozó szervek adatai is.
- ¹⁰ A Kit. és az 568/2022. (XII. 23.) Korm. rendelet hatálya alá tartozó területi kormányzati igazgatási szervek (a 19 vármegyei és a fővárosi kormányhivatal).
- ¹¹ A közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény.
- ¹² A Kttv. és a 273/2012. (IX. 28.) Korm. rendelet hatálya alá tartozó szervek (a helyi önkormányzatok és a Kttv. hatálya alá tartozó egyéb szervek).
- ¹³ A személyzeti politika változásairól bővebben lásd: Hazafi–Ludányi, 2022: 78–104.
- ¹⁴ 338/2019. (XII. 23.) Korm. rendelet 3. § (3) bekezdés.
- ¹⁵ 568/2022. (XII. 23.) Korm. rendelet 14. § (2) bekezdés; 273/2012. (IX. 28.) Korm. rendelet 9. § (5) bekezdés.
- ¹⁶ Lásd részletesen: Ollé, 2024: 48–54.
- ¹⁷ Megjegyezzük, hogy a belső továbbképzések esetében 2020-ig a jelenléti, illetve a blended képzések voltak túlsúlyban. Később azonban a belső képzések viszonylatában is több terv készült e-learning-programokkal, mint jelenléti, illetve blended képzésekkel. 2024-ben a belső programtervek 68%-a e-learning-, 32%-a pedig jelenléti, illetve blended programokat tartalmazott.
- ¹⁸ Egy tisztviselő több képzésre is jelentkezhetett.
- ¹⁹ Lásd például: Kovács, 2003; in: Harangi–Kelner (szerk.), 2003: 15.
- ²⁰ Bővebben lásd: Paksi-Petró, 2017: 10–17.
- ²¹ Közigazgatási szakmai kompetencia: 98 db, személyes kompetencia: 18 db, vezetői kompetencia: 15 db.
- ²² Lásd: 70:20:10 Institute, é. n. <https://702010institute.com/702010-model/>
- ²³ A tisztviselőknek ugyanakkor a ProBono rendszer képzési felületén is van lehetőségük értékelni az általuk elvégzett továbbképzéseket – a közszolgálati és a belső képzéseket egyaránt. Erre egy ötfokú skála, illetve egy szöveges vélemény rögzítésére alkalmas mező áll rendelkezésükre.
- ²⁴ Olyan értelemben, hogy aktuális-e, illetve mennyire kelti fel a tisztviselők érdeklődését.

Kovács Nándor – Bács Zoltán

A Hay-módszer szerepe a közigazgatási (életpálya) modell modernizációjában

The role of the Hay method in the modernization of the administrative (career) model.

Összefoglalás

A közigazgatás megújítása folyamatos társadalmi és szakpolitikai vita tárgyát képezi, mivel a közszolgáltatások színvonala közvetlen hatással van a polgárok mindennapi életminőségére. A lakosság elvárása, hogy a közszolgáltatások gyorsak, megbízhatóak, átláthatóak és hatékonyak legyenek, egyre nagyobb nyomást helyez a közigazgatási rendszerekre. Ebben a folyamatban a közszolgák, mint a közjó megvalósításának operatív szereplői, kulcsfontosságúak. Ennek megfelelően a korszerű humánerőforrás-menedzsment, különösen a munkaköralapú megközelítések és a Hay-módszer alkalmazása, stratégiai jelentőségűvé válik. A jelen tanulmány a Hay-módszer közszolgálati adaptációját vizsgálja, különös figyelemmel a magyar közigazgatás humánpolitikai modernizációjára és az életpálya-modellek fejlesztésének lehetőségeire.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G17, G18, H68, J24, O15

Kulcsszavak: kontrollig, költségvetés, állami szektor, humán tőke, humán erőforrás

Summary

The renewal of public administration is a subject of ongoing social and policy debate, as the quality of public services has a direct impact on the everyday quality of life of citizens. The population's expectation for public services to be fast, reliable, transparent, and efficient places increasing pressure on administrative systems. In this process, public servants, as the operational actors in the realization of the common good, are crucial. Accordingly, modern human resource management, particularly the application of job-based approaches and the Hay method, becomes strategically significant. This study examines the adaptation of the

KOVÁCS NÁNDOR, kiemelt főelőadó, rendfokozat: tűzoltó százados, Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság, PhD hallgató, Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola (kovacs.nandor86@gmail.com); PROF. DR. BÁCS ZOLTÁN, intézetigazgató, egyetemi tanár, Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Számviteli és Pénzügyi Intézet (Debrecen), (bacs.zoltan@econ.unideb.hu).

Hay method to public service, with particular attention to the modernization of human policy in Hungarian public administration and the possibilities for developing career models.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: G17, G18, H68, J24, O15

Keywords: controlling, budget, public sector, human capital, human resources

BEVEZETÉS

Magyarországon a közszolgáltató szervezetek jogszabályi keretek között, alapító okirat útján jönnek létre. Hatékony működésük érdekében szervezeti és működési szabályzatot, ügyrendeket dolgoznak ki, amely részletesen szabályozza az egyes szervezeti egységek működését. E struktúrában a munkaköri leírások központi szerepet töltenek be, mivel ezek határozzák meg az elvárt kompetenciákat és feladatokat. A humán tőke hatékony integrációja elengedhetetlen, hiszen ez a szervezet egyik legköltségesebb és legösszetettebb erőforrása. A munkakörök értékelése, valamint a munkaköri elvárások és feltételek átláthatósága a Hay-módszer alkalmazásával biztosítható (akik már például alkalmazzák: Magyar Telekom Nyrt., MVM Zrt., MOL Nyrt., Teva Gyógyszergyár Zrt., ... stb.) (Poór, 2016).

HAY-MÓDSZER RÖVID BEMUTATÁSA

A módszert az 1950-es években az USA-ban fejlesztették ki az Edward N. Hay vállalatnál, melynek lényege az, hogy a vállalati (vagy egyéb meghatározott) célok elérését szolgáló humán erőforrás betöltött munkaköri szerepe standardizálva egyfajta mérési összehasonlíthatóságot biztosítson a résztvevők, érintettek számára. Legyen az egy vezető, vagy egy beosztott, akik egy átlátható, kompetencia alapú munkaköri mérőszámrendszer részesei lehetnek. A metodika három, plusz egy pillérből áll: tudás, problémamegoldás, felelősség, illetve a munkakörülmények (terhelés), és további tizenkét altényező befolyásolja az adott főcsoport megítélését. A még pontosabb összemérhetőség érdekében külön kezelendő a fizikai és a szellemi munkakörök megítélése, hiszen az egyiknél alapvetően az elméleti tudásból, míg a másiknál például a munkakörülmények súlya jelentősebben hat az egyén teljesítményére (Naser et al., 2022). Ricardis szerint a tudás az emberek azon képessége, hogy információt használjanak fel komplex problémák megoldására és a változásokhoz való alkalmazkodásra (Leitner et al., 2006). Ezt a megfogalmazást igazolják az alábbi altényezők: szaktudás volumene, vezetési képességek és az emberi viszonyok, kapcsolatok fókusza. Lénárd szerint a probléma: minden olyan helyzet, amelyben egy bizonyos cél elérésének útjában akadály van (Veszprémi – Lénárd, 1979). Így tehát a problémamegoldást egy folyamatként azonosíthatjuk, ahol a probléma azonosítása, megoldási terve, elvégzése és annak visszacsatolásaként kell, hogy realizálódjon. Ha az előbbi folyamat valahol megszakad, akkor a probléma megoldó akadályba ütközik, és további segítség, lépés bevonása válik szükségessé. E jogcím két dimenzióját határozta meg a Hay-módszer: gondolati szabadságát és a feladat általi kihívását. „A felelősség általános érte-

lemben valamely követendőnek tartott magatartással való szembe szegülést, jogi értelemben valamely jogszabályban rögzített norma megsértését jelenti. A felelősség alapja így minden esetben kötelességszegés, mely cselekvéssel és mulasztással egyaránt megvalósulhat (Fézer et al., 2019). A jelen írás témájához legfőbbképpen a vállalati/intézményi (közszolgálati) érdekeket kell érteni, ahol a cselekvés szabadsága, hatása/befolyása és nagyságrendje rendelhető hozzá. A munkakörülmények értékelése a fizikai és/vagy mentális erőfeszítés (stressz), körülmények és kockázati tényezők alkotják. Így a munkaköröket a főcsoportokhoz és azok dimenzióihoz rendelt, akár egy többfokozatú Likert-skála, vagy például egyszerű, nullától kétszáz értékig terjedő értékintervallumban kiválasztott számérték megadásával, ahol az értékelés akár szimpla, vagy további súlyképzésekkel el is végezhető, de természetesen előtte még sok-sok előkészítő munkafolyamatot (pl.: kulcsfolyamatok-kulcsmunkakörök azonosítása, vezetési szintek meghatározása, ...stb.) kell eszközölni (*1. ábra*). A Hay-módszerrel minősített munkakörök nemcsak egy többletinformációval rendelkező rangsort tudnak biztosítani, hanem egy komplex bérsáv-juttatási rendszer is hozzájuk rendelhető. Meg kell jegyezni, hogy maga az ún. bérsáv rendszer e tekintetben azonosnak ítéltető meg a jelenleg ismert közigazgatási bértáblák (különböző ágazati jogszabályok) vonatkozásában (Matiscsákné et al., 2016).

A HAY-MÓDSZER INTEGRÁLÁSA A KÖZIGAZGATÁSI ÉLETPÁLYAMODELLEKHEZ

Az adott közigazgatási szervezetben a munkakörök elhelyezkedését a rendszeresített állománytábla határozza meg, amelyben a maximálisan feltölthető létszám és a szervezeti működést elősegítő szervezeti felépítéshez hozzárendelt beosztások is megtalálhatóak. A beosztásokat alapvetően kettő főcsoportra oszthatjuk: az alaptevékenységi- és a végrehajtást segítő funkcionális csoportokra. Az alapfeladatok szerteágazó tevékenységi rendszere (pl.: oktatás, egészségügy, rendvédelem) kényszerűen sokféle munkakört alkot, ellenben a funkcionális tevékenységben részt vevők munkaköreinél - az alapfeladatok speciális változóival korrigáltan - azonosságok (pénzügy, logisztika, ...stb.) feltételezhetők (Révész – Horváth, 2018).

Integrálás-adoptálások (kísérletek) különböző közigazgatásokban

Nemzetközi szinten is a közigazgatási szervezésekben, irányításokban és a tényleges végrehajtó személyi állományoknál megfigyelhető, hogy a hatványozottan felgyorsult és folyamatosan változó külső tényezőkhöz igazodva – az adott ország sajátosságait szem előtt tartva – változtatják meg a közzsféra személyi állományára vonatkozó munkajogi, értékelési, ellátottsági módszereket, melyeknél összefoglalóan a humánpolitikai rendszerek folyamatos áttekintését kell értenünk. Petró és Stréhli-Klotz (Petró – Stréhli-Klotz, 2014) által közölt összefoglaló tanulmányban kifejtették, hogy különböző vizsgált országokban (Franciaország, Németország, Egyesült Királyság, Kanada) lezajlott humánterületi átalakításoknál fontos közös célként fogalmazódott meg az előmeneteli és karrierrendszer átlátható tervezhetősége, ami a közszolgá hosszú távú elkötelezettségének egyik alapfeltétele volt. A közszolgálati munkaköröket folyamatosan értékelték, munkaköröket felülvizsgálták, melyhez a Hay-módszert használták fel.

A beosztások, feladatok és munkakörök felülvizsgálata az úgyn. átszervezés után sem fejeződött be, például Kanadában célul tűzték ki, hogy az áttekintés következetes és objektív módon tovább folytatódik belső és egy külső, szektortól független szervezet által is. Továbbá felismerték annak a lehetőségét is, hogy bizonyos területeken fellépő munkaerőhiányt vagy többletet hogyan tudják megfelelő szinthez elősegíteni: „A brit közszolgálatban egyértelműen támogatott és elvárt jelenség a mobilitás, illetve az átjárhatóság biztosítása.” (Petró – Stréhl-Klotz, 2014: 379) Így biztosították a folyamatos munkaerő-ellátottságot és innovatív fejlődést, melyhez társadalmilag elfogadott javadalmazási és karrier rendszert tudtak társítani. A magyar közigazgatás személyügyi rendszerére vonatkozó fejlesztések már a 90-es évek elejétől elkezdődtek, ami a 2010-es évektől kezdődően jelentősen aktualizálódott, majd pilot rendszerben bevezetett és a következő években kiteljesedni látszó életpályamodellekben realizálódása érezhető (kezdet: 1846/2014 (XII.30.) Korm. hat. alapján történt). A Magyar Program hivatott rendszert is többször felújított szemléletekkel egészítették ki, közben a munkakör-értékelési projekt (MÉR) is elindult, és folyamatos kutatásokat végeztek a személyügyi rendszer fejlesztési hatásai tekintetében (1. táblázat).

A modellkísérlet a Hay-módszertan alkalmazásával valósult meg, melyhez további teljesítményértékelési rendszer (TÉR) is aktiválásra került. Ebben a rendszerben a tudás, problémamegoldás és felelősséggel kapcsolatos csoportosítások egyéni szinten kerülnek mérésre, majd kiértékelésre. Az eredmény kimenetele többek között dönthet különböző jutalmazásokról vagy egy magasabb beosztásba történő előrelépés lehetőségekről is. Az értékelési szempontok - súlyszámokkal együtt - foglalkoztatási csoportonként megtalálhatók, például a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak teljesítményértékelésének ajánlott elemeiről, az ajánlott elemek alkalmazásához kapcsolódó eljárási szabályokról, a minősítés rendjéről és a szervezeti teljesítményértékelésről szóló 26/2013. (VI. 26.) BM rendeletben, vagy a pedagógusok teljesítményértékeléséről szóló 18/2024. (IV. 4.) BM rendeletben egyaránt. Fontos szempont lehet az értékelés során az értékelő kellő objektivitása és a kontroll vezető szerepvállalása is (Szakács – Gáspár, 2020).

Lehetséges kihívások a magyar közigazgatásban

Sokszor a szervezeti struktúra nagysága, szerteágazó hierarchiája és eltérő jogállási foglalkoztatási viszonyai (pl.: oktatás, egészségügy, rendvédelem, ... stb.) sem segíthetik az átlátható, azonosulható előmeneteli rendszert a foglalkoztatott számára, így szinte akadályoztatva érezheti magát az előmenetele tekintetében. Előfordulhat, hogy elavult, illetve nem egységes munkaköri struktúrában található az azonos vagy hasonló nevű-jellegű munkakörök, vagy teljesen eltérő tartalommal bírhatnak. A munkaköri leírások nem pontosan tükrözhetik a valós feladatokat és kompetenciákat, ezért nehéz lehet az egyes pozíciók összehasonlítása és a felelősségi szintek értelmezése. Az eltérő foglalkoztatási viszonyok különböző javadalmazási rendszert generálhatnak, amely alapvetően nem a munkavégzés minőségével függhet össze, hanem legfőképpen a közigazgatásban eltöltött idő és az adott beosztás kategória mátrixaként (senioritásként) állapítja meg az illetményt. Esetekben a különböző kiegészítő készségek használata vagy kihasználtsága (pl.: idegen nyelv, adótanácsadói képesítés, ... stb.) aktualitását

1. ábra: A Hay-módszer szerinti, és a közszolgálat igényeinek megfelelően átalakított munkakövelemzési és -értékelési sablonok

Hay-módszer értékelés elemei		MÉR-pilot és MAR módszer elemzési és értékelési tényezői	
Tudás	Szakmai tudás	Szaktudás	Továbbképzési szükséglet, igény
	Menedzsment szélesség	Vezetői tapasztalat	Tevékenység terjedelme
	Emberi kapcsolatok kezelése	Emberi kapcsolatok	Hely és személyismeret
Probléma-megoldás	Gondolkodási szabadság	Gondolkodási szabadság	
	Gondolkodási kihívás	Gondolkodási kihívás	
		Kommunikáció	
		Együttműködés	
Felelősség	Cselekvési szabadság	Cselekvési szabadsága	
	Hatásterület	Befolyás nagysága	
	A hatás természete	Befolyás jellege	
		Korrupció	
		Kényszerítő eszközök alkalmazása	
Terhelés	Fizikai erőfeszítés és/vagy terhelés	Fizikai terhelés	Minősített időszaki feladat
		Pszichés terhelés	

Forrás: Szakács – Gáspár, 2020: 40, 4. ábra

figyelman kívül hagyhatja a rendszer, így vagy abnormálisan túl, vagy abszolút nem kellően ösztönző hatással lehet a foglalkoztatott számára (pl.: idegen nyelv pótlék megilleti az érintettet, de nem ösztönzi, vagy nem szankcionálja a nyelvi készség szinten tartását) (Szakács – Gáspár, 2020). Ahogy a Marcinkowski és szerzőtársainak kézírata (Marcinkowski et al., 2024) által vizsgált közép és kelet európai országok közigazgatási bérrendszereknél úgy hasonló módon a magyar közigazgatásban is bérfeszültségek mutatkozhatnak a külső tényezők: szinte

azonos munkakör, de eltérő jogállású javadalmazási rendszer (pl. más jogállású szerv), valamint a belső aránytalanság miatt: azonos beosztásban, de eltérő minőségben végzett munkavégzés során alapvetően az eltöltött idő sokszor számottevőbben hat a bérezésre, amely egyfajta bérfeszültséget okozhat (ahol az eltöltött idő alatt a jogviszony időtartamát kell érteni). Továbbá az érintettek számára a világos, következetes és átlátható előmeneteli rendszer lehetséges hiánya az egyén önmegvalósítását, szakmai beteljesedését, valamint a bérfejlesztés lehetőségét is akadályozhatja. Ezek következtében a jövőben fluktuáció, bizalomvesztés és a hatékonyság csökkenése megfigyelhető lehet.

Integrációs lehetőségek

Hogyan épül fel egy „közigazgatási bértábla”? Több fajtája is megtalálható, lehet: egyszerűsített, ami a besorolási fokozathoz rendelt illetmény sávhatárt jelent, vagy összetettebb, ami például egy mátrix jellegű táblázat formájában szerepel, ahol az egyik oldalon a munkakörök csoportosítása (megnevezés, vagy „ABC” betűjelekkel ellátva), a másik oldalon időintervallumok kerülnek feltüntetésre. A táblázat belsejében konkrét értékek vagy értékintervallumok (bérsávok) találhatók (pl.: 1. melléklet a 180/2023. (V. 15.) Korm. rendelethez, vagy a 8. melléklet a 2015. évi XLII. törvényhez, 12. melléklet a 2015. évi XLII. törvényhez). Így leegyszerűsített-standardizált módon a munkakör és a jogszerző idő (szenioritás) függvényében megállapításra kerül a foglalkoztatott legfőbb javadalmazási jogcíme: a besorolási illetménye, mely nem minden esetben függhet az által elvégzett valós munkateljesítmény minőségétől és volumenétől (Krauss – Petró, 2014). Ezt a rendellenességet hivatott némely esetben feloldani a Hay-módszer integrálása a közigazgatásban, amely szemmel láthatóan az életpálya modellek bevezetésével már elkezdődött, az alaptevékenységhez rendelt szakmai elvárások-megfelelések nyilvánvalóvá váltak az érintetteknek (Ludányi, 2021). Ilyen például a pedagógusok új életpályájáról szóló rendelkezés, ahol sarkalatos szakmai képesítések és további előírások társulnak a beosztásokhoz, illetve az előmenetelekhez egyaránt (gyakornok, pedagógus I., pedagógus II., mesterpedagógus, kutatótanár), ahol már nemcsak az idő (el) múlása a mérvadó ismérv a bérfejlesztéshez (401/2023. (VIII. 30.) Korm. rendelet, 2023). Fontos kiemelni, hogy ha működik is az egységes, átlátható és tudatosan minősített, kialakított munkakörértékelési rendszer, az még nem jelenthet egyértelmű garanciát arra, hogy a folyamatos minőségi és/vagy mennyiségi munkavégzés fennálljon. Ezért további integrációs lehetőséget kínál a Hay-módszer alkalmazása a teljesítményértékelés és a képzési-fejlesztési rendszerek kialakításában. Mivel a módszer pontosan meghatározza, hogy egy adott szinthez milyen szintű tudás, problémamegoldó képesség és felelősségvállalás tartozik, ehhez mérhető képzési célok és fejlesztési irányok rendelkeznek, amit a TÉR időközi minősítés integrálása segíthet. Mint példaként a 2. táblázat szolgálhat, mely erősítheti a kompetenciaalapú humánpolitika érvényesülését a közszolgálatban. A jelen gyakorlatban ezen cél vizsgálatát szolgálja a korábban kialakított Kormányzati Személyügyi Központ, amely négy fő alrendszerre tagolható: Közszolgálati Teljesítményértékelés, HR Tudásbázis (HR tudásforrás, publikációk tára), Közszolgáltatás (külső álláshirdetések), TARTINFOR (belső álláshirdetések). Szintén bevezetésre került a Kormányzati Személyügyi Döntéstámogató Rendszer (KSZDR), amelyben

a személyügyi nyilvántartó programok a közszolgálati személyügyi interfész (KÖSZI) útján csatlakoznak a Döntés Támogató Központhoz (DTK), ahol fő cél a közigazgatási humánerőforrásról történő releváns információáramlás (pl.: létszám, illetmény, statisztikai adatok, adatszolgáltatások, ... stb.) biztosítása a döntéshozók és kutatók számára egyaránt (Hazafi – Székér, 2021). A DTK-hoz további adatok integrálódnak, úgy, mint a Személyügyi Támogató és Nyilvántartó Rendszer (SZTNYR) vagy az Álláshely Nyilvántartó Rendszer (ÁNYR) adatai is (716/2021. (XII. 20.) Korm. rendelet, 2021). A fent említett integrált programfelületekről akár országos, akár lokális (intézményi) humánerőforrás kontrolling tevékenység végezhető, amely biztosíthatja bármely időtávú (stratégiai, taktikai, operatív) döntés relevanciáját, vagy a Hay-módszer karbantartását, kompetenciaszintekhez kötött karrierutak víziójának lehetőségét, igazságosabbnak vélt bérsávok folyamatos felülvizsgálatait, életpálya modellek hatásvizsgálatait (87/2019. (IV. 23.) Korm. rendelet, 2019). A Hay-módszerrel analizált munkakörök-höz kompetenciaprofil társulhat, amelyhez személyi attitűdök, képzettségi szintek, szakmai gyakorlat és készségek azonosítva elvárhatók az adott foglalkoztatottól (Dajnoki – Kun, 2018). Így alakíthatók ki az úgynevezett belépési küszöbök, képzési-fejlesztési programok, akár egyéni, akár standardizált előrelépés feltételek, ami összhangban áll a folyamatos teljesítménymérésekkel, ez által a karrierutak, utánpótlás-fejlesztés is egy megvalósítható misszióvá válhat, melyet a Zhu et al. (2023) és a Syaharudin et al. (2022) tanulmány is megerősít a vezetői szerepekörök (stílusok), illetve a foglalkoztatottak motivációs hatásai, HR stratégiai gondolkodás tekintetében (Ludányi, 2021).

A MÓDSZER ALKALMAZÁSÁNAK BEVEZETÉSÉVEL, MŰKÖDTETÉSÉVEL FELMERÜLŐ LEHETSÉGES ELŐNYÖK ÉS TOVÁBBI KIHÍVÁSOK

A közigazgatásban 2024. IV. negyedévben 656,8 ezer fő képviselteti magát (Központi Statisztikai Hivatal, 2025), ahol 2025. április hó közepén közel 4 ezer főt kerestek (*Közszolgáltatás, 2025*), ahol több, mint 1,7 ezer főt teljes munkaidőben, határozatlan jogviszonyban (képzettségi adatok, gyakorlati idők figyelmen kívül hagyása mellett) szeretnének foglalkoztatni. A jelenleg bonyolultnak tűnő, sokrétű alkalmazási jogviszonyokhoz társított eltérő javadalmazások a Hay-módszerrel egy súlyozott munkaköri átláthatóságot biztosító munkaköri rendszer révén versenyképességet nyújthatnak a magánszférával szemben, ahol az értékek, bérezések és karrierutak minden érintett vagy érdeklődő számára azonosíthatóvá válhatnak. A Hay-módszer alkalmazásával kihívások is társulhatnak. Ilyen például a különböző életkorból adódó generációk közötti különbségek (pl.: szocializálódások, javadalmazási hatások stb.), eltérő szervezeti kultúrákból adódó hatások, az emberi ösztönös viselkedésből fakadó félelmek, informális hierarchiák megszűnése, vagy a bevezetéshez kapcsolódó idő- és erőforrásigények, működtetések, visszacsatolások. Összességében elfogadható az a felvetés, ha egy rendezett, igazságos és átlátható alkalmazás mellett munkahelyi elégedettséggel (biztonsággal) is rendelkezik az egyén, akkor alkalmazóképességes, munkabírása, munkaminősége hosszú távon pozitív irányban növekedhet (Florea et al., 2024).

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelenleg a közigazgatásban foglalkoztatottak külső szemlélők minősítése gyakran sztereotípiák áldozataivá vált, egy régi, maradi rendszer foglyaihoz hasonlítva, miközben a modernizáció, a gyors reagálási és változtatási képesség ugyanúgy számottevő tényezővé vált, mint a versenyszférában. Fontos kiemelni, hogy a Hay-rendszer alkalmazása egy nemzetközileg is kipróbált, alkalmazott módszer, amelyet részben a magyar közigazgatás bizonyos szakterületeken már alkalmaz. Így a módszer kellő minőségben megalapozhat egy kompetenciaalapú, teljesítményorientált életpályamodellt, amelyben a foglalkoztatottak előmenetele nem csupán szolgálati időhöz, hanem tényleges szakmai fejlődéshez és eredményességhez is köthető. Ez nem csak az érintettek motivációját növeli, hanem hozzájárul a közszolgálat versenyképességének javításához is. A közigazgatási humánpolitikai rendszer jelenleg már a kapcsolódó kontrolling tevékenység támogatása mellett végezheti folyamatos átalakítását és modernizációját. A szerteágazó alapeladatok és azok finanszírozás szerkezetei eltérései, illetve a tapasztalható foglalkoztatotti generációs különbségek miatti sűrűdésök tapasztalhatóak, de vélhetően a jövőben már nemcsak az alapeladatokat ellátó munkakörök, hanem a funkcionális tevékenységet folytató szakemberek tevékenységei is átalakításra fognak kerülni a még rugalmasabb, komplexebb, gazdaságosabb, hatékonyabb és vonzóbb közigazgatási rendszer működése érdekében.

MELLÉKLETEK

Táblázatok

1. táblázat: A közigazgatási reformok központjai, támogató központjai, kiemelt szerepkörök és fejlesztési programjai a rendszerváltás utáni időszak kormányainak működése alatt

Kormányok	Reform vagy stratégiai központok	Támogató, fejlesztő, módszertani központok	Kiemelt szerepkörök, fejlesztési programok	
1990-1994	Belügy-minisztérium	Magyar Közigazgatási Intézet		
1994-1998	Belügy-minisztérium	Miniszterelnöki Hivatal	Magyar Közigazgatási Intézet	közigazgatás fejlesztési kormánybiztos
1998-2002	Belügy-minisztérium	Miniszterelnöki Hivatal	Magyar Közigazgatási Intézet	közzszolgálati reform kormánybiztosa; kormányzati szervezeti decentralizációs és deregulációs kormánybiztos

Kormányok	Reform vagy stratégiai központok	Támogató, fejlesztő, módszertani központok	Kiemelt szerepkörök, fejlesztési programok	
2002-2006	Belügy-minisztérium	Miniszterelnöki Hivatal	Magyar Közigazgatási Intézet	közigazgatás szervezeti-trend-szerűség korszerűsítésére létrehozott IDEA testület elnöke; Nemzeti Fejlesztési Terv (2004-2006)
2006-2010	Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium	Miniszterelnöki Hivatal	Kormányzati Személyügyi, Szolgáltató és Közigazgatási Képzési Központ	Államreform Bizottság elnöke; a kormányzati igazgatás összehangolásáért felelős tárca nélküli miniszter; Nemzeti Fejlesztési Terv (2004-2006); Új Magyarország Fejlesztési Terv (2007-2013)
2010-2014	Belügy-minisztérium	Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium	Nemzeti Közigazgatási Intézet; Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal; ECOSTAT; Közpolitikai kutatások Intézete, BM OKTF, NKE	Magyary Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program (MP11.0; MP12.0); Új Magyarország Fejlesztési Terv (2007-2013)
2014-2018	Belügy-minisztérium	Miniszterelnökség, Igazságügyi Minisztérium	BM KSZF, BM, NKE	Államreform Bizottság elnöke; Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztési Stratégia 2014-2020; Új Magyarország Fejlesztési Terv/Széchenyi 2020 (2014-2020)

Forrás: Szakács – Gáspár, 2020: 22, 3. táblázat

2. táblázat: Hay-módszer - példa értékű - alkalmazása a közigazgatási munkaköröknél

Hay-szint	Kompetencia-profil példa	Teljesítményértékelés fókusz	Fejlesztési lehetőség	Előrelépés
5. szint – Ügyintéző	Jogszabály-alkalmazás, precizitás, ügyfélkezelés	Pontosság, határidők betartása, rutinmegoldások kezelése	Iratkezelési és IT-továbbképzés, kommunikációs tréning	6. szint – Szakügyintéző
6. szint – Szakügyintéző	Önálló döntés-előkészítés, jogértelmezés, írásbeli kommunikáció	Esetkezelési komplexitás, szabályértelmezés minősége	Jogalkalmazási mélyítő tréning, döntéshozatali workshop	7. szint – Szakértő
7. szint – Szakértő	Elemző gondolkodás, probléma-feltárás, önálló javaslattétel	Megoldások újszerűsége, érvelés, adatalapúság	Projektmenedzsment, stratégiai gondolkodás fejlesztése	8. szint – Osztályvezető
8. szint – Osztályvezető	Irányítás, delegálás, stratégiai tervezés, csapatvezetés	Célmegvalósítás, csapat hatékonysága, eredményesség	Vezetőképzés, szervezetfejlesztési tréning	9. szint – Főosztályvezető

Forrás: Karoliny – Poór, 2019 alapján szerkesztve

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Fézer Tamás (szerk.) – Havasi Péter – Csécsy Andrea – Varga Nelli – Tóth Endre Tamás (2019): *A kártérítési jog magyarázata*. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest. Elérhető: <https://mersz.hu/fezer-a-karteritesi-jog-magyarazata/>, letöltve: 2025. április 02.
- Florea, Nicolae Vasile – Croitoru, George – Stroe, Alexandru Sebastian (2024): *Measuring the Association between Emotional and Financial Employee Well-Being and Work Satisfaction*. Revista De Management Comparat International, 25(3), 448–465. Elérhető: <https://doi.org/10.24818/RMCI.2024.3.448>, letöltve: 2025. április 02.
- Hazafi Zoltán – Szekér Enikő (2021): *Személyügyi döntéstámogatás informatikai rendszerének bevezetése...*. Belügyi Szemle, 69(8), 1335–1360. Elérhető: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.8.3>, letöltve: 2025. április 15.
- Karoliny Mártonné (szerk.) – Poór József (szerk.) (2019): *Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv*. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest. Elérhető: <https://mersz.hu/karoliny-poor-emberi-eroforras-menedzsment-kezikonyv-2017/>, letöltve: 2025. április 03.
- Krauss György – Petró Csilla (2014): *A közszolgálati illetményrendszer aktuális kérdései*. Pro Publico Bono – Public Administration, 2(2), 56–68. Elérhető: https://epa.oszk.hu/04200/04294/00006/pdf/EPA04294_pro_publico_bono_2014_2.pdf, letöltve: 2025. április 10.
- Leitner, Klaus – Ben-Simchon, Moshe – Bodnár Péter – Olmo, Vittorio – Hoad, Trevor – Andriessen, Daniel – Edvinsson, Leif – Bounfour, Ahmed – Kivikas, Mart – Mouritsen, Jan – Pyis, Luc – Sánchez, Marta – Campell, Walter – Koch, Gerhard – Zambon, Stefano (2006): Reporting Intellectual Capital to Augment Research, Development and Innovation in SMEs: Report to the Commission on the High Level Expert Group on RICARDIS: Encourage Corporate Measuring and Reporting on Research and Other Forms of Intellectual Capital. (Vol. 22095). Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. Elérhető: https://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/2006-2977_web1.pdf, letöltve: 2025. április 02.
- Ludányi Dániel (2021): *A közszolgálati életpályák szabályozásának jogalkotói megközelítése...*. Belügyi Szemle, 69(8), 1309–1334. Elérhető: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.8.2>, letöltve: 2025. április 06.

- Marcinkowski, Lech – Butnaru, Anca – Rabrenović, Aleksandra (2024): *Salary systems in public administration and their reforms*. Kézirat. Elérhető: <https://doi.org/10.1787/8f08a005-en>, letöltve: 2025. április 04.
- Matiscsákné Lizák Mária (szerk.) – Csordás Tibor – Dabasi Halász Zsuzsanna – Dobay Péter – Juhász István – Kádek István – Majó Zoltán – Tóth Attila – Tóthné Sikora Gabriella – Zéman Zoltán (2016): *Emberi erőforrás gazdálkodás*. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest. Elérhető: <https://mersz.hu/matiscsakne-emberi-eroforras-gazdalkodas/>, letöltve: 2025. április 03.
- Naser, Haspul – Devi, Nurwulan Kusuma – Wahdini, Nurul (2022): *Calibrating the Final Results of the Hay System...*. Journal of Indonesian Economy and Business, 37(1), 73–91. Elérhető: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/calibrating-final-results-hay-system-job/docview/2777985606/se-2?accountid=15756>, letöltve: 2025. április 01.
- Petró Csilla – Stréhli-Klotz Georgina (2014): *Formálódó új közszolgálati életpálya, különös tekintettel a munkaköralapú rendszer bevezetése irányába tett hazai kísérletekre*. Polgári Szemle, 10. évf. 3–6. sz., 369–389. Elérhető: https://real.mtak.hu/70688/1/formalodo_polgari_szemle_u.pdf, letöltve: 2025. április 05.
- Poór József (2016): *Nemzetköziesedés és globalizáció az emberi erőforrás menedzsmentben*. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest. Elérhető: <https://mersz.hu/poor-nemzetkoziesedes-es-globalizacio-az-emberi-eroforras-menedzsmentben/>, letöltve: 2025. április 01.
- Syahrudin, Mohamad – Istifadah, Tri – Titisari, Prima – Slamini – Susanto, Agus Budhie (2022): *The Effect of Transactional Leadership, Compensation, Motivation and Work Experience Through Job in Security on the Performance of Employees: Access la Success*. Calitatea, 23(188), 256–262. Elérhető: <https://doi.org/10.47750/QAS/23.188.34>, letöltve: 2025. április 04.
- Szakács Gábor – Gáspár Máté (szerk.) (2020): *Munkakör-alapú emberierőforrás-gazdálkodás intézményesítésének gyakorlata a magyar közszolgálatban*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest. Elérhető: http://www.hszosz.hu/members/Tudastar/Szakacs_G_munkakor_alapu_cefg.pdf, letöltve: 2025. április 05.
- Veszprémi Lajos – Lénárd Ferenc (1979): *A problémamegoldó gondolkodás*. Módszertani Közlemények, 19(3), 184–186. Elérhető: https://acta.bibl.u-szeged.hu/26784/1/modszertani_019_003_184-186.pdf, letöltve: 2025. április 02.
- Zhu, Guangrong – Wang, Liang – Hall, Douglas T. (2023): *Optimize your leadership pipeline: leveraging HR analytics for C-suite executive development*. International Journal of Manpower, 44(7), 1328–1361. Elérhető: <https://doi.org/10.1108/IJM-07-2022-0341>, letöltve: 2025. április 04.

FELHASZNÁLT EGYÉB FORRÁSOK

- Dajnoki Krisztina – Kun András István (2018): *Bevezetés az emberi erőforrás menedzsmentbe*. Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Debrecen. Elérhető: <https://dtk.tankonyvtar.hu/bitstream/handle/123456789/13704/Dr.%20Dajnoki%20Krisztina%20-%20Dr.%20Kun%20Andr%20c3%a1s%20-%20Bevezet%20c3%a9s%20az%20emberi%20er%20c5%91forr%20c3%a1s%20menedzsmentbe.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, letöltve: 2025. április 05.
- Központi Statisztikai Hivatal (2025): *Az alkalmazásban állók létszáma szektoronként (közfoglalkoztatottak nélkül)*. KSH. Elérhető: <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/munkaeropiaci-folyamatok/foglalkoztatottsag>, letöltve: 2025. április 19.
- Közzszolgállás (2025): *Közfoglalkoztatás a KÖZZSZOLGÁLLÁS Portálon meghirdetett álláshelyek száma területi eloszlás szerint, adatok: 2025. április 13.* Elérhető: <https://kozzszolgallas.ksz.gov.hu/JobAd?isDetailSearch=true#list-container-jobad>, letöltve: 2025. április 13.
- Révész Edit – Horváth Attila (szerk.) (2018): *Általános közigazgatási ismeretek. Közigazgatási ismeretek IV. modul*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. Elérhető: https://kti.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/06_Kozig_szakvizsga_IV_modul.pdf, letöltve: 2025. április 06.

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK

- 18/2024. (IV. 4.) BM rendelet a pedagógusok teljesítményértékeléséről. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2024-18-20-0A>, letöltve: 2025. április 25.
- 401/2023. (VIII. 30.) Korm. rendelet a pedagógusok új életpályájáról szóló 2023. évi LII. törvény végrehajtásáról. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2023-401-20-22>, letöltve: 2025. április 27.
- 180/2023. (V. 15.) Korm. rendelet a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvényben meghatározottól eltérő illetményesávok megállapításáról. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2023-180-20-22>, letöltve: 2025. április 25.
- 716/2021. (XII. 20.) Korm. rendelet a személyügyi központról és a Közszolgálati Személyügyi Szolgáltatási Keretrendszeréről. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-716-20-22.7>, letöltve: 2025. április 27.
- 87/2019. (IV. 23.) Korm. rendelet a közszolgálati személyügyi nyilvántartásra és statisztikai adatgyűjtésre. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2019-87-20-22>, letöltve: 2025. április 27.
2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2015-42-00-00>, letöltve: 2025. április 25.
- 1846/2014 (XII.30.) Korm. határozat az új közszolgálati életpálya bevezetéséről. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2015-42-00-00>, letöltve: 2025. április 25.
- 26/2013. (VI. 26.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai teljesítményértékelésének ajánlott elemeiről, az ajánlott elemek alkalmazásához kapcsolódó eljárási szabályokról, a minősítés rendjéről és a szervezeti teljesítményértékelésről. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2013-26-20-0A>, letöltve: 2025. április 25.

Kolozsi Pál Péter

**Stabilitás és rugalmasság
– stratégiai gondolkodás a magyar
államadósság-kezelésben**

**Stability and Flexibility – Strategic Thinking in
Hungarian Public Debt Management**

Összefoglalás

Az államadósság kérdése évtizedek óta kiemelt téma a magyar gazdaságpolitikai vitákban, és az államadósság mértéke mellett annak kezelésével kapcsolatban is rendszeresen napvilágot látnak sokszor egymásnak is ellentmondó vélemények. Ez indokoltá teszi az *államadósság-kezelés* kérdésének szakmai és tényszerű áttekintését. Az államadósságportfólió kialakítása, és annak kezelése nem csak a közpénzügyek egyik stratégiailag legfontosabb feladata, hanem egyike a legösszetettebbeknek is. Ennek az írásnak az a célja, hogy ismertesse az államadósság hatékony kezelését lehetővé tevő stratégiai szemléletmód alapvetéseit, a stabilitás és a rugalmasság elvárásának egyaránt megfelelő optimális adósságkezelés keretrendszerét, valamint, hogy mindezek figyelembe vételével bemutassa az aktuális magyar adósságkezelési folyamatokat, külön rámutatva az inflációkövető papírok költségvetési hatásaira és a fix és változó kamatozású papírok arányával kapcsolatos tapasztalatokra, valamint az ezekből adódó kihívásokra.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: H63, G51

Kulcsszavak: államadósság, finanszírozás, állampapír, pénzügypolitika

Summary

The issue of public debt has been a prominent topic in Hungarian economic policy debates for decades. Furthermore, in addition to the magnitude of public debt, often contradictory opinions are regularly expressed regarding its management. This justifies a professional and factual overview of the issue of public debt management. The formation of the public debt portfolio and its management represent not only one of the most strategically important tasks of public finances, but one of the most complex ones as well. The aim of this paper is to introduce the fundamentals of strategic thinking that enables effective public debt manage-

DR. HABIL KOLOZSI PÁL PÉTER PhD, Államadósság Kezelő Központ Zrt. általános vezérigazgató-helyettes, (Kolozsi.Pal@akk.hu)

ment, the optimal debt management framework that meets the expectations of both stability and flexibility, and to present the current Hungarian debt management processes in light of these considerations.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: H63, G51

Keywords: public debt, financing, government securities, financial policy

BEVEZETÉS

Az államadósság szintje és kezelése az egyik kiemelt gazdaságpolitikai terület világszerte és hazánkban is¹. Magyarországon az idei év a lakossági állampapírállomány jelentős részét kitevő inflációkövető állampapírok átárazódása és a korábban nem látott mértékű lakossági kamatfizetések miatt különösképp ráirányította a figyelmet az adósságkezelésre. Számos cikk, elemzés és előrejelzés foglalkozott a kérdéssel, ez volt az egyik kiemelt téma a szakmai és a közéleti sajtóban is. A felfokozott figyelem egyrésztől üdvözlendő és előremutató, hiszen egy fontos kérdés került napirendre, másrésztől azonban épp a téma jelentősége miatt az is fontos, hogy annak tárgyalásakor tisztában legyünk az adósságkezelés alapvetéseivel, alapvető összefüggéseivel, hiszen az ezeket figyelembe nem vevő vélemények és értékelések könnyen téves és megtévesztő következtetésekre juthatnak. Jelen írás egyrésztől tisztázza az adósságkezelés alapvetéseit és alapfogalmait, bemutatja, hogy miképp helyezhetők el az adósságkezelési stratégia keretrendszerében az adósságkezeléssel kapcsolatos lépések, és ezek miképp illeszkednek az optimális adósságszerkezet kialakításához, majd ismerteti, hogy miképp került sor a magyar állam működésének finanszírozására 2025 első felében.

ADÓSSÁGKEZELÉSI ALAPVETÉSEK

A mélyebb elemzés előtt érdemes néhány alapvetést és alapfogalmat tisztázni². Az államadósság az állam által felvett források összessége, amely jellemzően kötvénykibocsátásokat jelent. Definíció szerint az államkötvény hitelviszonyt megtestesítő értékpapír, ahol a kötvényt kibocsátó állam az adós és annak vásárlója a hitelező. Az adósság maga lehet belföldi vagy külföldi tulajdonosok kezében, hazai vagy külföldi devizában denominált. Mértéke, szerkezete és finanszírozása alapvetően befolyásolja az ország pénzügyi stabilitását, a befektetői bizalmat és a kormány gazdaságpolitikai mozgásterét, ezért fontos, hogy az államadósság egységes szemléletben és előre lefektetett, hosszú távú stratégia mentén legyen kezelve. Az utóbbi évek tapasztalatai ugyanakkor azt is megmutatták, hogy fokozódó állami aktivitással jellemezhető, komplex gazdasági-pénzügyi környezetben élünk, ami esetenként gyorsan változik, így az államadósság-kezelésnek mindig készen kell arra is állnia, hogy az aktuális helyzethez alkalmazkodva találja meg a helyes adósságkezelési válaszokat (Lentner, 2017; Jonasson-Papaioannou, 2018).

Az államadósság-kezelés számára mind az államadósság nagysága, mind pedig a költségvetés finanszírozási szükséglete alapvetően külső adottság (Czeti-Hoffmann, 2006). Éppen ezért jelen írás leginkább az államadósság-kezelésre mint tevékenységre (Molnár-Regős, 2019), illetve a magyar adósságmenedzsment stratégiai céljaira szorítkozik. A hatékony adósságkezelés segíti a gazdasági aktivitást és a növekedést, ezért minden ország arra törekszik, hogy adósságfinanszírozási stratégiája hosszú távon, diverzifikált befektetői bázison, széles eszköztáron alapuljon, így biztosítva a lejáráó adósság visszafizethetőségét, mindezt pedig minél alacsonyabb költséggel és kockázattal.

Az adósságkezelési tevékenység³ középpontjában világszerte az államadósság-kezelésért felelős intézmények állnak, amelyeknek az a feladatuk, hogy biztosítsák az államháztartás fenntartható és kiszámítható finanszírozását. Magyarországon ezt a feladatot az Államadósság Kezelő Központ Zrt. (ÁKK) látja el, amely a magyar állam nevében és javára végzi a központi költségvetés adósságának kezelését⁴. Az ÁKK jogállását és tevékenységét a Stabilitási törvény⁵, valamint a 100 százalékos állami tulajdonosi háttérrel rendelkező zártkörű részvénytársasági forma szabályozza. A szervezet szakmai autonómiával bír, ugyanakkor a költségvetést felügyelő miniszter irányítása alá tartozik. Az ÁKK stratégiai célja a költségvetés finanszírozásának biztosítása hosszú távon minél alacsonyabb költségekkel, úgy, hogy az adósság lejárat, kamatkockázati és devizakockázati szerkezete stabil maradjon. A stratégiai cél elérésének érdekében az ÁKK támogatja a pénzügyi piacok fejlődését, erősíti a befektetői bizalmat és hozzájárul a gazdasági stabilitáshoz.

Annak érdekében, hogy kontextusba tudjuk helyezni az adósságkezelési munka kereteit és jelentőségét, érdemes a vonatkozó makrogazdasági számokat megismerni. Magyarország bruttó államadóssága 2024 végén csaknem 60 ezer milliárd forintot tett ki, ami a bruttó hazai termék 73,5 százalékának felelt meg. Európai összehasonlításban az adósságráta nem tekinthető magasnak, hiszen az EU átlaga 82 százalék körül alakul⁶. A magyar érték ugyanakkor meghaladja a régiós átlagot, ami nagymértékben arra vezethető vissza, hogy a hazai rendszerváltáskori kiinduló érték is jóval a térségbeli államok rátája felett volt. Az adósságkezelésnek ezt a helyzetet kell kezelnie, figyelembe véve az évente lejáráó adósságot, amit meg kell újítani, valamint, hogy az adott év költségvetési hiányának fedezetét is biztosítani kell.

STRATÉGIAI SZEMLELET ÉS ÁLLAMADÓSSÁG-KEZELÉS

A sikeres adósságkezelés stratégiai gondolkodást igényel, ami egyszerre jelenti a stratégiai cél eléréséhez való következetes ragaszkodást és a rugalmas végrehajtást (World Bank and International Monetary Fund, 2009; International Monetary Fund, 2017). Desportes (2019) szemléletes példáját idézve, egy vitorlás is akkor tudja kihasználni a szelet és az áramlatokat, ha tudja, melyik kikötőbe tart, és csak akkor ér célba, ha él az adódó lehetőségekkel és elkerüli a veszélyeket. Így van ez az adósságkezeléssel is, aminek az operatív döntéseit annak kell alárendelnie, hogy elérje a biztonságos és fenntartható finanszírozást, az adósság szerkezetét⁷ pedig mindig az adott helyzethez kell igazítani (Abbas et al., 2014). Az ÁKK küldetése a költségvetés biztonságos finanszírozása, hosszú távon alacsony költségek mellett, a kockázatok figyelembevételével, magas szakmai színvonalon, kifinomult módszerekkel. Ennek a célnak az

eléréséhez két kérdést szükséges folyamatosan vizsgálni: mit (mekkora összeget) kell finanszírozni és hogyan történjen a finanszírozás.

Az első kérdésre a válasz egyszerű: folyamatosan finanszírozni kell a hiányt (amennyivel az állam kiadásai meghaladják a bevételeit), továbbá a korábban felvett, lejáró adósság törlesztését. Az előbbi kategória a nettó finanszírozási igény, amihez a törlesztéseket is hozzáadva megkapjuk a bruttó finanszírozási igényt. A finanszírozási igény mértéke az ÁKK tevékenységének egyik legfontosabb peremfeltétele, ugyanakkor alapvetően külső adottság, a költségvetési törvényben rögzített érték. Kisebb mértékben persze befolyásolják a korábbi évek adósságkezelési döntései is a finanszírozási igényt, de ezzel együtt is elmondható, hogy sem az adott év hiánya, sem az egymást követő évek finanszírozása következtében halmozódó államadósság mértéke nem az ÁKK döntése.

A második kérdés kapcsán több szempontot is szem előtt kell tartani, kellően messziről nézve a szituáció emlékeztet arra, amikor egy magánszemély szeretne hitelt felvenni, vagyis el kell dönteni a következőket:

- Kitől és milyen formában kérjünk kölcsön? Az ÁKK esetében a kérdés úgy hangzik pontosabban, hogy mely piacokról (például belföldi vagy külföldi) próbáljon forrást bevonni, a forma pedig jellemzően hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok (államkötvények és kincstárjegyek, általánosan állampapírok) kibocsátását jelenti, kisebb mértékben hitelfelvételt.
- Milyen legyen a felvett „hitel” futamideje, kamatozása, devizaneme?

Az államadósság esetében ezek a döntések már valóban az ÁKK hatáskörébe tartoznak, de természetesen a küldetésben megfogalmazott elvek mentén. Nem szabad tehát kizárólag arra törekedni, hogy a legalacsonyabb kamatszint mellett jusson az állam hitelhez, mert egy ilyen stratégia — például rövid lejáratú vagy változó kamatozású instrumentumok túl magas arányával — komoly kockázatokkal járhat. Az ÁKK így a kamatköltség és a kockázatok közötti átváltásokat mérlegelve alakítja ki az adósságportfólió szerkezetét. A stratégiai irányvonalat hivatalos, évente aktualizált adósságkezelési stratégia rögzíti, amely megjelenik az ÁKK nyilvánosan elérhető Éves finanszírozási kiadvány című dokumentumában, így biztosítva az átláthatóságot és a piacok előzetes tájékoztatását.

A finanszírozási döntések meghozatalakor az ÁKK folyamatosan elemzi a piaci helyzetet, a befektetői keresletet és a költségvetési kilátásokat. Az, hogy pontosan mi az optimális kibocsátási stratégia, mindig azon múlik, hogy milyen kondíciók vannak az egyes részpiacokon, azaz, hogy melyik finanszírozási pillért használva lehet legjobban elérni a kitűzött célokat. Egyik piacot sem érdemes túlterhelni, minden piacot csak a teljesítőképességének megfelelően lehet használni – azaz amennyiben egy piacon jó lehetőségek adódnak, akkor azt az ÁKK-nak ki kell használnia, de óvatos megközelítést alkalmazva, hogy az egyes piacokra ne helyezzen túl nagy nyomást, mert az kedvezőtlenül hatna a további forrásbevonási lehetőségekre, illetve túlzottan koncentrálttá tenné az az adósságszerkezetet. A befektetői bázisnak jellemzően három pillére van: forint intézményi, lakossági és devizapiac, az ÁKK mindhárom piacot a lehetőségeihez mérten folyamatosan fejleszti.

A meglévő adósságállomány kezelése legalább olyan fontos, mint az új kibocsátások. Az ÁKK rendszeresen elemzi a portfólió főbb mutatóit, az átlagos hátralévő futamidőt, az átlagos átárazódási időt és a devizakitettséget. Ehhez kapcsolódóan az ÁKK munkáját komplex kockázatkezelési rendszer foglalja keretbe, amelyben az egyes kockázatok minimalizálása érdekében úgynevezett benchmarkok (referenciaértékek) kerültek kialakításra – ilyen például az adósság átlagos futamidejére vagy a devizaarányra vonatkozó benchmark. Ezek a referenciaértékek keretet adnak az adósságkezelésnek, de nem statikusak és mozgíthatatlanok – időről időre, ahogy a gazdasági-pénzügyi környezet változik, indokolt lehet a felülvizsgálatuk vagy átmeneti jelleggel a lazításuk, éppen annak érdekében, hogy a stratégiai cél, a lehetőségekkel élő és a kockázatokat kezelő optimális adósságszerkezet elérhető legyen.

Az ÁKK stratégiai céljai azt szolgálják, hogy az adósság a nemzetközi és hazai kockázatok egyensúlyozása mellett fenntartható pályán maradjon, biztosítva ezzel az ország pénzügyi stabilitását. Ebben a tekintetben kiemelten fontos, hogy az adósságot finanszírozók miképp értékelik a magyar közpénzügyek állapotát – ennek legjobb fokmérője, hogy milyen kereslet mutatkozik a magyar államkötvények iránt, hiszen az kötvénykibocsátási aukciókon megjelenő hazai és nemzetközi intézményi befektetők (például bankok), illetve a lakossági megtakarítók a pénzükkkel is állást foglalnak ebben a kérdésben. Az a tény, hogy a magyar adósságfinanszírozás zökkenőmentes, mindennél jobban mutatja, hogy a bizalom töretlen Magyarországra irányában. Ehhez kapcsolódóan fontos a nagy nemzetközi hitelminősítők értéktétele is, hiszen minél jobb az ország besorolása, annál kedvezőbb feltételek mellett tud hitelhez jutni.

ÁLLAMADÓSSÁGKEZELÉSI RÉSZSTRATÉGIÁK

Hosszú távú stratégiánk fontos eleme a diverzifikáció, hiszen ez a stabilitás és a hatékonyság záloga. Ennek értelmében az adósságkezelő többféle piacról, többféle termékkel, többféle módon biztosítja a szükséges finanszírozást. Az ÁKK három fontos finanszírozási pillérre támaszkodik, és ezekre külön részstratégiákat alkot.

A finanszírozási pillérek közül a legnagyobb a belföldi intézményi piac, amely gyakorlatilag az államkötvények és diszkontkincstárjegyek nagybani kibocsátását takarja a bankok, illetve a külföldi és hazai befektetők felé. Ez a szegmens nagyjából az adósságfinanszírozás 50 százalékáért felel. A második nagy pillér a lakosság, ami jelenleg 20 százalékkal veszi ki a részét, illetve az ÁKK aktív és sikeres szereplője a nemzetközi tőkepiacoknak is, ami nagyságrendileg 30 százalékát adja a finanszírozásnak.

Hosszú távú stratégiai céljának elérése érdekében az ÁKK törekszik a befektetői bázis szélesítésére, a forint intézményi és lakossági állampapírpiac fejlesztésére, a devizában denominált állampapírpiaci pozíció fenntartására, valamint a zöld befektetések állományának bővítésére. Az ország hosszú távú finanszírozási képességének biztosítását szolgálja az ÁKK diverzifikációs törekvése, azaz, hogy a finanszírozás során ne egyetlen forrásra hagyatkozzon, hanem több lábon álljon az adósságkezelés.

Intézményi állampapírpia

Az ÁKK 2024-ben feltérképezte az intézményi piac erősségeit, gyengeségeit, valamint felmérte, hogy milyen lehetőségeket lehet még a jövőben kiaknázni a piac hatékonyságának növelése érdekében. Az ÁKK stratégiai céljaként határozta meg a befektetői bázis további diverzifikálását, ezért folyamatosan vizsgálja, hogyan motiválhatók az intézményi forintkötvény-piac releváns szereplői és ennek megfelelően alkalmazza a hatáskörébe tartozó ösztönzőket.

A forint intézményi állampapírok (Magyar Államkötvények és Diszkont Kincstárjegyek) állománya 2025 nyarán nagyságrendileg 29 ezer milliárd forintot tett ki. A forint intézményi állampapírok súlya a központi költségvetés bruttó adósságán belül 2009-től 50 százalék körül alakul, 2025. augusztusában 49 százalékon állt ez az arány. Az állomány háromnegyede fix kamatozású Magyar Államkötvény (MÁK), a változó kamatozású MÁK több mint 13 százalékot, a Diszkont Kincstárjegyek (DKJ) pedig valamivel több mint 10 százalékot tesznek ki. 2025 nyarán a forint kötvények átlagos hátralévő futamideje csaknem 5 év volt.

A forint intézményi állampapírpia fejlesztése kapcsán az alábbiak kiemelése indokolt.

- A magyar aukciós rendszer átlátható, kiszámítható, megfelelően működik. A piaci szereplőkkel folyamatos az egyeztetés, a visszajelzések beépítésre kerülnek.
- A másodpiaci⁸ likviditás javítását, egyben a piaci szűk keresztmetszetek kialakulásának csökkentését szolgálja a repózási lehetőségek további bővítése az Elsődleges forgalmazók (PD-k) számára.
- 2022-ben a másodpiaci likviditás támogatása és a PD-k árjegyzési kötelezettségeinek mérséklése érdekében az ÁKK a PD státusz mellett bevezette a piaci Árjegyzői státuszt, amelybe az ÁKK továbbra is várja az új jelentkezőket, ez ügyben több potenciális jelölttel is kapcsolatban van, és támogatja azok belépésre irányuló döntéshozatalát.
- A másodpiaci likviditás növelése érdekében a piacon lévő állampapír-sorozatok számának csökkentését az ÁKK már 2022-ben megkezdte. A DKJ piacon az aukciós naptár átalakításával 2024-ben nagymértékben sikerült csökkentenie a kinnlevő DKJ sorozatok számát.
- A piac szereplőinek megismerése, befektetési döntéseik mögötti motivációjuk megértése több szempontból is hozzájárul az adósságkezelés stabilitásának erősítéséhez. Ezek ismeretében ugyanis könnyebben modellezhető, tervezhető az adott szereplők/szektorok kereslete, képessége az adósságfinanszírozásban való részvétel iránt. Emiatt az ÁKK banki partnerek segítségével közvetlen befektetői találkozókat szervez a PD-kkel való folyamatos kommunikáció mellett, melyek célja a befektetők bevonása, a befektetői szempontok megismerése és a lehető legjobb minőségben történő tájékoztatás.⁹
- A piaci szereplők állampapírpia ismeretének bővítése érdekében az ÁKK szakmai cikkeken keresztül mutatja be az adósságkezelés keretrendszerét, működését. Az adósságkezelés ilyen irányú transzparenciája hozzájárulhat az intézményi piaci befektetők állampapír-keresletének növekedéséhez.¹⁰

Az intézményi piac tekintetében kiemelten fontos a másodpiaci likviditás¹¹, aminek támogatása érdekében az ÁKK több támogató intézkedést is hozott az elmúlt időszakban. Ez azért fontos aspektus, mert a magas likviditású piacok hatékonyabbak és vonzóbbak a befektetők számára, mivel lehetővé teszik a gyors és alacsony költségű tranzakciókat (Fleming, 2003; Páles-Varga, 2008 és Sarr-Lybek, 2002), míg az alacsony likviditású piacokon a kereskedés lassabb és költségesebb lehet, ami növeli a befektetési és kiszállási kockázatot, valamint a piaci volatilitást. A likviditás nemcsak a befektetők számára fontos, hanem a pénzügyi rendszer egészére is jelentős hatással van. A likvid piacok hozzájárulnak a pénzügyi stabilitáshoz, mivel lehetővé teszik a gyors tőke be- és kiáramlást, csökkentve ezzel a piaci sokkok hatását. Emellett a központi bankok számára is kulcsfontosságú a likviditás, mivel befolyásolja a monetáris politika hatékonyságát és a gazdaság pénzügyi egészségét. Éppen ezért fontos az ÁKK számára a piac működésének és a piaci szereplők viselkedésének megértése, valamint a piac folyamatos fejlesztése, illetve ezen belül a befektetői bázis további diverzifikálása, a piac hatékonyságának és rugalmasságának növelése, a transzparencia erősítése a befektetők felé, illetve a másodpiaci likviditás támogatása.

Lakossági állampapírpia

A lakossági stratégia alapvetése, hogy az ÁKK számára a lakossági állampapírral rendelkező ügyfelek fontos finanszírozási pillért jelentenek. A lakossági állampapír-tulajdonosok köre megfelelő alapot biztosít ehhez, hiszen jelenleg Magyarországon több mint 1 millió ember rendelkezik értékpapírszámlán nyilvántartott vagy fizikai formában meglévő állampapírral, a háztartások likvid eszközállományán belül pedig stabilan 20-25 százalék az állampapírok részesedése. A lakossági állampapír egy kiszámítható és biztonságos befektetés, a program pedig továbbra is megbízható pillére a hazai adósságfinanszírozási keretrendszernek.

Az ÁKK folyamatosan keresi, hogy hogyan tud olyan terméket kínálni, ami a lakosságnak is optimális, és az optimális adósságfinanszírozás szempontjából is megfelelő. Erre stabil alapot biztosítanak a lakossági állampapírok, hiszen bár elképzelhető olyan befektetés, amelyik nagyobb hozamot ígér, de ilyenkor a kockázat is magasabb, vagy a pénzre válthatóság korlátozottabb. A hozam-likviditás-kockázat hármasa alapján a lakossági állampapírok pozíciója nagyon erős. Kockázatmentes, nagyon magas likviditású és bőven az infláció feletti kamatot kínál, így jogosan az egyik kiemelt termék a magyar megtakarítási piacon.

A lakossági piac tekintetében az ÁKK többek között az alábbi területekre fókuszál.

- Kiemelten fontos a termékszerkezet folyamatos fejlesztése. Ha csak az utóbbi pár év legfontosabb fejlesztésére koncentrálunk, ennek keretében került bevezetésre a Fix Magyar Állampapír 2024. januárjában, ami rövid idő alatt az egyik legnépszerűbb lakossági állampapírrá vált. Ugyancsak ennek keretében került szüneteltetésre, illetve megszüntetésre az Egyéves Magyar Állampapír 2024 nyarán, valamint finomhangolásra a visszavásárlási árfolyam módosításával a Magyar Állampapír Plusz (MÁP+), amely 2024 júniusától más kamatozással, adagolt módon és a dematerializált verzió esetében féléves kamatperiódus nélkül kerül kibocsátásra, havi egy sorozat keretében. A 2022-2024 között kiemelkedően népszerű Prémium Magyar Állampapír (PMÁP) 2022. szept-

tember óta 1 Ft-os alapcímlettel érhető el, illetve ekkortól a papír első kamatperiódus piaci kamatozástól függően fix kamatozása. Ugyancsak 2022 szeptemberétől visszavezetésre került a Bónusz Magyar Állampapír (BMÁP), 3 éves futamidővel, 3 havi DKJ átlaghozam indexáltsággal és 3 havi kamatfizetéssel. A PMÁP és a hosszabb BMÁP sorozat futamidejük utolsó éveiben magasabb kamatprémiumot fizetnek. 2025 első felében további változtatások történtek annak érdekében, hogy az ÁKK a lakossági befektetőknek még tartósabb és kiszámíthatóbb befektetéseket tegyen elérhetővé. Ennek keretében a legfontosabb papíroknál a futamidő hosszabbításra került, a Fix MÁP-nál a 3 éves papír mellett bevezetésre került az 5 éves konstrukció. A BMÁP-nál a 3 és 5 éves helyett 4 és 6 éves papírok kerültek kibocsátásra, az inflációkövető állampapír pedig 8 éves helyett 10 évéssé vált.

- Fontos célkitűzés a vagyoni koncentráció mérséklése, kordában tartása. A koncentráció okozta kockázat mérséklése érdekében az ÁKK 2023 januárja óta korlátozza az egy befektető által megvásárolható lakossági állampapírok mennyiségét, forgalmazókra vonatkozó értékesítési korlátok bevezetésével. Jelenleg minden dematerializált lakossági állampapírra érvényben van értékesítési korlát.
- Fontos eredményeket sikerült elérni abban a tekintetben is, hogy a Magyar Államkincstárban elérhető szolgáltatások köre bővüljön, a számlanyitás egyszerűbbé váljon, az ügyfélmény pedig javuljon új befektetők bevonása érdekében. Ezen célok elérése érdekében 2023 decemberétől elérhető az azonnali, „egy kattintással” számlanyitás Ügyfélkapun keresztül, továbbá a WebKincstár és MobilKincstár online értékesítési felületek ügyfélménye javításra került. 2024 februártól nyitható nyugdíj-előtakarékossági számla a Magyar Államkincstárban is, illetve 2024 júliusától a kincstári ügyfeleknek lehetőségük van rendszeres megtakarítási megbízást adni, mely alapján a rendelkezésre álló pénzeszköz erejéig automatikusan az előre meghatározott állampapír megvásárlásra kerül.
- Előretekintve a lakossági állampapírok tekintetében is fontos cél a célcsoport fiatalítása, azaz a közel 60 éves befektetői átlagéletkorhoz képest a 25-40 éves korosztály megszólítása, és ennek érdekében az online hirdetések médiamixen belüli arányának növelése is. A hagyományos banner hirdetések megnövelése mellett az ÁKK elindította hírlevél szolgáltatását, új animációs filmekkel bővítette a YouTube csatorna edukációs kínálatát.
- Az ÁKK átalakította a forgalmazók díjazását is, és egy olyan díjszámítási modellt vezetett be, amely nettó értékesítésre és ügyfélszám növelésre ösztönzi a forgalmazókat. A 2025 első hónapjait jellemző jelentős átarazódások kezelése részeként az ÁKK stratégiai megállapodást kötött a Bankszövetséggel annak érdekében, hogy a bevezetésre kerülő állampapírcsere-program révén emelkedhessen a banki forgalmazók értékesítése.

Nemzetközi devizapiac

A nemzetközi devizakibocsátások az adósság valamivel kevesebb mint harmadát fedezik – ez nagy részben a több mint 14 ezer milliárd forintnyi nemzetközi devizakötvényből és a csaknem 3500 milliárd forintnyi devizahitelből adódik. Az idei évben három sikeres magyar

devizakötvény-kibocsátás történt (2025 januárjában 2,5 milliárd euro, júniusban 4 milliárd dollár, illetve júliusban 5 milliárd renminbi értékben), ami újra megerősítette, hogy továbbra is erős a nemzetközi piac bizalma Magyarország iránt, hiszen a kötvények többszörös túljegyzés mellett keltek el.

A devizafinanszírozás egyik előnye, hogy egy-egy művelet nagyobb összegű forrásbevonást is lehetővé tesz, szemben a gyakoribb, de kisebb volumenű belföldi kötvényaukciókkal. Ezen túl, a nemzetközi piacokon szélesebb a befektetői bázis, így a nagyobb kereslet és likviditás miatt a devizakötvények kamata alacsonyabb lehet, ami csökkenti az állam kamatkiadásait. A devizapiacra emellett fontos a diverzifikáció, tehát végeredményben az adósságkezelés biztonsága szempontjából is. Jelenleg az államadósságon belül az ÁKK által optimálisnak ítélt devizaarány 30 százalék körüli szinten van.

Az optimális adósságszerkezet mindig az adott geopolitikai, makrogazdasági és piaci környezet függvénye. Magyarországon 2020-ban 15 százalék körül volt a devizaarány, jelenleg pedig 30 százalék körüli – és mind a kettő az adott közegben optimális arányszámot jelentett. Az utóbbi öt évben az ÁKK nagyságrendileg 30 milliárd eurónak megfelelő devizakötvényt bocsátott ki, mert a nemzetközi piacokon adódtak olyan lehetőségek, amiket ki lehetett és ki kellett használni az optimális adósságkezelés elérése érdekében¹². A devizafinanszírozás kereteinek meghatározása fontos, a devizakibocsátásokra való túlzott támaszkodás kerülendő – ebben Magyarországnak vannak rossz tapasztalatai 2010 előttről (Baksay et al., 2013) –, de ha mindezt figyelembe vesszük, akkor adott helyzetben a devizakötvények is jelenthetik az optimális megoldást.

A devizafinanszírozás esetében mindig alapos mérlegelésre van szükség. Egyrésztől ugyanis ez a devizaösszetétel¹³ függvényében jellemzően külföldi befektetői bázist és árfolyamkockázatot¹⁴ jelent, de másrészt ezekben a kibocsátásokban óriási potenciál található, mivel a globális piacokon óriási mennyiségben van olyan likviditás, ami csak arra vár, hogy befektetőket találjon. Ezekre a piacokra ezen kívül nagy mennyiségben és gyorsan lehet forrást bevonni, ami bizonytalan helyzetekben ugyancsak fontos. Adódhat tehát olyan helyzet, amikor a devizakötvények használata javasolt, és van, amikor kevésbé, azaz indokolt, hogy időnként revízió alá kerüljön a devizaarány. Mindig az adott piaci helyzetben optimális stratégiát kell megvalósítani, a maihoz hasonló, volatilis és gyorsan változó világban pedig rugalmasságra és alkalmazkodó képességre is kiemelt szükség van.

Fenntarthatóság és államadósságkezelés

Az ÁKK törekszik arra, hogy serkentse a zöld befektetéseket. A környezettudatos finanszírozás révén tovább szélesíthető a befektetői bázis, továbbá kifejezetten hosszú lejáratú, stabil finanszírozás biztosítható megfelelő hozamszint mellett. Az ÁKK 2020 óta rendszeres zöld kötvény kibocsátó mind a hazai (forint), illetve nemzetközi piacokon (euró, japán jen, kínai jüan). 2025 nyarán a kint lévő zöld kötvény állomány meghaladta a 2800 milliárd forintot, ami a teljes államadósság megközelítőleg 5 százaléka. A forintban denominált, 2032/G és 2051/G kötvénysorozat kinnlevő állománya meghaladja az 550 milliárd forintot, amely a tel-

jes zöld állampapírállomány közel ötöde, a fennmaradó négyötöd rész a devizakötvényekből adódik össze.

A 2020-ban bemutatott Klíma- és Természetvédelmi Akcióterv részeként az ÁKK az International Capital Market Association (ICMA) Zöld Kötvény Irányelvekkel (ICMA Green Bond Principles) összhangban megalkotta a Magyar Állam első Zöld Kötvény Keretprogramját (Magyarország Zöld kötvény Keretprogramja, 2020), amely Magyarország környezeti kötelezettségvállalásainak teljesítéséhez szükséges források egy szeletének finanszírozását volt hivatott fedezni. A szuverén keretprogram egyúttal válasz volt a külföldi befektetők zöld kötvények iránt megnövekedett keresletére, valamint hozzájárult Magyarország befektetői körének szélesítéséhez is.

A 2023 júliusában közzétett, megújult keretprogram biztosítja, hogy a jövőbeni zöld kötvény-kibocsátások vagy rábocsátások összhangban legyenek az aktuális legjobb piaci gyakorlattal és a befektetők szigorodó elvárásaival (Green Bond Framework of Hungary, 2023). Kialakításánál fontos szempontot jelentettek az EU Taxonómia¹⁵ előírásai, valamint a jövőben hatályba lépő uniós zöld kötvény-szabvány¹⁶ is. A Keretprogram emellett épít a japán és a kínai irányelvekre is. Az ESG finanszírozás révén tovább szélesíthető az adósságfinanszírozás befektetői bázisa, továbbá kifejezetten hosszú lejáratú, stabil finanszírozás biztosítható megfelelő hozamszint mellett, így a lehetőségekhez mérten javasolt tovább növelni a jelenlétet a piacon, mind külföldön, mind belföldön. Ennek a zöld kötvények esetén határt szab a költségvetésben szereplő zöld kiadások volumene.

Az ESG befektetők mellett már a hagyományos befektetők is egyre gyakrabban érdeklődnek a magyarországi klímapolitika és karbonsemleges gazdaságra történő áttérés finanszírozási hátteréről. A befektetők részéről igény van arra, hogy a kibocsátó az ESG profiljáról is adatot közöljön a zöld kötvény forrás felhasználás mellett. Az ÁKK ennek okán folyamatosan kommunikál a befektetőkkel, illetve elősegíti a befektetők és minisztériumok közötti információáramlást. Továbbá a nagyobb átláthatóság biztosítása érdekében készítette el Magyarország ESG profilját (ÁKK, 2025).

Igény mutatkozik az EU Taxonómiához igazodó kiadások finanszírozásában, így cél a finanszírozott tételek minél szigorúbb összhangja az EU Taxonómiával, illetve az EU Taxonómiához igazodó kiadások arányának további növelése. Az Európai Unióban egyre több zöld kötvényt kibocsátó szuverén próbál igazodni lehetőség szerint az EU Taxonómiához, illetve az EU Zöld Kötvény Sztenderdhez. Az EU Taxonómiával kapcsolatban a 2024-ben megjelenő Integrált Jelentésben jelentős fejlesztéseket hajtott végre az ÁKK is, például a zöld kiadások közül az EU Taxonómiához igazítható kiadások kiválasztásra, illetve a taxonómia kritériumai szerint elemzésre kerültek¹⁷.

Elengedhetetlen a megfelelő intézményi, jogszabályi háttér kialakítása, amelynek része lehet a zöld költségvetés. Számos befektető is jelezte a korábbi évek során az ÁKK-nak a hazai zöld költségvetés kialakítására vonatkozó igényét. A zöld költségvetés bevezetése növeli a transzparenciát, hiszen költségvetési adatokkal támasztja alá az ország klímacélok melletti elköteleződését, pozitívan befolyásolhatja az ország nemzetközi megítélését (hiszen transzparenciát biztosít), hozzájárulva a kedvezőbb adósságfinanszírozáshoz, illetve a zöld kötvény kibocsátások pontosabb tervezettségéhez. Magyarországon kormányhatározat¹⁸ rendelkezik

a zöld költségvetés bevezetéséről és a módszertanának a kidolgozásáról. Az ÁKK részt vesz az Nemzetgazdasági Minisztérium által alakított munkacsoport munkájában és a hazai zöld költségvetés módszertanának kialakításában.

2025: MIT MUTATNAK A SZÁMOK?

A 2025-ös évkezdetet meghatározta, hogy az inflációkövető lakossági állampapírok nagy tömegének átárazódása miatt a korábbi években tapasztaltnál is nagyobb figyelem összpontosult a lakossági piacra. Bár sokan csak a nominális kamatok csökkenését látták az átárazódásban, de az mindenekelőtt egy kifejezetten pozitív fejleménynek, a hazai infláció drasztikus és gyors csökkenésének volt a következménye – márpedig alacsonyabb infláció mellett alacsonyabb kamatszinttel is megőrizhető a pénzünk reálértéke. Ezzel együtt az átárazódások a megtakarítások hazai piacán egyértelműen új helyzetet teremtettek. Hogy érzékeljük ennek nagyságrendjét: a 2025-ös év egészének viszonylatában a lakossági állampapírokkal kapcsolatban nagyságrendileg 10 ezer milliárd forintnyi megtakarításról kell döntenie a hazai kisbefektetőknek. Ebből 7000 milliárd forint az inflációkövető papírok átárazódásából adódik, miközben az idei lejáratok összesen 2000 milliárd forintot tesznek ki és 1700 milliárd forintnyi kamat is kifizetésre kerül.

Az első hat hónap adatai alapján kijelenthető, hogy a számok az ÁKK nyugodt hozzáállását igazolták, és rácaféltak a masszív lakossági kiáramlást vizionáló előrejelzésekre. Időarányosan nagyon kedvezően alakult a központi költségvetés finanszírozása, hiszen az első félévben az egész évre tervezett nettó forrásbevonás 96 százaléka teljesült. Az állam működésének pénzügyi feltételei megfelelően biztosítottak, az államadósság finanszírozásának egésze és egyes pillérei is stabilak. A központi költségvetés adósságának átlagos hátralévő futamideje 5,6 év, ezen belül a forintadósságé 4,1 év, a devizaadósságé pedig 9 év.

Az intézményi forintpiacon erős kereslet mellett a nettó forint intézményi finanszírozási terv 75 százaléka, míg a bruttó aukciós kibocsátási terv 50 százaléka teljesült 2025 első félévben. Az intézményi forint állampapírok állományán belül a devizakülföldiek aránya 19,6 százalék, ami 2 százalékpontos emelkedést jelent a 2024. év végi értékhez képest. Fontos visszajelzés a piaci bizalom tekintetében, hogy 2025 első hat hónapja során erős keresletet tapasztalt az ÁKK a forint államkötvény aukciókon. Az első félévben az ÁKK átlagosan 2,04-szoros fedezettség mellett tudott a nem-kompetitív tenderekkel együtt több mint 2 ezer milliárd forintnyi államkötvényt kibocsátani.

A lakossági állampapírok és a lakossági tulajdonú intézményi állampapírok becsült együttes állománya félév végére 13 ezer milliárd forint fölé emelkedett, ami mintegy 400 milliárd forinttal haladta meg a december végi értéket. Ez azt jelenti, hogy az első és második negyedév tapasztalatai azt mutatják, hogy a PMÁP jelentős mértékű átárazódása ellenére a lakossági kézben lévő állampapír állomány növekedett is, ami bizonyítja, hogy a befektetők bizalma töretlen az állampapírok iránt. A lakosság oldalán tehát nem volt kiáramlás az állampapírokból, az változott csupán, hogy milyen állampapírt tartanak a magyar háztartások. Az állampapírok közötti választás lehetősége stratégiánk egyik legfontosabb jellegzetessége, így a papírok közötti átcsoportosítás egyáltalán nem ellentétes az ÁKK érdekeivel. Épp azért van

ilyen sokféle, a lakosság számára elérhető állampapírunk, hogy mindenki a jövedelmi- és élet-helyzetének, valamint a pénzügyi terveinek megfelelően tudja kiválasztani azt az állampapírt, amit a legalkalmasabbnak tart a megtakarításai számára. A Fix Magyar Állampapír és a Bónusz Magyar Állampapír volt a legnépszerűbb lakossági termék, a féléves bruttó értékesítésük együttesen 2676 milliárd forintot tett ki, ami magasabb, mint a teljes PMÁP állomány 2529 milliárd forintos csökkenése.

A költségvetés pénzforgalmi szemléletű hiányának júniusi felülvizsgálatához igazodva az ÁKK módosította finanszírozási tervét, és a többlet finanszírozási igényt nemzetközi deviza-kötvény kibocsátással fedezte, amivel a nettó devizafinanszírozási terv 148 százaléka teljesült. Az első félévben két alkalommal került sor devizakötvénykibocsátásra. Januárban az ÁKK többszörös túljegyzés mellett 2,5 milliárd euró értékben adott el devizakötvényeket, melyből 1 milliárd euró zöld kötvény volt. Ezt követően júniusban - a pénzforgalmi szemléletű hiány megemelését követően -, az ÁKK 4 milliárd dollár értékű kötvénykibocsátást hajtott végre, szintén többszörös túljegyzés mellett. A sikeres júniusi devizakötvény kibocsátás az emelkedő finanszírozási igény mellett likviditási tartalékot is jelent az év további részében egy bizonytalan nemzetközi gazdasági környezetben. Az ECP (Euro Commercial Paper) program keretében áprilisban kibocsátott devizaértékpapírok összege 180,1 milliárd forint (500 millió dollár) volt. Júliusban Magyarország jelentős kereslet és kedvező árazás mellett bocsátott ki 3 és 5 éves futamidejű, kínai renminbiben denominált kötvény-sorozatot. A sikeres tranzakció keretében összesen 5 milliárd RMB értékben keltek el a magyar szuverén devizakötvények. Ez volt a valaha volt legnagyobb volumenű és leghosszabb futamidejű szuverén kötvénykibocsátás a kínai belföldi (onshore) piacon. A kibocsátás biztosította Magyarország jelenlétét a világ egyik legnagyobb tőkepiacán és erősítette az együttműködést Kínával.

KITEKINTÉS

Az adósságkezelés során az ÁKK egyszerre törekszik a finanszírozás stabilitása mellett a költségek minimalizálására és a kockázatok észszerű kezelésére, miközben figyelemmel van a piacok dinamikájára, a befektetői bizalom fenntartására és a hosszú távú pénzügyi fenntarthatóságra. Az államadósság-kezelésnek számos, olykor egymás ellen dolgozó körülményt és folyamatot kell rendszerszinten figyelembe vennie, és így kialakítania az éppen aktuálisan legjobbnak tekinthető finanszírozási stratégiát. A forrásbevonás diverzifikálása, a lakossági és intézményi állampapírpiacon fejlesztése, valamint a zöld finanszírozási eszközök bővülése mind azt mutatják, hogy a magyar államadósság-kezelés képes alkalmazkodni a globális kihívásokhoz és a belső gazdasági célokhoz egyaránt. Az ÁKK tevékenysége így nemcsak a napi pénzügyi működés biztosítója, hanem az ország gazdasági stabilitásának és hitelességének egyik sarokköve is.

Az adósságkezelés célja az optimális adósságportfólió kialakítása. Ennek kiemelten fontos terepe a lakossági piac, ahol az ármeghatározó ÁKK-nak nem csak annak az elvárásnak kell megfelelnie, hogy a lakossági befektetők igényeit kielégítse és számukra a legjobb termékportfóliót állítsa össze, hanem az adósság szerkezetet is optimalizálnia kell annak érdekében, hogy az adósságkezelés ne terhelje az indokoltnál nagyobb mértékben a fiskális politikát, azaz

költséghatékonyan lehessen finanszírozni a költségvetést. Az idei év első felének tapasztalatai folyamatosan épülnek be az adósságkezelési lépésekbe. Ezek közül kiemelendő, hogy miközben a lakossági piac továbbra is a magyar adósságkezelés kiemelten fontos pillére, az inflációkövető lakossági papírok árazása nagymértékben emelte a költségvetés kamatkiadásait, ráadásul egy olyan időszakban, amikor a külső környezet miatt egyébként is érdemi kockázatokkal szembesül a költségvetés és az adósságfinanszírozás. Az inflációkövető papíroknak ez a fiskális mozgásteret szűkítő „prociklikussága” olyan jelenség, amit érdemes figyelembe venni a termékfejlesztés során.

Ma már egyértelmű, hogy a lakossági állampapírok kamatkiadásainak 2023-24-es megugrása érdemben megterhelte a költségvetést és érezhetően szűkítette a fiskális mozgásteret. Azóta az inflációs nyomás enyhült, ugyanakkor a fix és a változó kamatozású papírok aránya eltolódott a változó papírok irányába a lakossági tulajdonon belül, ami nem felel meg az optimális összetételnek. Az inflációkövető állampapírok részesedése már csökkenni kezdett a közelmúltban, a tapasztalatokkal kapcsolatban ugyanakkor érdemes levonni a tanulságokat és esetlegesen megtenni a szükséges lépéseket az optimális adósság szerkezet elérése érdekében.

Ugyanezzel a stratégiai szemlélettel indokolt a devizaadósság kérdését is kezelni, figyelembe véve, hogy az optimális devizaarány egy olyan változó, amit az adósságfinanszírozási környezethez kell igazítani és leginkább a kapcsolódó közép- és hosszútávú trendeket, hangsúlyokat érdemes figyelni. Mindez azt jelenti, hogy bár a devizafinanszírozásból adódó kockázatokra mindig figyelni szükséges, de egy bizonytalan nemzetközi-geopolitikai környezetben a nemzetközi piaci jelenlét pozitív hozadéka felértékelődhetnek.

Magyarországon egy komplex intézményrendszer felel a költségvetésért. Az ÁKK ebből egy szelettel, a hiány és az adósság finanszírozásával foglalkozik. Ennek megfelelően az ÁKK minden körülmények között biztosítja azokat a forrásokat, amelyek szükségesek a költségvetés végrehajtásához, sőt, mindezt úgy teszi meg, hogy a saját stratégiai céljait is elérje, azaz az adósságkezelést a leghatékonyabb, az adott környezethez legjobban illeszkedő módon hajtsa végre. Célunk, hogy az adósságfinanszírozás úgy maradjon stabil, hogy az a lehető legkisebb mértékben terhelje a költségvetést, azaz végső soron a magyar adófizetők pénztárcáját. Ehhez elengedhetetlen, hogy a munkánkat egyszerre jellemezze stabilitás és biztonság a finanszírozásban, valamint rugalmasság és költséghatékonyság a végrehajtásban, hogy ezáltal végérvényesen teret nyerjen a stratégiai gondolkodás a magyar államadósság-kezelésben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abbas, Ali S. M. – Laura Blattner – Mark De Broeck – Asmaa El-Ganainy – Malin Hu (2014): *Sovereign Debt Composition in Advanced Economies: A Historical Perspective*, IMF Working Paper 14/162 (Washington: International Monetary Fund).
- ÁKK (2024): *Integrated Report on the Allocation and Environmental Impact of Hungary's Green Bond Proceeds*, 2023. December 2024. Link: <https://akk.hu/download?path=a56872ef-4db3-4ecb-9e16-e616ab313ecc.pdf>
- ÁKK (2025): *HUNGARY - ENVIRONMENTAL, SOCIAL AND GOVERNANCE PROFILE*, July 2025. Link: <https://www.akk.hu/download?path=5416831e-5ce8-4da4-aec6-c1772008a272.pdf>
- Arnone, Marco – Ugolini, Piero (2005): *Primary Dealers in Government Securities*. International Monetary Fund. Link: <http://www.imf.org/external/pubs/nft/2005/pdgs/pdgs.pdf>

- Árvai Zsófia – Heenan, Geoffrey (2008): *A Framework for Developing Secondary Markets for Government Securities*. IMF Working Paper 14/39 (Washington: International Monetary Fund).
- AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2020/852 RENDELETE (2020. június 18.) *a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról*. Link: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0852>
- AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2023/2631 RENDELETE (2023. november 22.) *az európai zöldkötvényekről és a környezeti szempontból fenntarthatóként forgalmazott kötvényekre és a fenntarthatósághoz kapcsolódó kötvényekre vonatkozó opcionális közzétételekről*. Link: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302631
- Baksay Gergely – Berki Tamás – Csaba Iván – Hudák Emese – Kiss Tamás – Lakos Gergely – Lovas Zsolt – P. Kiss Gábor (2013): *Developments in public debt in Hungary between 1998 and 2012: trends, reasons and effects*. *MNB Bulletin Special issue*, 2013. October. Link: <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-szemle-2013-oct-spec-eng-pdf#page=16>
- Barcza György (2015): *Az államadósság szerepének változása a közgazdaságtanban és a magyar adósságkezelés alapelvei*. *Pénzügyi Szemle* 2015/4
- Benczes István – Kutasi Gábor (2010): *Költségvetési pénzügyek*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Bolder, David Jamieson (2005): *Measuring and Managing Foreign Currency Risk in a Sovereign Liability Portfolio*,” (IMF). Link: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2018/074/article-A001-en.xml>
- Currie, Elizabeth – Dethier, Jean-Jacques – Togo, Eriko (2003): *Institutional Arrangements for Public Debt Management*, *Working Paper 3021* (Washington: The World Bank)
- Czeti Tamás – Hoffmann Mihály (2006): *A magyar államadósság dinamikája: elemzés és szimulációk*, MNB-tanulmány, 2006. január
- Desportes, Vincent (2019): *Entrer en stratégie*. Editions Robert Laffont, S. A. S., Paris 2019. ISBN 978-2-221-22196-9
- Fleming, M. J. (2001): *Measuring treasury market liquidity*. FRB of New York Staff Report, (133).
- Green Bond Framework of Hungary (2023): Link: <https://www.akk.hu/download?path=94683575-7419-40d8-9172-9366c4c17478.pdf>
- Hoffmann Mihály (2011): *Az eladósodott állam: Kockázatok és mellékhatások*. MNB Pénzügyi Elemzések. Link: <https://docplayer.hu/7026229-Az-eladosodott-allam-kockazatok-es-mellekhatasok-1-hoffmann-mihaly-2.html>
- ICMA Green Bond Principles (é.n.) Link: <https://www.icmagroup.org/sustainable-finance/the-principles-guidelines-and-handbooks/green-bond-principles-gbp/>
- International Monetary Fund (2017): *The Medium-Term Debt Management Strategy: An Assessment of Recent Capacity Building*,” Policy Paper, July (Washington: International Monetary Fund).
- Jonasson, Thordur – Papaioannou, Michael G. (2018): *A Primer on Managing Sovereign Debt-Portfolio Risks*, IMF Working Papers 2018, 074 (2018), accessed August 11, 2025
- Lentner Csaba (2017): *Az állampénzügyi kockázatok mérséklésének egyes jogi és gazdasági aspektusai*. JURA 23 : 2 pp. 109-117., 9 p. 2017
- Magyarország Zöld kötvény Keretprogramja (2020). Link: <https://akk.hu/download?path=c87e9ab9-5bf2-460e-a5a0-a94cbde8a390.pdf>
- Melecky, Martin (2007): *“Choosing the Currency Structure for Sovereign Debt: A Review of Current Approaches,”* Working Paper, Banking and Debt Management Department (Washington: The World Bank).
- Molnár Dániel – Regős Gábor (2019) *Az államadósság-kezelés átalakulása a visegrádi országokban*. *Polgári Szemle*, 15. évf. 1–3. szám, 2019, 158–176., DOI: 10.24307/psz.2019.0910
- Sarr, Abdourahmane; Lybek, Tonny. (2002). *Measuring liquidity in financial markets*. IMF Working Paper, WP/02/232. International Monetary Fund.
- Varga Lóránt – Páles Judit (2008): *A magyar pénzügyi piacok likviditásának alakulása - mit mutat az MNB új aggregált piaci likviditási indexe?* Magyar Nemzeti Bank.
- World Bank and International Monetary Fund (2009): *Developing a Medium-Term Debt Management Strategy (MTDS) – Guidance Note for Country Authorities*” (Washington: World Bank and IMF).

JEGYZETEK

- ¹ Az államadósság és a gazdaságpolitika közötti kapcsolatáról, illetve az államadósság alakulását meghatározó főbb tényezőkről lásd: Hoffmann (2011)
- ² Részletesebben lásd Benczes–Kutasi (2010)
- ³ Az adósságkezelés kockázati keretrendszeréről lásd Jonasson-Papaioannou (2018)
- ⁴ Az adósságkezelés intézményi lehetőségeit mutatja be Currie-Dethier-Togo (2003)
- ⁵ Magyarország gazdasági stabilitásáról szóló 2011. évi CXCV. törvény
- ⁶ Eurostat: Government debt at 88.0% of GDP in euro area. Press release. 2025. 07. 25. Link: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-euro-indicators/w/2-21072025-ap>
- ⁷ Az adósság összetételének jelentőségéről lásd: Abbas et al (2014)
- ⁸ Az elsődleges forgalmazói rendszerekről ad összegzést Arnone-Ugolini (2005)
- ⁹ A kommunikációs csatornák hatékonyságának javítása érdekében az ÁKK intézményesítette ezt a feladatot, a megfelelő keretek biztosítására egy erre dedikált új, befektetői kapcsolatokkal (investor relations) foglalkozó területet hozott létre.
- ¹⁰ Hasonló célt szolgálhat, ha az adósságkezelő a területtel foglalkozó elemzőknek szakmai eseményeket szervez annak érdekében, hogy a piaci szereplők ezáltal is pontosabb képet kapjanak az adósságkezelés működéséről és céljairól.
- ¹¹ A likviditás fogalma több szempontból is értelmezhető. A piaci szereplők akkor tekintenek likvidnek egy pénzügyi eszközt, ha alacsony tranzakciós költséggel, rövid időn belül likvidálható egy pozíció anélkül, hogy az jelentősen befolyásolná az eszköz árát. A likvid pénzügyi eszközöket tehát az alábbiak jellemzik: alacsony tranzakciós költségek; könnyű kereskedés és gyors elszámolás; valamint a nagy volumenű tranzakciók is csak minimális hatással vannak a piaci árra.
- ¹² Ez alatt azt értve, hogy a 15 százalékos devizaarány-szint fenntartása túlságosan nagy leterheltséget jelentett volna a hazai piacokra és nem használta volna ki azokat az előnyöket, amelyek a devizapiacban rejlenek.
- ¹³ Az adósság devizaösszetételével kapcsolatban lásd: Melecky (2007)
- ¹⁴ Az árfolyamkockázat kezelhető, ennek lehetséges eszközeit foglalja össze Bolder (2005)
- ¹⁵ A környezetbarát befektetések ösztönzése érdekében az EU szabályokat vezetett be annak meghatározására, hogy mi minősül zöld vagy fenntartható tevékenységnek. Lásd: AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2020/852 RENDELETE (2020. június 18.)
- ¹⁶ Lásd: AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2023/2631 RENDELETE (2023. november 22.)
- ¹⁷ Befektetői elvárás a transzparencia növelése és a támogatott tételek hatásainak minél részletesebb kidomborítása, valamint a megfelelő minőségű zöld kiadások finanszírozása. Az ÁKK mindezt figyelembe véve évről-évre fejleszti a zöld kötvény integrált jelentést. Például a 2024-ben megjelent jelentés már kizárólag a villamosított vasúti infrastruktúrához és a villanymozdonnyal történő vasúti személyszállításához kapcsolódó költségtérítés refinanszírozását tartalmazza. A 2025-ben publikálandó jelentésben az ÁKK további fejlesztéseket eszközöl, hogy minél inkább megfeleljen a szigorodó elvárásoknak, illetve az EU Zöld Kötvény Sztenderdnek: folytatjuk az EU taxonómia elemzés gyakorlatát, a környezeti hatás mellett törekszünk a társadalmi hatások, a gazdasági-társadalmi hatások kimutatására, valamint az ország ESG profiljának bemutatására.
- ¹⁸ 1023/2025. (II. 18.) Korm. határozat a központi költségvetés környezet- és klímabarát szempontú értékeléséről

Bugár Dóra – Tóth Miklós Bálint

**Nemzedékről nemzedékre – a beilleszkedés és
az identitásformálódás dinamikája svédországi
magyarok körében**

**Generation to Generation – The Dynamics of
Integration and Identity Formation among
Hungarians in Sweden**

Összefoglalás

Írásunkban egy, az 1956-os forradalom és szabadságharcot követően Svédországba emigrált magyarok és leszármazottjaik körében végzett kutatás eredményeit ismertetjük. A nyolc félig-strukturált interjú segítségével – az oral history megközelítését alkalmazva – betekintést nyerhetünk a Svédországban élő magyarok három nemzedékének családtörténetébe, különös tekintettel a többségi társadalomba való beilleszkedés témakörére, a nemzeti identitás kérdésére, illetve a helyi és a magyar kultúrához fűződő viszonyukra. A tanulmány legfőbb tanulsága, hogy változó formában ugyan, ám a magyarságtudat generációkon átívelően az érintettek önmeghatározásának szerves részét képezi, s ebben megkérdőjelezhetetlen a lokális magyar közösségek, például az Uppsalai Magyar Svéd Egyesület szerepe.

Kulcsszavak: svédországi magyarok; 1956; emigráció

Summary

This article presents the findings of a survey of Hungarians and their descendants who emigrated to Sweden following the 1956 Revolution and War of Independence. A total of eight semi-structured interviews were conducted, applying an oral history approach. Through this method, we gained insights into the family history of three generations of Hungarians living in Sweden. The investigation focused on the subjects of integration into the majority society, national identity, and their relationship to both local and Hungarian culture. The primary finding of the study is that, despite its various manifestations, Hungarian identity constitutes an integral component of the self-definition of the interviewees. Additionally, the role of

BUGÁR DÓRA, nemzetközi kapcsolatok szakértő (drabugar@gmail.com);
DR. TÓTH MIKLÓS BÁLINT PHD, kutatótanár, Mathias Corvinus Collegium (toth.miklos@mcc.hu).

local Hungarian communities (e.g., the Hungarian Swedish Association of Uppsala) is undeniable in this regard.

Keywords: Hungarians in Sweden; 1956; emigration

BEVEZETÉS

Az emlékezetpolitikai szempontból kitüntetett fontosságú események sajátja, hogy a rájuk irányuló rendszeres és módszeres figyelem ellenére – vagy részben pontosan azzal összefüggésben – valamiképpen távoli, nehezen átlélhető történésekké válnak, s amelyek rutinizálódó felidézése közben egyre nehezebb észrevenni azt, hogy az adott folyamatok milyen mélyen befolyásolják az érintett egyének sorsát. Valahogy így vagyunk az 1956-os forradalom és szabadságharcral is: tudjuk, sőt időről időre hangoztatjuk, hogy a 20. századi történelmünk e fejezete milyen mély hatással van a mindennapjainkra, mégis oly ritkán szembesülünk a maga összetettségében azzal, hogy az idő tájt sok-sok személy és család sorsa – korábbi medréből kilépve – tényleg radikálisan más fordulatot vett. Kiváltképp igaz ez azoknak a magyaroknak tömegére, akik a forradalmat követően az ország elhagyása mellett döntöttek. Motivációik, vágyaik, az új hazájukban való beilleszkedésük mikéntje, az integráció rögzített útja során átélt siker- vagy éppen kudarcélményeik nem csupán történészek és társadalomtudósok érdeklődésére tartanak igényt, hanem életpályájukat vizsgálva a nem szakmabeliek is roppant izgalmas, mélyen emberi történetekkel ismerkedhetnek meg. Sőt, bizonyos értelemben utolsó pillanatban vagyunk: néhány év múlva aligha lesz lehetőségünk arra, hogy első kézből kapjunk képet '56-ban emigrált honfitársaink élettapasztalatairól.

A fentieknek megfelelően kutatásunkban azt a célt tűztük ki, hogy interjúk segítségével betekintést nyerjünk az '56-os események nyomán Svédországban letelepedett magyar diaszpóra világába.¹ Egészen pontosan arra voltunk kíváncsiak, hogy a forradalom után a skandináv országba került magyarok és leszármazottaik körében a társadalmi integráció, a magyarságukhoz fűződő viszony és az identitásformálódás vonatkozásában milyen mintázatokkal találkozhatunk. Ezzel összhangban az első fejezetben az 1956-os magyar emigráció főbb jellegzetességeit mutatjuk be (különös tekintettel a svédországi magyarok helyzetére), majd a kutatásunk módszertani kereteit ismertetjük. Ezt követően a tanulmány gerincét adó részben kerül sor az interjúk elemzésére arra fókuszálva, hogy az érintettek három generációjának tagjai körében milyen sajátosságokat mutat a beilleszkedés és az identitásformálódás folyamata.

1956-OS MAGYAR EMIGRÁNSOK SZERTE A NAGYVILÁGBAN

Noha pontos statisztikai adatok mindmáig nem állnak rendelkezésre az '56-os forradalom leverése következtében távozó magyarok számát illetően, mértékadó becslések szerint az akkori hazai népesség közel 2%-a, megközelítőleg 200.000 ember hagyta el néhány hét alatt az

országot (Murber, 2022:126). A „magyar exodus” (Sós, 2006) nem csupán a rövid távú társadalmi-politikai folyamatokat befolyásolta, hanem hatása – például demográfiai értelemben (Hablicsek–Illés, 2007:158) – a mai napig megfigyelhető. Nem lehet azonban elégszer hangsúlyozni, hogy a magyar történelem egyik legnagyobb migrációs hulláma a makrofolyamatok mellett megannyi egyéni és családi sors alakulásában is szerencsés vagy tragikus, de minden esetben döntő szerepet játszott, így nem meglepő, hogy az érintettek – és természetesen lezármazottaik – élettörténetében kitüntetett jelentőséggel bír.

A kiemelt fontosságú s politikai színezetet kapó történelmi események jellemzője a vitatott fogalomhasználat. Nincs ez másképp az ’56-os forradalom kapcsán sem, hiszen a kivándorlással és kivándorlottakkal kapcsolatos terminológiát tekintve sem beszélhetünk egységes és konszenzusos szóhasználatról. Ahogy az köztudott, a történetek után a hatalmát fokozatosan megszilárdító Kádár-rezim interpretációjában a távozókat a negatív kicsengésű disszidens kifejezéssel illették, de az események megítélésétől függően gyakran használják rájuk vonatkozóan a menekült, az emigráns vagy a kivándorló terminusokat is (Rácz, 2015:301).

Az ’56-os menekülthullám tudományos igényességű feldolgozására hazánkban csak a rendszerváltással járó akadémiai pluralizmus létrejöttével nyílt mód. Főképp a sokáig külföldön élő és alkotó Borbándi Gyula munkássága (lásd pl. Borbándi, 2006) nyomán kaphattunk képet az 1956-os magyar emigráció történetéről, ám az elmúlt évtizedekben – különösen az évfordulókhoz kötődően – megszorodtak az e tárgyban újszerű eredményeket felmutató kutatások (többek közt Heil szerk., 2014; Kecskés–Scheibner szerk., 2022; Sós, 2006). A társadalmilag és politikailag is vegyes összetételű sokaság (Baráth, 2013:1498) későbbi életútját vizsgáló szakirodalom meghatározó szeletét képezik az emigráns csoportok sorsát célállamონként taglaló országtanulmányok (lásd pl. Kecskés–Scheibner szerk., 2022:237–592). A magyar menekültek helyzetét az adott befogadó ország kontextusában elemző munkák létjogosultságát erősíti, hogy az emigráns magyarság sorsa – egyéni és kollektív szinten egyaránt – nagy mértékben összefonódott a többségi népesség történetével.

A menekültek túlnyomó többsége Ausztrián keresztül távozott, de Jugoszlávia is fontos tranzitországgá vált. Javarészt az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) koordinálta az elhelyezésüket, míg a nyugati országok – befogadói kontingensek vállalásával és anyagi támogatással – hozzájárultak a menekültek sorsának (ideiglenes) rendezéséhez (Borbándi, 2006:160). A különböző migrációs megfontolásokkal távozó magyarok (Murber, 2022:128) a világ különböző pontjain telepedtek le (illetve kisebb részük később hazatért).

A legnépesebb magyar közösség az Amerikai Egyesült Államokba (37.634 fő), Kanadába (26.300), az Egyesült Királyságba (20.892), a Német Szövetségi Köztársaságba (15.401) és Svájcba (12.709) került.² A magyar emigráció szempontjából fontos célpontot jelentettek a skandináv országok is: Norvégiában (1504) és Dániában (1387) is számottevő létszámú magyar kisebbség lett ideiglenes vagy végleges otthonra, ám legnagyobb számban (6750) Svédország vállalta a Magyarországot elhagyók befogadását.³

A politikai döntés mögött egyszerre húzódtak humanitárius és gazdasági megfontolások: az emberi jogokat kiemelt értéként kezelő svéd közvélemény menekültbarát attitűdje mellett a magyar emigránsok ügyét segítette a konjunktúra hatására kialakuló munkaerőhiány

is (Wigerfelt-Svensson, 2022:377). Az emberiség szempont társadalmi támogatottságával magyarázható az is, hogy a svéd kormány – Európában egyedülálló módon – tuberkulózisos menekültek befogadása elől sem zárkózott el (Sós, 2006:95). Az érkező magyarok letelepítése aktív állami részvétellel zajlott, ám kisebb részt civil szervezetek is közreműködtek a folyamatban. Egy néhány évvel később született felmérés gyors, felfele irányuló társadalmi mobilitásról számolt be a svédországi magyar menekültek körében, s csupán az országba érkezők 10%-a döntött a hazaköltözés mellett (Wigerfelt-Svensson, 2022:383-384). Jobbára sikeres beilleszkedésüknek köszönhetően a svédországi magyarok nagy része – különösen a nyelvi akadályok leküzdését követően – rövid időn belül álláshoz jutott vagy folytatta tanulmányait, és jelen voltak a gazdasági élet számos területén (Borbándi, 1999:109–110). A sorsközösség és a kisebbségi lét összekovácsoló ereje egyaránt hozzájárultak különböző magyar vonatkozású egyesületek megalakulásához, ami a közösségi identitás megőrzésében kulcsszerepet játszott (Éger, 1999:97).

Mindazonáltal csupán sporadikus tudással rendelkezünk arról, hogy az érintettek és lezármozottak esetében milyenfajta mintázatokat mutat a helyvesztés és beilleszkedés (Horvát-Militityi, 2011) sajátos dinamikája, amely az óhazához, a befogadóországhoz és az adott kisebbségi közegehez fűződő viszony háromszögében érthető csak meg (Brubaker nyomán Balogh, 2016:472). Ebből fakadóan kiemelten fontos megragadni azt a lehetőséget, hogy interjúk segítségével még van módunk betekintést nyerni az egykori menekültekre és utódaikra jellemző integrációs sémákba és identitáskonstrukció-változásokba.

MÓDSZERTAN

Kvalitatív módszerrel végzett kutatásunk alapját félig strukturált interjúk jelentették, amelyek az oral history (lásd pl. Perks–Thomson szerk., 2016; Sommer–Quinlan, 2024) eszköztárát felhasználva próbálták feltárni a svédországi magyar emigráció három generációjának integrációs mintáit, identitásalakulását és a kulturális örökség továbbadásának lehetőségeit. A kutatás keretében 2024 szeptembere és 2025 márciusa között összesen nyolc interjú született, amelyek közül hétre személyesen Svédországban, illetve egy esetben online formában került sor. Az interjúalanyok mindannyian előzetesen beleegyeztek az interjúk készítésébe és azok tudományos célú feldolgozásába. A beszélgetések hangfelvétel formájában rögzítésre kerültek, a hanganyagokról pedig utólag részletes jegyzetek készültek.

A beszélgetések során az alábbi témaköröket érintettük:

- Személyes háttér (életrajzi alapadatok, család, lakóhely, tanulmányok, foglalkozás),
- Családtörténet és emigráció (az elvándorlás körülményei, motivációk),
- Integráció és identitás (a svéd társadalomba való beilleszkedés, nehézségek, a magyar és a svéd identitás megélése),
- Kultúra és közösség (a magyar nyelv, hagyományok, közösségi élet szerepe, kapcsolat Magyarországgal),
- Generációk közötti hagyományátörökítés (értékek, nyelvhasználat, kulturális örökség jövője).

Az első generáció esetében elsősorban az emigráció körülményei, a beilleszkedés folyamata, valamint a kultúra és az identitás megtartására irányuló törekvések kerültek előtérbe. A második és harmadik generációnál a családi narratívák átörökítése, a magyar identitáshoz való személyes viszonyulás, valamint adott esetben a kettős identitás megélése álltak a kutatás fókuszában.

AZ ELSŐ GENERÁCIÓ TAPASZTALATAI

A kutatásban négy, 1956 után Svédországba emigrált első generációs interjúalany szerepelt: Ibolya (84), Imre (92), Ervin (90) és Mikael (78), akik eltérő életkorban, családi háttérrel és élethelyzetben érkeztek Svédországba. Életútjuk különböző módon tükrözi az emigráció lehetséges motivációit és a befogadó ország társadalmába való beilleszkedés útjait.

Ibolya mindössze 15 éves volt, amikor hűgával együtt elhagyta Magyarországot. Családtagjaik nélkül, önállóan kellett helytállniuk egy idegen országban, amit jelentősen megnehezített a nyelvtudás hiánya. Ennek ellenére Ibolya elmondása szerint a svéd társadalom befogadó hozzáállása, valamint a közösségi támogatás – különösen a magyar diaszpórán belül – lehetővé tette számukra a viszonylag gyors adaptációt. Fiatal koruk előnyt jelentett a nyelvtanulásban és az iskolai integrációban, így hamar részeseivé váltak a svéd társadalomnak.

Imre ezzel szemben idősebb korban érkezett Svédországba, miután kuláknak nyilvánított családja elvesztette vagyonát és földjeit. Nyelvi és társadalmi integrációja jelentősen korlátozott maradt: sosem tanult meg folyékonyan svédül, így a svéd társadalommal való kapcsolata inkább a munkahelyi és a mindennapi tennivalókhoz kapcsolódó szociális interakciókra szorítkozott. Erős kötődése a magyar identitáshoz ennek is köszönhető: számára a magyar közösségi élet és a családi hagyományok jelentették az otthonosság forrását.

Ervin, aki a forradalom idején az építészkar hallgatója volt Budapesten, aktívan részt vett a diákmozgalmak szervezésében, és tanúja volt az októberi eseményeknek. A Bem téri és a Magyar Rádió épülete előtti tüntetések személyes élményként égtek emlékezetébe. A forradalom leverését követően tudta, hogy Magyarországon nem maradhat, és így került Svédországba, ahol később folytathatta tanulmányait. Gyorsan kellett alkalmazkodnia az új környezethez. Ervin és társai nagy segítséget kaptak a svéd államtól és a Szabad Magyarok Gyülekezetétől. „A magyaroknak segítettek lakást találni, és nekem is olyan dolgokban segítettek, amire nem is számítottam” – mesélte.

Mikael gyermekként, tízévesen hagyta el Magyarországot édesanyjával és testvérével. Emigrációjuk történetét személyes, emlékezetes részleteken keresztül elevenítette fel, például azt az epizódot, amikor egy magyar katona – felismerve a menekülők kiszolgáltatottságát – átengedte őket az osztrák határon, de előtte megeskette őt, hogy soha nem felejtí el anyanyelvét és azt, honnan jött. „Azt mondta nekem: mielőtt átmegyek, fogadjak meg neki valamit: az egyik az, hogy ne felejtsem el az anyanyelvem, a másik meg az, hogy ne felejtsem el azt, hogy miért megyek át a határon.” A kezdeti időszak nem volt könnyű: a család több menekülttáborban is megfordult, mielőtt végleges lakóhelyükre kerültek volna. Mikael gyermekkori emlékei a Säter nevű kisvároshoz kötődnek. Ott kezdte meg az iskolát, ám mivel csak magyarul beszélt, az ötödik osztályból átrakták a negyedik osztályba. A beilleszkedés azonban könnyen ment

számára, elmondása szerint a svéd közösség nagyon befogadó volt, és a magyarokat különös szeretettel fogadták, így gyorsan alkalmazkodott az új környezethez. Egy éven belül nemcsak a svéd nyelvet sajátította el, hanem osztálya legjobb tanulója is lett.

Mindannyiuk beilleszkedése sikeresen zajlott. A svéd nyelv elsajátítása kulcsfontosságúnak bizonyult, amit a svéd állam által biztosított támogatások – például nyelvtanfolyamok, lakhatási és munkaerőpiaci segítség – is segítettek. Különösen a fiatalabb életkorban érkezők, mint Mikael és Ibolya, számoltak be gyors nyelvi és kulturális adaptációról. Imre, aki idősebb korában érkezett, sosem sajátította el teljesen a nyelvet, ami gátolta integrációját, de erősítette magyar identitásához való ragaszkodását.

A társadalmi integráció mértéke ugyanakkor egyik esetben sem járt együtt a magyar identitás teljes feladásával: sokkal inkább egy kettős identitás kialakulásáról beszélhetünk. A válaszok alapján az első generáció tagjainál a magyar identitás megtartása és az új társadalomba való beilleszkedés nem kizárta, hanem kiegészítette egymást: egyszerre érezték magukat magyarnak és svédnek, a hangsúly azonban egyénenként eltért. Mikael például több éven át tartó belső vívódása után a következő felismerésre jutott: „Arra jöttem rá, hogy én se nem magyar, se nem svéd, hanem Mihály vagyok. Van nekem ez is, van nekem az is, de ezt így el kell fogadni.” Ami az előítéleteket illeti, egyiküket sem érte jelentős diszkrimináció magyarságuk miatt. „Nagy elnyomásról szó sincs” – jegyezte meg Ervin viccesen.

Külön figyelmet érdemel az interjúalanyok reflexiója a svéd és a magyar karakterbeli különbségekről. Ervin szerint „a svédek nagyon rendesek és segítőkészek, néha túl jók is”, míg a magyarokat sokkal kritikusabbnak és hirtelen természetűnek tartja. Mikael kiemelte, hogy a magyar kultúrában különösen kedveli a közvetlenséget és a vendégszeretetet: „A magyarban nagyon tetszik a közvetlenség. Az emberek könnyen megismerkednek egymással, vendégszeretők, rögtön megkínálják az embert.” Ugyanakkor úgy látja, a magyarok sokszor nem őszinték: „egymás háta mögött mást mondanak egymásnak”. Ezzel szemben a svédeket távolságtartónak tartja, de szerinte ennek oka nem felsőbbrendűség, hanem az a törekvés, hogy „ne szóljanak bele más dolgába”.

A magyar közösségek szerepe kiemelt jelentőséggel bírt a kezdeti időszakban. Az interjúalanyok aktívan részt vettek az egyesületek életében, a magyar nyelv, a kultúra és a hagyományok megőrzése érdekében.⁴ A közösségi események nemcsak az identitás fenntartásában, de a társadalmi kapcsolatok kialakításában is fontos szerepet játszottak. Bár ezek jelentősége a későbbi években csökkent, az interjúalanyok továbbra is ápolták a kapcsolataikat magyar ismerőseikkel, barátaikkal.

Az első generáció tagjai számára a magyar kultúra fenntartása elsősorban a családi életben valósult meg, átöröklése a gasztronómiában és a zenében nyilvánult meg. A hagyományos magyar nóták, illetve ételek – gulyásleves, töltött káposzta, lángos – kiemelt szerepet kaptak a családok életében, a gyermekeknek való továbbadásuk pedig a kulturális örökség megőrzésének eszközévé vált.

Ugyanakkor a beszélgetések alapján az is kirajzolódott, hogy az érintettek csak részben tudtak hatni arra, hogy a második és a harmadik generáció tagjai miképpen viszonyuljanak magyarságukhoz. Egyik interjúalany sem járatta gyermekeit magyar iskolába, és az otthoni

magyar nyelvhasználat mértéke is csökkent az évek előrehaladtával. A vegyes házasságok, valamint a svéd társadalomba történő mélyebb integráció miatt az utódgenerációk esetében a magyar nyelv és kultúra továbbadása terén jelentős kihívásokkal néztek szembe. Többen hangsúlyozták, hogy a következő generációk számára a magyar kultúra megőrzése tudatos erőfeszítéseket igényel, például a nyelvoktatás, a magyar közösségi eseményeken való részvétel és a magyarországi látogatások formájában. Az interjúk alapján világossá vált, hogy a magyar identitás megőrzése inkább személyes kötődés, mintsem tudatos közösségi célként jelent meg.

A MÁSODIK GENERÁCIÓ TAPASZTALATAI

A második generációs interjúalanyok mindannyian Svédországban születtek, így identitásuk formálódása már nem a menekülttapasztalat, hanem a migráns háttérű szülői örökség és a svéd társadalmi közeg kereszteződésében ment végbe. Közülük négy fővel készült interjú: Dani (43), Ingela (53), Gábor (64) és Lars (56).

Dani, akinek édesapja magyar, édesanyja pedig lengyel származású, már vegyes kulturális háttérrel nőtt fel. Identitása sokat változott az évek folyamán, hiszen több kultúra és nemzeti hovatartozás határozta meg, hogyan látja önmagát. Tinédzserként nehezen birkózott meg az identitásával, mert Svédországban magyarként tekintettek rá, míg Magyarországon svédként azonosították. Ezen túlmenően Dani identitását tovább bonyolítja lengyel származása, amely egy újabb réteget ad az önmeghatározásához. A tinédzserkori zavar és kettősség ellenére felnőttként sikerült egyfajta harmóniát találnia. Szavai szerint kulturálisan svédnek érzi magát, de a szívében magyar-lengyel. Bár nem beszél aktívan a magyar nyelvet, a családi örökség, különösen az apai ágon megőrzött emlékek és hagyományok számára is értékesek. Ez a minta részben folytatódott Dani saját családjában is. Bár szintén magyar feleségével gyakran beszélnek magyarul, a gyermekeik nyelvi fejlődése során a svéd nyelv dominánsabbá vált. Ennek ellenére lánya megérti a magyar nyelvet és valamennyire beszél is. Magyarországon tett látogatásaik során megismertették a gyerekekkel a helyi hagyományokat és a nagyszülők által bemutatott emlékeket. A gyerekek ismerik a busójárás hagyományát, és Dani a magyar ételek révén is igyekszik közelebb hozni a kultúrát hozzájuk.⁵

Ingela, Ibolya és Imre lánya jelenleg az Uppsalai Magyar Svéd Egyesület (UMSE) elnökeként aktívan részt vesz a svédországi magyar közösségi élet szervezésében. Családjában mindig is jelen volt a magyar nyelv, a kultúra és a közösségi részvétel, amelyet a fia számára is igyekszik átadni. Mint elmondta, gyermekkorában Danihoz hasonlóan néha ő is szembesült a másság érzésével. Meghatározó élmény volt számára, amikor egy új osztálytárs, egy stockholmi fiú rámutatott a külseje különbözőségére, ami hirtelen kiközösítéshez vezetett társai körében. Ez a tapasztalat mély nyomot hagyott benne, de egyúttal lehetőséget is teremtett arra, hogy megmutassa magyar identitásának értékeit. Egy iskolai előadás során, amelyet a magyar tanárával készített, bemutatta a magyar kultúrát – képekkel és az édesanyjával készített étel-ekkel – ami nemcsak elfogadást, hanem elismerést is hozott számára.

A ma már nyugdíjas éveit töltő Gábor fizikusként hosszú karriert futott be a svéd államigazgatásban, többek között Brüsszelben is dolgozott a svéd delegáció tagjaként. Számára

a magyar háttér elsősorban családi érték, amelyet leginkább a zenei és gasztronómiai hagyományokon keresztül őrzött meg. Gyermekkorában nála is jelentkezett egyfajta kettősség: a játszótéren és az iskolában svédként viselkedett és kommunikált, míg otthon egy teljesen magyar világban élt. A családja magyarul beszélt, magyar ételeket főzött, és a magyar történelem és kultúra ismeretét is átadták neki. Bár elmondása szerint Uppsalában gyerekkorában nem volt igazán aktív a magyar közösség, később maga tevékeny szerepet vállalt elnökként az UMSE működésében, amelyet eredetileg nem magyarok, hanem a magyar kultúra iránt érdeklődő svédek alapítottak. Az interjúban hangsúlyozta, hogy bár anyanyelve svéd, a magyar kultúrához való kötődése identitása fontos rétege maradt, különösen az ünnepek, családi események kapcsán.

Lars esete különleges, hiszen sem magyarul nem tanult meg, sem aktív közösségi életet nem élt a svédországi magyarság körében. Apai ágon magyar, anyai ágon észt származású, de a magyar identitás sosem vált számára meghatározóvá. A családban nem használták a magyar nyelvet, inkább a svéd társadalomba való teljes beolvadásra törekedtek. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy felnőttként immár egyfajta „hiányérzettel” gondol származására: tudatában van magyar hátterének, de nem rendelkezik elég ismerettel vagy élménnyel ennek tartalmi kitöltésére. Ez az interjú során valamiféle identitásbeli űrként jelent meg, és különösen a családtörténet és a nagyszülőkkel való kapcsolat terén volt tetten érhető.

A második generációs interjúalanyok mindannyian hasonlóan nyilatkoztak azokról a különbségekről, amelyeket a két nemzeti karakter között tapasztalnak. Dani szerint a magyarok közvetlensége és nyíltsága olyan tulajdonságok, amelyek erőteljesen megkülönböztetik őket a svédektől. „A magyarok mindig ilyen paprikás temperamentumúak: hangosak vagyunk, nyíltabbak is, és hát mondjuk a véleményünket akkor is, ha valakinek tetszik vagy sem” – kezdte gondolatait. Ezzel szemben a svédek konfliktuskerülőbbek és óvatosabbak a kommunikációban, igyekeznek keresni „egy olyan utat, hogy ne sértsenek meg valakit.” Dani szerint ez a távolságtartás nem jelent ridegséget, ez a fajta visszafogottság és megfontoltság a svéd kultúra egyik legjellemzőbb vonása számára. „A svédek sokkal konfliktuskerülőbbek, félősebbek, a magyarok inkább szeretik a vitákat” – fogalmazott Gábor, aki ebben a tekintetben inkább magyarnak érzi magát. Elmondása szerint nem rejti véka alá a véleményét, ami néha meglekenti a svéd kollégáit. Szerinte a svédek nemzeti önképe is nagy mértékben eltér a magyarokétól. Úgy látja, hogy a svédek gyakran a világ legmodernebb és legfelvilágosultabb népeként tekintenek magukra, ami nem mindig találkozik más nemzetek nézőpontjával. Ezt Brüsszelben, nemzetközi környezetben is tapasztalta, ahol négy évet dolgozott. „A franciák és belgák néha bekattantak attól, hogy a svédek mindig a saját megoldásaikat tartják a legjobbnak, és ezt szeretnék másokra is ráerőltetni” – mesélte.

A második generációs magyar származásúak esetében az identitás megélése és a magyar kultúrához való viszony sokkal inkább differenciált képet mutat, mint az első generáció esetében. Ezen nemzedék tagjai már Svédországban születtek, így nem rendelkeznek közvetlen tapasztalattal az 1956-os forradalomról vagy a menekülés traumájáról. Kulturális identitásuk kialakulása ezért elsősorban a szülői közvetítésen, családi elbeszéléseken, illetve közösségi részvételen keresztül történt. Azokban a családokban, ahol a magyar volt a hétköznapi életben használt nyelv, a kulturális szokások és közösségi részvétel természetes része volt a mindenna-

poknak, a nemzeti identitás megőrzésének esélyei nagyobbak voltak. Ingela például gyerekkorában Södertäljében, a helyi magyar egyesület gyermekfoglalkozásain rendszeresen részt vett. „Annyi élményt adott ez a közösség, annyi örömet meg barátságot, mert volt egy ok találkozni és barátkozni” – emlékszik vissza. Ugyanakkor az olyan alanyok, mint Lars, akiknél a magyar nyelv és hagyományok nem képezték a családi szocializáció részét, identitásukat inkább svédként határozzák meg, miközben időnként nosztalgikus vagy hiányérzettel teli viszonyt alakítottak ki magyar gyökereikkel. Megfogalmazása szerint „nem szégyelli” magyar származását, ám ezzel együtt úgy érzi, hogy „bizonyos szempontból hiányos a háttere, és vannak olyan elemek, amelyeket nem ismer kellő mélységben”.

A második generációra már kevésbé jellemző a „diaszpóraformáló” attitűd, azaz az etnikai közösséghez való tartozás nem feltétlenül jelent aktív szervezeti részvételt vagy kollektív identitást. A második generáció példája azt is mutatja, hogy a nyelv kulcsszerepet játszik az identitásfenntartásban.⁶ Ahol a magyar nyelv hiányzik vagy csupán passzív szinten van jelen, ott az identitás is inkább szimbolikus vagy érzelmi természetű. Ezzel szemben, ahol a nyelvhasználat élő gyakorlattá válik, ott erősebb és tartósabb a kulturális kapcsolódás is. A második generáció esetében tehát a magyar identitás nem tűnt el, de jelentősen átalakult: kevésbé nyelvi, inkább kulturális és érzelmi természetűvé válik, és az egyéni élettörténetek, családi háttér és közösségi hozzáférés mértéke erősen befolyásolja azt, hogy milyen módon és mértékben marad fenn.

A HARMADIK GENERÁCIÓ TAPASZTALATAI

Noha a harmadik generációból csupán egy interjúalany, Viktor szerepelt a kutatásban, beszámolója mégis fontos tanulságokkal szolgált. Bár gyermekkorában magyarul beszéltek otthon, a magyar nyelv és kultúra nem jelentett számára belső motivációból fakadó kötődést. Elmondása szerint a magyar identitás inkább külső elvárásként jelent meg, amit kisgyermekként nehezen tudott elfogadni, és emiatt inkább svéd társaihoz próbált hasonulni.

Az áttörést egy felnőttkori magyarországi látogatás hozta meg számára, amikor először töltött hosszabb időt Magyarországon egyedül, családi kíséret nélkül. Saját szavaival élve: „Most volt az első alkalom, hogy egyedül odamentem, család nélkül, és azután jobban szerettem, jobban érdekelt a magyar kultúra, mert magam találtam meg, nem úgy, hogy valaki ide tette nekem.” Ez az élmény megerősítette benne azt az érzést, hogy a magyarsághoz való kötődés csak akkor tud személyessé válni, ha az egyéni megélésen és belső motiváción alapul. Ezután kezdett el tudatosan foglalkozni magyar gyökereivel: rendszeresen részt vett a helyi magyar közösség rendezvényein, valamint egy gyermekkori barátjával együtt nyelvyakorlásba is kezdett.

Gyermekként a magyar nyelv még szerves része volt a családi kommunikációnak, különösen nagyszülei révén, akikkel nyaranta több hetet töltött Magyarországon. „Majdnem egy hónapot voltam ott minden nyáron, mikor kicsi voltam, és hát magyarul beszélünk” – emlékezett vissza Viktor. Ezek az élmények hozzájárultak a nyelvi alapkészségek kialakulásához, azonban a családi élet alakulása – például az édesanya új, svéd származású élettársa – a svéd nyelv dominanciájához vezetett a mindennapokban. Felnőttként Viktor egyre aktívabbá vált a helyi magyar közösség életében is. Egyre több magyar vonatkozású programon vesz részt, és aktív jelenléte a közösségben tovább mélyítette nyelvtudását és kapcsolatát a kultúrával.

A jövő generációkról szólva pedig Viktor fiatal kora ellenére úgy véli, hogy a magyar nyelv továbbadása kiemelten fontos, ugyanis a többnyelvűség és a kulturális sokszínűség különösen nagy érték a mai világban.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás alapján egyértelműen megállapítható, hogy a svédországi magyar emigráns közösségben a magyar identitás sokak számára érték maradt, ugyanakkor ennek formái és intenzitása generációnként jelentős eltérést mutat. A történeti háttér és a befogadó társadalom szerepe mellett az egyéni életutak, a szocializációs közegek és a családi minták is meghatározó tényezővé váltak az identitáskonstrukciók alakulásában.

Az első generáció esetében az emigrációs tapasztalat legmeghatározóbb vonása a menekülés fizikai és érzelmi realitása volt. A nyelvi akadályok leküzdése, a munkaerőpiacra való gyors belépés és a svéd társadalom befogadókészsége megkönnyítették az integrációt, ugyanakkor a kulturális gyökereikhez mindvégig ragaszkodtak. Meghatározó maradt a magyar nyelv, a kultúra és a közösség iránti elkötelezettség: a családi történetek, az otthon használt magyar nyelv és a kulturális eseményeken való részvétel. A magyar közösségek és egyesületek sok esetben érzelmi támaszpontként működtek, megteremtve az otthonosság érzetét egy új társadalmi kontextusban.

A második generáció, amely már Svédországban született, nem szembesült közvetlenül integrációs kihívásokkal, mégis gyakran került identitásbeli dilemmák elé. A svéd nyelv és társadalmi normák természetesen épültek be életükbe, ugyanakkor sokan tudatosan keresték a módját annak, hogyan őrizhetik meg a magyar kulturális örökséget – sokszor közösségi részvételen és nyelvhasználaton keresztül.

A harmadik generáció esetében a magyar származás egyfajta sajátos örökségként maradt jelen, s gyakran csak közvetett módon, például családnév, emlékek vagy magyarországi látogatások révén jelennek meg. Bár az aktív nyelvhasználat és közösségi részvétel e generáció körében visszaszorulóban van, a magyar identitás a kíváncsiság és egyéni érdeklődés útján másféle formában ugyan, de szintén megfigyelhető.

Az 1956-os menekültek közül manapság sajnos egyre kevesebben élnek, a második generáció tagjai pedig gyakran – legalábbis részben – svédként határozzák meg önmagukat. Ebben a helyzetben különösen felértékelődik a magyar egyesületek és kulturális programok szerepe. A közösségi aktivitás ösztönzése, a fiatal generációk bevonása és a diaszpórában végzett kulturális-nevelési munka elengedhetetlen a hagyományok fenntartásához.

A kutatás legfőbb tanulsága, hogy a magyar identitás nem pusztán egy passzívan megöröközt örökség, hanem aktív választás kérdése is. A diaszpórában élők számára magyar kötődésük nemcsak a múlt emléke, hanem a jövő alakításának lehetősége is: egy olyan érték, amely időről időre új jelentésekkel gazdagodik – generációról generációra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balogh Balázs (2016): *Az 1956-os menekültek társadalmi integrációja az Egyesült Államokban: Egy néprajzi terepkutatás tapasztalatai*. Világtörténet, vol. 38., no. 3., pp. 469-484.
- Baráth Magdolna (2013): *Célkeresztben az 56-os magyar emigráció*. Századok, vol. 147. no. 6., pp. 1497–1511.
- Bába Szilvia (2015): *Magyar identitás a tengeren túli diaszpórában*. Doktori disszertáció, Pécsi Tudományegyetem.
- Borbándi Gyula (1999): *Alkony és derengés. Írások a posztemigrációról*. Antológia Kiadó, Budapest.
- Borbándi Gyula (2006): *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985*. Mikes International – Országos Széchényi Könyvtár, Hága–Budapest.
- Constantinovits Kinga (2024): Az ausztráliai magyar cserkészlet múltja és jelene: identitásörzés és nyelvhasználat Sydneyben. In: Gúti Erika – Jarabka Ákos – Orbán Jolán – Szamosi Gertrúd (szerk.): *Diaszpóra 2023 Határtalan Közösségek – Diaspora 2023 Communities Beyond Borders. Nemzetközi és diszciplínaközi konferencia előadásai Pécs*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, pp. 135-146.
- Éger György (1999): *Megálmodott Magyarország – Beszélgetés nyugati magyarokkal*. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Budapest.
- Hablicsek László – Illés Sándor (2007): *Az 1956-os kivándorlás népeségi hatásai*. Statisztikai Szemle, vol. 85., no. 2., pp. 157-172.
- Heil Kristóf Mihály (szerk., 2024): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Gondolat Kiadó – Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár – MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport.
- Herner-Kovács Eszter (2016): *Identitásmintázatok az amerikai magyarok sokadik generációjában*. Regio, vol. 24., no. 4., pp. 140-172.
- Horvát-Militityi Tünde (2011): *Egy kultúraváltás szemszögéből láthatatlan migráncsoport élményuniverzumai: a helyvesztés és a beilleszkedés pszichés dinamikája*. Doktori disszertáció, Pécs.
- Kecskés D. Gusztáv – Scheibner Tamás (szerk., 2022): *Egy világraszóló történet: Az 1956-os magyar menekültség kézikönyve*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest.
- Murber Ibolya (2022): A menekültek statisztikai jellemzői. In: Kecskés D. Gusztáv – Scheibner Tamás (szerk.): *Egy világraszóló történet: Az 1956-os magyar menekültség kézikönyve*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, pp. 125-134.
- Perks, Robert – Thomson, Alistair (szerk., 2016): *The Oral History Reader (third edition)*. Routledge, New York.
- Rácz János (2015): Az 1956-os magyar emigráció Angliában. In: Géczi János – András Ferenc (szerk.): *Térátlépések*. Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, Veszprém. pp. 301-314.
- Sommer, Barbara W. – Quinlan, Mary Kay (2024): *The Oral History Manual (fourth edition)*. Rowman & Littlefield, Lanham.
- Sós Péter János (2006): *Magyar exodus. Magyar menekültek Nyugaton, 1956–1959*. Gondolat, Budapest.
- Szöllősi Antal (1999): *Svédországi magyarság 1956-ig*. Ungerska Arkivet, Stockholm.
- Teleki Bálint (2010): *1956-os emigránsok Norvégiában – magyarországi szemmel*. Ághegy: Skandináviai Magyar Irodalmi és Művészeti Lapfolyam. vol. 9. no. 3. pp. 4287-4295.
- Wigerfelt-Svensson, Anders (2022): Svédország. In: Kecskés D. Gusztáv – Scheibner Tamás (szerk.): *Egy világraszóló történet: Az 1956-os magyar menekültség kézikönyve*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, pp. 377-389.

JEGYZETEK

- ¹ A kutatás a Mathias Corvinus Collegium Fellowship programja keretében valósult meg, amelynek támogatásával Bugár Dóra a 2024-2025-ös tanév őszi szemeszterét Svédországban, Uppsalában tölthette.
- ² Ezek az adatok az 1958. január 31-i osztrák és jugoszláv menekültstatisztikákon alapulnak (Kecskés–Scheibner szerk., 2022:637-639).
- ³ Wigerfelt-Svensson adatai (2022:380) szerint mindent egybevetve még ennél is több, közel 8000 magyar emigráns telepedett le Svédországban.

⁴ Az 1956-ban Norvégiába került magyar emigránsok sorsát vizsgálva Teleki (2010) szintén az egyesületek és az aktív közösségi lét fontosságát hangsúlyozta.

⁵ A tengerentúli magyar diaszpórákról szóló munkájukban Bába (2015) és Herner-Kovács (2016:142–143) is a gasztronómiának a nemzeti-kulturális identitás továbbadásában játszott szerepét emeli ki.

⁶ Az ausztrál magyar cserkészlet történetét tanulmányozva Constantinovits (2024) szintén a nyelvhasználat identitás-megőrző funkciójára mutat rá.

Varga Zsolt

Donald Trump 2024-es kampányának tanulságai a politikai marketing szempontjából

Érzelmi értékígéret, identitásdiskurzus és mesterséges intelligencia a politikai márkaépítésben

Lessons from Donald Trump's 2024 Campaign from a Political Marketing Perspective

Identity Discourse, and Artificial Intelligence in Political Brand Building

Összefoglalás

A tanulmány Donald Trump 2024-es amerikai elnökválasztási kampányát vizsgálja politikai márkázás, digitális kommunikáció és adatvezérelt célzás szempontjából. A szerző egy négydimenziós elméleti modellt javasol, amely magában foglalja az érzelemalapú értékígéretet, az identitásképző diskurzusokat, a mesterséges intelligencia által támogatott személyre szabott üzenetküldést, valamint az alternatív médiacsatornák és influenszerek szerepét. A tanulmány rámutat arra, hogy a politikai márkázás eszköztára egyre inkább hasonul a kereskedelmi marketing gyakorlataihoz, miközben új politikai lojalitási formákat és választói identitásokat épít fel. Az elemzés hozzájárul a politikai kommunikáció digitális korszakának mélyebb megértéséhez, és keretet kínál más politikai kampánystratégiák összehasonlító vizsgálatához is.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: M37, D91, D83, Z13

Kulcsszavak: politikai márkázás, érzelemvezérelt kampány, digitális kommunikáció, adatvezérelt célzás, politikai identitás, Trump 2024

Summary

The study examines Donald Trump's 2024 US presidential campaign in terms of political branding, digital communication, and data-driven targeting. The author proposes a four-dimensional theoretical model that includes an emotion-based value proposition, identity-forming discourses, AI-assisted personalized messaging, and the role of alternative media channels and influencers. The study points out that the toolkit of political branding is increasingly resembling commercial marketing practices, while building new forms of political loyalty and voter identities. The analysis contributes to a deeper understanding of the digital age of

political communication and also provides a framework for the comparative examination of other political campaign strategies.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: M37, D91, D83, Z13

Keywords: political branding, emotion-driven campaigning, digital communication, data-driven targeting, political identity, Trump 2024

BEVEZETÉS

Donald Trump 2024-es elnökválasztási kampánya radikálisan újította meg a politikai kommunikáció és márképítés korábban ismert módszereit, különös tekintettel a digitális tér, a közösségi média és az alternatív médiacsatornák kihasználására. Bár a kampány számos vitát váltott ki, kétségtelen, hogy kommunikációs stratégiája hatékonyan célozta meg saját választói bázisát, miközben jelentős figyelmet keltett globálisan is.

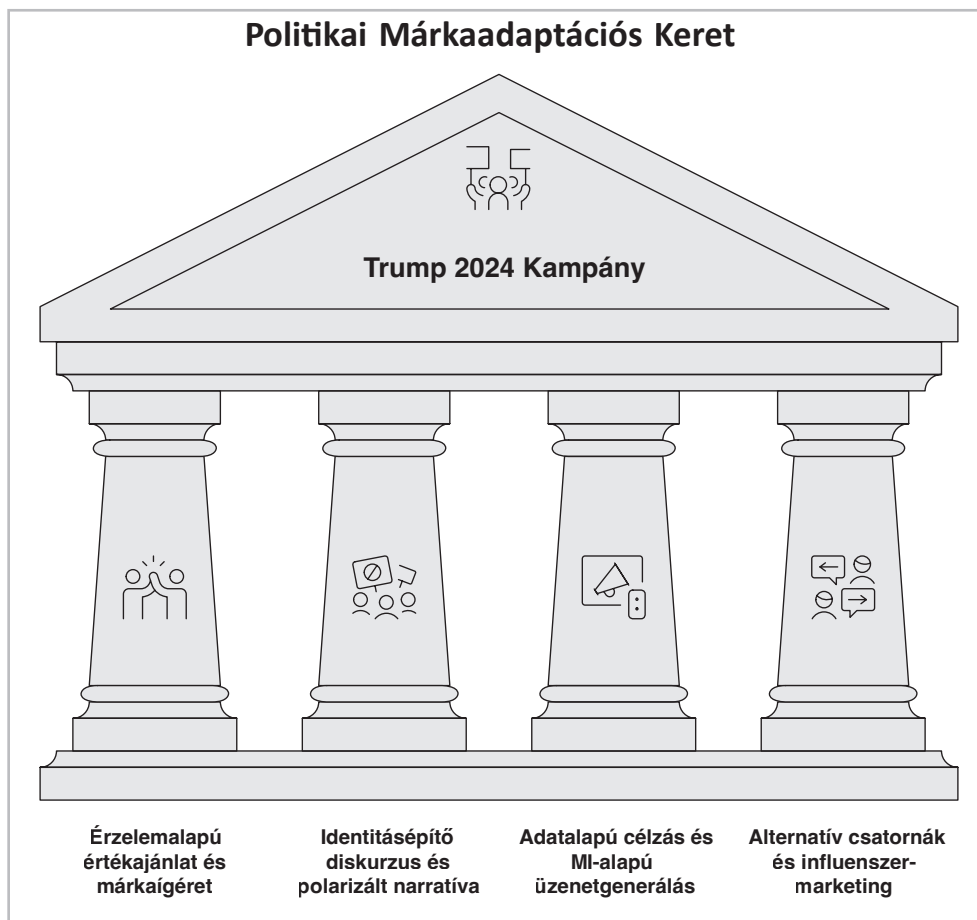
Jelen tanulmány célja nem pusztán a kampány bemutatása, hanem egy általánosítható elméleti modell felvázolása is, amely a posztmodern politikai marketing új paradigmáját írja le. A „Politikai Márkaadaptációs Keret” négy kulcsfontosságú mentén – a márkáigéret, a polarizált identitásdiskurzus, az érzelemvezérelt mikrocélzás, valamint az alternatív médiatér stratégiai kiaknázása – kínál fogódzót a korszerű kampányfolyamatok megértéséhez. A Trump 2024-es kampánya e modell szemléltető esettanulmányaként szolgál, azonban a keretrendszer alkalmazhatósága túllép az amerikai kontextuson, anti-elitista vagy adatvezérelt kampányok elemzésére is alkalmas.

A következőkben a modell fő komponenseit mutatom be, majd részletesen elemzem, hogyan manifesztálódott mindez Trump kampányában, különös tekintettel a retorikai stratégiákra, a célzott digitális kommunikációra és az influenszer-alapú üzenetközvetítésre.

ELMÉLETI KERET ÉS MEGKÖZELÍTÉS

A javasolt Politikai Márkaadaptációs Keret (Political Brand Adaptation Framework) célja (1. ábra), hogy strukturáltan bemutassa azokat a kulcsfontosságúkat, amelyek Trump 2024-es kampányában meghatározó szerepet játszottak, és amelyek elméleti szempontból is relevánsak lehetnek más politikai szereplők stratégiáinak vizsgálatára.

1. ábra: Politikai Márkaadaptációs Keret (Political Brand Adaptation Framework)

Forrás: Varga Zsolt

Érzelemalapú értékajánlat és márkaígéret

Trump „I’ll Fix It” szlogenje egyszerű és hatásos volt. Nem konkrét politikai programot ígért, hanem azt sugallta, hogy ő személyesen megoldja a problémákat - mint egy megmentő figura. Ez a márkaígéret erősen emocionális, a frusztrált választói bázis vágyaira és sérelmeire rezonál. Az ilyen típusú egyszerű, személyre épülő értékajánlat központi eleme a politikai márkaépítésnek (Scammell, 2014).

Identitásépítő diskurzus és polarizált narratíva

A kampány retorikája nem csupán információátadásként funkcionál, hanem identitásképző aktusként is értelmezhető. Az „én kontra ők” logika – például „a kisember” kontra „a korrump elit” – polarizálja a politikai mezőt, miközben szimbolikus azonosulási pontokat nyújt. Ez a fajta diskurzus megerősíti a márkahűséget és érzelmi lojalitást (Fairclough, 1995; Wodak, 2021).

Adatalapú célzás és MI-alapú üzenetgenerálás

A Trump-kampány a választói adatokat, vásárlási szokásokat és viselkedési mintázatokat ötvözte mesterséges intelligencia által generált érzelmi predikciókkal, hogy hiperszemélyre szabott kampányüzeneteket küldjön. Ez a megközelítés erősen hasonlít a vállalati CRM-rendszerekhez, és új szintre emeli a politikai marketing hatékonyságát (Davis, 2025; Simchon et al., 2024).

Alternatív csatornák és influenszer-marketing

A hivatalos médiacsatornák helyett a kampány alternatív digitális ökoszisztémákat használt – Truth Social, X (korábban Twitter), Twitch, TikTok, podcastok –, valamint szövetségre lépett „baráti” influenszerekkel, akik saját közösségeiken keresztül közvetítették a kampány üzenetét. Ez decentralizált, de rendkívül hatékony üzenetdisztribúciót tett lehetővé, különösen fiatalabb és digitálisan aktív választók körében (Goldmacher, 2024).

E négy dimenzió integrációja határozza meg a Trump 2024-es kampánystratégia sajátos működését, amely a klasszikus kampánymodellekhez képest nagyobb mértékben épít az érzelemre, adatra és identitásra.

A KAMPÁNY ÜZENETÉNEK ÉS NARRATÍVÁJÁNAK ELEMZÉSE

A „Megjavítom” (I'll Fix It) értékajánlat és egyéb kulcsüzenetek

Donald Trump 2024-es kampányának egyik központi értékígérete a „Megjavítom” (I'll Fix It) szlogen volt, amely a választók által leginkább érzékelt társadalmi-gazdasági problémákra – például infláció, munkahelyi bizonytalanság, nemzeti büszkeség – kínált egyszerű, közvetlen megoldást (Reston, 2024). Ez a narratíva tudatosan került a politikai zsargont, és vállalati marketingre emlékeztető retorikával kommunikált, hasonlóan a Nike „Just Do It” szlogenjéhez (Guttmann, 2023). A Frontiers in Communication tanulmány szerint Trump retorikája gazdasági szorongásokra épített, megoldásként szabályozáscsökkentést, vámokat és hazai termelést ajánlva (Hamed – Alqurashi, 2025).

A kampány másik visszatérő eleme a „Make America Great Again” (MAGA) szlogen volt, amely továbbra is identitásformáló szerepet játszott, különösen a Biden-adminisztráció gazdaságpolitikájának kritikájában (Desjardins, 2024). A kampány retorikájában megjelent az „én kontra ők” polarizált diskurzus is: Trump és támogatói a „nép” oldalán álltak szemben az

elittel és „azokkal”, akik „játszanak a választásokkal” vagy „letartóztatják politikai ellenfeleiket” (Kamarck – Galston, 2025; Dias, 2025).

A kultúrharc-üzenetek a fekete és latinó férfi szavazók felé is irányultak. Kiemelkedő volt a „Kamala is for they/them. President Trump is for you” című reklám, amely Harris nemváltással kapcsolatos álláspontját kritizálta. A kampányvideó több mint 30 000 alkalommal futott, és az egyik leghatásosabb üzenetként azonosították (Kamala a they/them campaign video, 2024). Az egyszerű, érzelmileg telített üzenetstruktúra közvetlenül szólította meg a választókat, fogyasztói logika szerint (Garcia, 2024).

Retorikai stratégiák: Névhaszárlat, metaforák, hiperbola és ismétlés

Donald Trump 2024-es kampánya tudatosan alkalmazta a politikai retorika eszköztárát a kollektív identitás erősítésére és a médiafigyelem uralására. A „mi” és „én” névmások rendszeres használata erősítette a választókkal való azonosulást, a közös célérzetet és az együvé tartozás érzetét (Fairclough, 1995; Wodak, 2021). A kampány során használt metaforák – például „migránsözön” vagy „az ország történetének legrosszabb elnöke” – leegyszerűsítették az összetett társadalmi problémákat, és erőteljes érzelmi keretezést tettek lehetővé (Lakoff, 2014; Fairclough, 1995).

A retorika fontos eleme volt az ellenfelekre vonatkozó kollektív „ők” használata is, amely a vádemelések és perek fényében a politikai üldöztetés narratíváját táplálta. Ez a „negatív populizmus” egyik klasszikus formája, ahol az elit elleni támadás válik a politikai mozgósítás fő eszközévé (Mudde et al., 2017).

A kampányban kiemelt szerepet kapott az ismétlés is, amely segítette az üzenetek beágyazódását: a „Make America Great Again” szlogen állandó jelenléte vizuális és verbális formában is erősítette a márkaidentitást (Donovan, 2024; Díaz-Maroto Oro – Caffarel Rodríguez, 2025). A kulcstémák – gazdaság, bevándorlás, nemzeti büszkeség – visszatérő hangsúlyozása koherens és felismerhető politikai márkát épített (Villarreal, 2024).

A polarizáló narratívák, mint a „mélyállam” és a választási csalások említése, megosztották a közvéleményt, de éppen e megosztottság révén tartották fent Trump láthatóságát. A provokatív és gyakran tréfás kijelentések lehetetlenné tették a semleges reakciót, így a média – akár kritikus hangvételben is – újra és újra felerősítette Trump üzeneteit (Kuts, 2024).

Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a kampány következetes, figyelemfelkeltő és hatásos retorikai keretben tudja mozgósítani a szavazótáborát, fenntartva Trump dominanciáját a politikai kommunikációs térben.

A problémák és megoldások keretezése: Trump mint egyedüli megoldás

Trump 2024-es kampányretorikája tudatosan követte a problémameghatározás és megoldáskínálat struktúráját, amelyben saját magát pozicionálta kizárólagos, kompetens és elszánt vezetőként (Atmawijaya, 2024). A legfőbb problémák – mint az illegális bevándorlás, gazdasági bizonytalanság és nemzetbiztonság – dramatizált, fenyegető keretezést kaptak. Kifejezések,

mint a „migránsözön”, a társadalmi fenyegetettség érzetét keltették, sürgetve a választókat az azonnali cselekvésre.

Trump gyakran azt hangsúlyozta, hogy a hagyományos politikusok és intézmények képtelenek megoldást nyújtani, szemben vele, aki – tapasztalata, akaratereje és küldetésstudata révén – az egyetlen alkalmas jelölt a válságok kezelésére. Ez a narratíva erősen összhangban áll a karizmatikus, „megmentő” vezető képével.

Lakoff (2016) szerint Trump aktiválja a „Szigorú Apa” kognitív keretet: egy erős, rendpárti, védelmező vezető archetípusát, aki tudja, mi a jó és rossz, és képes megvédeni a „családot” a külső veszélyektől. A „megjavítom” típusú üzenetek határozottságot és rendteremtést sugallnak, miközben az ellenfeleket gyengeséggel vagy szándékos inkompetenciával azonosítják.

Ez az egyszerű, mégis erőteljes keretezés lehetővé tette Trump számára, hogy közvetlenül rezonáljon a választók aggodalmaira, és megerősítse azt a képet, hogy ő az egyetlen, aki képes visszaállítani a rendet és irányt mutatni a káoszban.

Elitellenes kommunikációs keretek, narratívák: Intézményekkel szembeni bizalmatlanság és nacionalizmus

Donald Trump 2024-es kampányának narratívája erősen támaszkodott az egyszerűsítő és érzelemvezérelt politikai üzenetek jellemzőire, kiemelve az intézményekkel szembeni általános bizalmatlanságot és a nacionalista érzelmeket (Mudde et al., 2017).

A kampány gyakran alkalmazta a ‘mélyállam’ és az ‘elit’ fogalmát, melyeket az ‘igazi nép’ ellenfeleiként ábrázolt, ahogyan azt a 2.2. fejezet részletesen kifejti. Ez a narratíva nemcsak erősítette a támogatók kötelékét Trumphoz és egymáshoz, hanem legítümálta is a hagyományos politikai struktúrákkal és intézményekkel szembeni szkepticizmust és ellenállást. A kampány gyakran hangsúlyozta, hogy a hagyományos politikai intézmények és a „Washingtoni trutyi” („the swamp”) nem képviselik az amerikai nép valódi érdekeit, hanem egy önző elit szolgálatában állnak (Norris – Inglehart, 2021).

Ezzel a narratívával Trump sikerrel mozgósította azokat a választókat, akik úgy érezték, hogy a politikai rendszer elhanyagolja vagy kihasználja őket. A nacionalizmus szintén kulcsfontosságú eleme volt Trump kampányának, amelyet gyakran a MAGA szlogen testesített meg. Ez a szlogen, bár már korábbi kampányokból is ismert, továbbra is erős érzelmi töltettel bírt, és egy múltbeli fénykor visszaállításának, valamint az ország globális helyzetének megerősítésének ígéretét hordozta (Rhodes et al., 2025).

A nemzetbiztonság, a határok védelme és az „America First” (Amerika mindenekelőtt) politikája mind erősen nemzeti üzenetek voltak, amelyek a nemzeti identitást és függetlenséget hangsúlyozták. Továbbá narratíva elemzés rámutat, hogy Trump beszédei gyakran idéztek fel közös történelmi és kulturális hagyományokat, hogy megerősítsék ezt a nemzeti identitásérzetet, miközben a globalizmus és a nemzetközi együttműködés bizonyos formáit az amerikai érdekek ellenében állóként ábrázolták. Ez a narratíva összetett társadalmi-gazdasági problémákra egyszerű és érzelmileg hatásos válaszokat kínált, ezzel is vonzva a hagyományos pártpolitikától elidegenedett vagy a társadalmi-gazdasági változásoktól megfélemlített választókat.

Érzelemalapú kommunikáció és a kollektív identitás erősítése

Donald Trump 2024-es kampánykommunikációja kiemelten támaszkodott az érzelemalapú üzenetekre és a kollektív identitás erősítésére a támogatók körében. Ezt a kommunikációt gyakran hasonlították a Coca-Cola „Share a Coke” kampányához, amely a boldogság és az összetartozás érzését keltette. Trump kampánya is hasonlóan igyekezett erős érzelmeket kiváltani, legyen szó haragról a hagyományos politikai elit iránt, félelemből a társadalmi-gazdasági változásoktól, vagy büszkeségből a nemzet iránt. Ezek az érzelmek sokkal inkább mozgósították a szavazókat, mint a bonyolult politikai programelemek vagy a száraz statisztikák (Hamed, Alqurashi, 2025).

A „Make America Great Again” szlogen maga is egy erősen érzelemalapú üzenet, amely nosztalgiát, reményt és változás iránti vágyat ébresztett. A kampány gyakran keretezte üzeneteit úgy, hogy azok a választók legmélyebb aggodalmait és vágyait tükrözzék, ezzel személyes és közvetlen kapcsolatot teremtve velük (Brader, 2006). A kampány üzenetei folyamatosan az érzelmekre hatottak, és erősítették a narratívákat, amelyek a nemzeti büszkeséget, a gazdasági fellendülést és a biztonságot hangsúlyozták.

A TRUMP-MÁRKAÉPÍTÉS ÉS IMIDZSKEZELÉS A 2024-ES KAMPÁNYBAN

A Trump-márka erősségének és személyiségének értékelése (Brand Equity és Brand Personality)

A 2024-es amerikai elnökválasztás során Trump kampánya tudatosan épített a márkaérték (brand equity) és a márkaszemélyiség (brand personality) fogalmaira, melyek a politikai marketing meghatározó elméleti keretei (Aaker, 1991; Keller, 1993). Egy választások előtti empirikus kutatás Trump és Biden márkaértékét és személyiségprofilját hasonlította össze a regisztrált szavazók körében (Monahan, 2024).

Az eredmények szerint Trump magasabb pontszámot ért el a márkaérték dimenzióiban, míg Biden karakterét a választók kedvezőbb személyiségjellemzőkkel azonosították. Ugyanakkor Trump márkamutatói a 2016-os és 2020-as vizsgálatokhoz képest minden dimenzióban javultak, ami a márkájának stabilizálódását és a szavazótáborával való kapcsolatának mélyülését jelzi.

Ez az időbeli összehasonlíthatóság különösen értékesé teszi a kutatást, mivel jól nyomon követhetővé válik, hogyan alakult át Trump politikai márkája egyre koherensebb, erősebben pozicionált identitássá a választói tudatban.

Márkaépítés vállalati marketingelvek alapján: Nike, Wendy's és Coca-Cola analógiák

Donald Trump 2024-es kampánya több elemében is a vállalati márkaépítés bevált gyakorlataira emlékeztetett, és sok szempontból marketingmozgalomként működött (Scammell, 2014). A kampány világos és érzelmi töltetű értékajánlatot kínált: a „Megjavítom” szlogen egyszerűen és közvetlenül szólította meg a szavazók fájdalompontjait – például a gazdaság,

biztonság és nemzeti büszkeség kérdéseit – hasonlóan a Nike „Just Do It” kampányához (Lees-Marshment et al., 2019).

A közönséggel való kapcsolattartásban Trump kommunikációja – különösen a Twitteren és a Truth Social platformon – a Wendy’s szókimondó és provokatív közösségi médiás stílusát idézte: közvetlen, szűrés nélküli és figyelemfelkeltő. Ez a stratégia segítette fenntartani folyamatos jelenlétét a médiában és a közbeszédben (Steinberg, 2025; Gainous – Wagner, 2013).

Trump kampánya tehát nemcsak politikai, hanem márkastratégiai szempontból is koherens volt, és tudatosan alkalmazott vállalati mintákat az érzelmi azonosulás, a figyelemvezérlés és az azonnali reakciók ösztönzése érdekében.

A negatív reklám és botrányok márkahatása

A negatív kampány és a botrányok ellenére Trump márkája tovább erősödött, köszönhetően annak, hogy a támadások gyakran hitelesítették az „ellenálló outsider” pozícióját. A negatív reklám nem ártott, sőt – paradox módon – segítette az énmárka ismertségének növelését és a bázis mozgósítását, különösen a méltánytalan támadások narratíváján keresztül. Trump jogi ügyei nem rombolták le a márkát, hanem megerősítették azt a képet, hogy ő az establishment által üldözött vezető, aki „értünk harcol”. Ez a márkaellenállóság ritka a politikában, és a politikai márkák érzelmi beágyazottságát mutatja (Sharikov, 2025).

A CÉLKÖZÖNSÉG MEGHATÁROZÁSÁNAK ÉS MEGCÉLZÁSÁNAK STRATÉGIÁJA

A meggyőzhető szavazók megcélzása csatatérállamokban

A Trump 2024-es kampány egyik kulcsstratégiája a meggyőzhető szavazók (persuadables) azonosítása és célzott elérése volt az ingadozó államokban. A kampány elutasította a hagyományos tömeges földrajzi alapú reklámozást, és helyette precíz, adat alapú célzást alkalmazott – személyre szabott üzenetekkel (Goldmacher, 2024; Lee – Fabrizio, 2025).

A kampány egy körülbelül 6,3 milliós „streaming meggyőzhető” szavazói csoportot azonosított, akik főként streaming platformokon és podcastokon keresztül fogyasztottak politikai tartalmakat, és jellemzően még nem kötelezték el magukat egyik jelölt mellett sem. Ez a megközelítés lehetővé tette, hogy a kampány szűkebb, de relevánsabb célcsoportokat szólítson meg – élesen eltérve Kamala Harris kampányától, amely 44,7 millió választót próbált elérni kevésbé célzott eszközökkel. A Trump-kampány számításai szerint ez utóbbi stratégia a költségek 85%-át feleslegesen emésztette fel (Wall Street Journal, 2024; New York Times, 2024). Ez az adaptív, viselkedés alapú célzás alacsonyabb költséggel nagyobb hatékonyságot ígért, és jól illeszkedett a kampány adatvezérelt marketingfilozófiájába.

Adat alapú célzás: szavazói és fogyasztói adatok integrációja

A Trump 2024-es kampány újszerűen és részletesen alkalmazta a viselkedés alapú célzást, amelyet a kereskedelmi marketingből emelt át a politikai térbe. A kampány a szavazói nyil-

vántartásokat összevetette vásárolt fogyasztói adatbázisokkal – például hitelkártyacégek, internetszolgáltatók és adatbrókerek adataival –, hogy a szavazók digitális eszközeihez (mobil, tablet, PC) társítható személyre szabott profilokat hozzon létre (Wall Street Journal, 2024).

Ez a kombinált adatmodell lehetővé tette, hogy a kampány magas precizitású hirdetéseket juttasson el a választókhoz, figyelembe véve azok online viselkedését, érdeklődési körét és fogyasztói szokásait. A célzás valós idejű igazodást is lehetővé tett a szavazói preferenciákhoz, így növelve az üzenetek relevanciáját és hatékonyságát.

Mikrocélzás mesterséges intelligenciával és érzelmi hangulatelemzéssel

Trump 2024-es kampánya a mikrocélzás terén technológiai újítást hozott, kihasználva a mesterséges intelligencia (MI) és az érzelmi hangulatelemzés eszközeit. A kampány MI-alapú platformokat és NLP-megoldásokat alkalmazott a szavazói hangulatok valós idejű elemzésére és a hirdetések érzelmi igazítására (Paturi, 2025). A személyre szabott üzenetek érzelmi finomhangolása akár 30%-kal is növelte az interakciós arányt, mivel az üzenetek jobban rezonáltak a célközönség aktuális érzéseivel (Davis, 2025; Simchon et al., 2024). A módszer lehetővé tette az erőforrások hatékonyabb allokációját is, mivel a kampány nemcsak demográfiai, hanem pszichográfiai szinten is képes volt szegmentálni és célózni. Ez a stratégia tovább mélyítette a kapcsolatot a választókkal, és új szintre emelte a politikai adatvezérelt perszonalizációt.

Fiatal szavazók elérése alternatív platformokon

Trump kampánya felismerte, hogy a hagyományos politikai kommunikáció gyakran nem hatékony a Z generáció és fiatalabb választók megszólításában (Pew Research Center, 2024). Ennek megfelelően alternatív platformokra helyezte a hangsúlyt: Twitch-streaminget indított, és megjelent népszerű podcastokban is (Edison Research, 2025.01.09.; NPR, 2024). A TikTok, Twitch és podcast alapú stratégiák részletes elemzését a 6.3. és 6.4. fejezetek tárgyalják, ezért itt elegendő rögzíteni: ezek a csatornák kulcsszerepet játszottak a fiatalabb, politikától távolságot tartó célcsoportok elérésében és mozgósításában.

A DIGITÁLIS MARKETING ESZKÖZEI ÉS TAKTIKÁI

Streaming platformok és podcastok szerepe a célzott reklámozásban

Trump 2024-es kampánya jelentős hangsúlyt fektetett a streaming szolgáltatásokra és podcastokra, felismerve, hogy ezek hatékonyabban érik el a fiatalabb és meggyőzhető szavazókat, mint a hagyományos televíziós hirdetések. A Hulu, Roku és Pluto TV típusú platformok, valamint a podcastok előnyben részesítése miatt a kampány átcsoportosította hirdetési erőforrásait ezekre a csatornákra.

A MAGA Inc. szuper PAC például 80 millió dollárt költött streaming hirdetésekre, amely révén a kampány a célcsoport 83%-át elérte (Lee – Fabrizio, 2025). A podcast-meg-

jelenések szintén kiemelt stratégiai eszközzé váltak, különösen a politikailag még nem elkötelezett hallgatók elérésében.

Közösségi média stratégiák: Truth Social dominancia és alternatív platformok

Trump 2024-es kampánya erőteljesen épített saját közösségi média platformjára, a Truth Socialra, amely lehetőséget biztosított számára a moderálási korlátozások nélküli kommunikációra hűséges támogatói bázisával. Ennek legfőbb előnye az volt, hogy nem kellett aggódnia a tartalom moderálása vagy a felfüggesztés miatt, ami korábban más platformokon történt (pld. X-en (korábban Twitter) 2021-től kezdve kitiltották, Elon Musk 2022 novemberében visszaállította Trump fiókját) a hűséges támogatói bázisával. A saját platformján Trump volt a legnépszerűbb felhasználó 8,6 millió követővel, őt fia, Donald Trump Jr. és más konzervatív influenszerek követték (SEO.ai, 2025).

A 10 legnépszerűbb fiók a Truth Social-on 2025. januárban:	
1. Donald J. Trump - 8.6 millió követő	USA 45. és 47. elnöke
2. Donald Trump Jr. - 4.5 millió követő	Donald Trump fia és a Trump Organization ügyvezető alelnöke
3. Dan Bongino - 3.3 millió követő	Konzervatív politikai kommentátor
4. Eric Trump - 3 millió követő	Donald Trump fia és a Trump Organization ügyvezető alelnöke
5. The Babylon Bee - 3 millió követő	egy szatirikus konzervatív beállítottságú híroldal
6. Dinesh D’Souza - 2.29 millió követő	konzervatív politikai kommentátor és filmrendező
7. Sean Hannity - 2.1 millió követő	Fox News házigazda és kommentátor
8. Devin Nunes - 1.9 millió követő	volt amerikai kongresszusi képviselő, jelenleg a Trump Media & Technology Group vezérigazgatója
9. Rumble (Official account) - 1.6 millió követő	egy videómegosztó platform, amely gyakran együttműködik a Truth Socialal
10. Maria Bartiromo - 1.4 millió követő	A Fox Business csatorna műsorvezetője pénzügyi és politikai kommentárjairól ismert

Forrás: (SEO.ai, 2025)

A kampány emellett aktívan használta az X-et (korábban Twitter), Facebookot, YouTube-ot, valamint alternatív csatornákat, mint a Twitch és a TikTok, különösen a fiatalabb szavazók elérése céljából. A kommunikáció sokkal kevésbé támaszkodott fizetett hirdetésekre, elsősorban organikus és influenszer-alapú mozgósításra épült, nem pedig fizetett hirdetésekre.

Összességében Trump-csapat sokkal kevesebbet fektet fizetett hirdetésekre olyan bevett platformokon, mint a Facebook és az Instagram, addig Kamala Harris kampánya hetente mintegy 3,5 millió USD-t fordított hirdetésre e csatornákon (Media-Beats, 2025), így erőteljes kontraszt alakult ki a két stratégia között.

Influencer marketing és hiteles elérés

A Trump 2024-es kampányának marketingstratégiájában az influencer marketing kiemelt szerepet kapott, különösen a fiatalabb szavazók és a politikai tartalmaktól távolabb álló célcsoportok elérése érdekében. A kampány felismerte, hogy a szociális média influenszerek rendelkeznek egy hiteles, elkötelezett közönséggel, amelyen keresztül közvetlenül és hatékonyan lehet politikai üzeneteket közvetíteni (Pew Research Center, 2025.02.14).

- A podcastok szintén kulcsszerepet játszottak a fiatalabb, főként férfi választók mozgósításában (Edison Research, 2025.01.09.; NPR, 2024). Egy tanulmány szerint Trump szereplése olyan népszerű műsorokban, mint a The Joe Rogan Experience és a NELK Boys' Full Send Podcast, kiemelkedő közönségelérést eredményezett (Edison Research, 2025.02.05).
- A kampány együttműködött számos ismert influenszerrel és podcast-hosttal, köztük Logan Paul-lal, Adin Ross-szal, Joe Rogannel és a NELK Boys csapatával. Az együttműködések célja a hitelesség erősítése volt az online közönség körében (PPC Hero, 2024; Defer – Gingsins, 2024).
- Trump által 2024-ben látogatott főbb alternatív-jobboldali podcast-ok és influenszer-csatornák (Alternatív jobboldali média- és influenszer-kör, 2024):
- Joe Rogan Experience (Joe Rogan) - a legnézettebb amerikai podcast, melynek több tízmillió követője van. Rogan támogatta Trumpot, a beszélgetésük jelentős médiaviszszhangot váltott ki.
- Tucker Carlson Show a Fox News-on (Tucker Carlson) - exkluzív, hosszabb beszélgetést is készített vele a jobboldali média legbefolyásosabb arca.
- Jordan B. Peterson Podcast (Jordan B. Peterson) - kanadai pszichológusnál, aki főleg „anti-woke” és férfiidentitás témákkal dolgozik, szintén megszólalt Trump.
- This Past Weekend (Theo Von) - Komikus Theo Von podcast-show-ja, ahol Trump őszinte hangvételű és informális interjút adott.
- Flagrant (Andrew Schulz) - komédiára épülő, de aktívan politikai témákat is tárgyaló podcast, amely a fiatal férfiak között népszerű.
- The Charlie Kirk Show (Charlie Kirk, Turning Point USA) - Trump közismert szövetségese, Charlie Kirk podcasterként és influenszerként is mozgósította a republikánus bázist, főleg diákokat, fiatal férfiakat.
- Impaulsive (Logan Paul) - A YouTuber Logan Paul műsorában is szerepelt, melynek közönsége döntően fiatal, mainstreamen kívüli szavazók.
- Full Send Podcast / Nelk Boys – ezen népszerű YouTube-csatorna is Trump-párti, kortárs humort és politikát vegyít — Trump nemcsak podcast, hanem egy külön, repülőgépen rögzített videó keretében is szerepelt náluk.
- Adin Ross - Twitchről ismert streamer, aki élőben interjúvolta Trumpot, főleg Z generációs, online játékos közönsége van.
- The Megyn Kelly Show (Megyn Kelly) - Megyn Kelly-re Trump külön is utalt, mert korábbi televíziós szembenállásuk ellenére podcastról podcastra mozdult jobbra.

- PBD Podcast (Patrick Bet-David), All-In (Jason Calacanis), Shawn Ryan Show, Candace Owens/PragerU, Alex Jones (InfoWars), Nick Fuentes, Bussin' With The Boys, Dr. Phil – szintén Trumpot szerepeltették a kampány során.

Felhasználó által generált tartalmak (UGC) és mémek felhasználása (#MAGA2024)

A Trump 2024-es kampány marketingstratégiája aktívan kihasználta a felhasználó által generált tartalmakat (UGC) és a mémeket a közösségi médián, hogy növelje a támogatói bázis elkötelezettségét, terjessze üzeneteit, és hitelesebb, közvetlenebb kapcsolatot teremtsen a szavazókkal. A #MAGA2024 és hasonló hashtagek alatt a támogatók milliószámra osztottak meg saját maguk által készített tartalmakat. A mémek, mint a modern politikai kommunikáció egyik legfontosabb eszköze, különösen hatékonyak voltak a fiatalabb szavazók elérésében és a komplex politikai üzenetek egyszerű, megjegyezhető és könnyen megosztható formában történő közvetítésében (Shifman, 2014).

Valós idejű alkalmazkodás és válaszadás a kampányeseményekre

A Trump 2024-es kampány marketingstratégiájának egyik jellegzetes vonása a valós idejű alkalmazkodás és a gyors válaszadás képessége volt a kampányeseményekre és a politikai fejleményekre. Ez a képesség különösen a közösségi médián, főként az X (korábban Twitter) platformon és a Truth Socialon keresztül mutatkozott meg, ahol Trump és kampánycsapata gyakran percekben vagy órákon belül reagáltak a legfrissebb hírekre, ellenfelek kijelentéseire vagy a közvélemény hangulatára. Ez a gyorsaság lehetővé tette, hogy a kampány uralja a narratívát és befolyásolja a közbeszédet (Media-Beats, 2025).

ÖSSZEHASONLÍTÁS KORÁBBI TRUMP-KAMPÁNYOKKAL
ÉS MÁS POLITIKAI KAMPÁNYOKKAL

A 2016-os és 2024-es kampány retorikai stratégiáinak változása

Trump 2016-os kampánya erőteljes ellenelitista retorikára épült, a Wall Street és a nagyvállalatok éles bírálatával, valamint mozgósító jelszavakkal („Build the Wall”, „Lock Her Up!”). Ezzel szemben 2024-ben a retorika karaktere jelentősen átalakult: a beszédekben használt erőszakos kifejezések aránya 0,6%-ról 1,6%-ra nőtt, miközben a gazdasági témák háttérbe szorultak (Conversation, 2024.10.26.).

A kampány immár kevésbé bírálta a vállalati szférát, sőt, bizonyos esetekben kifejezetten nyitott volt a vállalkozói érdekek felé – ezzel párhuzamosan a klasszikus, harsány szlogenek használata is visszafogottabbá vált. Ez a stílusbeli és stratégiai eltolódás azt jelzi, hogyan igazodott Trump kampánya a politikai környezet változásaihoz az elmúlt nyolc évben (Alberta, 2024.06.10; Neill –Hallmark, 2024).

Trump és Orbán retorikai és kommunikációs stratégiáinak párhuzamai

Donald Trump és Orbán Viktor politikai kommunikációja több ponton mutat hasonlóságot, különösen a nemzeti szuverenitás, a konzervatív értékek és a globális elit kritikája terén. Mindkét vezető illiberális narratívát épít, elutasítva a hagyományos liberális demokrácia bizonyos intézményeit és normáit. Trump többször is példaképként említette Orbánt, a 2024-es kampány során összesen 109 alkalommal hivatkozott rá, messze megelőzve bármely más európai politikust (Kasum, 2025; Alapjogokért Központ, 2024). A két vezető médiastratégiája is összevethető, Trump és Orbán is olyan médiakörnyezetet alakított ki, amely saját narratíváikat erősíti. Egy összehasonlító tanulmány szerint mind a magyar KESMA, mind Trump MAGA-mozgalmának médiája központosított, lojalitásalapú információterjesztésre épül, a politikai üzeneteket pedig erőteljesen a „nemzeti érdekre” és a „saját közösség védelmére” építik (Klein, 2023).

KULCSTÉNYEZŐK ÉS TANULSÁGOK TRUMP 2024-ES KAMPÁNYÁBÓL

Donald Trump 2024-es kampánya jól szemlélteti a digitális politikai marketing és a márkaépítés integrációját, különösen az énmárka következetes alakítása és a technológia vezérelt célzás terén. A kampány öt kulcstényezője emelhető ki (Looker, 2024.11.15.):

1. Egyszerű és érzelmekre ható üzenetek,
2. Kifinomult, adatalapú célzás,
3. Alternatív digitális platformok és influenszerek tudatos alkalmazása,
4. A márka állandóságának és adaptációjának egyensúlya,
5. Valós idejű reagálás és tudatos polarizáció.

Ezek a stratégiák nem csupán a kampány eredményességét erősítették, hanem elméleti szempontból is igazolják a tanulmányban bemutatott Politikai Márkaadaptációs Keret gyakorlati érvényességét.

Érzelemvezérelt márkázás: a „megváltó” narratíva szerepe

Trump 2024-es kampányának központi üzenete – az “I’ll Fix It” szlogen – nem racionális programígéretekre, hanem érzelmi bizalomépítésre épült. A politikai márka nem szakértelmet, hanem problémamegoldó személyiséget ígért, amely képes a választói frusztráció artikulálására és kezelésére. Ez a megközelítés a pártpolitikai azonosulás helyett személyhez kötött lojalitást erősítette.

Tanulság: A modern politikai márkázásban az érzelmi azonosulás legalább olyan fontos, mint a racionális programalkotás. A jelölt karizmája és hitelessége önálló kommunikációs eszközzé válik.

Identitáspolitika és polarizált diskurzus: a választói törésvonalak erősítése

Az identitásalapú diskurzus – ahogy azt a korábbi fejezetben bemutatottuk – világos választói önazonosságot és polarizált lojalitást hozott létre.

Tanulság: A politikai diskurzus akkor a leghatékonyabb, ha nemcsak tájékoztat, hanem identitást is épít. A polarizált retorika növeli az elköteleződést, de társadalmi feszültségeket is fokozhat.

Adataalapú célzás és mesterséges intelligencia használata

A kampány során alkalmazott adatintegrációs és mesterséges intelligencián alapuló eszközök (pl. hangulatelemzés, vásárlási és böngészési szokások elemzése) lehetővé tették a hiperszemélyre szabott üzenetküldést. Ez nemcsak a célzást tette precízebbé, hanem az üzenetek nyelvezetét és hangvételét is dinamikusan illesztette a választói érzélemvilághoz.

Tanulság: A politikai marketing a kereskedelmi big data logikáját egyre inkább adaptálja. Az MI-alapú kampányeszközök a választókat „fogyasztóként” kezelik, személyes adataik alapján.

Alternatív médiatér és influenszer-közvetítés

Ahogy azt a korábbi két fejezetben (Alternatív médiatér és közvetítési struktúrák és Tartalomgyártók és podcast-influenszerek) részletesen tárgyaltuk, a kampány alternatív digitális médiatérre és influenszerekre épített, decentralizált üzenetközvetítéssel.

Tanulság, a kampány politikai kommunikációjában az alternatív csatornák szerepe egyre meghatározóbb, különösen a fiatalabb választói rétegek esetében. Az influenszerek politikai márkakövetként funkcionálhatnak.

ÖSSZEGZÉS ÉS ZÁRÓ GONDOLAT

Donald Trump 2024-es marketingstratégiája jól példázza a politikai kommunikáció technológiai és narratív transzformációját. A kampány nem csupán a digitális innovációk alkalmazását demonstrálta, hanem a márkaépítés, identitásképzés és dataalapú célzás integrált, stratégiai rendszerét is megvalósította. Az itt bemutatott kulcstényezők túlmutatnak az esettanulmány szintjén, általánosítható tanulságokat kínálnak a politikai marketing és márkastratégia korszerű gyakorlatáról.

A tanulmányban felvázolt Politikai Márkaadaptációs Keret hozzájárul a politikai kommunikáció mélyebb megértéséhez, különösen abban, hogyan válik a politikai szereplő márkává, hogyan formálódik a választói identitás polarizált diskurzusokon keresztül, és miként alakítják át a kampánytechnikák a választópolgárral való kapcsolatot. E modell nemcsak Trump kampányának elemzéséhez nyújt releváns perspektívát, hanem tágabb elméleti alapot kínál a politikai marketing jövőbeni kutatásához is.

A politikai kommunikáció jövője a márkázás, az adatelemzés és a narratívaépítés stratégiai integrációja felé halad – e folyamat megértéséhez a jelen tanulmány elméleti és gyakorlati keretet kíván nyújtani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aaker, David A. (1991): *Managing Brand Equity*. Simon & Schuster, ISBN-10: 0029001013
- Alapjogokért Központ (2024): Több mint 100 alkalommal hivatkozott Donald Trump Orbán Viktorra, Elemzések, 2024.11.13., <https://alapjogokert.hu/cikk/donald-trump-referred-to-viktor-orban-more-than-100-times-4>
- Alberta, Tim (2024): Trump is planning for a landslide win and his campaign is all but praying Joe Biden doesn't drop out., *The Atlantic*, 2024.06.10., <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2024/07/trump-campaign-election-2024-susie-wiles-chris-lacivita/678806/>
- Atmawijaya, Tito Dimas (2024): Reclaiming the Narrative: A Critical Discourse Analysis of Donald Trump's 2024 Super Tuesday Campaign Speech. *k@ta: A Biannual Publication on the Study of Language and Literature*, 26(2), 87–102., DOI: 10.9744/kata.26.2.87-102
- Brader, Ted (2006): *Campaigning for Hearts and Minds: How Emotional Appeals in Political Ads Work*, University of Chicago Press, 2006. ISBN 0-226-06989-3
- Christner, Brian (2024): Investigating the Digital Marketing Strategies of Trump and Harris in the 2024 Presidential Race, *CampaignNow.com*, 2024, <https://brianchristner.io/investigating-the-digital-marketing-strategies-of-trump-and-harris-campaigns/>
- Davis, Kate (2025): A Case for Regulating Political Microtargeting: How the Messaging of Meta Ads in the 2024 U.S. Presidential Election Varied by Age, Gender, and State (PhD dissertation). University of Chicago., <https://knowledge.uchicago.edu/record/15574/files/Davis,%20Kate%20-%20A%20Case%20for%20Regulating%20Political%20Microtargeting%20.pdf>
- Defer, Aurélien – Gingsins, Lyssia (2024): Trump's victory is also that of conservative influencers, from Joe Rogan to Adin Ross, *Le Monde*, November 7, 2024, https://www.lemonde.fr/en/pixels/article/2024/11/07/trump-s-victory-is-also-that-of-conservative-influencers-from-joe-rogan-to-adin-ross_6732024_13.html
- Dias (2025): Trump 2025: Dystopia and Fascism – The Rise of Authoritarianism in the New Government], *Institute for Research on Populism*, 2025, <https://www.populismstudies.org/trump-2025-dystopia-and-fascism-the-rise-of-authoritarianism-in-the-new-government/>
- Díaz-Maroto Oro, Ramiro – Caffarel Rodríguez, Bárbara (2025): A Study of the Strategies Utilised to Construct Identities, Representations and Legitimacies During the US Election Campaign], *VISUAL Review*, Vol. 17, No. 2, 2025, pp. 229-244, DOI: 10.62161/revvisual.v17.5766
- Edison Research (2025.01.09): Targeting Voters through Podcasts, *Edison Research*, 2025.01.09., <https://www.edisonresearch.com/targeting-voters-through-podcasts/>
- Edison Research (2025.02.05): In the “Podcast Election”, Trump talked to vastly more people. *Edison Research*, 2025.02.05. <https://www.edisonresearch.com/in-the-podcast-election-trump-talked-to-vastly-more-people/>
- Elaine Kamarck – William Galston (2025): Trump's speech highlights culture wars amid growing concerns on inflation], *Brookings*, 2025, <https://www.brookings.edu/articles/trumps-speech-highlights-culture-wars-amid-growing-concerns-on-inflation/>
- Eric Garcia (2024): The best, worst and ugliest campaign ads of the 2024 US presidential election], *The Independent*, 2024. 30 October, <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-harris-campaign-ads-2024-election-b2638379.html>
- Gainous, Jasen – Wagner, K. M. (2013): *Tweeting to Power: The Social Media Revolution in American Politics*, Oxford University Press, DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199965076.001.0001
- Gallup, Brenan, Megan (2024): Economy Most Important Issue to 2024 Presidential Vote, 2025.07.21-én letöltve: <https://news.gallup.com/poll/651719/economy-important-issue-2024-presidential-vote.aspx>

- George Lakoff – Howard Dean – Don Hazen (2014): Don't Think of an Elephant!: Know Your Values and Frame the Debate--The Essential Guide for Progressives, Chelsea Green Publishing, ISBN 9781603585941, DOI: 10.7208/chicago/9780226411293.001.00
- Gillies, Jamie (2025): Political Marketing in the 2024 U.S. Presidential Election, Springer, DOI-s ISBN: 978-3-031-98560-7 / 978-3-031-98561-4
- Goldmacher, Shane (2024): How Trump Targeted Undecided Voters Without Breaking the Bank, The New York Times, 2024.12.05. <https://www.nytimes.com/2024/12/05/us/politics/trump-streaming-ads-strategy.html>
- Guttmann, Ben (2023): Simply Put: Why Clear Messages Win—and How to Design Them, Berrett-Koehler Publishers, 2023, ISBN: 978-1523004683
- Hamed, Dalia M. – Alqurashi, Naif (2025): Impact vs. vision: a critical discourse analysis of Trump and Harris' leadership rhetoric in the 2024 presidential election. *Frontiers in Communication*, 10, Article 1541513., DOI: 10.3389/fcomm.2025.1541513
- Joan Donovan – Emily Dreyfuss – Brian Friedberg (2022): Meme Wars: The Untold Story of the Online Battles Upending Democracy in America, Shorenstein Center on Media, Bloomsbury Publishing, ISBN 978-1635578638
- Kamala a they/them campaign video https://www.youtube.com/watch?v=Nps_41_VljI
- Kasum, Isa (2025): Illiberal Playbooks: A Comparative Study of Viktor Orbán and Donald Trump's Populist Strategies, *Journal of Law and Politics (JLP)*, 2025; 6(1): 61-79, DOI: 10.69648/ZKON7816
- Keller, Kevin Lane (1993): Conceptualizing, Measuring, and Managing Customer-Based Brand Equity, *Journal of Marketing*, 57(1), 1-22, DOI: 10.1177/002224299305700101
- Klein, Adam (2023): Capturing the Media: Similarities between Viktor Orbán's and Donald Trump's Media Aspirations, *International Journal of Communication* 17(2023), 6697–6717, ISSN 19328036
- Kuts, Inna (2024): Decoding Trump: Branding, Leadership, and Influence à la Trump], *LinkedIn Pulse*, 2024. november 30., különösen a „Turn Negativity Into Fuel” és az „Embrace Controversy as a Tool” fejezetek, <https://www.linkedin.com/pulse/decoding-trump-branding-leadership-influence-%C3%A0-la-inna-kuts-zjibf>
- Lakoff, George (2016): *Moral Politics - How Liberals and Conservatives Think*, Third Edition, The University of Chicago Press, ISBN 978-0226411293
- Lee, David – Fabrizio, Tony (2025): Trump's Digital Ad Strategy Redefined Political Campaigning in 2024, *Campaign Now*, 2025.02.08. <https://www.campaignnow.com/blog/trumps-digital-ad-strategy-redefined-political-campaigning-in-2024>
- Lees-Marshment, Jennifer – Brian Conley – Edward Elder – Robin Pettitt – Vincent Raynauld – André Turcotte (2019): *Political Marketing: Principles and Applications* (3rd Edition), Routledge, ISBN 9780815353225
- Lisa Desjardins (2024): 24 things Donald Trump is promising to do, *PBS News*, 2024. Aug 7, <https://www.pbs.org/newshour/politics/24-things-donald-trump-is-promising-to-do>
- Looker, George (2024.11.15): Lessons from the campaign trail, *ClikZ*, <https://www.clickz.com/p/lessons-from-the-campaign-trail>
- Media-Beats (2025): Social media in the 2024 US election campaign: Harris vs. Trump, *Media-Beats*, 2025.03.11., <https://media-beats.com/en/social-media-us-election-campaign-2024/>
- Moffitt, Benjamin (2016): *The Global Rise of Populism - Performance, Political Style, and Representation*, Stanford University Press, Ebook ISBN: 9780804799331, DOI: 10.1515/9780804799331
- Monahan, R. J. (2024): Presidential Brand Equity and Brand Personality: A Pre-Election Day 2024 Analysis, *Proceedings of the Nineteenth Annual Conference of the Applied Business and Entrepreneurship Association International*, https://sites.up.edu/abeai/files/2025/01/Proceedings_2023.doc
- Mudde, Cas – Kaltwasser, Cristóbal Rovira (2017): *Populism - A Very Short Introduction*, Oxford University Press, ISBN 9780190234874
- Neill, Bridget – Hallmark, John (2025): A look ahead: President Donald Trump's second term - Six key issues to watch, *Ernst & Young Global Limited*, elemzés letöltve 2025-07-23 https://www.ey.com/en_us/insights/public-policy/six-key-issues-for-2024-us-elections

- Norman Fairclough (1995): *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*, Longman, 1995, DOI:10.2307/416612, https://www.researchgate.net/publication/324324445_Critical_Discourse_Analysis_The_Critical_Analysis_of_Language
- NPR (2024): Harris needs Gen Z. Here's her plan to win them, NPR, 2024.08.27., <https://www.opb.org/article/2024/08/27/harris-needs-gen-z-here-s-her-plan-to-win-them/>
- Paturi, Manideep (2025): AI-Driven Sentiment Analysis for Real-Time Product Positioning and Adaptive Marketing Campaign Optimization, AI-Driven Sentiment Analysis for Real-Time Product Positioning and Adaptive Marketing Campaign Optimization. *International Journal of Research Publication and Reviews*, 6(6), DOI: 10.55248/gengpi.6.0625.21104
- Pew Research Center (2024): How Americans Get News on TikTok, X, Facebook and Instagram, Pew Research Center, 2024.06.12., <https://www.pewresearch.org/journalism/2024/06/12/how-americans-get-news-on-tiktok-x-facebook-and-instagram/>
- Pew Research Center (2025.02.14): How Trump Beat Out Harris Among News Influencers in 2024, Campaigns & Elections / Pew Research Center, 2025.02.14. <https://campaignsandelections.com/industry-news/influencers-favored-trump-in-2024/>
- PPC Hero (2024, november 11): Unpacking the Data Behind Trump and Harris' Presidential Election Ad Spending. <http://www.ppchero.com/unpacking-the-data-behind-trump-and-harris-presidential-election-ad-spending/>
- Reston, Maevie (2024): How Trump's 'I'll Fix It' Message Became the Core of His 2024 Campaign, *The Washington Post*, 2024. június 18., <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/06/18/trump-campaign-message-ill-fix-it/>
- Rhodes, Jesse – Eichen, Adam – Rice, Douglas – Wall, Gregory – Nteta, Tatishe (2025): What MAGA means to Americans, *The Conversation*, 2025. július 3.
- Scammell, Margaret (2014): *Consumer Democracy: The Marketing of Politics* (Communication, Society and Politics), Cambridge University Press, ISBN 978-0521836685, DOI: 10.1017/CBO97811390594
- SEO.ai (2025): How Many Users Does Truth Social Have? Statistics & Trends, 2025.01.28., <https://seo.ai/blog/how-many-users-does-truth-social-have>
- Sharikov, P. A. (2025)– 'Trumpism' as a dominant movement in the U.S. Republican Party in the 2020s. *Lomonosov World Politics Journal*, 16(4), 70–94.
- Shifman, Limor (2014): *Memes in Digital Culture*, Massachusetts Institute of Technology MIT Press, ISBN 978-0-262-52543-5
- Simchon, Almog – Edwards, Matthew – Lewandowsky, Stephan (2024): The persuasive effects of political microtargeting in the age of generative artificial intelligence, *PNAS Nexus*, Volume 3, Issue 2, February 2024, page 035, DOI: 10.1093/pnasnexus/pgae035
- Steinberg, Alain (2025): The Evolution of Donald Trump's Communication Style, LinkedIn, 2025.03.05., <https://www.linkedin.com/pulse/evolution-donald-trumps-communication-style-technical-alain-steinberg-1y3se>
- The Wall Street Journal (2024): 2024 Was the 'Device ID' Election, *Wall Street Journal*, 2024. <https://www.wsj.com/opinion/the-device-id-election-2024-presidential-election-targeted-campaign-ads-7391758d>
- Villarreal, Kara (2024): Trump's Masterclass in Marketing: How Trump Leveraged Proven Marketing Principles to Win the 2024, *Tilted Chair*, 2024, november 12, <https://tiltedchair.co/trumps-masterclass-in-marketing-how-trump-leveraged-proven-marketing-principles-to-win-the-2024-election/>
- Wodak, R. (2021): *The Politics of Fear: The Shameless Normalization of Far-Right Populist Discourses*, Bristol University Press, ISBN: 978-1529217215

ALTERNATÍV JOBBOLDALI MÉDIA- ÉS INFLUENSZER-KÖR (2024):

- Joe Rogan Experience. (2024, október 25). Donald Trump interjúja [Podcast epizód]. Spotify. <https://open.spotify.com/show/4rOqJ6Egrf8K2IrywzwOMk>
- Carlson, T. [Tucker Carlson Show]. (2024). Interjúk Donald Trumpgal [Videó/podcast]. Fox News/X. <https://twitter.com/TuckerCarlson>

- Peterson, J. B. (2024). Podcast epizód Donald Trumppal [Podcast epizód]. Apple Podcasts. <https://podcasts.apple.com/us/podcast/jordan-b-peterson-podcast/id1334252636>
- Von, T. [This Past Weekend]. (2024, augusztus). Donald Trump interjú [Podcast epizód]. YouTube. <https://www.youtube.com/user/thispastweekend>
- Schulz, A. [Flagrant]. (2024, október). Donald Trump vendégszereplése [Podcast epizód]. Spotify. <https://open.spotify.com/show/4gpowZ7p2m729S0l8yMlRb>
- Kirk, C. [The Charlie Kirk Show]. (2024). Többszöri interjúk Donald Trumppal [Podcast/videó]. Turning Point USA. <https://charliekirk.com/>
- Paul, L. [Impulsive]. (2024). Donald Trump vendégszereplése [Podcast epizód]. YouTube. <https://www.youtube.com/c/Impulsive>
- Full Send Podcast. (2024). Donald Trump a Full Send Podcastban [Podcast epizód]. Spotify. <https://open.spotify.com/show/fullsend>
- Ross, A. [Adin Ross Twitch Stream]. (2024). Élő interjú Donald Trumppal [Élő stream]. Twitch. <https://www.twitch.tv/adinross>
- Kelly, M. [The Megyn Kelly Show]. (2024). Donald Trump interjúk [Podcast epizód]. Spotify/YouTube. <https://megynkelly.com/>
- PBD Podcast (Patrick Bet-David) YouTube csatorna: <https://www.youtube.com/@VALUETAINMENT> Példa epizódra: <https://www.youtube.com/watch?v=VpBRnbVgz-g>
- All-In Podcast (Jason Calacanis, David Sacks, Chamath Palihapitiya, mTomi Spiess) YouTube csatorna: <https://www.youtube.com/@allinpodcast> Podcast oldal: <https://www.allinpodcast.co/>
- Shawn Ryan Show YouTube csatorna: <https://www.youtube.com/@ShawnRyanShow> Hivatalos oldal: <https://shawnryanshow.com/>
- Candace Owens/PragerU PragerU YouTube: <https://www.youtube.com/@prageru> Candace Owens Podcast: <https://www.prageru.com/series/candace>
- Alex Jones (InfoWars) InfoWars oldal: <https://www.infowars.com/> Banned. Video archívum: <https://banned.video/>
- Nick Fuentes Cozy.tv főoldal (streamplatform): <https://cozy.tv/nick> Twitter/X: <https://twitter.com/nickfuentes>
- Bussin' With The Boys YouTube csatorna: <https://www.youtube.com/@BussinWTB> Podcast oldal: <https://www.barstoolsports.com/shows/bussin-with-the-boys>
- Dr. Phil Show (politikai epizódok) Hivatalos oldal: <https://www.drphil.com/> YouTube csatorna: <https://www.youtube.com/@drphil>

*Cecília Szigeti–Péter Csiba–András Szeberényi–
Balázs Sárvári–Tamás Gergely Kucsera–Norbert Holczinger*

Hungarian Universities in Sustainability Rankings: The Case of Budapest Metropolitan University

Summary

This study provides a comprehensive review of three major international university sustainability rankings—UI GreenMetric, THE Impact Ranking, and QS Sustainability Ranking—with a particular focus on the performance and participation of Hungarian higher education institutions. Among these, UI GreenMetric stands out for its historical continuity and impact, having consistently included two Hungarian universities, the University of Pécs and the University of Szeged, within its global top 100. The analysis reveals that participation in these rankings does not primarily reflect competitive dynamics among institutions; rather, it fosters the dissemination of sustainability best practices through collaborative efforts. One prominent example of such cooperation is the Hungarian Universities Sustainability Platform (MEFP), initiated in 2022. This platform exemplifies a strategic shift towards collective sustainability governance in Hungarian higher education, encouraging institutional partnerships and coordinated progress toward the Sustainable Development Goals (SDGs).

Journal of Economic Literature (JEL) codes: I23, Q01

Keywords: Times Higher Education Impact Ranking, Green Metrics, QS Sustainability Ranking, EUA, HESI, MEFP

DR. HABIL. CECÍLIA SZIGETI, Habilitated Associate Professor, Budapest Metropolitan University (BMU) (cszigeti@metropolitan.hu); PÉTER CSIBA, PhD Student, BMU (peter.csiba55@gmail.com); DR. ANDRÁS SZEBERÉNYI, Associate Professor, BMU (aszeberenyi@metropolitan.hu); DR. BALÁZS SÁRVÁRI, Research Fellow, BMU; Senior Lecturer, Corvinus University of Budapest (balazs.sarvari@uni-corvinus.hu) ; PROF. DR. TAMÁS GERGELY KUCSERA, Professor, BMU (tkucsera@metropolitan.hu); NORBERT HOLCZINGER, PhD Student, Budapest University of Technology and Economics

INTRODUCTION

The academic discourse on sustainability has evolved significantly over the past several decades, with universities playing a foundational role as epicentres of research and knowledge dissemination in this field. While the scientific exploration of sustainability emerged relatively early, the conceptualization of universities themselves as sustainable institutions – as both workplaces and community actors – gained prominence at a much later stage (Figure 1).

Figure 1. Sustainable Universities

Source: Own edited figure, 2025

Besenyei (2013) highlighted 12 years ago in volume 9, issue 3-6 of this journal that higher education institutions must assess their sustainability performance, noting that internal and external pressures increasingly compel universities to engage with environmental and social challenges. Her analysis also underscored the relatively slow responsiveness of universities compared to the corporate sector in adapting to sustainability expectations. Since then, notable progress has been made in both conceptual understanding and practical implementation, particularly through structured assessments, institutional strategies, and collaborative initiatives.

It is critical to distinguish between two primary dimensions when considering the intersection of universities and sustainability. The first pertains to the intellectual and scholarly contributions of universities, focusing on the identification of pioneering researchers and the establishment of leading academic workshops in the field (Málovics, 2020). The second dimension evaluates universities as operational entities and examines their tangible contributions to sustainable development, such as the environmental performance of campus infrastructure, transportation modes used by faculty and students, and alignment with the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs) (Atici et al., 2021). Within this latter perspective, two complementary pathways are commonly pursued. One emphasizes the direct enhancement of sustainability performance through technological advancements—such as the deployment of renewable energy systems, campus modernization initiatives, selective waste collection programs, and ecological footprint assessments (Klein-Banai & Theis, 2011).

The other pathway addresses behavioural and attitudinal factors, including consumption patterns related to travel and food, and broader sustainability awareness (Roy, 2021; Schaubroeck et al., 2018). Although these approaches are not mutually exclusive, it is essential to specify the evaluative framework when assessing university sustainability. Whether the focus is on academic output in the sustainability sciences, infrastructural investments that yield environmental benefits, or initiatives that cultivate ecological consciousness, the scope and methodology must be clearly articulated. Importantly, fostering a culture of sustainability within universities necessitates a profound shift in mindset among both students and academic staff—a transition that varies significantly across generational lines (Varga & Csiszárík-Kocsir, 2024). Furthermore, achieving inclusive and equitable quality education (SDG 4) constitutes a sustainability objective in its own right. Hungary, like many European nations, continues to face systemic challenges in this domain (Harangozó & Fakó, 2024; Delova-Jolevska et al., 2024). Accordingly, enhancing the sustainability performance of Hungarian universities also contributes indirectly to the realization of broader global development targets.

Our review study focuses on the landscape of university sustainability rankings, with a particular focus on those that assess institutional-level sustainability practices. Through an analysis of Hungarian universities featured in these rankings, the study aims to identify and disseminate best practices that may serve as models for further advancement.

RANKINGS

In recent years, the academic literature has witnessed a notable increase in studies addressing the methodologies and implications of university sustainability rankings (Acici et al., 2021; Perchinunno & Cazzolle, 2020). While these rankings are generally regarded as valuable instruments for promoting transparency and institutional benchmarking in sustainability performance, critiques have been raised regarding the heterogeneity of criteria and the conceptual stability of their indicators (Lo-Iacono-Ferreira et al., 2016; Ragazzi & Ghidini, 2017).

The first global ranking system dedicated exclusively to sustainability in higher education was the UI GreenMetric World University Ranking, launched in 2010 by Universitas Indonesia. This system evaluates institutions across six core dimensions: setting and infrastructure, energy and climate change, waste management, water management, transportation, and education and research. These categories are assessed through a detailed questionnaire comprising 39 items (Suwartha & Sari, 2013). According to GreenMetric data, the highest-ranking institutions are predominantly located in countries such as the United Kingdom, Germany, and Canada, and typically operate in suburban settings (Perchinunno & Cazzolle, 2020). Initially, Hungary was represented by only one institution – the University of Szeged. However, by 2024, a total of 13 Hungarian universities had been included in the ranking (Table 1). While the University of Szeged held the top position until 2019, since 2020 the University of Pécs has held the lead position.

Table 1. UI Green metrics

	2024	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Total number of participants/Placements	1477	1182	1050	965	911	780	718	619	515	407	351	301	215	178	95
University of Pécs	25	23	21	42	59	100	140	179	355						
University of Szeged	75	77	73	85	86	74	77	88	107	29	19	35	52	67	54
University of Sopron	110	130	206	282	590										
Semmelweis University	357	348	398	476											
University of Debrecen	394	340	266	238	236	202	354	501	311	182	188	140	92	114	
Eötvös Loránd University	425	368	229	238	162	244	264	322	244	281	348	286	206	173	
University of Pannonia	451	583	519	610											
Corvinus University of Budapest	475	750	577	869			525	502	399	349	326	285			
Eszterházy Károly Catholic College	805	870													
Budapest Business University	929	785	541	548	505	491	459								
Budapest Metropolitan University	1278		863	811	804	755									
University of Miskolc	1366	1099	761	755	608	605		440	414	288					
University of Nyíregyháza	1805	1161													
Szent István University							532		371	326	270				
Óbuda University							595	592	472	363	325	267	194	157	
Budapest University of Technology and Economics								494							

Source: Own edited table based on <https://greenmetric.ui.ac.id/about/methodology>, 2025

Another influential benchmarking system is the Times Higher Education (THE) Impact Rankings, which assesses universities based on their contributions to the United Nations' 17 Sustainable Development Goals (SDGs). Each university may choose to submit data for any number of SDGs, though inclusion in the general ranking requires reporting on SDG 17 (Partnerships for the Goals) and at least three additional goals. These rankings offer a nuanced

assessment by incorporating performance indicators aligned with specific SDG targets and sub-goals. First published in 2019, the ranking featured two Hungarian institutions in its inaugural edition – the University of Szeged and Semmelweis University. By 2024, this number had increased to 11, with the University of Debrecen and the University of Szeged attaining the highest rankings among Hungarian participants, both placed in the 301–400 range out of 1,963 institutions (Table 2). Notably, no universities from Central or Eastern Europe were included in the top 100 in 2024, a position held by Western Sydney University in Australia.

Table 2. *THE Impact Ranking*

	2024	2023	2022	2021	2020	2019
<i>Total number of participants/ Placements</i>	1963	1591	1410	1117	768	467
University of Debrecen	301-400	301-400	401-600	301-400	201-300	
University of Szeged	301-400	401-600	401-600	301-400	101-200	101-200
Eötvös Loránd University	401-600	401-600	401-600	601-800	401-600	
Hungarian University of Agriculture and Life Sciences	601-800	401-600				
University of Győr (Széchenyi István University)	601-800	801-1000	801-1000	601-800	601+	
Semmelweis University	801-1000	601-800	601-800	401-600	401-600	101-200
Budapest Business University	1001-1500	1001+				
Eszterházy Károly Catholic University	1001-1500	1001+	1001+			
John van Neumann University	1001-1500	1001+	1001+			
University of Sopron	801-1000	1001+	1001+			
University of Pannonia	1001-1500					
University of Pécs		601-800	601-800	201-300	301-400	

Source: Own edited table based on <https://www.timeshighereducation.com/impactrankings>, 2025

The QS Sustainability Rankings, introduced in 2023 by Quacquarelli Symonds, represent a relatively new approach to evaluating sustainability in higher education. This system is structured around three core dimensions: environmental impact (45%), social impact (45%), and governance (10%). In 2025, the ranking assessed 1,743 institutions globally, using a framework that addresses pressing global sustainability challenges. That year, 10 Hungarian universities were evaluated. (Table 3). The ranking was led by the University of Toronto (Canada), and similarly to the THE Impact Rankings, no Central or Eastern European institutions were represented among the top 100.

Table 3. QS Sustainability Ranking

Higher Education Institutions	2025	2024	2023
<i>Ranked Institutions</i>	1743	1400	700
University of Debrecen	313	372	
University of Szeged	325	259	381-400
Eötvös Loránd University	351	259	601+
Budapest University of Technology and Economics	556	485	341-360
University of Győr (Széchenyi István University)	889	901-920	
Hungarian University of Agriculture and Life Sciences	605	1201+	
University of Pécs	643	651	
Óbuda University	981-990		
Corvinus University of Budapest	1501+		
Eszterházy Károly Catholic University	1501+		

Source: Own edited table based on <https://www.topuniversities.com/sustainability-rankings>, 2025

In parallel, the Sustainability Tracking, Assessment & Rating System (STARS) provides another alternative model, focusing on self-reported performance across a comprehensive set of sustainability indicators. As of the most recent data, 1,236 institutions are enrolled in the STARS program, including two from Hungary: the National University of Public Service and Budapest Business School. Of these, 370 universities have been formally rated based on their submissions, with Budapest Business School among the ranked institutions. The STARS framework provides a structured certification process and supports continuous improvement through iterative reporting.

SUSTAINABILITY INITIATIVES AMONG UNIVERSITIES

for over two decades, the European University Association (EUA) has played a key role in fostering a cohesive and collaborative landscape for higher education and research across Europe. As a network comprising over 900 members – including universities, national rectors' conferences, and affiliated organizations across 49 countries – the EUA facilitates have shared learning and strategic alignment among institutions within and beyond the European continent.

Table 4. EUA members

Budapest University of Economics and Business	Individual Associate Member
Budapest University of Technology and Economics	Individual Full Member
Corvinus University of Budapest	Individual Full Member
Eszterházy Károly Catholic University	Individual Full Member
Eötvös Loránd University	Individual Full Member
Ludovika University of Public Service	Individual Full Member
Óbuda University	Individual Full Member
Semmelweis University	Individual Full Member
University of Győr (Széchenyi István University)	Individual Full Member
University of Debrecen	Individual Full Member
University of Miskolc	Individual Full Member
University of Pannonia	Individual Full Member
University of Pécs	Individual Full Member
University of Szeged	Individual Full Member

Source: Own edited table based on <https://www.eua.eu/our-membership/member-directory.html>, 2025

Central to the EUA's mission is the advancement of sustainability in higher education. The association actively promotes initiatives aimed at achieving carbon neutrality and advancing sustainable societal and economic development in Europe. By encouraging collaboration and peer learning among its members, the EUA supports the institutionalization of sustainability-oriented practices and enhances the impact of higher education on both local and global communities.

In this spirit of cooperation, the Higher Education Sustainability Initiative (HESI) was launched in 2022 as a global partnership framework. HESI seeks to connect universities, academic networks, and student organizations with the shared objective of contributing to the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs). This initiative underscores a shift in emphasis from competition to collaboration, whereby universities not only strive for excellence in sustainability rankings but also engage in collective efforts to disseminate best practices.

Table 5. HESI Partnership (as of January 2025)

Higher Education Institution	Year of Joining
Bhaktivedanta College	2024
University of Pécs	2024
University of Sopron	2024
University of Szeged	2023
University of Public Administration	2022

Source: Own edited table based on <https://partnershipaccelerator.org/hesi/>, 2025

Concurrent with the creation of HESI, a sustainability initiative among universities in Hungary, the Hungarian Universities Sustainability Platform (MEFP), was established on 22 September 2022 by the University of Pécs. The platform, which includes participation from fourteen domestic universities, aims to share best practices, organize regular joint actions, and develop closer cooperation for sustainability-oriented developments. Members of the MEFP include: Corvinus University of Budapest, Budapest Business School, Budapest Metropolitan University, Budapest University of Technology and Economics, Eszterházy Károly Catholic University, the Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, the University of Miskolc, the University of Nyíregyháza, Óbuda University, the University of Pannonia, the University of Pécs, Semmelweis University, the University of Sopron and the University of Szeged. Later, John van Neumann University and Széchenyi István University also joined the initiative.

This national platform represents a coordinated effort to advance sustainability within the higher education sector in Hungary. It aligns with similar international movements, such as the People & Planet University League in the United Kingdom, which has been evaluating the environmental and ethical performance of universities for over a decade. The People & Planet University League, the UK's largest student network, ranks more than 150 universities based on 13 core criteria: environmental policy and strategy, environmental management systems and audits, dedicated sustainability staff, ethical investment policies, carbon reduction strategy, labour rights, sustainable food, student and staff engagement, education for sustainable development, use of sustainable energy sources, waste management and recycling, carbon emissions reduction, and water use reduction (People and Planet, 2025). All participants are featured in various sustainability rankings, with the initiating University of Pécs being one of the most successful Hungarian participants in these rankings. One outcome of the Platform is the development of an online course and associated materials facilitated by the faculty members of the participating universities.

A key outcome of the MEFP has been the co-development of a standardized online course titled “Introduction to the Sustainable Development Goals (SDGs)”. This course is designed to be adaptable, allowing member institutions to tailor the content and title to fit their local educational needs. For instance, METU offers the course under the name *The Age*

of Sustainability – Questions and Answers, while retaining the core curriculum collaboratively developed by MEFP partners. The course has been integrated into undergraduate programs at several institutions, including METU, where it became available to all bachelor's students in the Spring semester of the 2023/2024 academic year, irrespective of their discipline. A total of 1,340 students from MEFP member institutions enrolled, including 123 students from METU, encompassing both full-time and part-time participants. Plans are currently underway to extend access to master's level students, potentially in an expanded or enhanced format.

The course curriculum includes a broad spectrum of challenging topics. These include vital issues such as the dilemmas of sustainable development, environmental policy, gender equality, decent job creation, and the role of sustainability competencies in modern higher education. It also addresses the impact of social, cultural, and environmental factors on health. Furthermore, the course explores forward-looking topics such as the implementation of a circular economy in urban environments and the potential role of forest-based economies in mitigating climate change. These themes not only seek answers to current global and local challenges but also aim to prepare students for the complex problems they will face in the future as decision-makers and responsible members of society.

METU'S GREEN CAMPUS INITIATIVE

A Bottom-Up Approach to University Sustainability

The Green Transition Institute at Budapest Metropolitan University (METU), in collaboration with the Hungarian National Bank (MNB), launched the Green Campus Initiative in 2024, an idea competition designed to enhance METU's sustainability performance. This initiative represents a bottom-up approach, emphasizing the active involvement of students in shaping the university's sustainability strategy. By leveraging student-driven innovations, the initiative aligns with the United Nations' Sustainable Development Goals (SDGs) and integrates environmental, social, and economic sustainability considerations.

The initial incentive beyond the Green Campus Initiative was the recognition that achieving sustainability in higher education institutions requires not only top-down policy frameworks but also grassroots-level engagement. The competition called for student-led proposals that contribute to METU's sustainability development across multiple dimensions. Participants were encouraged to submit ideas that integrate at least two of the following five thematic areas:

1. Social Responsibility – Addressing social equity, well-being, and inclusive development.
2. Educational and Research Contributions – Expanding sustainability education and integrating sustainability into academic curricula.
3. Environmental Improvements – Enhancing campus sustainability through initiatives such as climate action and biodiversity conservation.
4. Operational and Infrastructure Innovations – Proposing solutions to improve energy efficiency, waste management, and sustainable urban planning within the university.

5. Collaborative and Institutional Engagement – Strengthening partnerships, governance, and institutional resilience for long-term sustainability.

Unlike traditional top-down sustainability programs, this initiative is structured around a participatory model, relying on students' creativity, knowledge, and direct experience of university life. The program acknowledges that students, as key stakeholders, offer unique perspectives on how sustainability can be integrated into the university's daily operations, curriculum, and broader institutional framework. The competition provides an opportunity for students to not only contribute to tangible sustainability solutions but also to actively shape METU's long-term sustainability vision.

Lessons from the Green Campus Initiative

The Green Campus Initiative at Budapest Metropolitan University (METU) generated a broad array of proposals that offer both practical solutions and strategic long-term visions aimed at enhancing environmental responsibility and social inclusivity within the academic context.

Educational Innovation and Curricular Integration

Among the most impactful recommendations were those directed at strengthening the academic integration of sustainability. Notably, the expansion of the existing *MySkills* training program to include sustainability-oriented modules was proposed. These modules would address topics such as eco-conscious behaviour, sustainable procurement practices, and strategies for minimizing environmental impacts. The establishment of a specialized *Master's Program in Sustainability Management* was suggested, aiming to equip students with the theoretical and practical tools necessary for implementing sustainable economic practices, fostering climate-conscious leadership, and promoting green business models.

A further academic enhancement involved the proposed introduction of a mandatory course in sustainability economics, to be embedded across all undergraduate programs. This would ensure that all students, regardless of their discipline, acquire foundational knowledge in sustainable economic systems. Complementing this, outdoor classes were recommended as a pedagogical innovation to harness the psychological and educational benefits of natural environments, thereby reinforcing students' environmental awareness and mental well-being.

Operational Sustainability and Resource Efficiency

Significant emphasis was also placed on improving campus operations to align with sustainability goals. Short-term recommendations included transitioning from paper-based queuing systems to digital appointment scheduling platforms, thereby reducing paper usage and associated energy consumption. Water-saving measures, such as installing timed faucets and waterless urinals, were proposed to address resource efficiency. Furthermore, energy-efficient lighting upgrades – including the deployment of LED fixtures and motion-sensor systems in restrooms – were prioritized.

To promote circular economy practices, the introduction of reverse vending machines (REpont) for plastic bottle collection and recycling was suggested. Long-term infrastructural proposals focused on upgrading the university's HVAC systems and installing advanced water purification units, thereby enhancing energy efficiency, indoor air quality, and drinking water safety.

Social Responsibility and Equity

The initiative also emphasized social inclusion and student well-being. A series of cafeteria reforms were proposed, including the removal of energy drinks and the introduction of healthier alternatives such as smoothies and sugar-free beverages, along with increased availability of locally sourced, seasonal produce. Menu diversification to include vegan, gluten-free, and low-fat options was also recommended.

To address socio-economic barriers, proposals included the launch of state-funded scholarship programs for selected undergraduate tracks and the development of on-campus housing solutions for financially disadvantaged students. Additional measures included organizing charitable events, streamlining access to mandatory health checks for student employment, and implementing a laptop distribution program to support digitally under-resourced students.

Implementation Timeline and Stakeholder Impact

The proposals were categorized according to implementation timelines and financial requirements. Short-term, low-cost interventions include digital systems, outdoor classes, and dietary changes. Medium-term strategies involve water-saving and energy-efficiency technologies and social health measures. High-investment, long-term projects include HVAC modernization, campus housing development, and new academic program creation.

In terms of novelty, the initiative introduced several first-of-their-kind elements within the Hungarian university context, such as sustainability-oriented digital training, in-house reverse vending infrastructure, specialized sustainability certification, and enhanced student health support mechanisms.

The benefits of the proposed measures extend across various university stakeholders. Students would benefit not only in terms of practical sustainability knowledge and healthier campus environments, but also through improved financial and academic support. Faculty members would benefit from enhanced teaching infrastructure and professional development opportunities, while the institution would gain reputationally and operationally through cost savings and increased alignment with sustainability benchmarks. Moreover, surrounding communities would benefit from outreach efforts, including skills training and environmental engagement.

Ultimately, the Green Campus Initiative demonstrates a scalable and replicable model of sustainability transformation in higher education. Its multidimensional approach integrates environmental, social, and operational innovations, contributing to reduced ecological footprints, enhanced sustainability literacy, and institutional resilience. These efforts not only reflect an internal shift within METU but also exemplify how academic institutions can act as catalysts for broader societal change.

DISCUSSION

The findings of this study highlight a growing imperative for higher education institutions to expand their understanding and measurement of sustainability performance, both at the academic and operational levels. Universities are increasingly recognized not merely as centres of knowledge production but as important societal actors in achieving environmental and social goals. Their inclusion in international sustainability rankings reflects this shift, signalling a broader commitment to transparency, accountability, and leadership in sustainable development (Harangozó, 2015). Despite these advancements, methodological inconsistencies among ranking systems pose substantial challenges. The diverse metrics and weightings used hinder comparability and complicate the strategic alignment of sustainability efforts across institutions. Consequently, a more unified, yet flexible evaluative framework is needed – one that acknowledges institutional diversity while fostering global best practices. National platforms such as the Hungarian Universities Sustainability Platform (MEFP) exemplify the potential of coordinated, collective action. By facilitating peer learning, joint action, and resource sharing, the MEFP strengthens institutional capabilities and encourages a culture of collaboration over competition. Notably, the METU Green Campus Initiative stands out as an example of how student-led, bottom-up initiatives can effectively complement top-down institutional strategies. This dual-level governance model enhances not only sustainability performance but also student engagement and institutional innovation. The transformative potential of higher education in promoting sustainability is increasingly mirrored in national-level financial and policy frameworks. As discussed by Harangozó (2015), sustainability efforts must be embedded in the economic and decision-making structures to be truly effective. In line with this, Lentner and Zsarnóczai (2022) emphasize that monetary and fiscal instruments – such as those employed by the Hungarian National Bank (MNB) – can significantly advance environmental objectives. The MNB's green mandate, including its Green Home Program and issuance of green bonds, exemplifies how macroeconomic policy can serve as a strategic enabler of sustainability, providing financial incentives for carbon-neutral investments and green innovation. Taken together, these developments underscore a multi-dimensional approach to sustainability: one that bridges institutional practices with national policy and international benchmarks. The interplay between local initiatives and systemic frameworks offers a promising path forward, where universities do not act in isolation but as integrated agents of a larger, environmentally conscious transformation.

CONCLUSION

By blending innovative approaches with refined classic solutions, the sustainability strategies proposed across Hungarian universities present a holistic and adaptable model for institutional development. These models not only address the immediate operational and educational challenges but also lay the groundwork for sustainable transformation at a systemic level. The METU Green Campus Initiative stands out as a pilot model that effectively integrates student innovation into institutional planning. Its success lies in its inclusivity, responsiveness

to local needs, and capacity to mobilize diverse stakeholder groups. To further enhance its impact, future developments could focus on:

- Incorporating effective student-generated ideas into official university policies and operational frameworks.
- Developing new interdisciplinary courses or degree programs cantered on sustainability science and practice.
- Establishing mechanisms to track and evaluate the long-term outcomes of sustainability interventions.
- Sharing results and methodologies with other institutions to inspire broader adoption.

This initiative, along with others featured in this study, reflects a broader trend towards participatory governance in sustainability, where universities act not only as educators but as active agents of societal change. Such transformations are essential for aligning higher education with the global goals of sustainable development.

REFERENCES

- Atici, Kazim Baris – Yasayacak, Gokhan. – Yildiz, Yilmaz – Ulucan, Aydin (2021): Green University and Academic Performance: An Empirical Study on UI Greenmetric and World University Rankings. *Journal of Cleaner Production*, 291, 125289. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.125289>
- Besenyi, M. (2013): A felsőoktatás fenntarthatósági szempontú vizsgálata [Sustainability Assessment of Higher Education Institutions]. *Polgári Szemle*, 9(3–6), pp. 91–99.
- Budapest Metropolitan University: Green CAMPUS Ideas Competition [Zöld CAMPUS Ötletpályázat] <https://www.metropolitan.hu/hu/huhirek/zold-campus-otletpalyazat> Accessed: 21/03/2025
- Delova-Jolevska, Evica – Ilievski, Andrej – Jolevski, Ljube – Csiszárík-Kocsir, Ágnes – Varga, János (2024): The Impact of ESG Risks on the Economic Growth in the Western Balkan Countries. *Sustainability*, 16(19), pp. 1–13. <https://doi.org/10.3390/su16198487>
- European University Association (2025): Meet EUAs Members. Available at: <https://www.eua.eu/our-membership/member-directory.html> Accessed: 24/03/2025
- Erdei-Gally, Szilvia – Vágány, Bernadett Judit (2024): Examination of the Psychological Well-being of Students During the Coronavirus Pandemic: The Case of Hungarian Economic Universities. *Knowledge and Performance Management*, 8(1), pp. 115–132. [https://doi.org/10.21511/kpm.08\(1\).2024.09](https://doi.org/10.21511/kpm.08(1).2024.09)
- Harangozó, Gábor – Fakó, Petra (2024): Relationship Between the DESI and the SDG Index in the European Union with a Special Focus on the Visegrad Group Countries. *Regional Statistics*, 14(6), pp. 1187–1221. <https://doi.org/10.15196/RS140607>
- Harangozó, Gábor (2015): Gazdasági és pénzügyi nevelés. *Körmös J.–Pálvölgyi F.(szerk.): A köznevelés céljai és fejlesztési területei – a Nemzeti alaptanterv szemléletének tükrében [The Objectives and Development Areas of Public Education – In the Light of the National Core Curriculum's Approach]. Pedagógiai tanulmányok. PPKE BTK, Budapest*, 276, pp. 205–229.
- Higher Education Sustainability Initiative (2025): The HESI Community Members. Available at: <https://partnershipaccelerator.org/hesi/> Accessed: 24/03/2025
- Klein-Banai, Cynthia – Theis, Thomas L. (2011): An Urban University's Ecological Footprint and the Effect of Climate Change. *Ecological Indicators*, 11(3), pp. 857–860. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2010.11.002>
- Lentner, Csaba – Zsarnóczai, Sándor J. (2022): Some Aspects of Fiscal and Monetary Tools of the Environmental Sustainability – Through the Case of Hungary. Public Governance, *Administration and Finances Law Review*, 7(1), pp. 63–76. <https://doi.org/10.53116/pgaftr.2022.1.5>

- Lo-Iacono-Ferreira, Vanesa, G. – Torregrosa-López, Juan Ignacio – Capuz-Rizo, Salvador F. (2016): Use of Life Cycle Assessment Methodology in the Analysis of Ecological Footprint Assessment Results to Evaluate the Environmental Performance of Universities. *Journal of Cleaner Production*, 133, pp. 43–53. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.05.046>
- Málovics, György (2022): Ökológiai közgazdaságtan, átalakulás, társadalmi részvétel: a project jellegű részvétel és a részvételi akciókutatás szerepe a fenntarthatósági transzformációkban [Ecological Economics, Transformation, and Social Participation: The Role of Project-Based Participation and Participatory Action Research in Sustainability Transitions]. Jate-Press Kiadó, 130 p.
- People and Planet (2025): How Sustainable is Your University? Available at: <https://peopleandplanet.org/university-league> Accessed: 26/03/2025
- Perchinunno, Paola – Cazzolle, Monica (2020). A Clustering Approach for Classifying Universities in a World Sustainability Ranking. *Environmental Impact Assessment Review*, 85, 106471. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2020.106471>
- QS World University Rankings (2025): Sustainability Ranking 2025. Available at: <https://www.topuniversities.com/sustainability-rankings> Accessed: 27/03/2025
- Ragazzi, Marco – Ghidini, Francesca (2017): Environmental Sustainability of Universities: Critical Analysis of a Green Ranking. *Energy Procedia*, 119, pp. 111–120. <https://doi.org/10.1016/j.egypro.2017.07.054>
- Roy, Sanjoy Kumar (2023): Green University Initiatives and Undergraduates' Reuse Intention for Environmental Sustainability: The Moderating Role of Environmental Values. *Environmental Challenges*, 13, 100797. <https://doi.org/10.1016/j.envc.2023.100797>
- Schaubroeck, Thomas – Ceuppens, Siele – Luong, Anh Duc – Benetto, Enrico – De Meester, Steven – Lachat, Carl – Uyttendaele, Mieke (2018): A Pragmatic Framework to Score and Inform about the Environmental Sustainability and Nutritional Profile of Canteen Meals, a Case Study on a University Canteen. *Journal of Cleaner Production*, 187, pp. 672–686. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.03.265>
- Suwartha, Nyoman – Sari, Riri Fitri (2013): Evaluating UI Greenmetric as a Tool to Support Green Universities Development: Assessment of the Year 2011 Ranking. *Journal of Cleaner Production*, 61, pp. 46–53. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.02.034>
- UI GreenMetric World University Rankings (2025): Methodology. Available at: <https://greenmetric.ui.ac.id/about/methodology> Accessed: 26/03/2025
- Times Higher Education (2025): University Impact Rankings 2024. Available at: <https://www.timeshighereducation.com/impactrankings> Accessed: 27/03/2025
- Varga, János – Csiszárík-Kocsir, Ágnes (2024): Generational Differences in Environmental Awareness and Responsibility. In A. Szakál (Ed.), Proceedings of the IEEE 22nd International Symposium on Intelligent Systems and Informatics, IEEE Hungary Section, pp. 137–141 <https://doi.org/10.1109/SISY62279.2024.10737544>

Túróczy Imre – Varga Alexandra

A helyi adók jelentősége az önkormányzatok gazdálkodásában

The Importance of Local Taxes in the Management of Local Governments

Összefoglalás

Magyarországon a helyi közügyek intézése és a helyi közhatalom gyakorlása a helyi önkormányzatok feladata. Hazánkban napjainkban több, mint 3000F helyi (települési és területi) önkormányzat működik, amelyekkel szemben alapvető elvárás a nemzeti vagyonnal való felelős gazdálkodás. Az önkormányzatok feladatainak ellátásához, a költségeinek fedezéséhez jelentősen hozzájárulnak az önálló gazdálkodás keretein belül, általuk meghatározott és részükre megfizetendő helyi adókból származó bevételeik. Magyarországon a helyi adóztatási tevékenység kereteit a helyi adókról szóló törvény határozza meg, ugyanis a törvény tartalmazza az önkormányzatok által bevezethető adónemeket, azok mértékét, felső határát, a kedvezményeket, továbbá a mentességek lehetőségét. A törvény adta kereteken belül a helyi önkormányzatok saját hatáskörben dönthetnek arról, hogy a törvényben nevesített adónemek közül melyeket és milyen mértékben kívánnak bevezetni. Jelen kutatás célja bemutatni az önkormányzatok adóztatáshoz kapcsolódó feladatait, valamint, az általuk meghatározott, jelenleg hatályos adónemeket, továbbá azok szerepét az önkormányzatok gazdálkodásában. A tanulmányban ki kívánok térni továbbá arra, hogy az elmúlt években a helyi adóbevételek milyen arányt képviseltek az önkormányzatok bevételeiben. Az elmúlt években lezajló gazdaságpolitikai változások keretében számos – helyi adóztatást érintő – jogszabály módosult, így áttekintést kívánok nyújtani arra vonatkozóan, hogy ezen változások milyen hatással voltak az önkormányzatok gazdálkodására.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: H20, H71, H72

Kulcsszavak: önkormányzatok, pénzügyek, helyi adók, költségvetés

DR. TÚRÓCZI IMRE PhD, főiskolai tanár, címzetes egyetemi tanár, Debreceni Egyetem, (turoczy.imre@econ.unideb.hu); VARGA ALEXANDRA ILDIKÓ, PhD hallgató, Debreceni Egyetem (varga.szandii@gmail.com).

Summary

In Hungary, the management of local public affairs and the exercise of local public power are the responsibility of local governments. Today, there are more than 3,000 local (municipal and regional) governments in our country, and responsible management of national assets is a fundamental requirement for them. The revenues from local taxes determined by them and payable to them within the framework of independent management significantly contribute to the performance of the tasks of local governments and the coverage of their costs. In Hungary, the framework of local taxation activity is determined by the Act on Local Taxes, as the Act contains the types of taxes that can be introduced by local governments, their rates, upper limits, discounts, and the possibility of exemptions. Within the framework set by the Act, local governments can decide within their own competence which of the types of taxes listed in the Act they wish to introduce and to what extent. The aim of this research is to present the tasks of local governments related to taxation, as well as the currently effective tax types defined by them, and their role in the management of local governments. In the study, I also want to discuss what proportion local tax revenues have represented in the revenues of local governments in recent years. Within the framework of the economic policy changes taking place in recent years, numerous laws – affecting local taxation – have been amended, so I want to provide an overview of the impact of these changes on the management of local governments.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: H20, H71, H72

Keywords: local government, finance, local taxes, budget

Journal of Economic Literature

BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉS

Magyarország Alaptörvényében (továbbiakban: Alaptörvény) foglaltaknak megfelelően a helyi közügyek intézése és a helyi közhatalom gyakorlása érdekében Magyarországon önkormányzatok működnek, amelyek alapvető feladata a közszolgáltatások folyamatos biztosítása. Az önkormányzatok részére kötelezően ellátandó feladatot csak törvény határozhat meg, azonban a helyi önkormányzatoknak lehetőségük van önként vállalt és önként átvállalt feladatokat ellátására is. Nagy (2019) tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy míg a kötelezően ellátandó feladatok ellátásához szükséges pénzügyi fedezetet az Országgyűlés biztosítja, addig az önként vállalt feladat fedezetének megteremtése az önkormányzat feladata. A szakirodalmi források egy meghatározó része szerint a felelősség érvényesítésének legjobb módja, ha adózással összefüggő jogokat ruháznak az önkormányzatokra, amely a döntéshozókat motiválja abban, hogy saját forrásaikat jobban használják fel, mint ahogy azt tennék, ha azt az állami költségvetésből nyújtanák részükre (Liberati–Sacchi, 2013).

Az államháztartás a teljes hazai közszféra finanszírozását – így az önkormányzati alrendszert is – magában foglalja, amelynek hosszú távú stabilitása társadalmi és gazdasági szempontból is kiemelten fontos (Túróczy et. al., 2023). Az államháztartás központi és ön-

kormányzati alrendszere közötti feladatmegosztásra tekintettel szükséges a bevételeket előteremtő és a kiadásokat meghatározó hatalom megosztása is, azaz a fiskális föderalizmus, amelynek szükségszerű következménye, hogy a bevételmegosztás keretében az adóztatási jogok is megosztásra kerülnek, azonban a decentralizált adóztatási tevékenység korlátlan gyakorlása adózási és egyéb rendszerbeli (pl. elvándorlási) zavarokat okozhatna az ország gazdaságában (Borsa et. al., 2022). Az államháztartás helyi alrendszerének hatékony működéséhez és feladatellátásához az önkormányzatok legfőbb forrásai a központi költségvetésből kapott támogatások, valamint az önálló gazdálkodásból származó bevételek. A központi költségvetés szorossága miatt az önkormányzatok jelentős része finanszírozási nehézségekkel küzd, amelynek megoldásához jelentősen hozzájárulhatnak a helyi adókból származó bevételek. Ugyanakkor az önkormányzatok gazdálkodása tekintetében fontos megjegyezni, hogy az elmúlt években az állam korábbiakhoz képest intenzívebb kapcsolatrendszert épített ki az önkormányzati közigazgatással, szűkítve ezzel az önkormányzatok pénzügyi autonómiáját (Bencsik, 2017).

A Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban: KSH) adatai alapján jelenleg Magyarországon 3197 helyi önkormányzat működik, melyből 3178 települési önkormányzat (1 főváros, 23 kerület, 23 megyei jogú város, 322 város és 2809 község) és 19 területi (vármegyei) önkormányzat (KSH, 2023). A Fővárosi Önkormányzat különleges jogállású, mivel települési és területi önkormányzat is egyben.

Az Alaptörvény értelmében a helyi önkormányzatok a törvény adta lehetőségek keretein belül önálló hatáskörben jogosultak dönteni az általuk kivetendő adók fajtájáról és annak mértékéről. Az 1990. évi C. törvény a helyi adókról (továbbiakban: Hatv.) részletesen meghatározza, hogy az önkormányzatok milyen típusú és mértékű adót vezethetnek be, valamint azt, hogy milyen kedvezmények és mentességek érvényesítésére van lehetőség. Kozma és szerzőtársai (2022) kutatásában a helyi önkormányzatok helyiadó-kivetési gyakorlatát vizsgálta 1997 és 2020 között, melynek keretében megállapította, hogy a helyi önkormányzatok egyre nagyobb számban éltek a helyiadó-kivetés lehetőségével a vizsgált időszakban. A helyi adók jelentőségét mutatja az is, hogy 2019-ben az önkormányzatok 99,3%-a élt a helyi adó alkalmazásának lehetőségével és a költségvetési bevételeinek közel egyharmada a helyi adókból származott (ÁSZ, 2021).

Az önkormányzatok adóztatási tevékenysége komplex feladat, amelynek részeként meg kell határozni a fizetendő adónemeket, annak mértékét, az adókedvezmények és adómentességek lehetőségét, valamint gondoskodni kell a kivetett adók beszedéséről és ellenőrzéséről. Az önkormányzatok által kivetett helyi adókkal szemben elvárás az is, hogy úgy biztosítsanak kiszámítható és stabil bevételi forrást számukra, hogy ne torzítsák jelentős mértékben a gazdasági szereplők és a piac működését (Péteri, 2015).

Jelen kutatás célja bemutatni az önkormányzatok adóztatáshoz kapcsolódó feladatait, valamint, az általuk meghatározott, jelenleg hatályos adónemeket, továbbá azok szerepét az önkormányzatok gazdálkodásában. A tanulmányban ki kívánok térni továbbá arra, hogy az elmúlt években az önkormányzatok milyen arányban éltek a helyi adó bevezetésének lehetőségével és ezen helyi adókból származó bevételek milyen arányt képviseltek az önkormányzatok bevételeiben. Az elmúlt években lezajló gazdasági változások (koronavírus járvány,

orosz-ukrán háború, infláció, stb.) jelentős hatással voltak az önkormányzatok működésére, melynek következtében számos, az önkormányzatok működését – ideértve a helyi adóztatási tevékenységet – érintő jogszabály is módosult, így áttekintést kívánok nyújtani arra vonatkozóan, hogy ezek a változások milyen hatással voltak az önkormányzatok gazdálkodására.

HELYI ADÓNEMEK MAGYARORSZÁGON

A helyi önkormányzatok részéről a feladataik ellátásához – figyelembe véve az egyes települések sajátosságait – önálló gazdálkodás szükséges, amelynek bevételi oldalán jelentős részarányt képviselnek az általuk kivetett helyi adók összegéből származó bevételek. A helyi adók kivetésénél szempont, hogy az adóalap relatíve egységesen kerüljön meghatározása, az adóteher a helyi lakosokat érintse, tervezhető legyen, a beszedett adó magas és lehetőleg konstans bevételt biztosítson, illetve annak beszedése pénzügyileg gazdaságos legyen, valamint az adóbeszedés folyamata legyen transzparens és elszámoltatható (Sandford, 1987). Az adó kivetése önálló hatáskörben történik, azonban a jogszabályi környezet meghatározza az adóztatás kereteit. Fontos szerepe van a kormányzati adópolitikának, amely az ingatlanadók szerepének erősítésével, az adóalapok egységesítésével és célzott kiegyenlítési politikákkal korlátozni tudja az önkormányzatok közötti versenyt (Blöchliger-Campos, 2011). Hazánkban a helyi adókra vonatkozó részletszabályokat a Hatv., illetve a 2017. évi CL. törvény az adózás rendjéről (továbbiakban: Art.) állapítja meg.

A Hatv. részletesen meghatározza, hogy:

- az önkormányzatok milyen adónemek bevezetésére jogosultak,
- az adóalany egy meghatározott adótárgy tekintetben csak egyféle adó fizetésére kötelezhető,
- az önkormányzatok által nyújtható adómentesség, adókedvezmény lehetőségeit.

Néhány speciális jellegű adónem – melyek közül a legjelentősebb a személygépjárművek után fizetendő gépjárműadó – már nem helyi adóként, elkülönülten kezelendő, tekintettel arra, hogy a gépjárműadó központi adó, annak beszedése nem az önkormányzat hatáskörébe tartozik és az abból származó bevétel nem az önkormányzatokat illeti meg.

A Hatv. a helyi adók tekintetében négy kategóriát nevesít:

- vagyoni típusú adók (építményadó és telekadó),
- kommunális jellegű adók (magánszemély kommunális adója és idegenforgalmi adó),
- helyi iparűzési adó,
- települési adó.

A főváros esetében az építményadót, a telekadót, a magánszemély kommunális adóját és az idegenforgalmi adót a kerületi önkormányzat, a helyi iparűzési adót a fővárosi önkormányzat jogosult bevezetni. Amennyiben az érintett kerületi önkormányzat képviselőtestülete előzetes beleegyezését adja, a fővárosi önkormányzat jogosult azon adónemek bevezetésére, amely eredendően a kerület hatáskörébe tartozna. A 2020. január 1-jétől beszedett gépjárműadó teljes összege a központi költségvetést illeti meg, azonban átengedett bevételként az

önkormányzatok is részesedhetnek belőle a költségvetési törvény alapján (Magyarország Kormánya, 2020).

A vagyoni típusú adók

A Htv. szerint a vagyoni típusú adók alapja a vagyon és a tulajdon kerül adóztatásra, így az adó alanya nem csak magánszemély lehet. A Htv. alapján vagyoni típusú adónak minősül:

- az építményadó, amely az önkormányzat illetékességi területén található lakás és a nem lakás céljára szolgáló épület, épületrész, a telekadó az önkormányzat illetékességi területén lévő telek után vethető ki
- és a telekadó.

A Htv. alapján az adó alanya a vagyoni típusú adók esetében az, aki az év első napján az építmény vagy a telek tulajdonosa. Az adó alapja az önkormányzat döntésétől függően az az építmény m²-ben számított hasznos alapterülete, vagy az építmény korrigált forgalmi értéke. Az építményadó évi mértékének felső határa, ha az az építmény hasznos alapterülete alapján kerül megállapításra 1 100 Ft/m², amennyiben az építmény korrigált forgalmi értéke alapján, úgy a korrigált forgalmi érték 3,6%-a. A telekadó évi mértékének felső határa 200 Ft/m², vagy a korrigált forgalmi érték 3%-a.

A Htv. 13. és 19. §-ban rögzítésre kerültek a vagyoni típusú adók alóli mentesség lehetőségei:

- Építményadó esetében mentes például a szükséglakás, háziiorvosi rendelő, az istálló, üvegház, magtár, valamint a műemléképület felújításához kapcsolódóan is határoz meg adómentességet a törvény.
- Telekadó alól mentes többek között az épület hasznos alapterületével egyező nagyságú telekrész, valamint a mezőgazdasági művelés alatt álló belterületi telek.

2025. júniusában vagyoni típusú adót 34,33%-a (1091 önkormányzat) vezetett be, melyből építményadót lakáscélú épületek után az önkormányzatok 20,55%-a (653 önkormányzat), nem lakáscélú épületek után az önkormányzatok 27,75%-a (882 önkormányzat) vetett ki helyi adót, míg a telekadó bevezetésének lehetőségével az önkormányzatok 17,87%-a (568 önkormányzat) élt (MÁK, 2025).

A kommunális jellegű adók

A kommunális jellegű adók körébe tartozik:

- a magánszemély kommunális adója,
- az idegenforgalmi adó.

A magánszemély kommunális adója a helyi önkormányzat illetékességi területén található lakás és a nem lakás céljára szolgáló épület, telek tulajdonjogához, valamint nem magánszemély tulajdonában álló lakás bérleti jogához kapcsolódik. A törvényben foglaltak alapján az

adó évi összegének maximuma adótárgyanként 17 000 Ft. és ezen adónem esetében adómentesség igénybevételére nincs lehetőség, azonban az önkormányzat az adó maximumát az adóévet megelőző második évig eltelt évek fogyasztói árszínvonal változásai szorzatával növelt összegére (a felső határ és a felső határ növelt összege együtt: adómaximum) figyelemmel – állapíthatja meg. A magánszemély kommunális adójának alkalmazásával jelenleg a települési önkormányzatok 72,18%-a él (2294 önkormányzat) (MÁK, 2025).

Az idegenforgalmi adót kiveto helyi önkormányzatok száma folyamatosan növekszik és napjainkban már a harmadik legelterjedtebb helyi adótípusnak tekinthető. Az idegenforgalmi adó nagyszámú alkalmazásának oka, hogy ez az adótípus nem a helyi lakosságot terheli, így a települések vezetői számára nem jelent a népszerűség-vesztés tekintetében kockázatot (Kozma, 2024). Idegenforgalmi adót a települési önkormányzatok a nem állandó lakosként az önkormányzat illetékességi területén, legalább egy vendégéjszaka eltöltése után vezethetnek be. Az önkormányzat az adó mértékét választásától függően vendégéjszakára lebontott fix összegben (300 Ft) vagy a szállásdíj százalékában (4%) határozhatja meg. Az idegenforgalmi adót az adóbeszedésre kötelezett szállásadó, vagy a szálláshellyel, ingatlannal rendelkezni jogosult akkor is tartozik befizetni, ha annak beszedését elmulasztotta.

A Hatv. mentességeket is rögzít az adókötelezettség alól, többek között:

- a 18. életévét be nem töltött magánszemély,
- a gyógyintézetben fekvőbeteg szakellátásban részesülő vagy szociális intézményben ellátott személy,
- tanulás, továbbá közszolgálati kötelezettség teljesítése, munkavégzés céljából az önkormányzat illetékességi területén tartózkodó személy.

Idegenforgalmi adó a 2025. júniusában a települési önkormányzatok 32,47%-ánál (1032 önkormányzat) volt bevezetve (MÁK, 2025).

A helyi iparűzési adó

A helyi adóztatás az önkormányzatok autonómiáját erősíti, melyben meghatározó jelentőséggel bír a helyi iparűzési adó (Lentner, 2019). Adóköteles az önkormányzat illetékességi területén állandó vagy ideiglenes jelleggel végzett vállalkozási tevékenység. Az adó évi mértékének felső határát állandó jelleggel végzett iparűzési tevékenység esetén az adóalap 2%-a.

Az adó alapja a nettó árbevétel, csökkentve a törvényben taxatív megghatározott tételekkel:

- az ELÁBÉ-val és a közvetített szolgáltatások értékével,
- alvállalkozói teljesítések értékével,
- anyagköltséggel,
- az alapkutatás, alkalmazott kutatás, kísérleti fejlesztés adóévben elszámolt közvetlen költségével.

A Hatv. 39. § c-f) bekezdései rögzítik a helyi adók tekintetében az adómentesség, adókedvezmény lehetőségeit:

- az önkormányzat által nyújtható adómentességet, adókedvezményt állapíthat meg:
 - annak a vállalkozónak, akinek/amelynek adóalapja nem haladja meg a 2,5 millió Ft-ot (2,5 millió Ft-nál alacsonyabb adóalapösszeget is meghatározhat);
 - a háziorvos, védőnő vállalkozó számára feltéve, ha annak vállalkozási szintű iparűzési adóalapja az adóévben a 20 millió forintot nem haladja meg;
 - a vállalkozó azon beruházásának értéke vagy annak egy része után, melyet a vállalkozó az adóévben helyezett üzembe. Az önkormányzat – ha az adómentességként vagy adókedvezményként igénybe vehető beruházás értéke meghaladja az adóévben a településre megállapított adóalap vagy adó összegét – rendeletében meghatározhatja azt is, hogy a vállalkozó a beruházás értéke adómentességként vagy adókedvezményként igénybe nem vett része után az adóévet követő adóévben, adóévekben vehesse igénybe az adómentességet, adókedvezményt. Az önkormányzat az adómentesség mértékét a településre kimutatott adóalap, az adókedvezmény mértékét a településre kimutatott adó%-ában korlátozhatja.
- a szabályozott ingatlanbefektetési társaság adómentessége: mentes az adó alól a szabályozott ingatlanbefektetési társaságról szóló törvény szerinti szabályozott ingatlanbefektetési társaság, ingatlanbefektetési elővállalkozás, valamint a társaság és az elővállalkozás törvény szerinti projektársasága.
- a beszerző, értékesítő szövetkezet mentességes: mentes az adó alól a beszerző, értékesítő szövetkezet.

Az adómentesség, adókedvezmény szempontjából fontos megjegyezni, hogy terjedelmének, mértékének valamennyi vállalkozó számára azonosnak kell lennie. Ez az egyetlen helyi adó, amely esetében a bevételek felhasználását szabályozza a törvény: 2019. december 31-ig szociális ellátások finanszírozására, helyi közösségi közlekedési feladatok ellátására volt felhasználható, 2020. január 1-jétől elsőként a helyi közösségi közlekedési feladat ellátására használható fel, és csak az ezen felüli bevétel használható különösen a települési önkormányzat képviselő-testületének hatáskörébe tartozó szociális ellátások finanszírozására. Az adóból származó bevételt az önkormányzati hivatal állományában foglalkoztatottak személyi juttatásai és az ahhoz kapcsolódó közterhek finanszírozására korlátozottan lehet fordítani.

A helyi adók közül az önkormányzatok legnagyobb része, 95,44%-a (3033 önkormányzat) élt a helyi iparűzési adó alkalmazásának lehetőségével (MÁK, 2025).

A települési adók

A helyi adók mellett 2015. január 1-től a települési önkormányzatok települési adók kivetésére is jogosultak. Az adó nem tekintetében az önkormányzatok nagyobb szabadsággal rendelkeznek, így az adó alanyát, tárgyát és mértékét is – a törvény keretei között és figyelembe véve azt, hogy olyan adótárgyra már nem kivethető, amely más törvényben szabályozott közteher hatálya alá tartozik – az önkormányzatok szabadon jogosultak megállapítani (Bordás, 2015). A települési adónak nem lehet alanya állam, önkormányzat, szervezet, valamint - e minőség-

gére tekintettel – vállalkozó. Az adómérték felső határát a Hatv. nem korlátozza. A települési adóbevételek fejlesztési célra és a települési önkormányzat képviselő-testületének hatáskörébe tartozó szociális ellátások finanszírozására használhatók fel. A települési adók problémája, hogy az adónemből befolyó bevételt csak előre meghatározott célokra lehetséges felhasználni, így az adónem bevezetésének célja, hogy a kötelezően ellátandó feladatok pénzügyi forrásait biztosítani tudja (Darabos, 2016).

A jogszabályi lehetőségek 2015-től történő kibővítése óta több önkormányzat is élt a települési adóztatás bevezetésének jogával, de a gyakorlatban azt láthatjuk, a gyakorlatban az önkormányzati bevételek tekintetében jelentős növekedés nem történt, amely arra vezethető vissza, hogy a települési adóztatás lehetséges tárgyi és alanyi köre szűken került meghatározásra (Varga, 2023). A helyi adók közül a legnagyobb szabadságot biztosító települési adók alkalmazása rendkívül ritka, ugyanis 2025. júniusában mindösszesen az önkormányzatok 0,66%-ánál (21 önkormányzatnál) volt bevezetve (MÁK, 2025).

A HELYI ADÓBEVÉTELEK JELENTŐSÉGE AZ ÖNKORMÁNYZATOK KÖLTSÉGVETÉSÉBEN

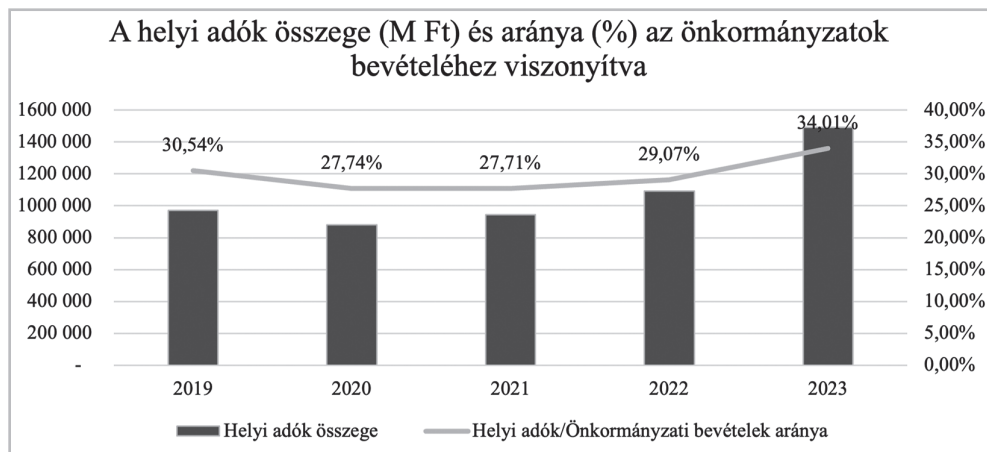
A helyi önkormányzatok gazdálkodásának alapja az éves költségvetés, melynek tervezése tekintetében a 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (továbbiakban: Mötv.) értelmében a költségvetési rendeletben működési hiány nem tervezhető. További figyelembe veendő szempont, hogy a helyi önkormányzatok önként vállalhatnak feladatokat – amelyet jogszabály nem utal más szerv kizárólag hatáskörébe, azonban az önként vállalt feladatok megoldása nem veszélyeztetheti a kötelező feladatok ellátását, így annak ellátása saját bevételek vagy az erre a célra biztosított külön források terhére lehetséges (Ménich et al., 2021). A rentábilis és felelős gazdálkodás feltételeként a tervezett kiadásokkal összhangban a bevételi oldal tervezése is elengedhetetlen, melynek jelentős részét a helyi adókból származó bevételek képezik. Főszabály szerint a helyi adóból származó bevétel az önkormányzatok saját bevételeinek minősül. A főváros helyi adókból származó bevételei a fővárosi önkormányzat és a kerületi önkormányzatok közötti megosztásáról a 2006. évi CXXXIII. törvény a fővárosi önkormányzat és a kerületi önkormányzatok közötti forrásmegosztásról (továbbiakban Forrásmegosztási tv.) rendelkezik.

Az önkormányzatok helyi adóztatási tevékenységének keretében döntenek a fizetendő helyi adókról, annak mértékéről, valamint annak felhasználásáról, azonban ahogyan a kivethető adókról, úgy az abból származó bevétel felhasználásáról is a Hatv. rendelkezik. A Hatv. értelmében a helyi iparüzési adóból származó bevétel a közösségi közlekedési feladat ellátására fordítandó. Az ezen felüli bevétel az önkormányzati képviselő-testületének hatáskörébe tartozó szociális ellátások finanszírozására használható fel. A helyi iparüzési adóból származó bevétel az önkormányzati hivatal állományában foglalkoztatottak személyi juttatásai és az ahhoz kapcsolódó munkaadókat terhelő járulékok és szociális hozzájárulási adó finanszírozására nem fordítható. A települési adóból származó bevétel az azt megállapító önkormányzat bevétele, amelyet fejlesztési célra és a települési önkormányzat képviselő-testületének hatáskörébe tartozó szociális ellátások finanszírozására használhat fel.

A helyi adók jelentőségét mutatja, hogy 2025. júniusában az önkormányzatok 99,59%-a (3165 önkormányzat) élt a helyi adó alkalmazásának lehetőségével és mindösszesen 13 önkormányzat nem vezette be a helyi adók egyetlen típusát sem (MÁK, 2025).

A jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján a 2023. évben az önkormányzat bevételeinek 34,01%-a helyi adókból származott (KSH, 2025). A helyi adók összegét és annak arányát az önkormányzatok bevételeéhez viszonyítva az 1. számú ábra tartalmazza.

1. ábra: A helyi adók összege (M Ft) és aránya (%) az önkormányzatok bevételeéhez viszonyítva

Forrás: Saját szerkesztés BERCZIK, 2025 és KSH, 2025 alapján

A SZOLIDARITÁSI HOZZÁJÁRULÁS

Az önkormányzati feladat, hatásköri, finanszírozási rendszerében 2010 után végbement változások következtében az önkormányzatok között keletkező különbségek ellentételezésére az önkormányzatok 2018-tól szolidaritási hozzájárulás megfizetésére kötelezettek (Hegedűs–Lentner, 2023). A szolidaritási hozzájárulás célja, hogy a jobb helyzetben lévő települések hozzájárulnak a rosszabb helyzetben lévők költségeihez. Magyarország éves költségvetéséről szóló törvény minden évben meghatározza az önkormányzatok által fizetendő szolidaritási hozzájárulás mértékét. A 2025. évi központi költségvetéséről szóló 2024. évi XC. törvény törvényben foglaltak szerint a 25 000 forint feletti egy lakosra jutó iparűzési adóerő-képességgel rendelkező önkormányzat az egy lakosra jutó iparűzési adóerő-képességétől függő mértékű szolidaritási hozzájárulást teljesít a központi költségvetésnek.

A szolidaritási hozzájárulás alapja az önkormányzat iparűzési adóerőképességet meghatározó adóalapja, a kötelezettség teljesítése a nettó finanszírozás keretében történik. A 2023. évben 724 települési önkormányzat összesen 217 milliárd forint szolidaritási hozzájárulást fizetett be a központi költségvetésbe (Magyarország Kormánya, 2024). A szolidaritási hozzájárulás mértékének növekvő tendenciáját mutatja, hogy annak tervezett összege a 2024. évi költségvetésben 307,6 milliárd forint, míg a 2025. évi központi költségvetésben már 360,2

milliárd forint összegben szerepel. A 2025. évben a szolidaritási hozzájárulás számításakor alkalmazandó paramétertáblát az 1. számú táblázat tartalmazza.

1. táblázat: A fizetendő szolidaritási hozzájárulás számításakor alkalmazandó paraméterek

	A	B	C	D
	Kategóriák az önkormányzat egy lakosra jutó iparűzési adóerő-képessége szerint (forint)		Hozzájárulás mértéke a szolidaritási hozzájárulás alapjának százalékában	
	alsó határ	felső határ	minimum	maximum
1	0	25000	0	0
2	25 001	50 000	0	0,40
3	50 001	58 000	0,40	0,50
4	58 001	78 000	0,50	0,60
5	78 001	102 000	0,60	0,67
6	102 001	950 000	0,67	0,75

Forrás: 2024. évi XC. törvény Magyarország 2025. évi központi költségvetéséről

A szolidaritási hozzájárulás megfizettetésének célja az önkormányzatok gazdasági helyzetének kiegyenlítése, a működés feltételeinek egyenlőbbé tétele (Dobos, 2020). Ez azonban sok esetben a szolidaritási hozzájárulásra fizetett városokra nézve nagy terhet jelent, ugyanis a jelentősebb adóbevételek nem szükségszerűen eredményezik azt, hogy az önkormányzat kedvezőbb gazdasági körülmények között tud működni, ugyanis a magasabb bevételek rendszerint jelentősebb kiadásokhoz társulnak. A nagyvárosok, megyeszékhelyek általában a környező települések lakosainak is biztosítanak közszolgáltatást. Ilyen például a színházak, múzeumok fenntartása, amely a település számára többletkiadást jelent és a szolgáltatásokat nem csak helyi lakosok veszik igénybe, azonban ezek önként vállalt feladatok, így nincs kényszerítő erő annak fenntartására.

AZ ELMÚLT ÉVEKBEN LEZAJLÓ GAZDASÁGI VÁLTOZÁSOK HATÁSA AZ ÖNKORMÁNYZATOK GAZDÁLKODÁSÁRA

Magyarországon 2020. március 11. napjától ú.n. „veszélyhelyzet” került kihirdetésre, kezdetben a koronavírus okozta válsághelyzet volt az oka, napjainkban az Ukrajna területén zajló háború miatt. A veszélyhelyzet ideje alatt Magyarország Kormánya többek között a nemzetgazdaság stabilitásának biztosítása érdekében rendeletekkel egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, a törvényi rendelkezésektől eltérhet.

A veszélyhelyzet alatt a Kormány a koronavírus világjárvány következményeinek elhárítása, az állampolgárok életének és egészségének megóvása érdekében több olyan intézkedést is hozott, amely a helyi önkormányzatok működési feltételeit alapvetően befolyásolta, tekintettel arra, hogy azok kiterjedtek az önkormányzati saját bevételek jelentős részét képező helyi adóztatási tevékenységre és a különleges gazdasági övezetek létrehozására (Siket, 2021; Parragh-Tóth, 2022). A veszélyhelyzet ideje alatt a Kormány több olyan rendeletet

alkotott, amelyben a Hatv.-ben foglaltaktól eltérő rendelkezésekről döntött. Ezek egyike a 140/2020. (IV.21) Korm. rendelet, amelyben a „Gazdaságvédelmi Akcióterv” keretében a koronavírus-járvány gazdasági hatásainak mérséklése érdekében adózási könnyítések bevezetéséről döntött

A 140/2020. (IV. 21.) Korm. rendelet alapján a 2020. április 26-tól 2020. december 31-ig terjedő időszakban eltöltött vendégszakai után az adóalanynak idegenforgalmi adót nem kellett megfizetnie, azonban a be nem szedett adó bevallása alapján települési önkormányzat a bevallott, de meg nem fizetett idegenforgalmi adó összegében megegyező mértékű vissza nem térítendő költségvetési támogatásra jogosult.

A Kormányrendelet az Alaptörvény értelmében 2020. június 18-án hatályukat veszítették, azonban a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és járványügyi készsülségről szóló 2020. évi LVIII. törvény 2020. június 18-át követően is fenntartotta a helyi iparüzési adóval és az idegenforgalmi adóval kapcsolatos szabályokat. 2020. november 11-től a koronavírus-világjárvány második hulláma elleni védekezésről szóló 2020. évi CIX. törvény értelmében a veszélyhelyzetben az Alaptörvény 53. cikk (1) és (2) bekezdése szerinti kormányrendeletek hatályát a törvény hatályvesztéséig meghosszabbításra került.

A 2020. december 2-án hatályba lépő a koronavírus járvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében szükséges helyi adó intézkedésről szóló 535/2020. (XII. 1.) Korm. rendelet az alábbi, önkormányzatok helyi adóztatási tevékenységét érintő rendelkezéseket tartalmazta:

- a 2021. évben végződő adóévben a helyi adó és a települési adó mértéke nem lehet magasabb, mint az ugyanazon helyi adónak, települési adónak az e rendelet hatálybalépése napján hatályos és alkalmazandó önkormányzati adórendeletben megállapított adómértéke,
- az önkormányzatban az e rendelet hatálybalépése napján hatályos adórendelete szerinti adómentességet, adókedvezményt a 2021-ben végződő adóévben is biztosítani kell, és
- a települési önkormányzat a 2021. évre új helyi adót, új települési adót nem jogosult bevezetni.

A Kormány 2020. december 22-én, a koronavírus járvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében szükséges egyes intézkedésekről szóló 639/2020. Korm. rendeletben döntött arról, hogy 2021-ben a kis- és középvállalkozások számára az iparüzési adó mértékének maximuma 1%. A 2020. december 8-ai kormányzati bejelentés szerint a 25 ezer lélekszám alatti települések a kormánytól támogatást kapnak, a nagyobb önkormányzatok pénzügyi helyzetét majd egyenként fogják áttekinteni. Az intézkedés a vállalkozások számára csökkentette a ráfordításokat, az önkormányzatok adóbevételeit méréselte és a központi költségvetésre terhet rótt.

A helyi iparüzési adó tekintetében a Hatv. 2023. január 1-től hatályos állapota értelmében a kisvállalkozók számára választható lett a bevételi sávokon alapuló, tételes adóalap-meghatározás, évi egyszeri fizetési kötelezettséggel (az adózó részéről a bevallást ebben azt esetben is el kell készíteni és abban nyilatkozni kell az adózási mód választásáról).

- 3 bevételi sáv (éves) és az adóalap:
- 12 millió Ft alatt: 2,5 millió Ft,
 - 12 millió és 18 millió Ft között: 6 millió Ft,
 - 18 millió és 25 millió Ft között: 8,5 millió Ft.

KÜLÖNLEGES GAZDASÁGI ÖVEZET

Magyarországon főként az iparüzési adót érinti a – törvényi keretek között a Kormány hatáskörébe tartozó - különleges gazdasági övezetek létrehozásának lehetősége. Ezen kiemelt jelentőséggel bíró területek esetében munkahelyek megőrzése és gazdasági tevékenységek kedvező körülményeinek megteremtése érdekében van lehetősége a Kormánynak ilyen övezet kijelölésére, amelyek esetében az adómegállapítási jogkör a települési önkormányzattól a megyei önkormányzathoz kerül át, ezáltal az övezetben a települési önkormányzat részére az illetékességi területén fennálló iparüzésiadó-kötelezettség megszűnik. Ezen intézkedések csorbitják a helyi önkormányzatok hatásköreit, elvonja és szűkíti azon eszközeiket amelyekkel egy esetleges gazdasági nehézség esetén (pl. pandémia, háború) intézkedni tudnának (Balázs, 2021).

A különleges gazdasági övezetbe jelentős vállalkozások tartozhatnak, magas adóerő-képességgel, így források allokációjára kerülhet sor a települési és a megyei önkormányzat között (Nagy, 2021). A Kormány a főváros, valamint a megyei jogú város területén nem nyilváníthat területet különleges gazdasági övezetté. A három különleges gazdasági övezetből a 2023. évben származó helyi adókból származó bevételeket a 2. számú táblázat tartalmazza.

2. táblázat: A különleges gazdasági övezetektől származó helyi adók összege a 2023. évben (adatok forintban)

Különleges gazdasági övezet neve	Vagyoni típusú adó	Helyi iparüzési adó	Összesen
Gödi különleges gazdasági övezet	328 994 445	6 547 388 357	6 876 382 802
Duna-mente – Fejér megye különleges gazdasági övezet	263 760 158	2 947 116 448	3 210 3876 606
Mosonmagyaróvár különleges gazdasági övezet	6 444 200	50 799 015	57 243 215
Összesen	599 198 803	9 545 303 820	10 144 502 623

Forrás: NAV, 2024 alapján saját szerkesztés

Fontos változás azonban, hogy a 2024. évi LXXIV. törvény értelmében 2025. január 1. napján a különleges gazdasági övezetek megszüntetésre kerültek.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány során feltárt információk alapján megállapítható, hogy az önkormányzatok gazdálkodásában a helyi adók meghatározó jelentőséggel bírnak. A 2025. júniusában az önkormányzatok jelentős része, 99,59%-a (3165 önkormányzat) élt a helyi adó alkalmazásának lehetőségével és a jelenleg rendelkezésre álló 2023. évi adatok alapján az önkormányzatok bevételeinek mintegy egyharmada, 34,01%-a a helyi adókból származott. A helyi adók közül a legnépszerűbb adónem a helyi iparűzési adó volt, amelyet az önkormányzatok 95,44%-a (3033 önkormányzat) bevezetett (MÁK, 2025).

Az önkormányzatok által leggyakrabban alkalmazott adónem 2022-ben a helyi iparűzési adó volt. Jellemző volt továbbá a vagyoni típusú adók alkalmazása, valamint a turisztikailag jelentős területeken az idegenforgalmi adó. A helyi adóbevételeken belül a legnagyobb súlyt (95,44%-ot) a helyi iparűzési adó képviselte.

A koronavírus járvány okozta gazdasági hatások következtében a 2020-2021. években mind abszolútértéken, mind arányaiban visszaesést mutattak a helyi adókból származó bevételek, azonban az abból történő kilábalást követően a 2022-2023. években ismét jelentős mértékű emelkedést mutatott.

Speciális helyzetet teremtenek a különleges gazdasági övezetek, amelynek célja a helyi adókból származó bevételek egyenletesebb eloszlásának biztosítása, azonban ezek jelentős kieséseket jelentenek azon önkormányzatok számára, ahol ezek a nagyvállalkozások működnek.

Az utóbbi évek jogszabálmódosításainak célja a válsághelyzetben a gazdasági társaságok működésének támogatása és az adózási tevékenységének könnyítése volt, valamint a 2023. évi módosítások a kisvállalkozások számára lehetőséget biztosítanak, hogy adófizetési kötelezettségüknek egyszerűbben és transzparens módon tegyenek eleget.

A helyi adók alkalmazásának kérdésköre jelentős dilemma elé állítja az önkormányzatokat. Egyszerre lehetőség az önkormányzatok számára a helyi adók bevezetése, amely meghatározó jelentőségű bevételi forrás lehet és megoldást nyújthat a szűkös költségvetésből gazdálkodó önkormányzatok számára a finanszírozási nehézségei megoldásában. Az érem másik oldala, hogy annak alkalmazásáról egyénileg dönthetnek és azon önkormányzatok, amelyek bevezetnek bizonyos típusú adónemeket vagy az adók mértékét magasabb szinten határozzák meg, a gazdasági vonzerejét tekintve hátrányos helyzetbe kerülnek azon térségekkel szemben, ahol a vállalkozások kedvezőbb adózási körülmények között végezhetik tevékenységüket. Ez szükségszerűen eredményezi azt, hogy ezen területek gazdasági vonzereje tekintetében csökken. További nehézség az önkormányzatok számára, hogy több esetben az adókból származó bevételek felhasználása csak meghatározott célokra történhet, így a gyakorlatban az abból származó bevétel elsődleges célja a feladatellátáshoz szükséges forrás biztosítása.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a helyi adók az önkormányzatok finanszírozásában jelentős szereppel bírnak, az összes bevételüknek közel egyharmadát teszik ki. A bevétel az önkormányzatok gazdálkodásában különös szerepet tölt be, gyakorlatilag ez a forrás adja a gazdálkodás szabadságát. Az államháztartási gazdálkodás egyik elve a források cél jellegű felhasználásának kötelezettsége, vagyis a normatív támogatások csak a juttatás céljának megfelelően használhatóak fel a kötelezően ellátandó közfeladatok biztosítására. Az önként vállalt

feladatok csak saját bevételből finanszírozhatók. A helyi adók szerepe, hogy kiegészítsék a kötelező feladatok ellátásra biztosított normatív támogatásokat – biztosítva azok minél magasabb szintű ellátását – és lehetőséget adjanak az önként vállalt közfeladatok végrehajtására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Állami Számvevőszék (2021): *ELEMZÉS - A helyi önkormányzatok adóztatási tevékenysége*. Budapest https://www.asz.hu/dokumentumok/helyi_onkormanyzatok_adoztatasi_tevekenysege_20210323.pdf Letöltés dátuma: 2024. március 8.
- Balázs István (2021): A közigazgatás rezilienciája, avagy a magyar közigazgatás rezilienciájáról a COVID válság idején. *Miskolci jogi szemle*, 16. évf. 1. különszám, pp. 13-22.
- Bencsik András (2017): A helyi önkormányzatok (pénzügyi) autonómiájáról. *Pro Publico Bono–Public Administration*, 5. évf. 1. szám, pp. 56-69.
- Berczik Ábel (2024): *A 2025. évi költségvetési törvény kiemelt céljai, főbb számai, várható változásai - A helyi önkormányzatok 2025. évi költségvetésének keretei*. XXIV. Önkormányzati Költségvetési és Adókonferencia, Eger, 2024. november 12.
- Bordás Péter (2015): A települési adó rendszertani és gyakorlati kérdései. *Pro Publico Bono–Public Administration*, 3. évf. 3. szám, pp. 4-12.
- Borsa Dominika – Hulka Gábor – Király Péter Bálint – Pardavi László (2022): A települési adók szabályozási környezete, gyakorlata és kihívásai: Van-e jelentősége a települési adónak krízishelyzetekben vagy egyáltalán?. *Közigazgatás Tudomány*, 2 évf. 2. szám, pp. 22-34. DOI 10.54200/kt.v2i2.44
- Blöchliger, Hansjörg – Campon, José Maria Pinero (2011): *Tax Competition Between Sub-Central Governments*. OECD, 46 p.
- Darabos Éva (2016): *A helyi adók szerepe az önkormányzatok gazdálkodásában*. Köztes-Európa 8. évf. 1-2. szám, pp. 125-35.
- Dobos Gábor (2020): Dekoncentrált válságkezelés?. *Vírusba oltott politika*, 1. szám, pp. 109-119.
- Liberati, Paolo – Sacchi, Agnese (2013): *Tax decentralization and local government size*. Public Choice, No. 157, pp. 183–205 DOI 10.1007/s11127-012-9937-9
- Hegedűs Szilárd – Lentner Csaba (2023): *Az önkormányzatok bevételeinek és kiadásainak vizsgálata a 2010 utáni állampénzügyi reformoktól a tömeges Covid-19 járvány végéig, 2021-ig*. Új Magyar Közigazgatás, 16. évf. 1. szám, pp. 1-10.
- Kozma Gábor (2024): *A magyarországi települési önkormányzatok idegenforgalmi adó kivetési gyakorlatának vizsgálata 1997 és 2024 között*. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 9. évf. 2. szám
- Kozma Gábor – Czimre Klára – Teperics Károly – Péntes János (2022): *A helyi önkormányzatok helyiadó-kivetési gyakorlatának vizsgálata a hazai kedvezményezett településeken, 1997–2020*. Területi Statisztika, 62. évf. 6. szám, pp. 663-682
- Központi Statisztikai Hivatal (2023): *8.1.2.5. A települési önkormányzatok főbb adatai, 2023. január 1.* https://www.ksh.hu/stadat_files/fol/hu/fol0010.html
- Központi Statisztikai Hivatal (2025): *21.1.1.17. A kormányzati szektor főbb adatai [folyó áron, millió Ft]* https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0017.html
- Lentner Csaba (2019): *Önkormányzati pénz-, és vagyongazdálkodás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest
- Magyar Államkincstár (2025): *Tájékoztató a bevezetett helyi adók szabályairól, 2024.04. havi adatok* <https://hakka.allamkincstar.gov.hu/Letoltes.aspx>
- Magyarország Kormánya (2020): *Tájékoztató a települési önkormányzatok által 2020. évben beszedett gépjárműadó könyvelésével kapcsolatos szabályainak változásáról (2)* <https://allamhaztartas.kormany.hu/download/2/18/a2000/Tajekoztato%20-%20gepjarmuado%20megosztas.pdf>
- Magyarország Kormánya (2024): *T/152. számú törvényjavaslat Magyarország 2023. évi központi költségvetéséről* <https://www.parlament.hu/irom42/00152/00152.pdf>
- Menich-Jónás Judit – Kovács-Rump Henetta (2021): Önkormányzati gazdálkodás és az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok kapcsolata. *Controller Info*, 9. évf. 3. szám, pp. 56-61. DOI: 10.24387/CI.2021.3.11
- Nagy Klára (2019): Paradigmatikus változások, avagy változások előtt vagy változások után vannak-e az önkormányzatok. *Új Magyar Közigazgatás*, 12. évf. 2. szám., pp. 1-11.

- Nagy Zoltán (2021): *Fiskális és monetáris eszközök a járványügyi veszélyhelyzet gazdasági hatásainak mérséklésére*. In: A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei. Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, pp. 174-191. https://doi.org/10.47079/2021.nzha.kulon.4_7
- Nemzeti Adó és Vámhivatal (2024): *Különleges gazdasági övezet helyi adói* https://nav.gov.hu/adatbazisok/kulonleges_gazdasagi_ovezetben_beszedett_helyi_adok/Kulonleges-gazdasagi-ovezet-helyi-adoi#_ftn2
- Parragh László –Tóth Róbert (2022): A magyar gazdasági pálya a koronavírus-járvány után:: Erős vállalatok, ösztönző állam, hatékony együttműködés In: Parragh, Bianka; Báger, Gusztáv (szerk.) *Az ösztönző állam válságkezelése II. : A sikeres gazdasági újraindítás* Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó (2022) 456 p. pp. 151-188.
- Péteri Gábor (2015): Helyi adózás: a szükséges rossz?. *Közjavak*, 1. évf. 2. szám, pp. 32-36. DOI 10.21867/KjK/2015.2.8.
- Túróczy Imre – Fenyves Veronika – Tóth Róbert – Szentesi Ibolya (2023): A kontrolling szerepe az államháztartás gazdálkodásában. *Polgári Szemle*, 19. évf. 4-6. szám, pp. 133–146. DOI: 10.24307/psz.2023.1209
- Varga Dóra (2023): A települési adó az önkormányzati adóztatás rendszerében. In: *Gazdasági tendenciák és jogi kihívások a 21. században*, Iurisperitus Kiadó, Szeged, pp. 157-168. <https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/29456/1/Varga.pdf>
- Sandford, Cedric (1987): *Economics of Public Finance*, 3rd editions, Pergamon Press, Oxford.
- Siket Judit (2021): Veszélyben a helyi önkormányzatok funkcionalitása?. In: *A járvány hosszútávú hatása a magyar közigazgatásra*, Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely, Budapest, pp. 203-222.

JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE

Magyarország Alaptörvénye
1990. évi C. törvény
2006. évi CXXXIII. törvény
2011. évi CLXXXIX. törvény
2017. évi CL. törvény
2020. évi LVIII. törvény
2020. évi CIX. törvény
2023. évi LV. törvény
2024. évi XC. törvény
2024. évi LXXIV. törvény
140/2020. (IV. 21.) Korm. rendelet
535/2020. (XII. 1.) Korm. rendelet
639/2020. Korm. rendelet

Fórián-Szabó Viktor–Pataki László

A biztosítási piacok az iszlám világban: intézményi megközelítés

Insurance Markets in the Islamic World: an Institutional Approach

Összefoglalás

A biztosítás kulcsszerepet játszik a gazdasági stabilitás fenntartásában, különösen az iszlám világ országaiban, ahol a demográfiai és gazdasági átalakulások egyre nagyobb kihívásokat jelentenek. A tanulmány az iszlám világ biztosítási piacait elemzi intézményi megközelítésben, külön figyelmet fordítva az iszlám biztosítási modellre (takaful). Az elemzés részletesen kitér a biztosítás és az iszlám jog összeférhetőségére, valamint az egyes országok piacainak fejlődésére. Az adatok alapján az iszlám világ biztosítási piacai jelentős alulfejlettséget mutatnak a globális átlaghoz képest, és további állami és piaci reformokra lenne szükség a szektor bővítéséhez. Különösen a Közel-Keleten és Észak-Afrikában a biztosítási penetráció alacsony, és a biztosítási termékek nem játszanak meghatározó szerepet a gazdaságban. Kérdéses, hogy a piacok a jelenlegi struktúrájukban képesek-e nagyobb gazdasági, társadalmi vagy környezeti sokkok elnyelésére.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G22, P51, Z12

Kulcsszavak: biztosítás, iszlám pénzügyek, takaful, gazdasági intézmények, biztosítási piacok

Summary

Insurance plays a key role in maintaining economic stability, especially in Islamic countries, where demographic and economic transformations pose increasing challenges. This study analyses the insurance markets of the Islamic world from an institutional perspective, with a particular focus on the Islamic insurance model (takaful). The analysis examines the compatibility of insurance with Islamic law and the development of individual insurance markets

DR. FÓRIÁN-SZABÓ VIKTOR, közgazdász, keletkutató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhely, vendégkutató (forian.sza-bo.viktor@gmail.com); DR. HABIL. PATAKI LÁSZLÓ, egyetemi docens, Neumann János Egyetem GSZDI; ELTE Tátk Savaria Egyetemi Központ, Gazdálkodás-tudományi Tanszék (Pataki.Laszlo@nje.hu).

in different countries. The data indicate that insurance markets in the Islamic world exhibit significant underdevelopment compared to the global average, and further state and market reforms are necessary for the expansion of the sector. In the Middle East and North Africa in particular, insurance penetration is low and insurance products do not play a dominant role in the economy. It is questionable whether these markets, as currently structured, are capable of absorbing major economic, social or environmental shocks.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: G22, P51, Z12

Keywords: insurance, Islamic finance, takaful, financial institutions, insurance markets

BEVEZETÉS

A modern kor egyre növekvő veszélyeket rejt magában, ami jelentős hatással van a lakosság pénzügyi bizonytalanságára is. Nem tudjuk mit hoz a jövő: mi történik például egy természeti katasztrófa esetén? Mi lesz a nyugdíjakkal, a következő generációk pénzügyi biztonságával? Ebben a tekintetben a biztosítás kulcsfontosságú szerepet játszik, hiszen egyik legfontosabb makrogazdasági funkciója a gazdasági tartalékok képzése és a nehezebb időkre való felkészülés (Wagner, 2019). „Az iparosodott, fejlett országokban a biztosítás hozzájárul a társadalmi kohézió fenntartásához“ (Zweifel–Eisen, 2003:16–19), valamint a különböző kockázatok mérsékléséhez, beleértve a természeti katasztrófák következményeit is – ahogy azt például a Katrina hurrikán esetében láthattuk (Schwepcke–Vetter, 2017:12).

Míg Magyarországon a biztosításokra egyre nagyobb figyelem irányul,¹ addig más régiók biztosítási szektorai, például az arab-izlám világé, gyakran háttérbe szorulnak a biztosítási diskurzusban. Pedig ezek az országok Európa stabilitása szempontjából kulcsfontosságúak. Előbb vagy utóbb elengedhetetlen lesz, hogy ezek a térségek olyan környezetet teremtsenek, amely vonzó a helyi lakosság számára, és amely lehetővé teszi, hogy az emberek helyben maradjanak, ahelyett, hogy Európába vándorolnának. Ehhez nemcsak politikai stabilitásra, hanem társadalmi és pénzügyi stabilitásra is szükség van, ezért várhatóan egyre nagyobb figyelem irányul majd a biztosítási piacok fejlődésére ezekben a régiókban. Nem elhanyagolható tény az sem, hogy ezek az országok fokozottan ki vannak téve természeti katasztrófáknak (Middle East Council on Global Affairs, 2024), ami még inkább szükségessé teszi a megfelelő biztosítási rendszerek kialakítását.

Amikor a biztosításról és az iszlám világról beszélünk, elsőként az „iszlám biztosítás“ (takaful) üzleti modellje juthat eszünkbe, mivel a legtöbb e témában készült tanulmány erre összpontosít.² Azonban figyelembe kell venni, hogy az itt értékesített biztosítási termékeknek csupán egy töredéke iszlám alapú, míg a többség hagyományos biztosítási konstrukció. Ezért egy árnyaltabb és differenciáltabb megközelítésre van szükség.

A Közel-Kelet napjaink egyik legviharosabb régiója, amely folyamatosan a közvélemény figyelmének középpontjában áll. Azonban a figyelem leginkább a biztonsági kérdésekre összpontosul, míg a gazdasági és társadalmi változások kevésbé kapnak hangsúlyt. Az elmúlt

évtizedek társadalmi átalakulásai azonban kulcsfontosságúak. A Világbank adatai szerint a régióban az átlagos élettartam az elmúlt hatvan évben majdnem megduplázódott (Világbank, 2025a), miközben számos országban demográfiai változások zajlanak. Az elmúlt húsz évben több országban – például az Egyesült Arab Emírségekben, Iránban és Törökországban – a termékenységi ráta kettő alá csökkent (Világbank, 2025d), ami új kihívásokat vet fel az idősök és betegek gondozásával kapcsolatban. A fejlett világhoz hasonlóan itt is szükségessé válik új biztosítási rendszerek bevezetése az egészségbiztosítás és nyugdíjalapok formájában.

Egyre növekvő kihívást jelent az ezen országokban végbemenő gyors iparosodás és modernizáció is. Bár az egy főre jutó GDP nem minden esetben tükrözi ezt, az érintett országok – különösen Szaúd-Arábia, Indonézia és Törökország – jelentős gazdasági növekedést tapasztaltak a 2010-es pénzügyi válság óta (Világbank, 2025c), ami új lehetőségeket teremtett a vállalati biztosítási szektor számára.

A modernizáció régóta elérte a szélesebb néprétegeket is, amelynek egyik leglátványosabb példája a motorizáció. „Számos ország jelentősen bővítette úthálózatát; Iránban például az autópályák és magasabb rendű utak hossza a kétezres évek óta négyszeresére nőtt” (Fórián-Szabó – Kovács, 2021:54). Egyre többen használják az autót mindennapi életük során, és Törökország, valamint Irán a világ húsz legnagyobb autógyártó országa közé tartozik (tradingeconomics.com, 2025). A motorizáció a gépjármű-biztosítás piacát is fellendítette, amely még mindig a legnagyobb volumenű biztosítási terméknek számít a feltörekvő piacokon (Gönnöl, 2010; Panda et al., 2020; McKinsey Company, 2021; Allianz, 2022; OECD, 2024). Ezzel párhuzamosan ezek az országok a közlekedési balesetek magas számában is élen járnak (WHO, 2023). Az autóbiztosítás így kiemelkedő szerepet játszik a díjszabás és a biztonságosabb vezetést ösztönző intézkedések kialakításában.

A biztosítás, hasonlóan a bankrendszerhez, nem mentes az iszlám jogi szempontok által felvetett problémáktól. Egyes vélemények szerint a biztosítás azzal, hogy kamatot foglal magában és a kockázatot pénzügyileg értékeli, nem összeegyeztethető az iszlám vallással. Azonban ebben a kérdésben jelentős véleménykülönbségek vannak a vallási jogtudósok között.³

Tanulmányunk célja az iszlám világ főbb biztosítási piacainak áttekintése egy intézményi megközelítés alkalmazásával, amely kiemeli az intézmények és a biztosítási iparág teljesítménye közötti kölcsönhatásokat. Ezt az iparági teljesítményt az úgynevezett biztosítási sűrűség (a biztosítási díjbevétel GDP-hez viszonyított aránya) és az egy főre jutó biztosítási díj segítségével mérjük. Az elemzés első részében az iszlám világ biztosítási szektorának általános jellemzőit vizsgáljuk, beleértve az „iszlám biztosítás” üzleti modelljének kiemelését. A második és egyben fő részben pedig az iszlám világ legfontosabb biztosítási piacait elemezzük, különös tekintettel az észak afrikai arab államokra, Törökországra, az Öböl-menti Együttműködési Tanács országaira, Iránra és Indonéziára.

AZ „ISZLÁM GAZDASÁGTAN” ÖSSZEFOGLALÁSA

Hogy jobban megértsük az ún. „iszlám biztosítások” lényegét, szükséges röviden összefoglalnunk az „iszlám gazdaságtan” elméleteit. Az „iszlám gazdaságtan” mint elmélet a múlt század 60-as éveiben keletkezett és magát egy alternatív gazdasági modellként jellemzi, amely

a hagyományos kapitalista és szocialista rendszerekkel szemben az iszlám vallási és erkölcsi elveire épül. Kitűzött célja, hogy egy igazságosabb, közösségi alapú és fenntartható gazdasági rendszert hozzon létre, amely figyelembe veszi a muszlim közösségek sajátos szükségleteit.

Az iszlám gazdasági elvek alapját a Korán és a hadiszok adják, amelyek alapján az üzleti és pénzügyi tevékenységek három fő kategóriába sorolhatók: kötelező (*wāğib*, *fard*), megengedett (*halāl*, *mubāh*) és tiltott (*ḥarām*). Az iszlám gazdasági szabályok tiltják például az alkohollal, sertéshússal és pornográfiával kapcsolatos kereskedelmi tevékenységeket (Vogel – Hayes, 1998). Az egyik legszigorúbban érvényesített elv a *ribā*, vagyis a kamat tilalma, amelyet kizsákmányolónak tartanak. A *ribā* fogalma eredetileg „értéknövekedést” jelentett (Lane, 1984), és a modern iszlám közgazdaságtan ezt a kamat teljes tilalmaként értelmezi.

Az iszlám gazdasági gondolkodás a gyarmati uralom megszűnése után kapott új lendületet, mivel számos muszlim gondolkodó úgy vélte, hogy a nyugati gazdasági modellek nem szolgálják megfelelően a muszlim társadalmak érdekeit. Az iszlám gazdaságtan kialakulásában kulcsszerepet játszottak olyan gondolkodók, mint Mawlana Maudūdi (1903–1979), Muḥammad Bāqir aṣ-Ṣadr (1935–1980), Nejatullah Siddiqi és Umer Chapra. „Az első jelentős nemzetközi tudományos konferenciát az iszlám gazdaságtanról 1976-ban Mekkában rendezték, ahol meghatározták az iszlám közgazdasági kutatások főbb irányait, beleértve a kamatmentes bankrendszer és biztosítási modellek kidolgozását” (Nienhaus, 1982: 44).

A modern iszlám pénzügyi rendszer egyik legfontosabb intézménye az Islamic Development Bank (IsDB), amelyet 1975-ben alapítottak azzal a céllal, hogy támogassa az iszlám gazdasági modellek elterjedését és a muszlim országok gazdasági fejlődését. Az iszlám pénzügyi piac az elmúlt évtizedekben gyors növekedést mutatott, különösen a Perzsa-öböl menti országokban, ahol az olajból származó bevételek segítették az iszlám bankrendszerek megerősödését (Mackey, 2002; Kepel, 2006; The Economist, 2014).

A kamat tilalma miatt az iszlám bankrendszer alternatív pénzügyi konstrukciókat alkalmaz. Ezek közé tartozik:

- *Murābaḥa* – az iszlám bank közvetítőként vásárolja meg az árut, majd meghatározott nyereséggel értékesíti az ügyfél számára.
- *Mudāraba* – egy kockázatmegosztáson alapuló befektetési modell, ahol a finanszírozó és a vállalkozó közösen osztozik a nyereségen.
- *Mušāraka* – egyfajta közös vállalkozás, ahol mindkét fél tőkével járul hozzá a projekthez és osztozik a profiton.

Az iszlám gazdasági modellek gyakorlati alkalmazása országonként eltér. Törökország, Malajzia és a Perzsa-öböl államai egy neoliberális gazdaságpolitikát követnek erős iszlám bankrendszerrel, míg például Szudán teljes egészében az iszlám gazdaságtan elveire építette gazdasági rendszerét. Iránban egy hibrid megoldás figyelhető meg, amely ötvözi az iszlám és az állami irányítású gazdasági elemeket.

Az iszlám gazdaságtan az elméleti vitákból egyre inkább a gyakorlati alkalmazás felé mozdul el. „Az első kamatmentes bank, a Mīt Ġamr Bank, 1963-ban alakult Egyiptomban, a német takarékszövetkezetek mintájára” (Lohlker, 1999: 338). Azóta az iszlám pénzügyi piac jelentős globális növekedést mutat, és a szektor további bővülése várható az elkövetkező években (LSEG, 2023; IFSB, 2024).

AZ ISZLÁM GAZDASÁGTAN KOCKÁZAT ÉRTELMEZÉSE

A témához kapcsolódóan érdemes részletesebben megvizsgálni az iszlám gazdaságtan kockázatértelmezését, amelyet három klasszikus arab fogalom határoz meg: *qimār*, *maysīr* és *ġarar*. A *qimār* általában a szerencsejáték arab megfelelőjeként értelmezhető, amelyet az iszlám tudósok többsége elutasít. A *maysīr* egy konkrét szerencsejáték volt, amely az előislám arab társadalomban népszerű volt. A Korán kétszer említi ezt a fogalmat, mindkét alkalommal az alkohollal és más tiltott gyakorlatokkal összefüggésben. A klasszikus időszak tudósai, például a híres Korán-magyarázó at-Tabarī, arra a következtetésre jutottak, hogy a szerencsejátékok, például a *maysīr*, igazságtalan vagyoneelosztást eredményeznek, és ellenségeskedést szíthatnak a társadalomban.

A *ġarar* fogalma valamivel összetettebb, és általában „félrevezetesként”, „csalásként” vagy „bizonytalanságként” fordítható (Wehr – Kropfisch, 2020). A klasszikus iszlám kereskedelmi jogban a *bayʿ al-ġarar* („*ġarar*-alapú szerződés”) olyan tranzakciókat jelentett, amelyek kimenetele a szerződéskötés pillanatában nem volt egyértelmű. Ez magában foglalta például a még meg nem született állatok eladását vagy az éretlen datolyák kereskedelmét, de a vásárlók megtévesztésére alkalmas gyakorlatokat is, például amikor az eladó lényeges termékinformációkat elhallgatott.

A modern iszlám gazdaságtan nyelvezetében a *bayʿ al-ġarar* elsősorban a pénzügyi szektor spekulatív ügyleteinek, például a tőzsdei derivatíváknak a megjelölésére szolgál. Az iszlám pénzügyi szakirodalomban egyre inkább megfigyelhető az apologetikus megközelítés, amely a modern közgazdasági elméletekkel próbálja alátámasztani az iszlám jogi tiltásokat.⁴

Ennek ellenére az iszlám gazdaságtanban a bizonytalanság és a kockázat kérdése továbbra is megoldatlan. Kísérletek történtek egy Iszlám Normatív Értéktőzsde (Normative Islamic Stock Exchange - NISE) létrehozására, amely megfelelné a *šaría* előírásainak, valamint olyan alternatívák kidolgozására, amelyek lehetővé tennék a derivatívák és opciók iszlám kompatibilis változatát, de ezek egyelőre nem valósultak meg.

AZ ISZLÁM TANA ÉS A BIZTOSÍTÁS

A biztosítás üzleti modellje az iszlám világ központi régióiban (Észak-Afrika, Közel-Kelet, India és Közép-Ázsia) a 19. század végén, a gyarmatosítás hatására kezdett elterjedni. Egyiptom különösen kedvező környezetet biztosított a nyugati biztosítótársaságok számára, mivel a gyapot- és más mezőgazdasági iparágak fellendülése nagyobb keresletet generált a biztosítási szolgáltatások iránt (Bälz, 2009). Bár a keleti államok fokozatosan átvették a nyugati jogrendszereket, a lakosság körében komoly szkepticizmus övezte a biztosítást. A 19. század végén a muszlim jogtudósok is elkezdtek vizsgálni a biztosítási rendszerek megfelelőségét. Az egyiptomi reformer, Muḥammad ‘Abduh 1901-ben *fatwát* adott ki, amelyben párhuzamot vont a biztosítótársaságok és a *muḏāraba* típusú üzleti modellek között, így iszlám szempontból elfogadhatóvá tette a biztosítást (Bälz, 2009). A biztosításokkal kapcsolatos viták az 1970-es években, az „iszlám újjászületés” hatására új lendületet kaptak. Számos országban, például Egyiptomban, a biztosítási szektort államosították, míg más államokban a hagyományos biz-

tosításokat saria-kompatibilis alternatívákra kívánták lecserélni (Bälz, 2009). Az iszlám vallási tudósok több fatwát adtak ki, amelyek kritizálták a hagyományos biztosításokat.

A leggyakoribb érvek a biztosítás ellen:

- A kockázat egyenlőtlen elosztása: A biztosított fél rendszeresen fizet, de a kártérítés bizonytalan. Ez jelentős garar-t (bizonytalanságot) eredményez.
- Szerencsejáték-jelleg: Egyes nézetek szerint a biztosítás egyfajta fogadás, amelyben a biztosító és a biztosított az esemény bekövetkezésére „fogad” (qimār).
- Kamat (ribā): A biztosítótársaságok a befizetett díjakat kamatozó befektetésekbe helyezik, ami ellentétes az iszlám előírásokkal (Vogel – Hayes, 1998: 151).

Bár az iszlám tudósok közül sokan elutasítják a hagyományos biztosítási rendszereket, mások elismerik annak társadalmi hasznát (maşlahā). Különösen a takaful, az iszlám biztosítási rendszer, amely a közösségi kockázatmegosztás elvén alapul, egyre népszerűbbé válik a muszlim országokban. A legtöbb iszlám országban (például Malajziában, a Perzsa-öbölben és Törökországban) egy duális rendszer működik, amelyben a hagyományos és az iszlám biztosítások egymás mellett léteznek.

A TAKAFUL MINT ÜZLETI MODELL

A hagyományos biztosításokkal szembeni iszlám jogi aggályok hatására a 20. század végén kialakult az „iszlám-kompatibilis” biztosítási forma, a takaful. A koncepció központi eleme a kölcsönös segítségnyújtás, amelyet egy közös alap bonyolít le, szemben a profitorientált nyugati modellekkel. A modern takaful első példája a 1979-ben alapított Islamic Insurance Company of Sudan volt. A 2000-es évektől dinamikus növekedésnek indult az iparág, 2018-ra a piaci érték 19 milliárd dollárt tett ki, 2022-ben pedig már 90 milliárd dollárra becsülték (Statista, 2022) és 2032-ig becslések szerint 126,8 milliárdra fog rúgni (Allied Market Research, 2023). A fő piacok a Perzsa-öböl menti országok (GCC), amelyek a globális takaful piac nagyjából háromnegyedét uralják, és Délkelet-Ázsia (15%) (Alajaji et al., 2017).

A takaful alapelve a kölcsönös segítség, nem a profit. A tagok egy alapkasszába fizetnek be, amelyből kár esetén támogatás nyújtható. A hagyományos biztosítással szemben az iszlám elvek szerint működő takaful kerüli a kockázatos és kamatozó befektetéseket. A takaful működési modelljei közé tartozik a muḏāraba modell, amelyben a biztosítási kezelő egy befektetési partnerként működik, és a nyereségen osztozik a biztosítottakkal. A wakāla modell szerint a biztosítási kezelő díjat kap a szolgáltatásaiért, de a nyereség a biztosítottak alapját illeti. Emellett léteznek hibrid modellek is, például a waqf-wakāla modell, amely egy vallási alapítványt hoz létre a biztosítási alapok kezelésére.

A takaful termékei közé tartozik a családi takaful, amely az iszlám értékekkel összeegyeztethető életbiztosítás, valamint az általános takaful, amely vagyoni és felelősségbiztosítást foglal magában, például gépjármű- és utasbiztosítást. Egyre nagyobb figyelmet kap a mikro-takaful is, amelyet a szegényebb rétegek számára alakítottak ki. A takaful szabályozása az iszlám pénzügyi intézmények és nemzetközi szervezetek, például az AAOIFI ajánlásai alapján törté-

nik. Az első jogi keretet Malajzia vezette be 1984-ben. A későbbi szabályozások a Solvency II nemzetközi standardokat is bevezették, ami növeli a piaci transzparenciát.

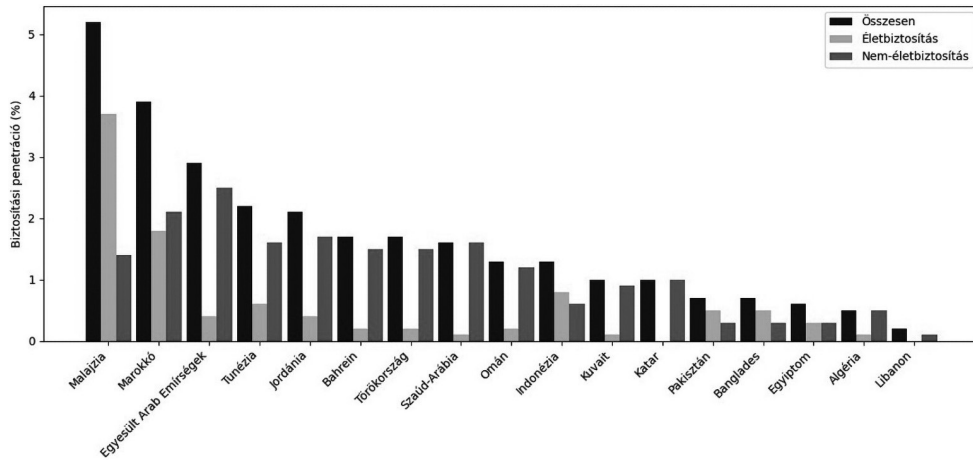
Annak ellenére, hogy a takaful folyamatos fejlődésen megy keresztül, továbbra is jelentős kihívásokkal és kritikákkal szembesül. Az iszlám jogi viták középpontjában az áll, hogy a takaful mennyiben felel meg az iszlám elveknek. A növekedést akadályozzák a magas kezdeti költségek és a hagyományos biztosításokkal szembeni versenyhátrány. Emellett az iszlám mikrofinanszírozás és a mikro-takaful továbbra is csak korlátozott eredményeket hoz, noha az iszlám gazdaság egyik alapvető célja a szociális igazságosság előmozdítása és az alacsony jövedelműek integrációja. Bár a vallásos muszlimok körében marketing szempontból vonzó lehet, a takaful jogi és gazdasági kérdései továbbra is vitákat gerjesztenek. Ennek következtében egyértelműen nem sikerült eddig kiszorítania a hagyományos biztosításokat a piacról, és ez a közeljövőben sem tűnik valószínűnek.

A következő szerkezeti egységben a muszlim lakosságú többséggel rendelkező legnagyobb gazdaságok biztosítási piacait fogjuk elemezni. Ezek a Maghreb/Észak-Afrika, Egyiptom, Törökország, Irán. Ez egy nagy terület, és fokozatosan végigjárjuk az országokat.

BIZTOSÍTÁSI PIACOK EGYES ISZLÁM DOMINANCIÁJÚ ORSZÁGOKBAN

Az iszlám által uralt országok⁵ a világ népességének mintegy 15%-át teszik ki (Világbank, 2025b), de a világ biztosítási prémium bevételeinek kevesebb mint 2%-át adják (Swiss Re, 2024: 41ff). “A biztosítási penetráció ebben a régióban átlagosan 2,23% volt 2019-ben, a COVID-járvány előtti utolsó évben,⁶ míg a globális adat akkoriban 7,23% volt.” (Swiss Re, 2020: 32). 2Az elmúlt évek turbulenciája, a COVID-járvány és az ukrajnai háború miatt ez a helyzet ismét kissé romlott² (Swiss Re, 2024: 49). “A régión belül is nagy különbségek vannak a piacok fejlettségi szintjét tekintve: Malajzia éri el a legmagasabb értéket 5,2%-kal, ezt követi Marokkó 3,9%-kal és az Egyesült Arab Emírségek 2,9%-kal.” (Swiss Re, 2024: 49). Még az olyan nagy piacok is, mint Indonézia, Törökország és Szaúd-Arábia is nagyon szerény biztosítási penetrációval rendelkeznek globális összehasonlításban, 1,3%, 1,7% és 1,6%, és a régió számos országa, köztük Pakisztán és Egyiptom még az egy százalékos határt sem éri el. Egyes iszlám országok különbsége a globális átlaghoz képest (2,9% 2023-ban) (Swiss Re, 2024) még szembetűnőbb az életbiztosításban: Míg a kelet-ázsiai és az európai befolyású országok, például Malajzia (3,7%), Marokkó (1,8%) és Indonézia (0,8%) hagyományosan valamivel jobban teljesítenek, más országokban, köztük Algériában (0,1%), Szaúd-Arábiában és Kuvaitban (0,1%) gyakorlatilag nincs életbiztosítási piac.

1. ábra: Biztosítási penetráció néhány kiválasztott országban

Forrás: Swiss Re, 2024.

Az iszlám világ biztosítási piaci drasztikus alulfejlettségének okairól eddig csak kevés részletes akadémiai vizsgálat áll rendelkezésre. A Világbank legutóbb 2011-ben tett közzé egy átfogó jelentést az arab térség biztosítási szektorának kihívásairól. Ezek közé tartozik a jelentős szabályozási és felügyeleti hiányosságok megléte a vállalatok megfelelésének hiánya, különösen a törvényileg előírt kötelező biztosítási ágakban (például gépjármű-felelősségbiztosítás) az állami árkontroll számos biztosítási ágazatban, amely hatékonysági problémákhoz és torz árképzéshez vezet a lakosság körében tapasztalható széles körű tájékoztatatlanság a biztosítási termékekről; a kereslet nagy része az állami szektorból származik, ami magyarázhatja az életbiztosítások területén tapasztalható alacsony vagy teljes mértékben hiányzó biztosítási penetrációt is (Lester, 2011). „A vállalatok nem veszik figyelembe a lakosság tényleges gazdasági és kulturális igényeit“ (Lester, 2011: 31), „a fogyasztóvédelem nem élvez prioritást“ (Lester, 2011: 21), és „a biztosítási szektorban dolgozó személyzet gyakran alulképzett“ (Lester, 2011: 17). A legutóbbi évek szerény statisztikai alapján kétséges, hogy az elmúlt évtizedben történtek-e komoly próbálkozások az arab világ biztosítási szektorában tapasztalható endemikus kihívások hatékony kezelésére.

Az alábbiakban rövid áttekintés következik a térség néhány meghatározó országának biztosítási piacáról.

Törökország

Törökország és jogelődje, az Oszmán Birodalom kulcsszerepet játszott a biztosítás intézményesítésében az iszlám világban. „Az első biztosító a brit Phoenix volt, amely 1793-ban kezdte meg működését Smyrna (Izmir) városában“ (Borscheid – Haueter, 2012: 350). Az 1838-tól érvényes kapitulációk értelmében számos nyugati vállalat teljes adómentességet élvezett, ami lehetővé tette az európai biztosítók számára, hogy kiemelkedő nyereséget érjenek el az oszmán

piacon, különösen az angol cégek javára (Borscheid – Haueter, 2012). A nyugati biztosítótársaságok által követett, egy túlnyomórészt szabályozatlan ágazatban zajló profitmaximalizálás sok helyen ellenérzéseket váltott ki a többségi társadalomban. „A biztosítás helyi elfogadását különösen hátráltatta az a tény, hogy a nyugati cégek kezdetben kizárólag külföldieknek és keresztényeknek kínálták szolgáltatásaikat“ (Borscheid – Haueter, 2012: 351). Több mint egy évszázadnak kellett eltelnie, mire megalakult az első hazai biztosítótársaság, az Osmanlı Umum Sigorta Kumpanyası (1893). Az állami szabályozás 1906-ban kezdődött meg a belga mintára létrehozott biztosításfelügyeleti törvény elfogadásával (Borscheid – Haueter, 2012: 352), azonban a nyugati vállalatok ellenállása miatt 1914-ig tartott, mire a törvényt teljes körűen alkalmazni kezdték (Borscheid – Haueter, 2012).

A Török Köztársaság kikiáltása (1923) nagymértékű szekularizációt indított el az állami berendezkedésben, és 1926-ban a svájci mintára készült polgári törvénykönyv hatályba lépett, amelyben a biztosítási szerződési jogot is kodifikálták. 2019-ben a török biztosítási piacon 63 vállalat működött, és a legnagyobb bevételt generáló ágazat 40,6%-os piaci részesedéssel a gépjármű-biztosítás (felelősségbiztosítás és casco) volt. (Insurance Association of Turkey 2020: 22). Iszlám biztosítótársaságok 2009 óta léteznek Törökországban, és azóta viszonylag erőteljes növekedést értek el – számuk 2019 óta négyről tizenkettőre emelkedett (Insurance Association of Turkey, 2020: 60), a takaful piaci részesedése pedig 2014 és 2019 között 1,5%-ról 5%-ra nőtt.

Észak-Afrika

Egyiptom az arab világ legnépesebb országa és egyben meghatározó kulturális központja, amely sok tekintetben tükrözi azokat a társadalmi folyamatokat, amelyek az egész arab világra jellemzőek. Ez a biztosítási szektorra is érvényes: a külföldi befolyásoltág időszakát erős állami beavatkozás követte, amelyet később a piacliberalizációs tendenciák váltottak fel. Egyiptomban a biztosítási ágazat közvetlenül Muhammad Ali reformpolitikájának következményeként jött létre. „Az első biztosítótársaság, amely megkezdte működését az országban, a brit Gresham volt az 1860-as években“ (Borscheid, 2012: 353). A gyapotkereskedelem fellendülése, a Szezi-csatorna körüli intenzív építkezések és a szabályozatlan piac mind hozzájárultak ahhoz, hogy Egyiptom az európai biztosítótársaságok számára valóságos „Eldorádóvá” váljon. Ahogyan Törökországban, úgy Egyiptomban is visszatetszést keltett a nyugati biztosítók sok esetben rendkívül etikátlan magatartása (Bälz, 2009).

A Maghreb térségben a biztosítási szektor megjelenése közvetlen következménye volt a francia gyarmati uralomnak – kizárólag a francia telepesek jelenléte teremtett potenciális ügyfélkört (Saul, 2012). „Az első biztosítótársaság a Maghreb térségben a L'Union Incendie volt, amely 1845-ben alapította meg helyi kirendeltségét“ (Saul, 2012: 374). Ezekben az országokban a biztosítási piacot akkoriban kizárólag külföldi cégek uralták; Egyiptomban például piaci részesedésük 81%-ot tett ki (Bälz, 1997).

A 1920-as években kibontakozó arab nacionalizmus alapvető változásokat hozott a régióban. Miután Egyiptomban az 1952-es katonai puccs révén hatalomra kerültek a nacionalista erők, a biztosítási szektort államosították, a külföldi biztosítókat kiszorították, és az újra

biztosítási szükségleteket már a hazai piacról fedezték (Borscheid, 2012). Hasonló folyamatok játszódtak le a Maghreb térségben is: míg Tunézia és Marokkó az 1950-es évektől a biztosítási ágazat államosítását fontolgatta, de teljes állami ellenőrzés alá nem vonta, Algériában 1966-tól a biztosítási szektort teljes egészében államosították (Saul, 2012). A Washingtoni Konszenzus hatására Egyiptomban és más arab országokban is megindultak a liberalizációs folyamatok, bár jóval mérsékeltébb mértékben, mint más feltörekvő piacokon. Számos szerző szerint a biztosítási szektorban elakadt reformok és a technológiai lemaradás elsődleges oka a régióban tapasztalható alacsony biztosítási kultúra (lásd például Borscheid, 2012: 369; Fitch Ratings 2021b).

A liberalizációs törekvések Marokkóban bizonyos eredményeket hoztak: a biztosítási piac megnyitása óta, az ezredfordulót követően, a biztosítási penetráció 2,78%-ról 3,9%-ra nőtt, míg az életbiztosítások terén ez az arány 0,77%-ról 1,8%-ra emelkedett. Ennek eredményeként Marokkó vált az arab világ legfejlettebb biztosítási piacává. Ez egyben az egyik azon kevés piac közül a vizsgált térségben, ahol a biztosítási szektor teljesítménye nem szenvedett jelentős visszaesést sem a COVID-19 világjárvány, sem az ukrajnai háború hatására – a biztosítási penetráció stabil maradt.

Öböl államok

A nagy kőolajkészleteknek és az alacsony népsűrűségnek köszönhetően az arab-perzsa öböl monarchiái két generáció alatt a relatíve elmaradott térségből az iszlám világ leggazdagabb régiójává emelkedtek, egészen a COVID-válságig. Az egy főre jutó GDP alapján ezek az országok ipari államokra jellemző mutatókkal rendelkeznek: 2021-ben Katar a világon a hatodik, az Egyesült Arab Emírségek Svájc mögött, Norvégia előtt a tizenkettedik, Kuvait Ausztrália előtt a huszonkilencedik, Szaúd-Arábia Kanada mögött a harmincötödik, Bahrein Japán mögött a negyvenkettedik, Omán pedig Görögországgal együtt a hatvankilencedik helyet foglalta el (CIA, 2021).

A biztosítási penetráció tekintetében azonban ezen országok biztosítási piacai a relatív gazdagság ellenére inkább a feltörekvő gazdaságokéhoz hasonlíthatnak. A Swiss Re rangsorolása szerint a COVID-válság és az ukrajnai háború előtt az Egyesült Arab Emírségek India mögött a 43. helyen álltak, Bahrein Indonézia mögött a 62. helyen, Omán és Szaúd-Arábia (73., illetve 74. hely) Oroszország és Románia között helyezkedtek el, Kuvait (78. hely) Pakisztán előtt állt, míg az olajban gazdag Katar Kuba mögött a 82. helyen szerepelt (Swiss Re, 2020: 34). A COVID-válság és az ukrajnai háború súlyosan érintette az öböl menti országok biztosítási piacait. Gyakorlatilag minden országban csökkent a biztosítási penetráció. Az életbiztosítások területén a helyzet még kedvezőtlenebb: a mutatók közel azonosak a mezo-amerikai és szubszaharai Afrika legszegényebb államaiban mértékkel. „Szaúd-Arábiában és Katarban gyakorlatilag nem létezik életbiztosítási piac“ (Swiss Re, 2024: 49).

A biztosítási szektor fejletlenségének okai összetettek. Egyrészt a járadékgazdaságok szerkezete miatt a nem kötelező biztosítási szolgáltatások nagy része az olajszektorhoz kapcsolódik, másrészt pedig kulturális tényezők is szerepet játszhatnak (Heard-Bey, 2012). Jogszabályi

akadályok azonban nem korlátozzák jelentősen a biztosítási piacot ezekben az erősen vallásos hagyományokat követő országokban – a szabályozási keretek, még az „iszlám biztosítók” (takaful) terén is, többnyire nemzetközi sztenderdeknek követnek (lásd például Heard-Bey, 2012: 404–406; Alajaji et al, 2017; Wakerley – Barlow, 2019: 415; vagy a szaúdi szabályozási keretrendszert. (Saudi Central Bank, 2020).

Az arab-perzsa öböl országai kulcsszerepet játszanak a takaful szektorban is. A világszerre bejegyzett takaful-társaságok több, mint egyharmada ebben a régióban található (2019), és a világszerre generált takaful-díjak több, mint 70%-a ehhez a térséghez köthető (Alajaji et al, 2017). Ennek ellenére ezeket a piacokat továbbra is a „konvencionális biztosítók” uralják. Az Egyesült Arab Emírségekben például a takaful piaci részesedése csupán 15% volt (Statista, 2021).

Indonézia

Indonézia közel 275 millió lakosával, amelyből 230 millió muszlim hitű, a világ legnépesebb muszlim többségű országa. Az iszlám világ legtöbb országához hasonlóan a biztosítás eredete itt is a gyarmati múltban gyökerezik. Az első biztosítótársaság az 1853-ban alapított Bataviasche Zee End Brand Asrantie Maatschappij volt, amely a mezőgazdasági termékek kitermelésére és szállítására specializálódott (Asura, 2019). Indonézia függetlenségének elnyerése után, 1949-ben, a biztosítási szektor itt is államosításra került az erős állami beavatkozás jegyében, majd az 1980-as évektől kezdődően liberalizálták (Asura, 2019). A dinamikus gazdasági növekedés és a gazdasági liberalizáció ellenére (KPMG, 2016: 9) az ország biztosítási penetrációja 1,99% volt (Swiss Re, 2020: 34), ami viszonylag alacsonynak számít. Az elmúlt öt év válságsorozata következtében további visszaesés figyelhető meg: a legfrissebb adatok szerint a biztosítási penetráció 1,3%-ra csökkent (Swiss Re, 2024). Az iszlám biztosítások piaci részesedése Indonéziában kb. 7% (Fitch Ratings, 2021a). 2016-ban a szakértők még azt jósolták, hogy a piac részesedése 15%-ra növekszik az évtized vége előtt (KPMG, 2016: 15), ám ez a várakozás nem teljesült.

Szudán

Szudán különösen fontos szerepet játszik az „iszlám biztosítások” terén, mivel itt kínáltak először iszlám biztosítási szolgáltatásokat, és ez az egyetlen ország az arab világban, ahol a biztosítási szektor teljesen „iszlámizált” – azaz a piacot kizárólag iszlám biztosítók szolgálják ki (2019-es állapot szerint). Formálisan a pénzügyi rendszer kettős modellre épült, ami elviekben lehetővé tette volna a nem iszlám biztosítók működését is (CBOS, 2018). Azonban a 2003-as banktörvény kimondta, hogy a teljes hitel- és pénzügyi rendszernek „iszlám normáknak” kell megfelelnie, és ennek betartását egy külön saría-hatóság felügyelte (CBOS, 2022). Egy 1993-as rendelet értelmében a külföldi konvencionális biztosítótársaságok számára a biztosítási tevékenység végzése egyébként is tilos volt (APANEWS, 2017). Ráadásul az amerikai szankciók miatt a szudáni piacba való befektetés gazdaságilag sem lett volna kifizetődő ezeknek a cégeknek. 2019-ben az ország politikai káoszba süllyedt, és a legfrissebb adatok szerint

a biztosítási penetráció Szudánban kb. 0,5% körül mozgott, ami rendkívül kis biztosítási piacra utal (AfDB, 2016).

Irán

Az iráni biztosítási ágazat százéves története az elmúlt időszakban különösen turbulens korszakot élt meg, amely hűen tükrözi az ország modern kori történelmét. Kezdetben az iráni biztosítási piac teljes egészében külföldi társaságok – elsősorban orosz, német, brit és amerikai vállalatok – kezében volt (Willem, 1996). Az 1930-as évektől azonban, amikor Irán modern nemzetállamként kezdett formálódni, az állam egyre nagyobb szerepet vállalt a biztosítási szektor irányításában.

E korszak két meghatározó eseménye máig meghatározza az iráni biztosítási piac szerkezetét. Az egyik a Bimeh Irán megalapítása volt 1935-ben, amely az első olyan biztosítótársaság volt a Közel-Keleten, amelyet egy közel-keleti állam hozott létre. A másik mérföldkő a biztosítási törvény elfogadása volt (1937), amely a szektor működését hivatott szabályozni. Az idegen befolyás elutasítása és a protekcionista biztosításpolitikai évtizedeken át meghatározta az iráni biztosítási piac működését, függetlenül az egymást követő rezsimektől.

“Bár az 1979-es iszlám forradalom korszakhatárt jelentett Irán történetében, a biztosítási piac szerkezete csak korlátozott mértékben változott” (Fórián-Szabó, 2024: 247). A legfontosabb módosítások a kisebb magánbiztosítók államosítása és két külföldi biztosító engedélyének visszavonása voltak. Noha kezdetben felmerült a biztosítási piac teljes körű iszlamizálásának lehetősége, végül az ágazat nem alakult át az iszlám jog előírásainak megfelelően. Ezzel szemben az iszlám biztosítási modellek (takaful) Iránban nem játszanak jelentős szerepet, főként hatékonysági megfontolások miatt, mivel ezek a modellek kevésbé bizonyultak hatékonyak a hagyományos biztosítási rendszerekkel szemben.

Az iráni biztosítási piac alakulása nemzetközi trendekkel is összefüggést mutat. Hasonlóan az egykori kelet-európai szocialista országokhoz – így például Magyarországhoz –, Iránban is átfogó liberalizációs folyamat indult el a 2000-es évektől (Maloney, 2015). Ennek során számos állami biztosítót privatizáltak, és új biztosítótársaságok is megjelentek a piacon. Magyarországtól eltérően azonban az iráni biztosítási piac továbbra is nagyrészt állami és teljes mértékben hazai ellenőrzés alatt maradt.

A nemzetközi gazdasági diskurzusban kiemelt figyelmet kapott az a kérdés, hogy a gazdasági szankciók milyen mértékben befolyásolják a szankcionált országok gazdasági teljesítményét. Irán – Oroszország mellett – a világ egyik legszigorúbban szankcionált állama (Katzman 2022). A biztosítási piacon azonban ez a hatás viszonylag mérsékelten érvényesül, mivel a biztosítási szerződések többsége a gépjármű-biztosításokra vonatkozik, ahol a kockázatok az elsődleges biztosítási piacon országon belül viszonylag jól diverzifikálhatók (Fórián-Szabó, 2024). Ezzel szemben az olyan biztosítási ágak, mint az életbiztosítás, a tűzkár-biztosítás vagy a természeti katasztrófák elleni védelem, a társadalomban uralkodó alacsony biztosítási kultúra miatt csak marginális szerepet töltenek be.

Az elmúlt húsz év egyik legjelentősebb trendje a magánegészségbiztosítás rohamos térnyerése. Ez egyrészt az új terápiás eljárások elérhetőségének növekedésével, másrészt az ál-

lami egészségügyi rendszer hiányosságaival magyarázható, amely egyre kevésbé képes kielégíteni a lakosság szükségleteit. (Fórián-Szabó 2024) Hasonló kihívások figyelhetők meg a természeti katasztrófák elleni védekezés területén is, például földrengések és árvizek esetében. Az állami biztosítási rendszer jelenleg nem képes fedezni az ilyen jellegű károkat, amelyek egyes becslések szerint az ország éves GDP-jének többszörösét is elérhetik. A helyreállítási költségeket jellemzően az állam vállalja magára, amely tovább növeli az egyébként is jelentősen megterhelt államháztartást.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az iszlám világ gazdasági és szociális szerkezetei az elmúlt évtizedekben jelentős változáson mentek keresztül, ugyanakkor a nyugati világ tudományos és gazdaságpolitikai diskurzusa viszonylag kevés figyelmet fordított e területre. Különösen igaz ez a biztosítási szektorra, amely az iszlám világ gazdaságainak egyik kevésbé vizsgált aspektusa. A nyugati közgazdaságtan és pénzügytan egyre inkább felfigyelt az iszlám pénzügyi rendszer különböző aspektusaira, de a biztosítási piacok továbbra is háttérben maradtak. Az úgynevezett „iszlám biztosítás” (takaful) ugyan nagy érdeklődést váltott ki, különösen a nyugati szakirodalomban, azonban gyakorlati jelentősége továbbra is korlátozott. A takaful piacok még az iszlám világban sem képesek teljes mértékben helyettesíteni a hagyományos biztosítási formákat, és számos országban, így például Iránban, amelynek pénzügyi rendszere hivatalosan „iszlamiszt”, de a takaful csak marginális szerepet tölt be.

Összességében elmondható, hogy az iszlám világ biztosítási piacai messze elmaradnak potenciáljuktól. Ennek fő oka a jogi és szabályozási akadályok mellett az alacsony biztosítási tudatosság, a pénzügyi kultúra hiányosságai, valamint az állami szerepvállalás és ösztönzők korlátozott jelenléte. Különösen a Közel-Keleten és Észak-Afrikában a biztosítási penetráció alacsony, és a biztosítási termékek nem játszanak meghatározó szerepet a gazdaságban. Kérdéses, hogy e piacok a jelenlegi struktúrájukban képesek-e nagyobb gazdasági, társadalmi vagy környezeti sokkok elnyelésére. A biztosítási szektor fejlesztéséhez minden bizonnyal állami ösztönzőkre és piacformáló intézkedésekre lenne szükség, hasonlóan más fejlődő régiók példáihoz. Azonban sok iszlám országban a kormányzati kapacitások és az intézményi keretek nem elég fejlettek ahhoz, hogy hatékonyan támogassák a biztosítási piacok expanzióját.

Egy másik lehetséges fejlődési irány a „bottom-up” megközelítés, vagyis az alulról szerveződő mikro-biztosítási rendszerek terjedése, amelyeket már számos fejlődő országban sikeresen alkalmaznak. A mikro-biztosítás különösen olyan országokban lehet perspektivikus, ahol a formális pénzügyi szolgáltatások elérése korlátozott, és a lakosság jelentős része informális gazdasági körülmények között él. Az ilyen modellek nemcsak a biztosítási lefedettség növelését segíthetik, hanem hozzájárulhatnak a társadalmi stabilitás és a gazdasági ellenállóképesség fokozásához is.

Bár az iszlám világ biztosítási piacai előtt számos akadály áll, hosszú távon a kockázatkezelési mechanizmusok fejlesztése, a pénzügyi tudatosság növelése és az intézményi reformok megvalósítása kulcsszerepet játszhatnak a szektor növekedésében. Az iszlám biztosítási modellek és a globális biztosítási rendszerek közötti párbeszéd elősegítheti a legjobb gyakorlatok

cseréjét, amely végső soron hozzájárulhat az iszlám világ gazdasági stabilitásához és fejlődéséhez. A biztosítási piacok fejlődésével kapcsolatos akadémiai diskurzus várhatóan tovább erősödik, hiszen a kockázatdiverzifikáció és a pénzügyi stabilitás kérdései egyre nagyobb szerepet kapnak mind a nyugati, mind a fejlődő országokbeli gazdasági diskurzosukban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AfDB (2016): *African Financial Sector Database*. Elérhető: <http://dataportal.opendataforafrica.org/AFDBFP2016/african-financial-sector-database-2016>.
- Alajaji Khalid – MdHassan Aiman Amir – IsmailFarzena – Jaffer Safder – Tan Yi Yee – Unwin Lindsay (2017): *Global Takaful Report 2017*. Milliman
- Allianz (2022): *Global Insurance Report 2022*. Elérhető: https://www.allianz.com/content/dam/onemarketing/az-com/Allianz_com/economic-research/publications/specials/en/2022/may/Global-Insurance-Report-2022.pdf. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Allied Market Research (2023): *Takaful Insurance Market Size, Growth | Trends - 2032*. Elérhető: <https://www.alliedmarketresearch.com/takaful-insurance-market-A11835>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- APANews (2017): *Sudan approved new Insurance Control Act*. Elérhető: <http://apanews.net/en/news/sudan-approved-new-insurance-control-act>. Hozzáférés dátuma: 2019. február 20.
- Asura (2019): *Insurance History / Development in Indonesia*. Elérhető: <https://www.asura.co.id/en/blog/insurance-history/-/development-in-indonesia>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 3.
- Borscheid Peter – Haueter Niles Viggo (eds.) (2012): *World insurance: The evolution of a global risk network*, 391–411. Oxford Univ. Press, Oxford.
- CIA (2021): *Real GDP per capita - The World Factbook*. Elérhető: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/real-gdp-per-capita/country-comparison>. Hozzáférés dátuma: 2022. január 20.
- Fitch Ratings (2021a): *Indonesia Takaful Dashboard 2021*. Elérhető: <https://www.fitchratings.com/research/non-bank-financial-institutions/indonesia-takaful-dashboard-2021-04-03-2021>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 29.
- Fitch Ratings (2021b): *Industry Profile / Operating Environment: Egyptian Insurance*. Elérhető: <https://www.fitchratings.com/research/insurance/industry-profile-operating-environment-egyptian-insurance-03-02-2021>. Hozzáférés dátuma: 2022. január 20.
- Fórián-Szabó Viktor (2024): *Risiko und Unsicherheit in der modernen islamischen Praxis: Das Versicherungswesen im Iran von den Anfängen bis in die Gegenwart*. 1448 pp. Frank & Timme GmbH; Imprint Frank & Timme, Berlin.
- Fórián-Szabó Viktor – Kovács Tamás (2021): *Terhelő örökség: Az iráni gazdaság lehetőségei és kihívásai a 2021-es elnökválasztás után*. *Külgügyi Szemle* 20 (3): 38–79.
- Global Takaful Directory (2019): Elérhető: <http://apps.meinsurancereview.com/GTD/Asp/CompanyList.aspx?company=&type=&jobType=&country=&search=company&pagin=21>. Hozzáférés dátuma: 2022. január 20.
- Gönnül Serap. (2010): *Motor Third-Party Liability Insurance*. 1 p. World Bank, Washington, DC.
- Heard-Bey Frauke (2012): *United Arab Emirates: Economic Boom / Insurance*. In: Peter Borscheid / Niles Viggo Haueter (eds.), *World insurance: The evolution of a global risk network*, 391–411. Oxford Univ. Press, Oxford.
- IFSB (2024): *IFSB Stability Report 2024-8*. Elérhető: <https://www.ifsb.org/wp-content/uploads/2024/09/IFSB-Stability-Report-2024-8.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Insurance Association of Turkey (2020): *2019 Annual Report*, Ankara.
- Katzman Kenneth (2022): *Iran Sanctions (RS20871)*. Congressional Research Service, Washington DC. Elérhető: <https://crsreports.congress.gov/product/details?prodcode=RS20871>. Hozzáférés dátuma: 2022. április 27.
- Kepel Gilles (2006): *Jihad: The Trail of Political Islam*. 454 pp. I. B. Tauris, London.
- KPMG (2016): *Insurance in Indonesia: Opportunities in a Dynamic Market*. Elérhető: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/id/pdf/id-ksa-insurance-in-indonesia.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 29.
- Lane Edward William (1984): *Arabic-English Lexicon*. Williams / Norgate, London.

- Lester Rodney Ross. (2011): *The insurance sector in the Middle East / North Africa: challenges / development agenda*. Policy Research working paper ; no. WPS 5608. World Bank, Washington DC. Elérhető: <http://documents.worldbank.org/curated/en/191531468110930768/The-insurance-sector-in-the-Middle-East-/North-Africa-challenges/-development-agenda>. Hozzáférés dátuma: 2019. július 24.
- Lohlker Rüdiger (1999): *Das Islamische Recht im W/el. Ribā, Zīns und Wucher in Vergangenheit und Gegenwart*. Waxmann, Münster.
- LSEG (2023): *ICD - LSEG Islamic Finance Development Report 2023: Navigating Uncertainty*. Elérhető: https://solutions.lseg.com/IslamicFinance_ICD_LSEG. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Mackey Sandra (2002): *The Saudis: Inside the Desert Kingdom*. 446 pp. W.W. Norton, New York.
- Maloney Suzanne (2015): *Iran's Political Economy Since the Revolution*. 581 pp. Cambridge Univ. Press, New York, NY.
- McKinsey Company (2021): *Global Insurance Pools Statistics / Trends Distribution*. Elérhető: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/financial%20services/our%20insights/global%20insurance%20pools%20statistics%20/%20trends%20an%20overview%20of%20life%20p%20/%20c%20/%20health%20insurance/global-insurance-pools-statistics/-trends-distribution.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Middle East Council on Global Affairs (2024): *Natural Disasters / Climate Change in the MENA Region*. Elérhető: https://mecouncil.org/?post_type=events-list&p=472203. Hozzáférés dátuma: 2025. március 7.
- Nienhaus Volker (1982): *Islam und Moderne Wirtschaft*. Styria Verlag, Graz.
- OECD (2024): *Global Insurance Market Trends 2024*. Elérhető: https://www.oecd.org/en/publications/global-insurance-market-trends-2024_5b740371-en.html. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Panda Archites – Lambert Peter – Surminski Swenja. (2020): *Insurance / Financial Services Across Developing Countries: An Empirical Study of Coverage / Dem/*. 154 pp. Grantham Research Institute on Climate Change / the Environment, London, UK.
- Saudi Central Bank (2020): *Insurance Rules / Regulation*. Elérhető: <https://www.sama.gov.sa/en-US/Laws/Pages/InsuranceRules/Regulation.aspx>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 28.
- Saul Samir (2012): *Maghreb: Naturalizing Insurance in Algeria, Morocco, / Tunisia*. In: Peter Borscheid – Niles Viggo Haue-ter (eds.), *World insurance: The evolution of a global risk network*, 373–390. Oxford Univ. Press, Oxford.
- Schwepecke Andreas – Vetter, Alexandra (2017): *Handbuch der Rückversicherung* 1580 pp. Verlag Versicherungswirt-schaft, Karlsruhe.
- Statista (2021): *UAE: insurance market GWP for Takaful / conventional companies 2020*. Elérhető: <https://www.statista.com/statistics/1040640/uae-insurance-market-gwp-for-takaful/-conventional-companies/>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 29.
- Statista (2022): *Worldwide: value of takaful assets 2022*. Elérhető: <https://www.statista.com/statistics/1090909/world-wide-value-of-takaful-assets/>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Swiss Re (2020): *Sigma 4/2020: World insurance: riding out the 2020 p/emic storm*.
- Swiss Re (2024): *Sigma 3/2024*. Elérhető: <https://www.swissre.com/dam/jcr:2d26776f-20e4-4228-8ee0-97cec2dd-b3c4/sri-sigma3-2024-world-insurance.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 7.
- The Economist (2014): *Big interest, no interest*. Elérhető: <https://www.economist.com/finance/-economics/2014/09/13/big-interest-no-interest>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- tradingeconomics.com (2025): *Car Production - Countries - List*. Elérhető: <https://tradingeconomics.com/country-list/car-production>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Világbank (2021): *GDP (current US\$) - Middle East & North Africa, Indonesia, Malaysia, Pakistan, Bangladesh | Data*. Elérhető: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=ZQ-ID-MY-PK-BD>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 26.
- Világbank (2025a): *Life expectancy at birth (years) | World Bank Gender Data Portal*. Elérhető: <https://genderdata.worldbank.org/en/indicator/sp-dyn-le00-in>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Világbank (2025b): *Population total*. Elérhető: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 7.
- Világbank (2025c): *World Bank Open Data*. Elérhető: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.

- Világbank (2025d): *Fertility rate, total (births per woman)* | *World Bank Gender Data Portal*. Elérhető: <https://genderdata.worldbank.org/en/indicator/sp-dyn-tftrt-in>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Vogel Frank – Hayes Samuel. (1998): *Islamic Law / Finance. Religion, Risk / Return*. Kluwer Law International, The Hague.
- Wagner, B. (2019): *Sicherheit und Versicherung*. In: J. Vogl / B. Wolf (eds.), *H/buch Literatur & Ökonomie*, 269–272. De Gruyter, Berlin, Boston.
- Wakerley Sam – Barlow John. (2019): *United Arab Emirates*. In: P. Rogan (ed.), *The Insurance / Reinsurance Law Review*, 415–430. Law Business Research, London.
- Wehr Hans – Kropfisch Lorenz (2020): *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart: Arabisch - Deutsch*. 1040 pp. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- WHO (2023): *Global Status Report on Road Safety 2023, Geneva*. Elérhető: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/375016/9789240086517-eng.pdf?sequence=1>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Willem Floor (1996): *Bima*. In: *Encyclopedia Iranica*, online edition. New York, NY.
- Zweifel Peter – Eisen Roland (2003): *Versicherungsökonomie*. 491 pp. Springer, Berlin, Heidelberg.

JEGYZETEK

- ¹ Hogy csak néhányat említsünk, Botos Katalin: A társadalombiztosítás korunk gazdaságában, *POLGÁRI SZEMLE: GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT* 20: 4–6 pp. 26–37., 12p. (2024) Halmosi Péter, Aranyossy Márta: Technológiai forradalom a biztosítási szektorban – Az insurtech felhasználói fogadtatása Magyarországon, *KÖZ-GAZDASÁG* 18: 4 pp. 113–139., 27p. (2023) Kovács Erzsébet: Hagyomány és innováció a biztosításban, *BIZTOSÍTÁS ÉS KOCKÁZAT* 10: 3–4 pp. 38–55., 18p. (2023) Kovács Erzsébet: Kell-e újraelosztás a nyugdíj-rendszerben? *BIZTOSÍTÁS ÉS KOCKÁZAT* 10: 1–2 pp. 80–91., 12p. (2023) Zubor-Nemes Anna, Tóth József: Spatial / temporal development of subsidised crop insurance in Hungary, *JOURNAL OF CENTRAL EUROPEAN AGRICULTURE* 21: 1 pp. 176–186., 11 p. (2020)
- ² Hivatkozásokért lásd külön ezzel a témával foglalkozó fejezetünket
- ³ Ezt a témát a következő fejezetben kicsit részletesebben tárgyaljuk, amikor az „iszlám biztosításokról” lesz szó
- ⁴ Tag El-Din S.E.-D. és Kabir H. (2007) az *Islam / Speculation in the Stock Exchange* című tanulmányukban beépítik a gárar koncepcióját a piac hatékonysági hipotézisébe (EMH). In: Hassan, M. K. (szerk.) *H/book of Islamic Banking*. Cheltenham, Glos. [u.a.], pp. 240–255. Sami Suwailem a gárar elvét a játékelmélet keretein belül vizsgálja, és emellett érvel, hogy a bay⁵ al-gárar zéróösszegű játékoknak tekinthető. As-Suwailem, Sami (2000): Towards an Objective Measure of Gharar in Exchange. *Islamic Economic Studies*, 7(1–2), 61–102. El-Gamal érvelése Kahneman és Tversky Prospect Theory megközelítését követi (El-Gamal, Mahmoud, 2001: An Economic Explication of the Prohibition of Gharar in Classical Islamic Jurisprudence).
- ⁵ Ez a lista tartalmazza Észak-Afrika arab államait, Izrael kivételével az összes közel-keleti államot, az öt közép-ázsiai volt szovjet köztársaságot, Afganisztánt, Pakisztánt, Bangladeszt, Malajziát és Indonéziát.
- ⁶ A Világbank (2021) és a Swiss Re svájci viszontbiztosító (2020: 26) adatai alapján számítva.

Platz Petra – Huszka Péter – Keller Veronika

Az élelmiszerpazarlással kapcsolatos attitűdök szociodemográfiai megközelítésben

Attitudes Towards Food Waste in a Sociodemographic Approach

Összefoglalás

Az élelmiszerpazarlás napjaink egyik legsúlyosabb környezeti, gazdasági és társadalmi kihívása. Magyarországon az élelmiszerpazarlás jelentős része a háztartások szintjén keletkezik, ezért jelen tanulmány célja, hogy kvantitatív kutatás keretében feltárja az élelmiszerpazarlás néhány összefüggését. Alapvető célunk az volt, hogy bemutassuk, hogy a megkérdezettek miképpen vélekednek a fenntarthatóságról, mit gondolnak az élelmiszer fogyasztásukról és pazarlásukról. A kutatás nem véletlenszerű mintavételi eljárással készült, a 798 fős minta nem reprezentatív, de a szerzők törekedtek arra, hogy minél inkább közelítsen a módszer a véletlen megkérdezésre. A kutatás eredményei rámutattak arra, hogy az élelmiszerpazarlás mértéke szoros összefüggést mutat a demográfiai tényezőkkel, az attitűdökkel és a szokásokkal. Megállapítható, hogy az edukáció és a környezettudatosság kiemelt szerepet játszik a pazarlás csökkentésében. A kutatás eredményei hozzájárulhatnak a célzott szakpolitikai intézkedések és társadalmi kampányok kidolgozásához, amelyek elősegíthetik az élelmiszerpazarlás csökkentését és a fenntarthatóbb életmód kialakítását Magyarországon.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: Q18, Q01, D12

Kulcsszavak: élelmiszerpazarlás, fenntarthatóság, környezettudatosság, demográfiai tényezők

DR. PLATZ PETRA, egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Vezetéstudományi és Marketing Tanszék; (platz@sze.hu); DR. HUSZKA PÉTER, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Vezetéstudományi és Marketing Tanszék; (huszkap@sze.hu); DR. KELLER VERONIKA, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Vezetéstudományi és Marketing Tanszék; (kellerv@sze.hu).

Summary

Hungary faces significant challenges related to food waste, which is a pressing environmental, economic, and social issue. In Hungary, a substantial portion of food waste is generated by households, prompting the investigation into its correlates using quantitative research methods. The primary objective of this study was to examine how respondents perceived the sustainability of their food consumption and waste. The survey's non-probability sampling method precludes the use of a random sample; however, the authors have sought to employ a method approximating randomness as closely as possible. The results of the research indicated a strong correlation between the extent of food waste and demographic factors, attitudes, and habits. The findings suggest that education and environmental awareness play a pivotal role in reducing waste. The findings of this study can inform the formulation of targeted policy measures and social campaigns that aim to reduce food waste and promote more sustainable lifestyles in Hungary.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: Q18, Q01, D12

Keywords: food waste, sustainability, environmental awareness, demographic factors

BEVEZETÉS

Az élelmiszerfogyasztást – így a fogyasztói magatartást is – befolyásoló tényezők vizsgálata – pl. a jövedelmek, kereslet-kínálat, árak, fogyasztói preferenciák – a XX. század utolsó évtizedeiben és a XXI. század évtizedeiben is egyre inkább a tudományos kutatás homlokterébe kerültek. Ezzel párhuzamosan az emberiség egyre inkább szembesül a globális problémákkal, mint például az éghajlatváltozás, a környezetszennyezés, vagy akár az élelmezésbiztonság kérdésköre. Egyre nyilvánvalóbb, hogy ezen problémák hátterét az élelmiszertermelésben (ennek hiányosságaiban és egyenlőtlenségében), valamint a fogyasztási szokásaink változásában kell keresnünk. A globális élelmiszerrendszer illetve termelés számos probléma forrása, hiszen jelentős mértékben hozzájárul az üvegházhatású gázok kibocsátásához, az erdőirtáshoz, a vízhiány fokozódásához ezáltal a biodiverzitás csökkenéséhez. Nyilvánvalóan nem élhetünk természeti környezet nélkül, ezt a tényt pedig sokszor hajlamosak vagyunk figyelmen kívül hagyni. Ehhez a gondolatkörhöz szorosan kapcsolódik az élelmiszerbiztonság kérdésköre is. Az élelmiszerbiztonság napjainkban az egyik legfontosabb döntési szempont, ami a fogyasztók magatartását is befolyásolja. Az, hogy az élelmiszer útja a termelőtől a fogyasztóig nyomon követhető, lehetőséget biztosít a vállalatok számára arra, hogy kiváló minőségű, ellenőrizhetővé váló termékeikkel versenyelőnyhöz jussanak. A követhetőséggel azzal, hogy a fogyasztó tudja, mit tartalmaz és honnan származik az általa elfogyasztott élelmiszer, a legfontosabbat „nyeri meg” a vállalat, a fogyasztó bizalmát (Huszka, 2019).

Az élelmiszerpazarlás a modern társadalmak egyik legsúlyosabb fenntarthatósági kihívása, amely jelentős környezeti, gazdasági és társadalmi következményekkel jár. Az ENSZ adatai szerint évente mintegy 1,3 milliárd tonna élelmiszer válik hulladékká globálisan, miközben

a világ számos részén milliók küzdenek élelmiszerhiánnyal. Az élelmiszerpazarlás napjaink egyik legégetőbb kérdése, amely globális és helyi szinten egyaránt súlyos hatásokkal jár, hiszen a modern társadalmak egyik legjelentősebb környezeti, gazdasági és társadalmi kihívása. Dél-Afrikában az éves élelmiszer-hulladék körülbelül 9,04 millió tonna (Oelofse – Nahman, 2013), míg Brazíliában ez 82,20 millió tonna (Dal’Magro–Talamini, 2019). Az EU-ban ez évente közel 59 millió tonna, személyenként 131 kg hulladéknak felel meg. Az ellátási lánc minden szakaszában a hulladék visszafogása összesen akár 50%-kal is csökkentheti a veszteségeket. Ez segítene javítani az élelmiszerkínálatot, hogy kielégítsük körülbelül egy milliárd ember jövőbeli igényeit (Kummu et al., 2012).

Az élelmiszerpazarlás jelentősen eltér a különböző demográfiai csoportok között, különösen az életkor tekintetében. A fiatal felnőttek hajlamosabbak több élelmiszert kidobni, mint az idősebb generációk. Az Egyesült Államokban a 18-29 évesek 21%-a hetente egyszer vagy kétszer kidobja a felesleges élelmiszert, míg a 65 éves és idősebb korosztályban ez az arány mindössze 30% (YouGov, 2022a). Világszinten az egy főre jutó háztartási élelmiszerpazarlás évi 33 kg Oroszországban, míg Nigériában eléri a 189 kg-ot (YouGov, 2022b).

Az élelmiszerpazarláshoz való hozzáállás is eltérő. Magyarországon a válaszadók 24%-a állítja, hogy egyáltalán nem pazarol élelmiszert, míg 39% az ételmaradékokat háziállatokkal vagy haszonállatokkal eteti meg (NRC, 2024). Az Egyesült Államokban 53% gondolja úgy, hogy nem pazarol élelmiszert, de 24%-uk nehezen csökkenti a pazarlást, annak ellenére, hogy szeretné (Statista, 2020). A nők gyakrabban dobnak ki élelmiszert, mint a férfiak (Statista, 2025).

A leggyakrabban kidobott élelmiszerek életkor szerint is eltérnek. Például az Egyesült Államokban a 18-29 évesek 59%-a gyakran dobja ki a tejtermékeket, míg a 60 év felettieknél ez az arány 41% (Statista, 2017). Az élelmiszerpazarlás csökkentését közös felelősséggént kezelik, az amerikaiak 68%-a szerint az egyéneknek kellene vállalniuk a fő felelősséget, míg 43% úgy véli, hogy az élelmiszeripari vállalatoknak kellene kidolgozniuk pazarláscsökkentő kezdeményezéseket (Fleck, 2024).

SZAKIRODALMI ÖSSZEFOGLALÓ

Az élelmiszerellátási lánc minden szakaszában keletkezik veszteség, különösen a fejlődő országokban, ahol a szállítási és tárolási infrastruktúra fejletlenebb. A fejlett és fejlődő országokban az élelmiszerek körülbelül 30-40%-a kerül pazarlásra, bár a pazarlás okai nagyon különbözőek (Godfray et al., 2010). Egy 27 európai országot vizsgáló mintán alapulva az Európai Bizottság (EB) becslése szerint az élelmiszer-pazarlás 5%-ot a kiskereskedelmi és elosztási szektorok okozzák, 14%-át az élelmiszer-szolgáltatási szektor, 39%-át az ipar, míg a fennmaradó 42%-át a háztartások.

Az élelmiszer-pazarlás öt fő kategóriája a vásárlás, a túlzott előkészítés, a háziállat gondozása, a maradék ételek kerülése és a nem megfelelő élelmiszer-tartósítás. Számos alkategóriát találtak, például impulzusvásárlást, tervezés hiányát és a nagy csomagolások iránti előnyben részesítést (Porpino et al., 2015). A fogyasztók élelmiszer-pazarlással kapcsolatos hozzáállása eltérő, néhányan tisztában vannak az élelmiszer-pazarlás környezeti problémáival, míg má-

sok szerint némi élelmiszer-pazarlás szükséges ahhoz, hogy az ételek frissek maradjanak (Qi – Roe, 2016). Zhang és szerzőtársai (2018) két fő hajtóerőt azonosítottak a háztartási élelmiszer-pazarlásban: a háztartás méretét és jövedelmét.

Az élelmiszer-pazarlás eredetére ható tényezők között megkülönböztethetők a demográfiai tényezők, a háztartás mérete és a gazdasági tevékenység, valamint nem utolsósorban az élelmiszerek ára, amelyet a háztartások vásárolnak. A demográfiai tényezők, mint az életkor vagy a nem, általában kulcsfontosságúak minden fogyasztói magatartási területen (Mokrysz, 2016), és figyelembe kell venni őket a fogyasztói oktatási kampányok tervezésekor, amelyek a magatartás megváltoztatására összpontosítanak (Filipová et al., 2017). Talia és szerzőtársai (2019) szerint a háztartás mérete alapvető szerepet játszik, valamint a háztartás fogyasztóinak neme és iskolai végzettsége. Az egy fő háztartások több élelmiszer-hulladékot termelnek, mint más típusú háztartások, és a magasabb jövedelmű háztartások, valamint a városi háztartások is több élelmiszert pazarolnak (Tokareva – Eglite, 2017). Filipová és szerzőtársai (2017) azt is állítják, hogy a magasabb jövedelmű háztartások fogyasztói, valamint a fiatalabb és gazdaságilag aktív fogyasztók többet pazarolnak, mint a nyugdíjasok. Ilakovac és szerzőtársai (2020) hozzátesszik, hogy a válaszadók életkora pozitívan befolyásolta a pazarlás megelőzését, míg a jövedelemszint és a 18 év alatti gyermekek száma a háztartásban kedvezőtlen hatást gyakorolt.

A háztartások jövedelmi helyzete szintén hatással van a fogyasztói magatartásra. Azt mondják, hogy az érzelmek jelentős hatást gyakorolnak a fogyasztói döntéshozatalra, de a fogyasztói cselekvések végső soron mégis a pénztárca tartalmán múlnak (Achar et al., 2016). A háztartások jövedelmi helyzete az egyik fő mutatója életkörülményeiknek és életszínvonaluknak. Ha egy háztartás jövedelme a szegénységi szint alatt van, azt alacsony jövedelmű háztartásnak nevezzük (Halleröd – Larsson, 2008). A magasabb jövedelmű háztartások többet pazarolnak, mint az alacsony jövedelmű háztartások (Filipová et al., 2017). Másrészt, Porpino és szerzőtársai (2015) hozzátesszik, hogy az alacsony jövedelmű háztartások is pazarolnak, például a tervezés hiánya vagy az élelmiszerek helytelen tárolása miatt. Priefer és szerzőtársai (2013) megállapítják, hogy a jólét növekedésével az élelmiszer-pazarlás is növekvő tendenciát mutat. A háztartási élelmiszer-pazarlás kifejezhető az alapanyagok ára és a háztartás rendelkezésre álló jövedelme függvényében (Lusk – Elison, 2017). Priefer és szerzőtársai (2013) hozzátesszik, hogy az élelmiszer-kiadások csökkenésének tendenciája is hozzájárul a társadalomban az élelmiszer iránti tisztelet elvesztéséhez. Egy holland tanulmány szerint (Dooren et al., 2019) a háztartási hulladék évi 30,4 kilogramm személyenként, ahol a legnagyobb pazarlást a háztartásokban a pékáruk okozzák (a pazarlás 22%-a), majd a tejtermékek (17%), zöldségek (14%), gyümölcsök (12%), és a legkevesebb a hús (a pazarlás 7%-a). Ez a sorrend bizonyos élelmiszerek árának következménye lehet. Egy horvát tanulmány szerint a háztartások évi 75 kilogramm élelmiszer-hulladékot termelnek fejenként, és az összes pazarlás közel felét gyümölcsök (23%) és zöldségek (23%) teszik ki (Ilakovac, 2020). A gyümölcsök és zöldségek Nagy-Britanniában is a legpazaroltabb élelmiszerek, ahol évente csaknem 2 millió tonna friss zöldséget és salátát dobnak ki (Quested, 2014).

Az egyéniesedés összekapcsolódik a fogyasztással. A mai gazdaságilag fejlett országokban a fogyasztók magasabb fogyasztással mutatják be vagy kompenzálják társadalmi helyzetüket, aminek eredményeképpen nagyobb igényeket támasztanak a háztartás anyagi jólétére és élelmiszer-biztonságára (Krautová – Librová, 2009). Quested és Murphy (2014) szerint az egyedül élő emberek feleannyi élelmiszert dobnak ki, mint a több tagú háztartások. A társadalom egyéniesedése így nagyban befolyásolja az összfogyasztás hasznosságának mértékét.

A háztartások szintjén az élelmiszerpazarlás mögött számos tényező állhat, például a vásárlási szokások, az élelmiszerek tárolási technikáinak hiányosságai, vagy a fogyasztók tudatosságának alacsony szintje. A fogyasztás szakaszában főként a közepes és magas jövedelmű országokban pazarolnak élelmiszert, amikor az emberek eldobnak olyan élelmiszert is, amely még alkalmas lenne emberi fogyasztásra. Az alacsony jövedelmű országokban a veszteségek sokkal magasabbak a betakarítás utáni időszakhoz kapcsolódó szakaszokban, míg a fejlett országokban az élelmiszer-pazarlás csökkentésének legnagyobb potenciálja a kiskereskedelemben, az élelmiszer-szolgáltatásban és a fogyasztók otthonaiban rejlik; vagyis a hulladék az élelmiszer ellátási lánc végén keletkezik (kereskedelem és végső fogyasztás), és a kereskedők és fogyasztók magatartásával kapcsolatos (Parfitt et al., 2010).

MÓDSZERTAN

A szerzők a *hazai gazdasági és energiakrízis kezelése és hatásai* című kutatásukat 2023-ban folytatták le. Alapvető célunk annak bemutatása volt, hogy a megkérdezettek miképpen vélekednek a fentarthatóságról, mit gondolkodnak az élelmiszer fogyasztásukról és pazarlásukról. A kutatás nem véletlenszerű mintavételi eljárással készült, a minta nem reprezentatív, de a szerzők törekedtek arra, hogy minél inkább közelítsen a módszer a véletlen megkérdezésre. Ennek érdekében a győri Széchenyi István Egyetem kereskedelem és marketing szakos diákjai lettek felkérve arra, hogy véletlenszerűen kérdezzenek meg személyeket és jegyezzék le a válaszokat. 798 válaszadó került be így a mintába. A kutatás két hónapig tartott, a kérdőív kérdéseinek megválaszolása anonim, önkéntes és kimondottan kutatási célokat szolgált. A kutatók tiszteletben tartották a válaszadók személyi adatait, azaz a GDPR-nak megfelelően kérdezték meg a mintában szereplőket és figyelembe vették a kutatásra vonatkozó egyetemi etikai szabályokat is.

A kérdőív három fő részből állt. Az attitűd mérésére Likert-skálás állítások voltak alkalmazva az élelmiszerpazarlással kapcsolatos szokások és értékrend tekintetében. A viselkedési szokások feltárásához gyakorisági kérdések kerültek megfogalmazásra az élelmiszer-típusok kidobásának arányairól. A standard demográfiai adatok, mint nem, életkor, iskolai végzettség, lakóhely és jövedelmi szint a kérdőív végén kerültek felmérésre.

A 800 kitöltő közül az adattisztítást követően 798 értékelhető kérdőív eredménye képezte az adatbázist. A kérdőív válaszadói körülbelül fele-fele arányban oszlottak meg férfiak (49,6%) és nők (50,4%) között. A minta demográfiai jellemzőit az 1. táblázat mutatja be. Az egy főre jutó havi nettó jövedelem alapján a válaszadók többsége az átlagos vagy az átlag alatti kategóriába sorolta magát. A demográfiai profil különösen sokatmondó az élelmiszerpazarlással

kapcsolatos fogyasztói magatartás empirikus vizsgálatában, hiszen több tanulmány is alátámasztja a demográfia alapvető befolyását.

A kérdőívek végleges kitöltése előtt a szerzők próba kérdőívezést végeztek. Ez azt jelentette, hogy mintegy 10 válaszadó volt, aki előzetesen kitöltötte a kérdőívet, és miután nem volt értelmezhetőségi problémájuk, a szerzők változatlan formában használták fel a kérdéseket a kutatás során. A kérdések zárt jellegűek voltak, metrikus és kategorikus változókra épültek. A kérdések egyrészt a szerzők saját kérdéseik voltak, másrészt Szabó-Bódi 2018-as doktori értékezése alapján állították össze a kérdéscsoportokat a cikk szerzői. Miután a kérdőív a szerzők sajátja volt, így annak megbízhatóságát egy kiscsoportos újrakérdéssel tesztelték a szerzők. Az eredmények hasonlóak voltak, mint az eredeti kérdőív esetében, így a tanulmány írói megbízhatónak minősítették a kérdőívet.

Mint ahogy korábban jeleztük a kutatás során 798-an válaszadó került bevonásra. Hazánkban 2023-ban nagyságrendileg 9,7 millió fő élt. A minimum mintaszám kiszámításához a szerzők a Yamane's (1965) formulát használták fel (Bixley, 1965). Ez a formulát 95%-os konfidencia használva 400 válaszadót kell a vizsgálatba vonni. Miután a válaszadók száma ennél több volt, szerzők elfogadták a mintaszámot.

A fentiekkel összhangban és a vonatkozó hazai és külföldi szakirodalom feldolgozása után kutatási célként tűztük ki az alábbi kutatási problémák megvizsgálását:

- Az élelmiszerpazarlással kapcsolatos legjellemzőbb magatartásformák feltárását. A viselkedési szokások feltárásához gyakorisági kérdések kerültek megfogalmazásra az élelmiszer-típusok kidobásának arányairól.
- Demográfiai tényezők hatásának elemzését az élelmiszerpazarlási szokásokra.
- A környezettudatos attitűdök és az élelmiszerpazarlási szokások közötti korrelációk bemutatását.

1. táblázat: A minta demográfiai összetétele

Nem	férfi 49,6%	nő 50,4%		
Életkor	15-29 év 35,5%	30-45 év 29,9%	46-64 év 19,6%	65 év felett 15,3%
Lakóhely:	falu 35,6%	város 39,5%	megyeszékhely/ főváros 24,9%	
Iskolai végzettség	alapfokú 35,6%	szakmunkás 15,6%	érettségi 34,4%	felsőfokú 44,5%

Forrás: Saját szerkesztés, n=798 fő

EREDMÉNYEK

Élelmiszerpazarlási szokások és attitűdök

A kérdőív eredményei rávilágítottak az élelmiszerpazarlással kapcsolatos legjellemzőbb magatartásokra. A leggyakrabban kidobott élelmiszerek a friss zöldségek és gyümölcsök, pékáruk, tejtermékek, valamint ételmaradékok; míg a fűszerek, méz, konzervek és fagyasztott áruk ritkábban válnak a pazarlás áldozatává (2. táblázat).

2. táblázat: Az egyes élelmiszerek kidobásának gyakorisága

	Átlag	Szórás	Módusz
péksütemény	2,56	1,22	2
ételmaradék	2,49	1,22	2
tejtermék	2,33	1,10	2
felvágott	2,09	1,13	1
friss zöldség, gyümölcs	2,02	1,15	1
zsírok, vaj, margarin	1,67	0,99	1
fagyasztott áruk	1,62	1,06	1
tojás	1,61	1,04	1
lekvárok	1,59	1,02	1
csokoládé	1,58	0,98	1
friss hús	1,57	0,99	1
konzerv	1,47	0,90	1

Forrás: Saját szerkesztés, n=798 fő; 1: egyáltalán nem szoktam; 5: nagyon gyakran

A válaszadók többsége környezettudatos hozzáállást tanúsított. A pazarlási arányokat inkább az élelmiszerek tárolásának és felhasználásának hatékonysága magyarázta, semmint a fogyasztók felelőtlensége. A legnépszerűbb pozitív szokások közé a tudatos vásárlás (csak annyi élelmiszert vásárolnak, amennyit elfogyasztanak – átlag: 3,65) és az otthoni ételkészítés tartozott (átlag: 3,70). A lehetőségekhez mérten a komposztálás kevésbé elterjedt gyakorlat, ugyanakkor a környezettudatosabb háztartások szívesen alkalmazzák. A falvakban élők gyakrabban komposztáltak, míg a városi lakosok körében nagyobb volt az élelmiszerhulladék mennyisége.

A kutatás bizonyos esetekben kimutatta a demográfiai tényezők hatását. Az F-próba eredményei szerint a nem szignifikáns hatást gyakorolt az élelmiszerpazarlási szokásokra. A nemek közötti különbségekből adódóan a nők hajlamosabbak környezettudatosan vásárolni és főzni, míg a férfiak körében gyakoribb az ételmaradék kidobása. Az idősebb korosztály (46 év felettiek) kevesebb élelmiszert pazarolt, főként a háztartási tapasztalatoknak

és a gazdasági óvatosságnak köszönhetően. A fiatalabb generációk (15-29 év) hajlamosabbak voltak készételeket vásárolni, ami növelte a pazarlást. Az alacsonyabb végzettségűek körében magasabb volt a pazarlási arány, míg a felsőfokú végzettségűek körében a környezettudatosság jelentősebb szerepet játszott. A megyei jogú városokban és a fővárosban élők számára az élelmiszermentés inkább anyagi megfontolásból volt fontos. Az átlag feletti jövedelemmel rendelkezők kevesebb figyelmet fordítottak az élelmiszerek felhasználására. Az alacsonyabb jövedelmű háztartásokban viszont nagyobb hangsúlyt kapott az ételmaradékok újrafelhasználása.

A kérdőív adatainak kétváltozós elemzése során a demográfiai tényezők (nem, életkor, iskolai végzettség, lakóhely és jövedelem) és az élelmiszerpazarlással kapcsolatos magatartások közötti kapcsolatot vizsgáltuk. A legfontosabb eredmények az alábbiakban kerülnek bemutatásra, beleértve a varianciaelemzések (F-próbák) és korrelációs számítások eredményeit.

A nemek közötti különbségeket vizsgálva az elemzés kimutatta, hogy a nők szignifikánsan ritkábban dobtak ki ételmaradékot, mint a férfiak ($F = 4,32$, $p < 0,05$). Ez a különbség valószínűleg a nők háztartási felelősségével és környezettudatosabb hozzáállásával magyarázható. A nők körében erősebb környezettudatos attitűdök figyelhetők meg (pl. komposztálás, tudatos vásárlás), míg a férfiak esetében ezek kevésbé dominálnak. A két nem közötti különbség korrelációs értéke ($r = 0,28$) gyenge, de statisztikailag szignifikáns.

Az életkor szerinti elemzés is jelentős eltéréseket mutatott az élelmiszerpazarlási szokásokban. A fiatalabb válaszadók (15-29 év) gyakrabban dobtak ki friss zöldségeket és gyümölcsöket, valamint készételeket, mint az idősebb korosztályok ($F = 6,78$, $p < 0,01$). Az idősebbek (46-64 és 65 év felettiek) nagyobb hangsúlyt fektettek az ételmaradékok újrafelhasználására és a komposztálásra. Az idősebb korosztály körében a tudatos vásárlási szokások szignifikánsan gyakoribbak voltak ($r = 0,34$, $p < 0,01$), míg a fiatalabbak hajlamosabbak impulzív vásárlásra, ami növeli a pazarlás esélyét. A kutatás eredményei szerint az iskolai végzettség az élelmiszerpazarlási szokások egyik legfontosabb meghatározó tényezője volt. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók (pl. diplomások) kevesebb élelmiszert pazaroltak, különösen az alapvető élelmiszerek (tejtermékek, pékáruk) esetében ($F = 8,12$, $p < 0,01$). Ez valószínűleg a jobb tervezési és tárolási szokásoknak köszönhető. Az alacsony végzettséggel rendelkezők körében magasabb volt a kidobott élelmiszer mennyisége, különösen a friss zöldségek és húsfélék esetében ($r = -0,29$, $p < 0,05$). Ez azt sugallja, hogy az oktatási szint befolyásolja az élelmiszerek tudatos kezelését. A lakóhely és élelmiszerpazarlási szokások kapcsolata is meghatározó. A lakóhely típusa (falu, város, megyei jogú város vagy főváros) is szignifikáns eltéréseket mutatott. A falusi válaszadók szignifikánsan gyakrabban komposztáltak ($F = 9,21$, $p < 0,01$), és kevesebb friss zöldséget és gyümölcsöt dobtak ki, mint a városi lakosok. A városokban élők hajlamosabbak voltak készételek és gyorsan romló élelmiszerek kidobására, különösen a fővárosban, ahol a válaszadók 45%-a legalább heti szinten pazarolt el ételmaradékot. A falvakban élők között magasabb volt a környezettudatos szokások aránya ($r = 0,36$, $p < 0,01$), míg a nagyvárosokban a pazarlás mértéke magasabbnak bizonyult. A jövedelem hatása az élelmiszerpazarlásra egyértelműen megfigyelhető volt a kutatásban. Az alacsonyabb jövedelmű válaszadók ritkábban dobtak ki élelmiszert ($F = 7,45$, $p < 0,01$), mivel nagyobb hangsúlyt fektettek az ételmaradékok újra

felhasználására és a tudatos vásárlásra. Az átlag feletti jövedelemmel rendelkezők körében gyakoribb volt a pazarlás, különösen a friss húsok és tejtermékek esetében. Ez valószínűleg abból fakad, hogy ezek a háztartások kevesebb figyelmet fordítanak az élelmiszerek felhasználásának optimalizálására. A jövedelem és az élelmiszerpazarlás közötti negatív korreláció ($r = -0,31$) azt mutatta, hogy a kisebb jövedelemmel rendelkezők hajlamosabbak környezet-tudatos magatartást tanúsítani.

ÖSSZEGZÉS

A többváltozós elemzések alapján világosan látszik, hogy az élelmiszerpazarlás szorosan összefügg a demográfiai jellemzőkkel és a háztartások gazdasági helyzetével. A különbségek az oktatásban, a kulturális szokásokban és a gazdasági motivációkban gyökereznek, és fontos szerepet játszanak a pazarlás mértékének meghatározásában. A környezettudatos attitűdök és az élelmiszerpazarlási szokások között is pozitív korrelációt lehetett kimutatni. Azok a háztartások, amelyek előnyben részesítették a tudatos vásárlást és a házi főzést, kevesebb élelmiszer-hulladékot termeltek. Az edukáció szerepe különösen fontosnak bizonyult: a magasabb iskolai végzettségűek körében a pazarlási arány alacsonyabb volt.

Ezek az eredmények fontos alapot nyújthatnak célzott intervenciós programok kidolgozásához, amelyek segítenék a különböző társadalmi csoportok élelmiszerpazarlási szokásainak javítását. A jövőbeli kutatások fókuszálhatnak azokra a tényezőkre, amelyek az egyéni és közösségi szinten is hatékony megoldásokat eredményezhetnek. Az iskolai és közösségi szintű környezeti nevelés kiterjesztése hozzájárulhat az élelmiszerpazarlás csökkentéséhez. Különösen a városokban lenne fontos a komposztáló rendszerek elérhetőségének növelése. Élelmiszer-csere-platformok, „ételmentő” kezdeményezések támogatása, amelyek segítenek az élelmiszerek újrahasznosításában. Az egyszerű és költséghatékony tervezési technikák (például heti bevásárlási listák) alkalmazásának ösztönzése.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az élelmiszerpazarlás mértéke szoros összefüggést mutat a demográfiai tényezőkkel, az attitűdökkel és a szokásokkal. Az edukáció és a környezettudatosság kiemelt szerepet játszik a pazarlás csökkentésében. Az eredmények alapján a jövőbeli kutatások és politikai döntések hatékonyabban célozhatják meg azokat a csoportokat, amelyek esetében a pazarlás mértéke különösen magas. Az élelmiszerpazarlás csökkentése érdekében a döntéshozók célzott beavatkozásokat tervezhetnek az egyes társadalmi csoportok eltérő szokásainak figyelembevételével. A vállalatok és kiskereskedők számára is hasznosítható adatokat szolgáltathat, például a fogyasztói magatartás elemzésével segítheti az élelmiszerek kínálatának optimalizálását. Jelen tanulmány alapja lehet további mélyebb elemzéseknek és gyakorlati megoldások kidolgozásának, hogy fenntarthatóbb élelmiszer-felhasználási szokásokat alakítsunk ki Magyarországon.

Az eredmények hozzájárulhatnak továbbá a lakosság szemléletformálásához, például az élelmiszerpazarlás csökkentését célzó iskolai programok vagy közösségi kezdeményezések révén. A háztartások számára a tudatosabb vásárlási és tárolási szokások kialakítása jelenthet

megoldást, míg az élelmiszermentési stratégiák (például komposztálás, ételmentő kezdeményezések) elősegíthetik a fenntarthatóbb életmódot.

Ugyanakkor fontos kiemelni a kutatás korlátait is. A nem reprezentatív mintavételi módszer miatt az eredmények nem általánosíthatók teljes mértékben a magyar lakosság egészére. További vizsgálatok szükségesek annak érdekében, hogy pontosabb képet kapjunk az egyes társadalmi rétegek élelmiszerpazarlási szokásairól. Ezenkívül a kutatás nem tért ki minden befolyásoló tényezőre, például a pszichológiai és kulturális aspektusokra, amelyek szintén meghatározó szerepet játszhatnak a pazarlási magatartás alakulásában.

A jövőbeli kutatások során érdemes lenne kiterjeszteni az adatgyűjtést, az élelmiszerpazarlás tényezőinek alaposabb feltárása érdekében, valamint vizsgálni azokat az intézkedéseket, amelyek hosszú távon is hatékonyan csökkenthetik ezt a problémát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Chethana, Achar – Jane, So – Nidhi, Agrawal – Adam, Duhachek (2016): What we feel and why we buy: the influence of emotions on consumer decision-making. *Current Opinion in Psychology* 3, 10 (1), 166–170. <http://dx.doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.01.009>
- Bixley, Brian (1965): Statistics: An Introductory Analysis, by Taro Yamane (New York: Harper & Row, 1964, pp. xvi, 734, \$8.75). *Canadian Journal of Economics and Political Science/Revue canadienne de économiques et science politique*, 31(1), 163–163. <https://doi.org/10.2307/139661>
- Dal'Margo, Glenio – Talamini, Edson (2019): Estimating the magnitude of the food loss and waste generated in Brazil. *Waste Management and Research*. Volume 37, Issue 7 <https://doi.org/10.1177/0734242X19836710>
- Corné van Dooren – Olaf, Janmaat – Jonna, Snoek – Marjolijn, Schrijnen (2019): Measuring food waste in Dutch households: A synthesis of three studies. *Waste management*, 94 (1), 153–164. <http://dx.doi.org/10.1016/j.wasman.2019.05.025>
- Filipová, Alena – Mokrejšová, Veronika – Šulc, Zdenek – Zeman, Jiri (2017): Characteristics of food-wasting consumers in the Czech Republic. *International Journal of Consumer Studies*, 41(6), 714–722. <http://dx.doi.org/10.1111/ijcs.12384>
- Godfray H., Charles – Beddington, John R. – Crute, R. Lan – Haddad, Lawrance – Lawrence, David – Muir, James F. – Pretty, Jules – Robinson, Sherman – Thomas, Sandy M. – Toulmin, Camilla (2010): Food Security: The Challenge of Feeding 9 Billion People. *Science* Vol 327, Issue 5967 pp. 812–818 DOI: 10.1126/science.1185383
- Halleröd, Björn – Larsson, Daniel (2008): Poverty, welfare problems and social exclusion. *International Journal of Social Welfare*, 17 (1), 15–25. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2397.2007.00503.x>
- Huszka Péter (2019): Az Engel-törvény, és ami mögötte van... a kis magyar valóság: Engel's law and what hides behind it... the small Hungarian reality In: Reisinger, Adrienn; Kecskés, Petra; Buics, László; Berkes, Judit; Balassa, Bernadett (eds.) „Kulturális gazdaság”. Kautz Gyula Emlékkonferencia elektronikus formában megjelenő kötete Győr, Magyarország : Széchenyi István Egyetem (2019) 420 p. Paper: Huszka , 10 p.
- Ilakovac, Branka – Voca, Neven – Pezo, Lato – Cerjak, Marija (2020): Quantification and determination of household food waste and its relation to sociodemographic characteristics in Croatia. *Waste Management*, 102 (1), 231–240. <http://dx.doi.org/10.1016/j.wasman.2019.10.042>
- Kummu, M. – de Moel, H. – Porkka, M. – Siebert, M. – Varis, O. – Ward, P.J. (2012): Lost food, wasted resources: Global food supply chain losses and their impacts on freshwater, cropland, and fertiliser use. *Science of The Total Environment* Volume 438, 1, Pages 477–489. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2012.08.092>
- Krautová, Zuzana – Librová, Hana (2009): *Spotřeba domácností a proces individualizace v environmentální perspektivě*. Sociální studia, Brno: FSS MU, 6 (3), 31–55.
- Lusk, Jayson L. – Ellison, Brenna. (2017): A note on modelling household food waste behaviour. *Applied Economics Letters*, 24 (16), 1199–1202. <http://dx.doi.org/10.1080/13504851.2016.1265070>

- Mokrysz, Sylwia (2016): Consumer Preferences and Behaviour on the Coffee Market in Poland. *Forum Scientiae Oeconomia*, 4 (4), 91–107.
- Oelofse, Suzan H. – Nahmann, Anton (2012): Estimating the magnitude of food waste generated in South Africa. *Waste Management and Research*. Volume 31, Issue 1 <https://doi.org/10.1177/0734242X12457117>
- Parfitt, Julian – Barthel, Mark – Macnaughton, Sarah (2010): *Food waste within food supply chains: quantification and potential for change to 2050* Phil. Trans. R. Soc. B (2010) 365, 3065–3081doi:10.1098/rstb.2010.01263065
- Gustavo, Porpino – Juracy, Parente – Brian, Wansink (2015): Food waste paradox: antecedents of food disposal in low income households. *International Journal of Consumer Studies*, 39 (6), 619–629. <http://dx.doi.org/10.1111/ijcs.12207>
- Priefer C. – Jörissen J. – Bräutigam K. R., (2013): Technolog y options for feeding 10 billion people -Options for cutting food waste. Brusel: STOA.
- Qi, Dany – Roe, E. Brian (2016): Household Food Waste: Multivariate Regression and Principal Components Analyses of Awareness and Attitudes among U.S. Consumers. *PLoS ONE*, 11 (7), 1–19. <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0159250>
- Quested, Tom – Murphy L. (2014): *Final report: Household food and drink waste: A product focus*. Wrap, Banbury, Oxon. Retrieved July 1, 2019, from http://www.wrap.org.uk/sites/files/wrap/Product-focused%20report%20v5_3.pdf
- Talia, Elisa – Simeone, Mariarosaria – Scarpato, Debora (2019): Consumer behaviour types in household food waste. *Journal of Cleaner Production*, 214 (1), 166–172. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.12.216>
- Tokareva, T. – Eglite, Aija (2017): Food Waste in Latvian Households: Amounts, Economic aspects. *Economic Science for Rural Development Conference Proceedings*, 46 (1), 213–219.
- Hui, Zhang – Huabo, Duan – Jelena M. Andric – Mingwei Song – Bo, Yang (2018): Characterization of household food waste and strategies for its reduction: A Shenzhen City case study. *Waste Management*, 78 (1), 426–433. <http://dx.doi.org/10.1016/j.wasman.2018.06.010>

INTERNETES FORRÁSOK

- Fleck, Anna (2024, September 27). *Where food loss is highest and lowest* [Digital image]. <https://www.statista.com/chart/33148/regions-with-the-highest-and-lowest-estimated-food-losses/> Letöltés ideje: 2025.02.11.
- NRC Marketinguató és Tanácsadó Kft.. (November 27, 2024). Distribution of household food waste management in Hungary in 2024, by methods [Graph]. In *Statista*. Retrieved February 11, 2025, from <https://www.statista.com/statistics/1545944/hungary-household-food-waste-management/> Letöltés ideje: 2025.02.11.
- Statista (2017) *Most commonly wasted food types in the United States by age group (2017)*. <https://www.statista.com/statistics/most-wasted-food-us-by-age> Letöltés ideje: 2025.02.11.
- Statista (2020) *Attitudes toward food waste in the United States (2020)*. <https://www.statista.com/statistics/attitudes-towards-food-waste-us> Letöltés ideje: 2025.02.11.
- Statista (2020) *Household food waste per capita by country (2020)*. <https://www.statista.com/statistics/food-waste-per-capita-by-country> Letöltés ideje: 2025.02.11.
- Statista (2024) *Household food waste management in Hungary (2024)*. <https://www.statista.com/statistics/food-waste-management-hungary> Letöltés ideje: 2025.02.11.
- Statista (2025) *Food waste in the United States – statistics & facts*. (n.d.). Retrieved February 11, 2025, from <https://www.statista.com/statistics/food-waste-us> Letöltés ideje: 2025.02.11.
- YouGov. (December 14, 2022b). Adults’ opinions on how big of a problem domestic food waste is in the United States (U.S.) in 2022, by age [Graph]. <https://www.statista.com/statistics/1362454/opinions-on-how-big-of-a-problem-domestic-food-waste-is-in-the-united-states-by-age/> Letöltés ideje: 2025.02.11.
- YouGov. (October 3, 2022a). Frequency of throwing away extra food in the United States (U.S.) in 2022, by age [Graph]. <https://www.statista.com/statistics/1362233/frequency-of-throwing-away-extra-food-in-the-united-states-by-age/> Letöltés ideje: 2025.02.11.

Földi Kata – Hencz Viktória – Szakács Attila

Koronavírus hatásának kvantitatív kutatása a zöldségfogyasztásra Magyarországon

Quantitative Research of the Coronavirus Impact on Vegetable Consumption in Hungary

ÖSSZEFOGLALÁS

Szakirodalmi és szekunder kutatás eredményei alapján kvantitatív kutatást végeztünk. Kvantitatív kutatási eredményeink szerint a válaszadók döntő hányada (férfiak 52,4%-a, a nők 47,6%-a) egyáltalán nem fogyaszt zöldségkonzervet. A válaszadók mindösszesen 22%-ra jellemző a havi szintű Bonduelle zöldségkonzerv fogyasztás. A megkérdezettek 43,1%-a heti szinten legfeljebb 1-2 kg zöldséget fogyaszt, ami pedig ennél is elkeserítőbb, hogy az 1 kg-nál kevesebbet fogyasztók aránya is jelentős 28%. Szignifikancia és varianciaanalízis eredményei alapján megállapítható, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező 28-37 év közötti nők számára a legfontosabb az egészséges életmód kialakítása, amelynek a táplálkozás egyik területe, ami magába foglalja a megfelelő mennyiségű zöldségfogyasztást. Korreláció és kereszttábla elemzés eredményeink alapján szignifikáns eltérés van a fagyasztott és konzerv zöldség fogyasztás között, 70,4%-os valószínűséggel szívesebben fogyasztják a fagyasz-

tott zöldséget, mert azt egészségesebbnek ítélik. A kutatási eredményeinket összefoglalva a koronavírus nem befolyásolta a friss és a konzerv zöldségek iránti keresletet. Viszont nem zárja ki a saját termelés növelését.

**Journal of Economic Literature (JEL)
kódok:** M3, M31

Kulcsszavak: zöldség fogyasztás, kvantitatív kutatás, korona vírus, Bonduelle márka, zöldség konzerv

SUMMARY

We conducted quantitative research based on the results of literature, secondary research and qualitative primary research. According to our quantitative research results, the majority of respondents (52.4% of men and 47.6% of women) do not consume canned vegetables at all. Only 22.0% of respondents consume Bonduelle canned vegetables on a monthly basis. 43.1% of the respondents consume no more than 1-2 kg of vegetables per week, and what

DR. FÖLDI KATA PhD főiskolai docens, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar (foldi.kata@econ.unideb.hu); HENCZ VIKTÓRIA, Kereskedelem és marketing szakon végzett hallgató, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Bondulelle Central Europe Kft. (viktoriahencz96@gmail.com); DR. SZAKÁCS ATTILA PhD, főiskolai docens, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar (aszakacs1@gmail.com)

is even more disheartening is that the proportion of those who consume less than 1 kg is a significant 28.0%. Based on the results of significance and variance analysis, it can be concluded that developing a healthy lifestyle is the most important thing for women aged 28-37 with a higher education, with nutrition being one, which area includes consuming adequate amounts of vegetables. Based on the results of correlation and cross-tabulation analysis, there is a significant difference between the consumption of frozen and canned vegetables, with a probability of 70.4% that they prefer to consume frozen vegetables because they consider them healthier. Summarizing our research results, the coronavirus did not affect the demand for fresh and canned vegetables. However, it does not rule out increasing domestic production.

Journal of Economic Literature (JEL)

codes: M3, M31

Keywords: vegetable consumption, quantitative research, coronavirus, Bonduelle brand, canned vegetables

BEVEZETÉS

A környezetvédelem és az ökológia lábnyom csökkentésének érdekében szükséges a növényi táplálkozást növelni és a hús alapú fogyasztást visszaszorítani (Németh, 2018). Napi fél kiló zöldség és gyümölcs lenne az ideális mennyiség egy felnőtt ember számára (Frumkin – Mwat-sama, 2019). Ezzel szemben a WHO szerint naponta 400 g zöldségfogyasztás ajánlott, ami havi szinten 12 kilogramm/fő, éves szinten pedig 144 kilogramm/főt jelentene. Ezt az értéket nemcsak hazánk, hanem az EU-s tag-államok döntő többsége el sem éri. Magyarországon az elmúlt 10 évben átlagos zöldségfogyasztás 115-135 kg/fő volt (Szabó et al.,

2022). Az egészséget elősegítő és a betegségek megelőzését szolgáló élelmiszerek fogyasztása-
kor kiemelten kezelik a gyümölcs- és zöldségfogyasztást az Amerikai Egyesült Államokban (Houghtaling et al., 2022). Az Amerikai Egyesült Államokban élő felnőttek többsége nem fogyasztja el az ajánlott zöldségbevittelt, faji és etnikai különbségek vannak a gyümölcs- és zöldségfogyasztásban (Robinson-Oghogho Thorpe, 2021).

A zöldségfogyasztás elengedhetetlen az emberi szervezet számára, hiszen az csökkenti a betegségek kialakulását (Wirth, 2013; Maura-mo et al. 2022), illetve az elhízás és a cukorbetegség kialakulásának kockázatát (Szakály, 2017). A zöldségfogyasztás csökkenti a stroke kockázatát a kínai nők körében (Lv et al, 2023). Azok az afrikai bennszülöttek, akik hetente legalább 12 adag zöldséget fogyasztot-tak, kevésbé valószínű, hogy magas vérnyo-másban szenvednek, különösen a férfiak és a fiatal felnőttek (Akpa et al., 2022). Az alacsony zöldségfogyasztás az egyik legfontosabb kocká-zati tényező, amely számos egészségügyi prob-lémához hozzájárul (Saloma, 2022). Az ala-csony és közepes jövedelmű országokban az 50 év felettieket vizsgálva a nem megfelelő gyümölcs-/zöldségfogyasztás gyakorisága kü-lönösen magas volt a látássérültek (92,5%), depressziós (90,5%), asztmás (79,8%) és hal-lásproblémákkal rendelkezők (78,4%) körében (Smith et al., 2022).

Világszerte nagyméretű halálozások mö-gött megbúvó ok lehet az alacsony zöldségfo-gyasztás (Pearly, 2021). A zöldségfogyasztás statisztikailag szignifikáns védőhatását találták ischaemiás stroke IHD, hemorrhagiás stroke és nyelőcsőrák esetén (Stanaway et al., 2022). A friss zöldségek fogyasztása a szív- és érrend-szeri betegségek (CVD) alacsonyabb előfordu-lási gyakoriságával jár együtt, addig a tartósí-tott zöldségfogyasztás korlátozása védelmet

nyújthat a vérzéses stroke és az emésztőrendszeri rák okozta korai halálozás ellen (Zhuang et al, 2023). A jövedelem növekedésével csökken a zöldségfogyasztás a Fülöp szigeteken (Saloma, 2022). A hátrányos gyermekkori és felnőttkori társadalmi-gazdasági körülményű fogyasztók alacsonyabb hosszú távú zöldségfogyasztással jellemezhetők Helsinkiben (Mauramo et al. 2022). A zöldségfogyasztást nemi és kulturális meggyőződések is befolyásolják (Mngomezulu et al. 2022).

Az ausztrál gyerekeknél a fogyasztott zöldségek érzékszervi jellemzőit vizsgálták. A gyerekek hajlamosak a veleszületett íz preferenciáknak megfelelő érzékszervi jellemzőkkel rendelkező zöldségeket előnyben részesíteni (édes és alacsony keserűség) (Cox et al., 2022). Brazil serdülőkorúaknál a pszicho szociális szempontokat vizsgálták zöldségfogyasztásra (de Vasconcelos et al., 2023).

Az EU 23 zöldségtermesztő országa között 12. helyen áll Magyarország (Wollbold — Behr, 2020). A járvány megjelenésével az élelmiszeripar szerepe felértékelődött, az országok felismerték stratégiai szerepüket, elkezdtek nyitni az önellátás felé és ezzel egyidejűleg az élelmiszeripar egyre fontosabbá vált (Jámbor – Nagy, 2022). A Covid 19 járvány hatását vizsgálták a zöldség fogyasztásra óvodásoknál (Segui et al., 2023) főiskolai diákoknál (Levy et al., 2022) időseknél (Monroe-Lord Ardakani, 2021), nemenként (Mngomezulu et al. 2022). (Hasonló vizsgálatokat folytatott Magyarországon Tisza és szerzőtársa (2022)). Az ausztrál 4. osztályos vidéki diákok zöldségfogyasztása alacsony volt, több 20%-uk számolt be arról, hogy nem fogyasztott zöldséget (Brady et al., 2021).

Az online vásárlást alternatív forrásnak találták a zöldségvásárlásnál a járvány idején. A feldolgozott termékekre fordított kiadások nagyobb mértékben nőttek, mint a friss zöld-

ségké, ami az utóbbiak relatív részarányának csökkenését és az étrend minőségének esetleges romlását eredményezte (Revoredo-Giha et al., 2022).

Az elfogyasztott zöldségcsoportok számában nem tapasztaltak változást, míg a diverzitás szignifikáns csökkenése az összes zöldségcsoporton belül volt kimutatható. Összefüggéseket találtak a COVID-19 világjárvány idején elfogyasztott zöldségfajták száma és a jövedelmi régiók, valamint a nemek között (Jordan et al. 2021).

Az emberi szervezet hajtó motorja az energia. Energiát a szervezet az elfogyasztott táplálékból tud nyerni. Az energiaszükséglet egyénenként változó, az a kor, a nem, az aktivitás és az egészségügyi állapot függvénye. A legfőbb energiaforrást a szervezet számára a szénhidrátok és a zsírok jelentik. Mindezek mellett a fehérjékre, ásványi anyagokra és vitaminokra is szükség van a szervezet működéséhez (Irinnyi – Barta, 2022). A nyers zöldség-gyümölcs fogyasztás hozzájárulhat a megfelelő vitamin- és bioaktív tápanyagpótláshoz (Tisza et al. 2022). A nyers zöldségek nagyobb fogyasztása alacsonyabb szív- és érrendszeri betegségek kockázatával járt együtt (Feng et al., 2022).

Magyarország egyes zöldségfélékből nettó exportőr, másokból nettó importőr, pedig zöldség termékeink exportpiaci kereslete lényegesen nagyobb, mint amennyi értékesíthető árualappal rendelkezik hazánk. Erre a problémára az egyik megoldást jelenthetne a zöldségtermékek magasabb arányú feldolgozása (Gombkötő-Teschner, 2019). A feldolgozás történhet konzervipari körülmények között.

A Web of science angol nyelvű adatbázisban végzett szakirodalmi és szekunder kutatásunk eredményeként más szerzők/kutatók nyers és főtt zöldségek fogyasztását vizsgálták, de konzerv zöldségét nem. Ezért hiánypótló jelleggel zöldségkonzerv fogyasztás specifikusság kutatá-

sára vállalkoztunk. A zöldborsó és a csemegekukorica a hűtő- és konzervipar vezérterméke azáltal, hogy a termelés 70-80%-át adja (Furit-Veb, 2023). Az egyik szerző a nagykőrösi Bonduelle gyár munkavállalója, ezért ezen márka orientáltan vizsgálódtunk. Franciaországban egyedülálló üzlet található Saint Priest-ben, ahol 100 %-ban csak zöldségeket lehet vásárolni, főként konzervált formátumban. Bonduelle la bouTiQUe egy olyan 2000 nm-es üzlet, ahol egyszerre lehet vásárolni, tanulni, kóstolni és kikapcsolódni. Az üzlet webshoppal is rendelkezik (Bonduelle, 2018). Létfontosságú az energia egyensúly fenntartása. Az alapanyagcseré és napi fizikai aktivitás összessége adja a napi energiaszükségletet. Ha kevesebbet mozgunk, csökken az energiaszükséglet. Amennyiben nő az otthon tartózkodás mértéke növekszik az energiabevitel. Az energia igényünket az OKOSTÁNYÉR® oldalon kalkulátor segítségével ki tudjuk számolni (Erdélyi et al., 2020).

A kellő mennyiségű tápanyag kiszámolásában segítséget nyújthat a porciókontroll. A porciókontroll azt jelenti, hogy a kezünket használjuk az egyes tápanyagok kiméréséhez

konyhamérleg helyett. Egy személynek táplálkozása során fehérjéből egy tenyérnyit, zöldségből egy ökölnyit, szénhidrátból egy maréknyi adag, míg zsírokból egy hüvelykujnyi az ajánlott mennyiség, ahogy a 1. ábrán is látszik (Szebegyinszki, 2019).

A fenntarthatóság egyre fontosabbá válik, ennek a képviselői a Lifestyle of Health and Sustainability, vagy a köznyelvben LOHAS fogyasztóként ismert vásárlói réteg. LOHAS fogyasztók a fenntartható fogyasztás jegyében magatartásukkal, értékrendjükkel és fogyasztói szokásukkal, környezetbarát termékek beszerzésével töreksenek környezet védelmére és a jövő generáció életfeltételeinek biztosítására. LOHAS fogyasztók közé tartoznak a jellemzően középkorú magasan iskolázott többségében gyermektelen házasságú nők, akik magas jövedelmet birtokolnak (Szakály, 2017).

ANYAG ÉS MÓDSZER

Szakirodalmi és szekunder kutatást követően primer kutatást folytattunk. A szekunder kutatás során számos hazai és külföldi szakirodal-

1. ábra: Porciók

Forrás: Okostányér honlapja, <https://www.okostanyer.hu/okostanyer-felnott/> letöltési dátum: 2020. 05. 05

1. táblázat: A válaszadók szociodemográfiai adatai

A válaszadók megoszlása nemek szerint	Fő	%
Nő	172	54,09
Férfi	146	45,91
A válaszadók megoszlása életkor szerint	Fő	%
20 év alatti	23	7,2%
20 - 27	79	24,8%
28 - 37	59	18,6%
38 - 47	54	17,0%
48 - 57	59	18,6%
58 - 67	29	9,1%
67 év feletti	15	4,7%
A válaszadók megoszlása családi állapot szerint	Fő	%
Egyedülálló	67	21,07
Élettársi kapcsolat	120	37,74
Házasság nélkül	32	10,06
Házasságban	75	23,58
Elvált	11	3,46
Özvegy	13	4,09
A válaszadók megoszlása végzettség szerint	Fő	%
Kevésbé, mint 8 általános	3	0,9
Általános iskola	19	6,0
Középiskola	103	32,4
Szakképzés	53	16,7
Felsőfokú végzettség	140	44,0

Forrás: szerzők saját szerkesztése

mi könyveket, szakfolyóirat cikkeket, statisztikai adatbázisokat és internetes forrásokat dolgoztunk fel. Primer kutatási módszerként elsőként kvalitatív feltáró kutatásokat végeztünk, amelyet kvantitatív kutatás online kérdőíves megkérdezés formájában követett. Kvalitatív kutatási eredményeinket egy másik cikk keretében publikáljuk. Kutatásunkkal verifikálni terveztük alábbi hipotéziseket:

- H1: A koronavírus előtt az emberek havonta egyszer vásároltak Bonduelle-es zöldségkonzervet.
- H2: A koronavírus előtt hetente legfeljebb 1-2 kg zöldséget fogyasztottak nyersen.
- H3: A legtöbb zöldséget a fiatal nők fogyasztják.

- H4: A fogyasztók egészségtelennek találják a zöldségkonzerveket, ezért szívesebben fogyasztanak fagyasztott zöldségeket.

Kutatás körülményei és módszertana

A kérdőívet google űrlapként hoztuk létre, amelyet megelőzte a próbalekérdezés, a kérdések megfogalmazásának pontosítása a válaszlehetőségek konkretizálása érdekében. A kérdőív kérdéskörei:

- zöldségfogyasztási szokások,
- zöldségfogyasztás koronavírus előtt és a koronavírus 1. hullámában,
- Bonduelle konzerv zöldségfogyasztás.

A kérdőívben kizárólag zárt kérdések szerepeltek, feleletválasztó, alternatív és Likert skála kérdéseket alkalmaztunk. A beérkezett 318 válasz a Google Űrlap és SPSS rendszer használatával kerültek feldolgozásra. A kiértékelés során leíró statisztikát (azon belül átlagot, módot, mediánt, szórást, relatív szórást számítottunk) és keresztátlás elemzést készítettünk a mélyebb témák közötti összefüggések vizsgálatához, de alkalmaztunk variancia elemzést is.

A válaszadók szociodemográfiai változóit az 1. táblázat tartalmazza.

2. táblázat: Szignifikancia vizsgálat

Szignifikancia vizsgálat (elfogadott sig.: $p \leq 0,05$)	Nem	Életkor	Iskolai végzettség
Fontos számomra az egészséges életmód kialakítása.	0,001	0,095	0
Megválogatom, hogy mit és mennyit eszek.	0,046	0,015	0,001
Rendszeresen sportolok.	0,091	0,782	0,699
Sok zöldséget fogyasztok.	0,004	0,615	0,189
Követem az egészséges életmóddal összefüggő trendeket. (Pl: időszakos böjt)	0,995	0,089	0,102

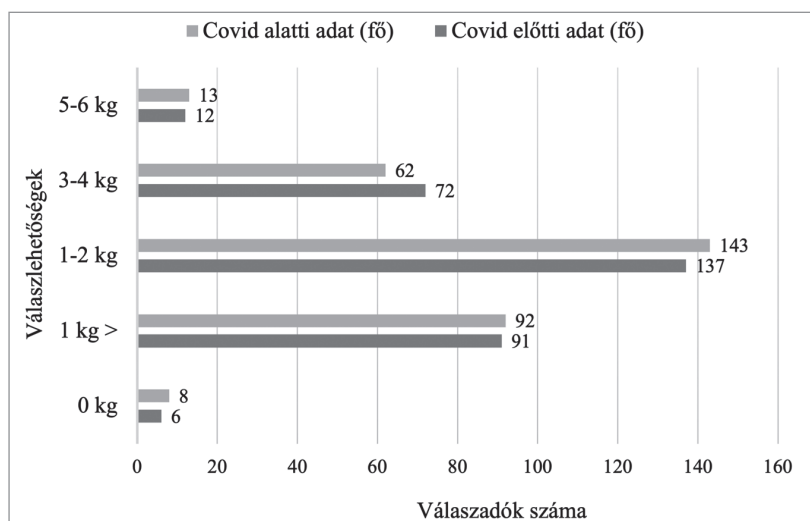
Forrás: A szerző saját szerkesztése

EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

A válaszadók többsége (48,1%) frissen szereti fogyasztani a zöldségeket, de 33,3%-a szívesen fogyasztja mindhárom (friss, fagyasztott, konzervált) formátumban. Az egészséges életmóddal kapcsolatos állítások kiértékelésekor varianciaelemzést folytattunk le, hogy megállapítsuk milyen szociodemográfiai ismérvekkel szignifikáns a kapcsolat. A szignifikancia vizsgálat eredményét a 2. táblázat szemlélteti.

A varianciaanalízis eredményei alapján elmondható, hogy jellemzően a felsőfokú végzettséggel rendelkező 28 és 37 év közötti nők számára a legfontosabb az egészséges életmód kialakítása. Ez két tényezőben is megnyilvánul: az egyik, hogy megválogatják étkezéseik során milyen táplálékot fogyasztanak el és milyen mennyiségben. Mindezek mellett ügyelnek arra, hogy kellő mennyiségű zöldséget vigyenek be a szervezetükbe. Az étkezési tudatosság legkevésbé jellemző a fiatal korcsoportra (20 év alattiak). Megállítható, hogy a kor előre haladtával növekszik a tudatos táplálkozás mértéke, majd az idős korral a táplálkozási tudatosság újra visszaesik. Az átlag 2,88 és az egyes tényezők közötti szórás értéke: 0,876.

2. ábra: Koronavírus előtti - és alatti elfogyasztott zöldség mennyiség (N=318)

Forrás: A szerző saját szerkesztése

Fordított összefüggés figyelhető meg a férfiak és a nők egészséges életmóddal kapcsolatos attitűdjében. A nőkkel ellentétben a férfiak kevesebb zöldséget fogyasztanak és a táplálkozásukban is kevésbé tudatosok, azonban az utóbbit sportolással „kompenzálják”.

A kérdőív kitöltők döntő többsége (43,1%-a) heti szinten legfeljebb 1-2 kg zöldséget fogyasztott a vírus előtt és a vírus első hullámában, míg a válaszadók 28,6%-a 1 kilogrammnál kevesebbet(!), 22,6%-a pedig 3-4 kg zöldséget fogyaszt heti szinten. Ezt illusztrálja a 2. ábra.

A nem és a zöldségfogyasztási gyakoriság között szignifikáns az eltérés ($p < 0$). A Khi-négyzet értéke (χ^2) 27,797. A kapcsolat szorossága gyengének mondható: Phi alapján 0,296, Cramer V szerint 0,296, míg a kontingencia együttható szerint 0,284. A nők 39,0%-a napi szinten fogyaszt zöldséget, míg a férfiakra csupán 24,7%-ban jellemző a napi szintű zöldségbevitel. A heti szinten zöldséget nem fogyasztók aránya a férfiaknál 8,9%, a nőknél mindösszesen 0,6%.

A fagyasztott zöldségek és a zöldségkonzervek fogyasztása közötti korreláció értéke 0,268, a két változó között gyenge kapcsolat van. Némek tekintetében szignifikáns eltérés nincs. A válaszadók többsége (26,4% és 27,7%-a) nem fogyaszt Bonduelle márkájú zöldségkonzervet. A fogyasztók (covid előtt) 22,0%-a és (covid alatt) 21,1%-a fogyasztott havi rendszerességgel Bonduelle által gyártott zöldségkonzervet. Bonduelle-s zöldségkonzerv fogyasztás és a végzettség között szignifikáns (Sig=0,031) az eltérés, a Pearson-féle Khi négyzet értéke 33,332. A felvásárlási láz a Bonduelle termékeket nem érintette, a havi szintű fogyasztásnál 4,3%-os visszaesés volt tapasztalható. A fogyasztók 61,3%-a azzal indokolta, hogy nagyon drágának találják a Bonduelle zöldségkonzervek árát. A nők 37,8%-nak jellemzően fontos az ár, míg férfiak 30,8%-a kevésbé fontos az ár. Megállapítható az is, hogy jellemzően a fiatalok (20 év alattiak) számára a legkevésbé fontos az ár, míg az időseknek 46,7%-nak kifejezetten fontos az ár.

A kutatásunk során szerettünk volna informálódni arról, hogy a termék csomagolása hatással van-e a termék ízvilágának megítélésben, ezért a Pearson-féle Khi négyzet próbát végeztünk, melynek értéke ($\chi^2 = 98,018$) alapján szignifikáns eltérést (Sig=0,000) volt a két változó között, 87,6% -os valószínűséggel elmondható, hogy egy jól csomagolt konzervet jobb ízűnek fognak megítélni a fogyasztók. Szimmetrikus mutatók segítségével elemeztük a két változó közötti kapcsolat erősségét. Phi (0,555) és a kontingencia együttható értéke (0,485) alapján közepes kapcsolatról beszélhetünk.

A válaszadók 29,6%-a szerint figyelemfelhívó, 21,1%-nak tetszik és a vásárlók 1,3%-nak nem tetszik a Bonduelle termékek csomagolása. Azok a fogyasztók, akik pozitív véleménnyel voltak a csomagolásról azok a termék ízével is elégedettek voltak.

KÖVETKEZTETÉSEK, ÖSSZEGZÉS, ZÁRÓ MEGJEGYZÉSEK, ZÁRÓ GONDOLATOK

A kutatási eredmények alapján a négy hipotézisből kettőt igazoltunk és 2 hipotézist cáfoltunk:

- H1: Cáfoltuk, hogy a koronavírus előtt az emberek havonta fogyasztottak Bonduelle-s zöldségkonzervet. A férfiak 52,4%-a, a nők 47,6%-a jellemzően nem fogyaszt Bonduelle zöldségkonzervet, míg a válaszadók mindösszesen 22,0%-ra jellemző a havi szintű Bonduelle zöldségkonzerv fogyasztás. Ennek oka a magasnak ítélt ár. A megkérdezettek 61,3%-a találta magasnak a Bonduelle konzervek árát. Hiába a tetszetős, figyelemfelkeltő megjelenés, ha az ár alapján nem vásárolják - a minőséggel egyébként elégedett- vásárlók.
- H2: A szakirodalmi kutatáskor megdöbbenő zöldség fogyasztási eredményeket találtunk, amelyek alapján a magyarok

az EU-s átlag alatti értéket értek el. 2020-ban a magyarok éves zöldségfogyasztása 60,3 kg/fő/év volt. Így második hipotézisben azt állítottuk, hogy a magyar lakosság hetente legfeljebb 1-2 kg zöldséget fogyaszt. Ezt az állítást igazoltuk. A válaszadók 43,1%-a heti szinten legfeljebb 1-2 kg zöldséget fogyaszt, ami pedig ennél is elkeserítőbb, hogy az 1 kg-nál kevesebbet fogyasztók aránya is jelentős 28,0%.

- H3: Részben igazoltuk, hogy a fiatal nők fogyasztják a legtöbb zöldséget. Így a hipotézist cáfoltuk. Szignifikancia és varianciaanalízis eredményei alapján megállapítható, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező 28-37 év közötti nők számára a legfontosabb az egészséges életmód kialakítása.
- H4: A fogyasztott zöldségeket jobban szeretik a fogyasztók, mint a zöldségkonzerveket, feltételezhetően egészségtelennek vélik zöldségkonzervet. Korreláció és keresztábra elemzés eredményei alapján szignifikáns az eltérés a két tényező között, 70,4%-os valószínűséggel szívesebben fogyasztják a fogyasztott zöldséget, mert azt egészségesebbnek ítélik meg, mint a zöldségkonzervet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Akpa, Onoja Matthew Okekunle – Akinkunmi Paul Asowata – Osahon Jeffery Chikowore, Tinashe Mohamed, Shukri F. Sarfo, Fred Akinyemi, Rufus Akpalu, Albert Wahab, Kolawole Obiako, Reginald (2022): Frequent vegetable consumption is inversely associated with hypertension among indigenous Africans. *European Journal of Preventive Cardiology*, 29 (18), Page 2359-2371. Special Issue SI, DOI: 10.1093/eurjpc/zwac208
- Bonduelle (2018): The “Émotion Végétable” boutique is Bonduelle’s new 100% plant-based concept store. <https://www.bonduelle.com/en/news-bonduelle>

- elle/the-emotion-vegetable-boutique-is-bonduelles-new-100-plant-based-concept-store.html, letöltés: 2022.06.03.
- Brady, Patrick J. – Askelson – Natoshia M. Ryan – Grace Adam – Emily Daly – Eliza Scheidel – Carrie Delger, Patti (2021): Measuring Factors Associated with Fruit and Vegetable Consumption in Rural 4th Grade Students. *Health Behavior and Policy Review*, 8 (3), Page 247-256. DOI 10.14485/HBPR.8.3.6
- Cox, David N – Baird, Danielle L – Rebuli, Megan A. – Hendrie, Gilly A. – Poelman, Astrid A. M. (2022): Sensory characteristics of vegetables consumed by Australian children. *Public Health Nutrition*, 25 (5), Page 1205-1216, DOI 10.1017/S1368980021000847
- Erdélyi Alíz – Kubányi Jolán – Fekete Krisztina (2020): Táplálkozás a koronavírus idején. Magyar Dietikus Országos Szövetsége. *Táplálkozási Akadémia*. 13 (4)
- Feng, Qi – Kim, Jean H. – Omiyale, Wemimo – Bešević, Jelena – Conroy, Megan – May, Margaret – Yang, Zuyao – Wong, Samuel Yeung-shan – Tsoi, Kelvin Kam-fai – Allen, Naomi (2022): Raw and Cooked Vegetable Consumption and Risk of Cardiovascular Disease: A Study of 400,000 Adults in UK Biobank. *Frontiers in Nutrition*, Volume 9, DOI 10.3389/fnut.2022.831470
- FruitVeb (2023): A hazai zöldség-gyümölcs ágazat előző évi eredményei és kitekintés (2022 év) weboldali közlésététel 2023. 04. 18. https://fruitveb.hu/wp-content/uploads/2023/04/FruitVeB-agazati-osszefoglalo_2022.pdf letöltési dátum: 2023. 08. 23.
- Frumkin, Howard – Mwatsama Modi (2019): Ilyen élelmézzel menthető meg a világ. *Világgazdaságtan*. <https://www.vg.hu/velemen/2019/02/ilyen-elelmezessel-mentheto-meg-a-vilag-2> Letöltés: 2022. 09. 01.
- Gombkötő Nóra – Teschner Gergely (2019): Kertészeti zöldségtermesztés vizsgálata Magyarországon és az EU-ban. *Acta Agronomica Óváriensis* 60 (1). 101-117.
- Houghtaling, Bailey – Greene, Matthew – Parab, Kaushtubh, V – Singleton, Chelsea R. (2022): Improving Fruit and Vegetable Accessibility, Purchasing, and Consumption to Advance Nutrition Security and Health Equity in the United States. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (18), DOI 10.3390/ijerph191811220
- Irinyi – Barta Tünde (2022): Mennyi energiára van szükségünk? <https://www.webbeteg.hu/cikkek/egeszsegedre/15512/mennyi-energiara-van-szuksegunk>, letöltés: 2022.05.25.
- Jámbor Zsófia – Nagy Judit (2022): Hogyan hatott a COVID-helyzet az élelmiszeripari ellátási láncokra Magyarországon? *Magyar Tudomány* 183 (4) 442-454 https://mersz.hu/hivatkozas/matud202204_f73788#matud202204_f73788
- Jordan, Irmgard – Keding, Gudrun B. – Stosius, Lena – Hawrysz, Iwona – Janiszewska, Katarzyna – Heil, Eleonore A. (2021): Changes in Vegetable Consumption in Times of COVID-19-First Findings From an International Civil Science Project. *Frontiers in Nutrition*. 8. DOI 10.3389/fnut.2021.686786
- Levy, Taylor M. – Williams, Ronald D. – Jr. Odum – Mary Housman, Jeff – M. McDonald, Jacquelyn D. (2022): Impact of COVID-19 stress on food insecurity and fruit and vegetable consumption among college students. *Journal of American College Health*, July, DOI 10.1080/07448481.2022.2098033
- Lv, Meiru Su – Chang Huang – Feifei Wang – Huijun Wang – Zhihong Zhang – Bing Du, Wenwen (2023): Association of Vegetable Consumption with Stroke in China: A Longitudinal Study. *Nutrients*, 15 (7) DOI: 10.3390/nu15071583
- Mauramo, Elina – Salmela, Jatta – Bogl, LH – Lallukka, Tea – Kanerva, Noora (2022): Multiple socioeconomic circumstances and trajectories of fruit and vegetable consumption: the Helsinki Health Study. *Scandinavian Journal of Public Health*, May. DOI 10.1177/14034948221094430
- Mngomezulu, Khumo – Ndinda, Catherine – Mazamane, Zintathu – Sinyolo, Sikhulumile – Adebayo, Pauline (2022): Gendered attitudes to fruit and vegetable consumption during the COVID-19 epidemic: Implications for policy and programming. *Agenda-Empowering Women for Gender Equity*, 36 (2), Page 77-91. DOI 10.1080/10130950.2022.2096791
- Monroe-Lord, Lillie – Ardakani, Azam (2021): How Covid-19 Pandemic Changed Consumption of Fruits and Vegetables by Older Adults. *Innovation in Aging*, Volume 5, Page 726-726
- Németh Nikolett (2018): A fenntartható élelmiszer-fogyasztás promóciója: Elméleti és gyakorlati példák. *Journal of Central European Green Innovation*, 6 (1) 55-74.
- Okostányér honlapja, <https://www.okostanyer.hu/okostanyer-felnott/> Letöltés: 2020. 05. 05.
- Pearly (2021): Promoting fruit and vegetable consumption around the world. <https://pearlyhealth.com/>

- blogs/healthy/what-to-eat-for-better-mental-health, letöltés: 2021.11.21.
- Revoredo-Giha – Cesar Russo – Carlo Twum – Edward Kyei (2022): Purchases of Fruit and Vegetables for at Home Consumption During COVID-19 in the UK: Trends and Determinants. *Frontiers in Nutrition*, 9. DOI 10.3389/fnut.2022.847996
- Robinson-Oghogho – Joelle N. Thorpe – Roland J., Jr. (2021): Garden Access, Race and Vegetable Acquisition among US Adults: Findings from a National Survey. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. Volume 18, Issue 22, DOI 10.3390/ijerph182212059
- Saloma, Romulo (2022): Determinants of Vegetable Consumption among Households in Rural Philippines. *Scientific Papers-Series Management Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 22 (3), Page 625-632.
- Segui, Erick Martinez de Castro – Adriana Garcia Peloggia da Silva – Jacqueline Tereza Collese – Tatiana Sadalla (2023): Food security and fruit and vegetable consumption among preschoolers: an exploratory study during the COVID-19 pandemic. *Mundo Da Saude*, 47 (1), Page 139-148, DOI 10.15343/0104-7809.2023431391481
- Smith, L. Lopez Sanchez, G. F. Veronese, N. Soysal, P. Oh, H. Barnett, Y. Keyes, H. Butler, L. Allen, P. Kostev, K. (2022): Fruit and Vegetable Intake and Non-Communicable Diseases among Adults Aged >= 50 Years in Low- and Middle-Income Countries. *Journal of Nutrition Health & Aging*. Volume 26, Issue 11, Page 1003-1009. DOI 10.1007/s12603-022-1855-z
- Stanaway, Jeffrey D. – Afshin, Ashkan – Ashbaugh, Charlie – Bisignano, Catherine – Brauer, Michael – Ferrara, Giannina – Garcia, Vanessa – Haile, Demewoz – Hay, Simon, I – He, Jiawei (2022): Health effects associated with vegetable consumption: a Burden of Proof study. *Nature Medicine*, 28 (10), Page 2066+, DOI: 10.1038/s41591-022-01970-5
- Szabó Imola – Lehota Zsuzsanna – Lehota József (2022): Zöldség-gyümölcs fogyasztás Covid-19 világjárvány idején. pp. 88-95. In: Obádovics Csilla – Széles Zsuzsanna (szerk). *A termelési függvényektől az okos gazdálkodásig*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 228 p. ISBN 978-963-334-428-6
- Szakály Zoltán (2017): *Élelmiszer-marketing*. Akadémiai Kiadó, Budapest, ISBN 978 963 454 025 0
- Szebegyiszi Szilvia (2019): Biztos és folyamatos fogyasztás éhezés nélkül. <https://femina.hu/fogyokura/porci-okontroll/>, letöltve: 2022.06.01.
- Tisza, Boglárka Bernadett – Stromájer-Rácz, Tímea – Verzár, Zsófia – Boncz, Iimre – Pakai, A. Gubicskóné Kisbenedek, A. (2022): Fruit and Vegetable Consumption in Hungary during the Fall of COVID-19 Pandemic in 2020. *Value Health*. 2022 Jul; 25 (7): S495. doi: 10.1016/j.jval.2022.04.1088
- Wirth Krisztina (2013): Zöldségek és gyümölcsök jelentősége a táplálkozásunkban. http://dietabc.hu/hasznos_tudnivalok/dieta-info/reformtaplalkozas/zoldsegek-es-gyumolcsok-jelentosege-taplalkozasunkban-2/, letöltés dátuma: 2021.11.21.
- Wollbold, Wilfried – Behr, Hans-Christoph (2020): *Fruitlogistica. Fruitnet*, Germany. Handbook: https://www.fruitlogistica.com/FRUIT-LOGISTICA/Downloads-Alle-Sprachen/Auf-einen-Blick/European-Statistics-Handbook_2020.pdf, 2022.06.25
- Zhuang, Pan – Wu, Fei – Liu, Xiaohui – Zhu, Fanghuan – Li, Yin – Jiao, Jingjing – Zhang, Yu (2023): Preserved vegetable consumption and its association with mortality among 440,415 people in the China Kadoorie Biobank. *Bmc Medicine*, 21 (1), DOI 10.1186/s12916-023-02829-3

Zsobrák Gréta – Keller Veronika

A fogyatékkal élő hallgatók felsőoktatási integrációs lehetőségei Magyarországon és Ausztriában

Integration Opportunities for Students with Disabilities in Higher Education in Hungary and Austria

ÖSSZEFOGLALÁS

A fogyatékkal élők társadalmi és oktatási integrációja az esélyegyenlőség egyik kulcskérdése. Jelen tanulmány célja, hogy összehasonlítsa a fogyatékkal élők felsőoktatási helyzetét Magyarországon és Ausztriában, valamint megvizsgálja az akadálymentesítési és támogatási rendszerek hatékonyságát. A kutatás arra keresi a választ, hogy milyen tényezők befolyásolják a fogyatékkal élő hallgatók egyetemi életét, valamint milyen különbségek figyelhetők meg a két ország között. A szekunder adatfeldolgozás során a vonatkozó jogszabályok, statisztikai adatok és korábbi kutatások elemzése történt. A primer adatgyűjtés során három hazai és három osztrák felsőoktatási intézmény közösségi média kommunikációját hasonlítottuk össze online tartalomelemzés segítségével, kiemelve a fogyatékkal élő egyetemi hallgatók megszólítását. Az eredmények rámutatnak arra, hogy

mindkét országban komoly erőfeszítések történnek az inkluzív felsőoktatás megteremtésére, azonban jelentős különbségek figyelhetők meg. Ausztriában az akadálymentesítés és a személyre szabott támogatások szélesebb körben elérhetők, míg Magyarországon a jogi szabályozás előremutató, de az intézményi szintű gyakorlati megvalósításban még hiányosságok tapasztalhatók. A hallgatók fő kihívásai közé tartozik az akadálymentes környezet hiánya, a támogatási rendszerek elégtelensége és az egyetemi közösség érzékenysége alacsony szintje. A kutatás gyakorlati jelentősége különösen a felsőoktatási intézmények számára releváns. Az eredmények alapján javaslatokat fogalmazunk meg az akadálymentesítési intézkedések javítására, a hallgatói támogatási rendszerek fejlesztésére, valamint az oktatói érzékenyítés növelésére. Ezen intézkedések hozzájárulhatnak a fogyatékkal élő hallgatók sikeres felsőoktatási részvételéhez

ZSOBRÁK GRÉTA, egyetemi hallgató, Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Vezetéstudományi és Marketing Tanszék; (gretizsobrak@gmail.com); DR. KELLER VERONIKA, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Vezetéstudományi és Marketing Tanszék; (kellerv@sze.hu).

és munkaerőpiaci integrációjához, valamint a társadalmi elfogadás erősítéséhez.

Journal of Economic Literature kódok: I23, I24, I28, J14

Kulcsszavak: fogyatékkal élők, felsőoktatás, esélyegyenlőség, akadálymentesítés, támogatási rendszerek

SUMMARY

The social and educational integration of people with disabilities is a pivotal issue for the promotion of equal opportunities. The objective of this study is to provide a comparative analysis of the situation of people with disabilities in higher education in Hungary and Austria, with a focus on the assessment of the efficacy of accessibility and support systems. The research seeks to identify the factors that influence the university experience of students with disabilities, and to discern any observable differences between the two countries. The secondary data processing involved an analysis of pertinent legislation, statistical data, and previous research. The primary data collection entailed the analysis of social media communications from three Austrian and three Austrian higher education institutions, with a focus on targeting university students with disabilities. The results indicate that both countries are making substantial efforts to establish inclusive higher education systems. However, significant discrepancies emerge when comparing the two nations. In Austria, accessibility and personalized support are more extensively available, whereas in Hungary, while legislation is progressive, there are evident gaps in its practical implementation at the institutional level. The prevailing challenges experienced by students include the absence of an accessible environment, inadequate support systems, and insufficient responsiveness from the university

community. The practical relevance of the research is particularly salient for civil society. The findings will be utilized to formulate recommendations for enhancing accessibility measures, refining student support systems, and augmenting teacher awareness. These measures have the potential to contribute to the successful participation and labor market integration of students with disabilities in higher education, thereby fostering social acceptance.

Journal of Economic Literature codes: I23, I24, I28, J14

Keywords: students with disabilities, higher education, equal opportunities, accessibility, support systems, civil society

BEVEZETÉS

A fogyatékkal élő személyek felsőoktatásban való részvétele kiemelt társadalmi és oktatáspolitikai kérdés Európában, amely jelentős hatással van az érintett hallgatók esélyegyenlőségére és munkaerőpiaci lehetőségeire. Az Európai Unióban körülbelül 87 millió ember él valamilyen fogyatékkal, akik közül sokan továbbra is akadályokkal szembesülnek az oktatáshoz és a munkaerőpiachoz való egyenlő hozzáférés terén (European Commission, 2022). Az Európai Bizottság az ENSZ Fogyatékkal Élő Személyek Jogairól szóló Egyezménye alapján határozza meg a fogyatékos fogalmát és alakítja politikáit, amelyek célja a fogyatékkal élők társadalmi és oktatási integrációjának elősegítése (European Commission, n. d.).

A fogyatékkal élők felsőoktatásban való részvételének vizsgálata során az inklúzió, az esélyegyenlőség és a társadalmi igazságosság keretei nyújtanak elméleti alapot. Az inklúzió elve azt hangsúlyozza, hogy minden ember – függetlenül személyes jellemzőitől vagy társadalmi helyzetétől – méltányos és egyenlő bánásmód-

ban kell, hogy részesüljön (American Psychological Association, 2023). Az esélyegyenlőség azt jelenti, hogy mindenki számára egyenlő hozzáférést kell biztosítani az oktatási és társadalmi lehetőségekhez (Shaw-Amoah – Lapp, n. d.). A társadalmi igazságosság elve pedig arra törekszik, hogy minden egyént méltányosan kezeljenek, és csökkentsék a fennálló igazságtalan különbségeket (Rawls, 1999).

Magyarországon és Ausztriában a fogyatékkal élő hallgatók felsőoktatási lehetőségei és támogatási rendszerei eltérő fejlettségi szintet mutatnak. Míg Ausztriában a fogyatékkal élő hallgatók számára széleskörű akadálymentesítési és támogatási intézkedések állnak rendelkezésre, beleértve a fizikai és digitális akadálymentesítést, személyre szabott tanulmányi segítséget és speciális eszközöket (Statistik Austria, 2024), addig Magyarországon az egyetemi akadálymentesítés még számos kihívással küzd. Az egyenlő hozzáférés biztosítása érdekében az Európai Unió iránymutatásai szerint a felsőoktatási intézményeknek proaktív lépéseket kell tenniük az inkluzív oktatási környezet kialakítása érdekében (European Commission, 2022).

A magyar felsőoktatási rendszerben a fogyatékkal élő hallgatók számos akadályba ütköznek, különösen a fizikai és digitális hozzáférés terén, valamint a megfelelő tananyagok és segédeszközök elérhetőségében. Perlusz és szerzőtársai (2021) megállapítják, hogy a magyar egyetemeken a támogató szolgáltatások jelenléte egyenetlen, és az intézmények közötti eltérések jelentősek lehetnek. A felsőoktatásba jutás és a tanulmányok sikeres elvégzése szempontjából kulcsfontosságú a megfelelő infrastruktúra és a támogató mechanizmusok biztosítása, amelyek jelenleg Ausztriában előrehaladottabbak, mint Magyarországon (Dunás-Varga – Kraiciné, 2022; Bundesministerium für Bildung Wissenschaft und Forschung, 2022).

Jelen kutatás célja, hogy feltérképezze a fogyatékkal élő hallgatók helyzetét a magyar és osztrák felsőoktatási intézményekben, összehasonlítva a támogatási rendszerek hatékonyságát és az akadálymentesítési intézkedések fejlettségét. A tanulmány módszertana tartalomelemzésen alapul, amely során hat egyetem – három magyar és három osztrák intézmény – közösségi média jelenlétét és kommunikációs gyakorlatát vizsgálta abból a szempontból, hogy milyen mértékben foglalkoznak a fogyatékkal élő hallgatók támogatásával és integrációjával.

A tanulmány felépítése a következőképpen alakul: először az irodalmi áttekintés ismerteti a fogyatékkal élő hallgatók felsőoktatásban való részvételére vonatkozó hazai és nemzetközi kutatásokat, valamint az inklúzió és esélyegyenlőség elméleti kereteit. Ezt követően bemutatjuk azokat a jogszabályokat, amelyek meghatározzák a fogyatékkal élők egyetemi életben való részvételét. Az empirikus kutatás fókuszában hat felsőoktatási intézmény közösségi média tartalmainak vizsgálata áll. Végül az eredmények és következtetések ismertetése mellett ajánlásokat fogalmazunk meg a fogyatékkal élő hallgatók felsőoktatási lehetőségeinek javítására mindkét országra vonatkozóan.

IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A fogyatékossgal élő hallgatók egyetemi tapasztalatait a környezeti, intézményi és személyes tényezők kölcsönhatása alakítja. Ezek befolyásolják az akadémiai részvételt és tanulmányi eredményeket, ezért az inkluzív tanulási környezet kialakítása elengedhetetlen. A fizikai akadálymentesség továbbra is problémát jelent, ahogy a nem fogyatékos hallgatók attitűdje is befolyásolja a társadalmi integrációt (Saadun et al., 2024). Az akadálymentesítési intézkedések és a támogató technológiák kulcsfontosságúak, de az intézményi erőforrások hiánya akadályt

jelenthet. A képzettebb oktatók és az önérvényesítés segíthetik a tanulmányi előmenetelt (Li, 2024; Liu, 2024; Nassar, 2024).

A fogyatékossgal élő hallgatók egyetemi kommunikációs gyakorlatainak fejlesztése szintén kulcsfontosságú. Noha történtek előrelépések, továbbra is jelentős hiányosságok tapasztalhatók. Sok egyetem alulrepräsentálja a fogyatékossgal élő hallgatókat kommunikációs tevékenységeiben, ami fenntartja a társadalmi stigmát (Ajuwon, 2008). A tudatosság növelésében a média és az oktatási technológiák egyre nagyobb szerepet kapnak, de ezek hatékonysága az oktatói képzéstől is függ (Sánchez-Díaz, 2023). Az inkluzív kommunikációs stratégiák további fejlesztésre szorulnak (Pennington, 2021).

A hazai kutatások egyre nagyobb figyelmet fordítanak a fogyatékossgal élő hallgatókra (Menich, 2024; Kalászi – Piskóti, 2024). Menich (2024) a KSH 2022-es népszámlálását vizsgálva kiemeli, hogy a statisztikai adatok segítik a szakpolitikai döntéseket és az inkluzív helyzetének megértését. Kalászi és Piskóti (2024) egyetemi környezetben vizsgálták a fogyatékossgal kapcsolatos attitűdöket. A hallgatók négy csoportba sorolhatók attitűdjük alapján a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatban: Elutasítók – Negatív attitűddel rendelkeznek, kevésbé támogatják az inklúziót, és hajlamosak fenntartani a társadalmi stigmát. Távolsgártartók – Nem mutatnak ellenségeséget, de kevés interakciót kezdeményeznek és kevésbé aktívak a befogadás előmozdításában. Elfogadók – Pozitív attitűdöt képviselnek, támogatják az inkluzív intézkedéseket, és nyitottak az együttműködésre. Támogatók – Aktívan részt vesznek a fogyatékossgal élők támogatásában, tudatosan elősegítik a befogadó környezet kialakítását. Ezek a csoportok segíthetnek célzott társadalmi marketing stratégiák kialakításában az egyetemi környezetben.

Ausztriában a fogyatékossgal élő hallgatók számára széles körű támogatás áll rendelkezésre, ideértve az akadálymentes infrastruktúrát és tanulmányi tanácsadást (Statistik Austria, 2024). Magyarországon a felsőoktatásba jutás még mindig kihívásokat jelent, mivel az akadálymentes hozzáférés nem teljeskörű (Perlusz et al., 2021).

A fogyatékossgal élő személyek jogainak védelme és támogatása az oktatás terén alapvető fontosságú, és mind Magyarországon, mind Ausztriában jogszabályi keretek biztosítják az egyenlő hozzáférést. Magyarországon a felsőoktatásban való részvétel és az akadálymentesítés biztosítását a 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról szabályozza. A törvény kimondja, hogy az egyetemek és főiskolák kötelesek biztosítani a fogyatékkal élő hallgatók számára a megfelelő körülményeket, beleértve az akadálymentes hozzáférést, a speciális tanulmányi könnyítéseket és a támogató szolgáltatásokat (Magyarország, 2011). A Nemzeti Fejlesztési Terv különböző programjai is támogatják a felsőoktatás inkluzivitását, például a fogyatékkal élő hallgatók ösztöndíj-lehetőségeit és tanulmányi segédeszközökhöz való hozzáférést.

Ausztriában a fogyatékossgal élők jogai hasonlóképpen az európai uniós irányelvekkel összhangban kerültek szabályozásra. A *Gleichbehandlungsgesetz* törvény biztosítja az egyenlő bánásmód elvét, amely kiterjed az oktatási rendszerre is. A jogszabály előírja az egyetemek számára az akadálymentes oktatás feltételeinek megteremtését, valamint a speciális támogatási formák – például tolmácsszolgáltatás és digitális tananyagok – elérhetőségét (Bundesgesetz über die Gleichbehandlung, 2004). Az osztrák egyetemeken külön fogyatékkal élő hallgatók számára létrehozott koordinációs központok működnek, amelyek segítik a hallgatók akadémiailag integrációját és tanulmányaik sikeres befejezését.

1. táblázat: A fogyatékkal élők helyzete Magyarországon és Ausztriában

Szempont	Magyarország	Ausztria
Fogyatékossgal élők száma	90 578 fő, a népesség 4,9%-a (2022-es népszámlálás)	1,3 millió fő, 15% (2015-ös adatok)
Demográfiai megoszlás	A fogyatékossgal élők között több az időskorú (52,6%). Közel azonos férfi-nő arány. Nagyobb része vidéki településeken él; 59,4%-uk községekben és városokban, míg 40,6%-uk Budapesten és megyeszékhelyeken.	A fogyatékossgal élő személyek többsége idősebb korosztályhoz tartozik, és az időskori fogyatékossg jelentősebb mértékben érinti a nőket. Az érintettek megoszlása regionálisan eltérő; a városi területeken jobb ellátási lehetőségek állnak rendelkezésre.
Életkor		
16-19 év	2,7%	n. d.
20-24 év	9,4%	15,3%
25-34 év	4,2%	14%
35-44 év	7,9%	25,2%
45-64 év	20,4%	33,9%
65+	53,3%	50,9%
Foglalkoztatottság	A fogyatékossgal élők 15,6%-a volt foglalkoztatott, amely lényegesen alacsonyabb az országos átlagnál. Azóta a célzott foglalkoztatási programok révén növekedés tapasztalható.	A fogyatékossgal élők foglalkoztatottsági rátája 50% körül alakul, amely az egyik legmagasabb az EU-ban. Kiemelt támogatási rendszerek és munkaerő-piaci integrációs programok segítik a fogyatékossgal élő munkavállalókat.
Munkanélküliség	A fogyatékossgal élők munkanélküliségi rátája (19,2%) jelentősen magasabb, mint az országos átlag. Az utóbbi években célzott programok révén csökkenő tendenciát mutat	A fogyatékossgal élő személyek munkanélküliségi rátája több mint kétszerese a nem fogyatékossgal élő népességnek. Az állami támogatások és kvótarendszer célja a foglalkoztatás elősegítése.
Iskolai végzettség	Az alacsonyabb iskolai végzettség jellemző; 52,4%-uk legfeljebb alacsony végzettséggel rendelkezik. A felsőoktatásban való részvétel alacsony, bár az utóbbi években nőtt az inkluzív oktatási programok révén.	Nagyobb arányban vesznek részt középfokú és felsőfokú képzésben. Az egyetemek speciális támogató programokat biztosítanak a hallgatók számára, és jogi előírások segítik az akadálymentes oktatást.

Forrás: Saját szerkesztés a KSH és Statistik Austria adatai alapján, 2022

A magyar és osztrák jogszabályok összehasonlítása alapján megállapítható, hogy míg mindkét ország biztosít törvényi garanciákat a fogyatékkal élők számára a felsőoktatásban,

Ausztriában a gyakorlati megvalósítás fejlettebb, és szélesebb körű szolgáltatásokat biztosítanak a hallgatóknak. A kutatások rávilágítanak arra, hogy az inkluzív oktatás sikeressége

függ az intézményi stratégiáktól és a támogató eszközök elérhetőségétől. Míg Ausztriában a fogyatékos hallgatók integrációja előrehaladottabb, Magyarországon további fejlesztésekre van szükség az akadálymentesítés és a támogató szolgáltatások terén.

Az 1. táblázat Magyarország és Ausztria fogyatékossgal élő lakosságának demográfiai, gazdasági és oktatási helyzetét hasonlíja össze. A táblázat a legfrissebb elérhető statisztikai adatokat tartalmazza a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az osztrák Statistik Austria adatai alapján.

A fogyatékossgal előfordulása jelentősen nő az életkor előrehaladtával mindkét országban. Mindkét országban magasabb a fogyatékossgal élő férfiak aránya, mint a nőké. Magyarországon a fogyatékossgal élő férfiak aránya 13,4%, míg a nők 12,0%, Ausztriában pedig a férfiak 25,0%-a, a nők 22,9%-a tartozik ebbe a kategóriába. Magyarországon a fogyatékossgal élő aránya a fiatal korosztályban viszonylag alacsony, a 16–19 évesek körében mindössze 2,7%, míg az idősebb, 65 év feletti lakosság körében már eléri az 53,3%-ot. Az arány jelentősen megugrik a 45 év feletti csoportokban, ami az időskorhoz kapcsolódó betegségekkel és egészségi állapotromlással magyarázható. Ausztriában a fogyatékossgal élő aránya a fiatalabb korosztályokban magasabb, különösen a 20–24 évesek körében (15,3%) és a 25–34 évesek között (14%), ami eltér a magyarországi tendenciától. Az arány a 35 év feletti körében fokozatosan növekszik, elérve a 65 év feletti körében az 50,9%-ot. Mindkét országban a fogyatékossgal élő hallgatók többsége városi környezetben tanul, Magyarországon 70%, míg Ausztriában 65% tartozik ebbe a kategóriába. A vidéki térségekben élő fogyatékossgal élő hallgatók aránya Magyarországon 30%, Ausztriában pedig 35%, ami arra utalhat, hogy a nagyvárosokban elérhetőbbek az akadály-

mentes oktatási intézmények, a támogató szolgáltatások és a speciális oktatási lehetőségek. Magyarországon 2019-ben 18%, 2023-ban pedig 22,8% volt a fogyatékossgal élő foglalkoztatottsága, míg Ausztriában 2019-ben 23%, 2023-ban pedig 29,7% volt.

A fogyatékossgal élő jogainak biztosítása Ausztriában és Magyarországon jogszabályi keretek között történik. Ausztriában a Bundes-Behindertengleichstellungsgesetz és az Arbeitsmarktservice-Gesetz szabályozza a fogyatékossgal élő jogait, míg Magyarországon a 1998. évi XXVI. törvény, valamint az Alaptörvény biztosítja számukra az esélyegyenlőséget és a védelmet. Mindkét ország ratifikálta az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól szóló Egyezményét, amely nemzetközi szinten is garantálja jogaikat.

Az oktatási lehetőségek tekintetében Ausztriában a befogadó oktatás hangsúlyosabb szerepet kap, ahol a fogyatékossgal élő diákok integrált iskolákban tanulhatnak, míg Magyarországon az integrált oktatás mellett jelentős számú speciális iskola is működik. Az osztrák rendszer előnye, hogy nagyobb figyelmet fordít az egyéni fejlesztési tervek kidolgozására és a speciális segítő eszközök biztosítására, míg Magyarországon ezekhez az erőforrásokhoz való hozzáférés gyakran korlátozottabb.

A munkaerőpiaci integráció elősegítése mindkét országban támogatási rendszereken keresztül valósul meg. Ausztriában a fogyatékossgal élő elhelyezkedését bértámogatásokkal, védett munkahelyekkel és egyéni mentorálással segítik, míg Magyarországon a rehabilitációs kártya és a támogatott foglalkoztatási programok jelentik a főbb eszközöket. Az osztrák rendszerben a pénzügyi ösztönzők kiemelkedőbb szerepet kapnak, valamint szélesebb körű források állnak rendelkezésre képzések és át-képzések támogatására.

A szociális támogatások területén is jelentős hasonlóságok és különbségek figyelhetők meg. Az egészségügyi ellátás mindkét országban széles körben elérhető, Ausztriában azonban kötelező egészségbiztosítás biztosítja a lakosság szinte teljes körű lefedettségét. Mindkét állam működtet állami nyugdíjrendszert, amely a szociális védelem meghatározó elemét képezi. Ugyanakkor az osztrák szociális szolgáltatások szervezése elsősorban a tartományok felelősségi körébe tartozik, és nagyobb szerepet kapnak a civil és egyházi szervezetek, míg Magyarországon a központi irányítás jellemzőbb. Az osztrák szociális támogatások mértéke általában magasabb, és szélesebb körű pénzügyi segítség áll rendelkezésre, míg Magyarországon a GDP-hez viszonyítva ezek a támogatások alacsonyabb arányt képviselnek.

A fogyatékkal élők társadalmi integrációját mindkét országban jelentősen befolyásolják a társadalmi attitűdök. Ausztriában a fogyatékosügyi politikák terén az elmúlt években jelentős előrelépések történtek, és a társadalom általában támogató és befogadó szemléletet mutat. Magyarországon is érzékelhető a szimpátia a fogyatékkal élők iránt, ugyanakkor a teljes körű integráció még nem valósult meg. Az osztrák kormány egyenlőségi törvényekkel és célzott programokkal segíti a fogyatékkal élők helyzetét, míg Magyarországon a dezintitucionalizációs programok és egyéb jogszabályi intézkedések révén igyekeznek előmozdítani az érintettek társadalmi részvételét. Mindkét országban fontos cél a fogyatékkal élők életminőségének javítása, de az elérhető támogatások, az oktatási és munkaerőpiaci lehetőségek tekintetében továbbra is jelentős eltérések tapasztalhatók.

MÓDSZERTAN

Az empirikus kutatás módszertanának az esettanulmány feldolgozást választottuk, amely

lehetővé teszi az osztrák és magyarországi egyetemek közötti összehasonlító elemzést a fogyatékossgal kapcsolatos kommunikáció tekintetében. A módszer alkalmas a komplex társadalmi jelenségek vizsgálatára (Yin, 2018), illetve a kontextuális sajátosságok mélyebb megértésére az esettanulmányok közötti összehasonlítás révén (Silva – Merces, 2018; Baxter – Jack, 2008; Houghton et al., 2015).

A kutatás során hat egyetem – három magyar és három osztrák intézmény – került kiválasztásra, figyelembe véve azok méretét, profilját és közösségi média elérhetőségét. Az intézmények közötti eltérések és hasonlóságok feltárása érdekében online tartalomelemzést (nentográfiát) alkalmaztunk, amelynek célja a fogyatékossgal kapcsolatos kommunikáció mértékének és jellegének feltérképezése volt. A közösségi médiában megjelenő bejegyzések számának és tartalmának elemzése lehetővé teszi annak meghatározását, hogy az egyetemek milyen módon és intenzitással foglalkoznak a fogyatékossgal élő hallgatók helyzetével, támogatásával és integrációjával.

Ez a módszertani megközelítés különösen jól alkalmazható a kutatás céljának megvalósítására, mivel a közösségi média egy folyamatosan változó kommunikációs tér, amely tükrözi az intézményi stratégiákat és a társadalmi attitűdöket (Merriam – Tisdell, 2015). Az eredmények hozzájárulhatnak a fogyatékossgal élő hallgatók integrációjának mélyebb megértéséhez, valamint rávilágíthatnak arra, hogy milyen eltérések figyelhetők meg a magyar és osztrák egyetemek között a fogyatékossg téma-
májának kommunikációjában.

EREDMÉNYEK

A kutatás során három osztrák és három hazai intézmény került kiválasztásra:

- Bécsi Egyetem (Universität Wien - UW): Az 1365-ben alapított Bécsi Egyetem Ausztria legrégebbi és legnagyobb egyeteme, széles körű képzési kínálatával és jelentős kutatási tevékenységgel.
- Grazi Műszaki Egyetem (Technische Universität Graz - TUG): Az 1811-ben alapított egyetem Graz városában található, és elsősorban műszaki és természettudományi képzésekre specializálódott.
- Innsbrucki Egyetem (Universität Innsbruck - UI): A 1669-ben alapított Innsbrucki Egyetem Tirol tartomány legnagyobb felsőoktatási intézménye, amely széles körű tudományos programokat kínál.
- Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE): A 1635-ben alapított ELTE Magyarország egyik legrégebbi és legnagyobb egyeteme, széles körű képzési kínálatával és jelentős kutatási tevékenységgel.
- Debreceni Egyetem (DE): Az 1912-ben alapított Debreceni Egyetem Magyarország egyik vezető felsőoktatási intézménye, széles körű képzési kínálatával és jelentős kutatási tevékenységgel.
- Szegedi Tudományegyetem (SZTE): Az 1872-ben alapított egyetem Szeged városában található, és Magyarország egyik jelentős felsőoktatási intézménye. A hallgatói létszám a 2020/2021-es tanévben körülbelül 22 000 fő volt.

Az akadálymentesítési programok kulcsszerepet játszanak a fogyatékkal élő hallgatók felsőoktatási integrációjában, hiszen nemcsak fizikai akadálymentesítést biztosítanak, hanem a tanulmányi és adminisztratív támogatás révén megkönnyítik az egyetemi életben való részvételt. Az egyetemek egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek az inkluzív oktatásra, amely speciális tananyagokkal, digitális eszközökkel és személyre szabott mentorprogramokkal

segíti a hallgatók tanulmányi előmenetelét. A hallás- és látáskárosult diákok számára elérhető segédeszközök, valamint az akadálymentes weboldalak és digitális tananyagok elősegítik az egyenlő hozzáférést a tudáshoz és az oktatási lehetőségekhez. A fogyatékkal élő hallgatók támogatására létrehozott külön irodák és szolgáltató egységek nemcsak tanulmányi segítséget nyújtanak, hanem pszichológiai támogatással is hozzájárulnak a diákok jólétéhez és sikeres beilleszkedéséhez (2. táblázat). Mindezek az intézkedések azt mutatják, hogy az egyetemek egyre átfogóbb és komplexebb módon közelítik meg a fogyatékkal élő hallgatók szükségleteit, elősegítve ezzel a valódi esélyegyenlőség megvalósulását a felsőoktatásban.

A vizsgált egyetemek közösségi médiás jelenléte jelentős eltéréseket mutat mind a követők száma, mind a tartalmi fókusz tekintetében, ami az intézmények eltérő kommunikációs stratégiáira utal. A Bécsi Egyetem kiemelkedően magas követőszáma (közel 100 000 Facebook-követő) arra utal, hogy széles körű közönséget ér el, és különösen aktív a közösségi interakciók előmozdításában. Az Innsbrucki Egyetem széles platformhasználatát – beleértve a Mastodont és a LinkedIn is – arra utal, hogy nemcsak a hallgatók, hanem a szakmai közönség és kutatók számára is fontos információforrás kíván lenni. A magyar egyetemek közül az ELTE és a Szegedi Tudományegyetem hasonló kommunikációs stratégiát követ, elsősorban a Facebookra és Instagramra támaszkodva, és a hallgatói élet, valamint az egyetemi események bemutatására összpontosítanak. A Grazi Műszaki Egyetem a technológiai fejlesztések és tudományos hírek kiemelésével egyértelműen a szakmai közönséget célozza meg, ami magyarázatot adhat a viszonylag alacsonyabb követőszámára más egyetemekhez képest (3. táblázat).

2. táblázat: A vizsgálatba vont intézmények főbb jellemzői

Egyetem	Alapítás éve	Helyszín	Hallgatói létszám	Akadálymentesítési intézkedések
UW	1365	Bécs, Ausztria	90 000	Átfogó akadálymentesítési program, amely magában foglalja a kerekesszékekhez való hozzáférést, a hallás- és látáskárosultak számára biztosított segédeszközöket, valamint egyéni konzultációs lehetőségeket. Külön irodát működtet a fogyatékkal élő diákok támogatására, amely segít a tanulmányi és adminisztratív kérdésekben.
TUG	1811	Graz, Ausztria	13 000	Előtérbe helyezi az egyenlőségi politikákat és a fogyatékkal élő diákok teljes körű támogatását. Speciális tananyagokat és digitális eszközöket biztosít a különböző fogyatékkal élő hallgatók számára.
UI	1669	Innsbruck, Ausztria	~28 000	Akadálymentes kampusz akadálymentes épületekkel és segítő technológiákkal. Külön mentorprogramot biztosít a fogyatékkal élő hallgatóknak, amely segít a beilleszkedésben és a tanulmányi előmenetelben.
ELTE	1635	Budapest, Magyarország	28 000	Számos akadálymentesítési fejlesztés, beleértve az akadálymentes épületeket és hallgatói szolgáltatásokat. Külön egység foglalkozik a fogyatékkal élő diákokkal, ahol tanulmányi segítséget és pszichológiai támogatást nyújtanak.
DE	1912	Debrecen, Magyarország	30 000	Jelentős hangsúlyt fektet az inkluzív oktatásra, széleskörű támogatást nyújt a fogyatékkal élő hallgatók számára, beleértve a szállást és a tanulmányi segítséget. Akadálymentes weboldalt és digitális tananyagokat biztosít.
SZTE	1872	Szeged, Magyarország	22 000	Akadálymentes környezet kerekesszékek számára alkalmas épületekkel és speciális igényű hallgatók számára kialakított eszközökkel. Különös figyelmet fordít a hallgatók személyre szabott támogatására, ideértve a konzultációs lehetőségeket és a tanulmányi mentorálást.

Forrás: Saját kutatás, az egyes intézmények weboldalai

Az egyetemek közösségi média aktivitása alapján megfigyelhető, hogy mind az osztrák, mind a magyar intézmények kiemelt figyelmet fordítanak a fogyatékkal élő hallgatók tá-

mogatására és az esélyegyenlőség kérdésére. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) esetében a Savaria Egyetemi Központ Facebook-oldala emelhető ki, ahol a fogyatékosügyi

3. táblázat: A vizsgált egyetemek közösségi média marketing platformjai

Egyetem	Platformok	Követők száma (2024)	Tartalmi fókusz
ELTE	Facebook, Instagram, Twitter (X), YouTube	Facebook: 35 326 követő, Instagram: 14 900 követő	Egyetemi hírek, események, kutatási eredmények, hallgatói élet
DE	Facebook, Instagram, Twitter (X), YouTube	Facebook: 60 858 követő, Instagram: 13 400 követő	Egyetemi hírek, kutatások, hallgatói események, felvételi információk
SZTE	Facebook, Instagram, Twitter (X), YouTube	Facebook: 29 000 követő, Instagram: 10700 követő	Egyetemi hírek, kutatások, hallgatói események, felvételi információk
UW	Facebook, Instagram, Twitter (X), YouTube, Blog	Facebook: ~100 000 követő, Instagram: 69 200 követő	Tanulmányok, kutatások, oktatás, egyetemi élet pillanatai, közösségi interakciók
UI	Facebook, Instagram, Twitter (X), Mastodon, LinkedIn, YouTube, SoundCloud	Facebook: 39 598 követő, Twitter (X): 14 078 követő, Instagram: 15 000	Egyetemi hírek, kutatási eredmények, hallgatói események, aktuális információk
TUG	Facebook, Twitter (X), YouTube	Twitter (X): 6 269 követő, Instagram: 26 700 követő	Tudományos hírek, nemzetközi kapcsolatok, technológiai fejlesztések, egyetemi események

Forrás: A vizsgált intézmények közösségi média oldalai

koordinátor tájékoztatást nyújt az egyetem által biztosított támogatásokról. A Bécsi Egyetem rendszeresen publikál bejegyzéseket a társadalmi befogadás és az esélyegyenlőség témájában, hangsúlyozva a fogyatékkal élők egyetemi integrációját. Az Innsbrucki Egyetem közösségi média jelenlétében is megjelennek olyan tartalmak, amelyek a fogyatékkal élő hallgatók egyetemi életben való részvételét mutatják be. A Grazi Műszaki Egyetem esetében időszakosan találhatók posztok, amelyek a fogyatékkal élőkkel kapcsolatos eseményeket és kezdeményezéseket ismertetik. Összességében a közösségi médiában való megjelenés mértéke és intenzitása egyetemenként eltérő, de mindegyik intézmény igyekszik kommunikációjában hangsúlyozni a fogyatékkal élő hallgatók támogatását és integrációját.

Mind a magyar, mind az osztrák egyetemek aktívan kommunikálnak az akadálymentesítés és a fogyatékkal élő hallgatók támogatása kapcsán, különösen a Facebook platformon (1. melléklet). Az ELTE, a SZTE és a Bécsi Egyetem (UW) kiemelten foglalkozik ezzel a témával, rendszeresen bemutatva hallgatói sikertörténeteket és fejlesztési projekteket. Míg a Facebookot szinte minden intézmény elsődleges tájékoztatási csatornaként használja az akadálymentesítéssel és inklúzióval kapcsolatos témákban, az Instagram inkább események és vizuálisan vonzó tartalmak megosztására szolgál. Az Instagramon azonban kisebb aktivitás figyelhető meg ezen a téren, különösen a Debreceni Egyetem (DE) és a Grazi Műszaki Egyetem (TUG) esetében. A Bécsi Egyetem (UW) és a Grazi Műszaki Egyetem

4. táblázat: A fogyatékkal élőket megszólító posztok

Egyetem	Platform	Témák	Megjegyzések
ELTE	Facebook	Akadálymentesítés, inklúzió, hallgatói sikertörténetek	Rendszeresen posztol az akadálymentesítéssel kapcsolatos fejlesztésekről és hallgatói sikerekről.
	Instagram	Események, tudatosságnövelő kampányok	Kevesebb a posztok száma, de vizuálisan vonzó tartalmakat osztanak meg.
DE	Facebook	Fogyatékossgal élő hallgatók támogatása, speciális programok	A speciális programok és támogatási lehetőségek bemutatása.
	Instagram	Hallgatói történetek, események	Ritkán jelennek meg ilyen témájú posztok.
SZTE	Facebook	Akadálymentesítés, inklúzió, hallgatói sikertörténetek	Aktívan kommunikál az akadálymentesítéssel és inklúzióval kapcsolatos témákban.
	Instagram	Események, tudatosságnövelő kampányok	Jelen vannak ezek a témák, bár kisebb gyakorisággal.
UW	Facebook	Akadálymentesítés, nemzetközi inklúziós projektek, hallgatói sikertörténetek	Rendszeresen posztol nemzetközi inklúziós projektekről és hallgatói sikerekről.
	Instagram	Események, tudatosságnövelő kampányok	Vizuálisan vonzó tartalmakat osztanak meg, amelyek a tudatosság növelésére irányulnak.
IU	Facebook	Fogyatékossgal élő hallgatók támogatása, akadálymentesítés	A hallgatói támogatásra és az akadálymentesítésre fókuszálnak.
	Instagram	Hallgatói történetek, események	Kevesebb, de vizuálisan vonzó tartalmakat osztanak meg.
TUG	Facebook	Akadálymentesítés, inklúzió, technológiai fejlesztések	Az akadálymentesítésre és a technológiai fejlesztésekre összpontosítanak.
	Instagram	Események, tudatosságnövelő kampányok	Ritkábban jelennek meg ilyen témájú posztok.

Forrás: A vizsgált intézmények közösségi média oldalai

(TUG) rendszeresen posztol nemzetközi inklúziós projektekről és technológiai fejlesztésekről, amelyek az akadálymentesítést segítik. Az osztrák intézmények nagyobb hangsúlyt fektetnek a nemzetközi együttműködésre ezen a területen. Az Innsbrucki Egyetem (IU) és a Debreceni Egyetem (DE) főként a fogyatékossgal élő hallgatók számára nyújtott támo-

gatási programokat kommunikálja. A gyakorlati segítségnyújtás estünkben hangsúlyosabb, mint az inklúzió általános kérdéskörére. Bár minden egyetem kommunikál az akadálymentesítésről és az inklúzióról, jelentős eltérés figyelhető meg a posztok mennyiségében és rendszerességében. Az ELTE, a SZTE és a Bércsi Egyetem (UW) aktívan használja a Face-

bookot ezen témák közvetítésére, míg az Instagramon ezek a tartalmak ritkábban jelennek meg (4. táblázat).

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A tanulmány a fogyatékkal élő hallgatók felsőoktatásban való részvételét vizsgálta Magyarországon és Ausztriában, különös tekintettel az akadálymentesítés, a támogató szolgáltatások és az inkluzív oktatás helyzetére. Az Európai Unió iránymutatásainak megfelelően mindkét ország elkötelezett a fogyatékkal élők esélyegyenlőségének biztosítása mellett, azonban a gyakorlati megvalósításban jelentős különbségek tapasztalhatók.

Ausztriában a fogyatékkal élő hallgatók számára számos támogató intézkedés elérhető, beleértve az akadálymentes infrastruktúrát, digitális segédeszközöket és egyéni mentorálási programokat. Magyarországon ugyan egyre több felsőoktatási intézmény törekszik az akadálymentesítésre és a speciális támogatások biztosítására, azonban ezek még nem egységesen elérhetők. A legnagyobb akadályt a fizikai és digitális hozzáférés hiánya, valamint a támogató szolgáltatások egyenetlen elérhetősége jelenti.

A témához kapcsolódó hazai és nemzetközi kutatások rámutattak arra, hogy a hallgatók tanulmányi sikeressége nagymértékben függ az egyetemi támogatási rendszerek minőségétől. Míg Ausztriában a felsőoktatási intézmények átfogó programokat biztosítanak, Magyarországon az inkluzív oktatás még számos fejlesztést igényel. A jogszabályi környezet mindkét országban biztosítja a fogyatékkal élők jogait, azonban a gyakorlatban a támogatási rendszerek hatékonysága és elérhetősége eltérő.

A tanulmány empirikus részében kvalitatív tartalomelemzést végeztünk. Hat egyetem – három osztrák és három magyar intézmény –

közösségi média jelenlétét vizsgáltuk, különös tekintettel, hogy milyen mértékben kommunikálnak a fogyatékkal kapcsolatos kérdésekről. Az eredmények alapján megállapítható, hogy az osztrák egyetemek aktívabbak a fogyatékkal élő hallgatók támogatását illetően.

A tanulmány rávilágított, hogy az inkluzív felsőoktatás sikeressége nagymértékben függ az intézményi stratégiáktól, a támogató eszközök és szolgáltatások rendelkezésre állásától, valamint a társadalmi attitűdöktől. Bár mind Magyarország, mind Ausztria törekszik a fogyatékkal élők oktatási integrációjának elősegítésére, az osztrák rendszer jelenleg fejlettebb és átfogóbb támogatási struktúrával rendelkezik.

A digitális kommunikáció és közösségi média világában kiemelt jelentősége van a vizuálisan vonzó és kreatív tartalmaknak, különösen, ha a fiatal közönség megszólítása esetén. A videók, infografikák és rövid formátumú bejegyzések gyorsan és hatékonyan közvetítik az üzeneteket, míg az interaktív elemek, például a szavazások, kérdések és kihívások, tovább növelik a közönség aktivitását és elköteleződését. Az inspiráló történetek és sikeres példák bemutatása pedig hozzájárulhat egy elkötelezett, aktív és befogadó közösség kialakulásához.

A kutatás eredményei hasznosak lehetnek a felsőoktatási intézmények és az oktatáspolitikák számára. Az alábbi javaslatcsomagot fogalmaznánk meg az érintettek, törvényhozók számára:

- akadálymentesítési intézkedések javítása,
- hallgatói támogatási rendszerek fejlesztése,
- oktatói érzékenyítés növelése,
- társadalmi elfogadás erősítése,
- politikai és jogi szabályok gyakorlatban történő megvalósulása.

Az akadálymentesítés mindkét országban fontos kérdés, de a különbségek azt mutatják, hogy Ausztriában sikeresebb intézkedések va-

lósultak meg. Hazánkban érdemes lenne a felsőoktatásban nagyobb hangsúlyt helyezni a fizikai környezet, az informatikai eszközök és az oktatási anyagok hozzáférhetőségének javítására. Emellett fontos lenne a hatékonyabb, személyre szabott támogatási szolgáltatások kidolgozása, például a fogyatékkal élő hallgatók számára elérhető tanulmányi, mentális és szociális támogatások körének bővítése. Az oktatók érzékenyítése is szükséges az inkluzív oktatás érdekében. Különböző képzések és workshopok segíthetik a fogyatékkal élő hallgatók speciális igényeinek megértését. A társadalmi elfogadás jegyében a fogyatékkal élő hallgatók egyetemi közösséghez történő integrálása is szükséges, a különböző egyetemi rendezvények alkalmával. A tanulmány rávilágított a jogszabályi háttér jelenlétére, ugyanakkor szakadék lehet a konkrét megvalósulásban. A kutatás eredményei segítséget nyújthatnak a felsőoktatási intézményeknek és a döntéshozóknak a fogyatékkal élő hallgatók számára kedvezőbb, befogadóbb és támogatódóbb környezet kialakításában, ami elősegítheti azok sikeres oktatási és munkaerőpiaci integrációját.

Végezetül fontosnak tartjuk kiemelni a kutatás legfőbb korlátját, a viszonylag kis mintaelemszámot. A hat vizsgált intézmény közösségi média tartalmának elemzése nem feltétlenül tükrözi teljes mértékben a két ország felsőoktatásának összes intézményét és azok gyakorlatát. Az adatfeldolgozás elősorban kvalitatív módszertannal történt, így a jövőben szeretnénk nagyobb hangsúlyt fektetni a kvantitatív módszertanra, ami a közösségi média tartalmak számszerű elemzését jelenti, illetve az egyes posztok tematikus elemzését. Ugyanakkor kutatásunk egy fontos társadalmi jelenséget vizsgál, amire a jövőben érdemes még nagyobb figyelmet szentelni, illetve a nemzetközi joggyakorlatokat átvenni és a jövő

generációját még hangsúlyosabban érzékenyíteni a téma iránt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ajuwon, Paul M. (2008): Inclusive education for students with disabilities in Nigeria: Benefits, challenges and policy implications. *International journal of special education*, 23(3), 11-16.
- American Psychological Association (2023): Inclusion. In *APA Dictionary of Psychology*. <https://dictionary.apa.org/>
- Baxter, Pamela – Jack, Susan (2008): Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers. *The Qualitative Report*, 13(4), 544-559.
- Bundesgesetz über die Gleichbehandlung (2004). *Gleichbehandlungsgesetz – GIBG*. BGBl, 66/2004.
- Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung (2022): Oktatási utak Ausztriában 2022/23. https://www.bmbwf.gv.at/dam/jcr%3Aea17e702-a11e-44a7-996b-b90045ce780d/bw_2223_ung.pdf
- Dunás-Varga, Ilona – Kraiciné Szokoly, Mária (2022). Fogyatékossgal élő hallgatók a felsőoktatásban – részvétel és a tanulás támogatásának gyakorlata. *Opus et Educatio*. <https://opus.et.edu/>
- European Commission (2022): European comparative data on persons with disabilities. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1137&langId=en>
- European Commission (n.d.). United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/united-nations-convention-rights-persons-disabilities_en
- Eurydice (2024, július 19): Támogató intézkedések a felsőoktatásban. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/hu/national-education-systems/hungary/tamogato-intezkedesek-felsooktatásban>
- Galasso, Bianca – Carmo, Amanda (2023): Educative Strategies for Inclusion: Action Research at Federal Institute of Brasília. In *Handbook of Research on Implementing Inclusive Educational Models and Technologies for Equity and Diversity* (pp. 1-14). IGI Global. DOI: 10.4018/979-8-3693-0453-2.ch001
- GIBG (2004). *Gleichbehandlungsgesetz*.

- Houghton, Catherine – Murphy, Kathy – Shaw, David – Casey, Dympna (2015): Qualitative case study data analysis: An example from practice. *Nurse Researcher*, 22(5).
- Kalászi Bence Balázs – Piskóti István (2024): A fogyatékkal élőkkel kapcsolatos attitűdök, társadalmi marketing teendők. *Marketing & Menedzsment*, 58(3), 5-14. <https://doi.org/10.15170/MM.2024.58.03.01>
- Kiss László (2014): Fogyatékkal élő és krónikus beteg hallgatók a felsőoktatásban. *Felsőoktatási Műhely*, 2014, 117–128.
- Li, Ying-Fang Zoe (2024): Academic learning experiences and challenges of students with disabilities in higher education. *Journal of Postsecondary Student Success*, 79–102. https://doi.org/10.33009/fsop_jpss134617
- Lister, Kate – Coughlan, Tim – Owen, Neil (2020): 'Disability' or 'Additional study needs'? Identifying students' language preferences in disability-related communications. *European Journal of Special Needs Education*, 35(5), 620–635. <https://doi.org/10.1080/088>
- Liu, Shu-Bing (2024): Factors affecting experiential learning experiences of university students with disabilities. *Disabilities*, 4(4), 49. <https://doi.org/10.3390/disabilities4040049>
- Magyarország (2011): 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról. *Magyar Közlöny*, 165.
- Tisdell, Elizabeth J. – Merriam, Sharan B. – Stuckey-Peyrot, Heather L. (2025): *Qualitative research: A guide to design and implementation*. John Wiley & Sons.
- Menich Noémi (2024): Kik a fogyatékkal élő személyek és hányan vannak? Egy kérdőíves vizsgálat (módszertani) tapasztalatai. *Szociológiai Szemle*, 34(3), 32–60. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.16817>
- Nassar, Fatima S.-S. (2024): Enhancing quality of learning experiences for students with disabilities in higher education institutions in alignment with sustainable development goals. *Journal of Ecohumanism*, 3(7). <https://doi.org/10.>
- Pennington, Robert C. (2021): A review of developing communication skills for students with intellectual and developmental disabilities on college campuses. *Behavior Modification*, 45(2), 272–296.
- Perlusz, Andrea – Cserti-Szauer, Csilla – Sándor, András (2021): *Fogyatékos emberek a 21. századi magyar társadalomban*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Rawls, John (1999). *A theory of justice* (Rev. ed.). Harvard University Press.
- Saadun, Saadiah – Latif, Dilla Shadia Ab – Besir, Mohamad Sharil Mohamed – Alias, Roslinda – Fikri, Mohd Faris – Nanang, Jazmin Questina binti Imran (2024): Understanding factors affecting inclusion of students with disabilities in higher education: A study among non-disabled university students. *Information Management and Business Review*, 16(3S(Ia)):610-620
- Sánchez-Díaz, Maria N. (2023): Democratizing higher education: The use of educational technologies to promote the academic success of university students with disabilities. *Societies*. <https://doi.org/10.3390/soc13030057>
- Shaw-Amoah, Anthony – Lapp, Nancy (n.d.): Ensuring equal opportunity in public education. *Education Law Center*. <https://www.elc-pa.org/resource/ensuring-equal-opportunity-in-public-education/>
- Silva, Luciana A. G. P. D. – Mercês, Nara N. A. D. (2018): Multiple case study applied in nursing research: a case report. *Revista Brasileira de Enfermagem*, 71, 1194–1197. <https://doi.org/10.1590/0034-7167-2017-0066>
- Somad, Ahmad – Haryanto, Sumarno – Darsinah, Dewi (2024): Inclusive Education for Special Needs Students in Indonesia: A Review of Policies, Practices and Challenges. *JMKSP (Jurnal Manajemen, Kepemimpinan, Dan Supervisi Pendidikan)*, 9(2), 1024–1035. <https://doi.org/10.31851/jmksp.v9i2.16192>
- Statistik Austria (2024): *Barrierefreies Studium: Bildungschancen für Menschen mit Behinderung*. <https://www.statistik.at/>
- Yin, Robert K. (2014): *Case Study Research: Design and Methods* (5th ed.). SAGE Publications.

Bodzsár-Urbán Éva – Végh Klaudia Katalin – Bárczi Judit

Vénaszkenner, mint innovatív fizetési lehetőség

Vein Scanner as an Innovative Payment Option

ÖSSZEFOGLALÁS

A vénaszkenner egy olyan eszköz, amelynek segítségével teljesen átlátható a szervezet vénarendszere. Az azonosítás után a szenzor automatikusan törli a szkennelt mintát, vagyis a tenyér érlenyomata soha többé nyerhető ki az alkalmazásból. A kutatók szerint kizárólagosan tudja azonosítani az adott személyt, így voltak olyan felvetések, hogy a jövőben az utazási bérlet, a bankkártya, de akár az útlevel kiváltására is alkalmas lehet. Jelenleg már egyre több felhasználási területe ismert, pénzügyi szempontból ATM automatáknál Japánban és Lengyelországban is tesztelik, de az Amazon is bevezette, mint fizetési módot. A digitális világban, az innovációkra nyitottak az emberek. Amennyiben kellő edukációt, támogatást kapnak, egy-egy új rendszerről, kiemelve annak előnyeit, akkor szívesen kipróbálnak új lehetőségeket is. A 21. században az adatvédelmi szempontok is kiemelt helyet foglalnak el az újítások sikeres bevezetésénél, így az alapelvekhez tartozik a megfelelő adattárolás, adat-

kezelés, és titkosítás. A mobiloknál a biometrikus hitelesítések alap funkciók, gondolva itt az ujjlenyomat- és arcfelismerés lehetőségére. Amelyekről napjainkra kiderült, hogy komoly torzítások lehetnek az azonosításnál, könnyen vissza lehet élni velük. A fentiek alapján arra lehet következtetni, hogy a vénaszkenner alkalmazásában a gazdaság több területén hatalmas potenciál van, és a térnyerése a következő évtizedekben lehetséges.

Journal of Economic Literature (JEL)
kódok: G59

Kulcsszavak: vénaszkenner, innováció, fizetési lehetőség, egyszerűsítés

SUMMARY

A vein scanner is a device with the help of which the vein system of the body is completely transparent. After identification, the sensor automatically deletes the scanned sample, meaning that the palm impression can never be extracted from the application again. According

BODZSÁR-URBÁN ÉVA, PhD hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem; Gazdaság- és Regionális Tudományi Doktori Iskola, (bodzsarurbaneva@gmail.com); DR. VÉGH KLAUDIA KATALIN, PhD., Neumann János Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, (vegh.klaudia@nje.hu); DR. BÁRCZI JUDIT, habil, Phd., Neumann János Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, (barczi.judit@nje.hu).

to the researchers, it can uniquely identify an individual. Therefore, there have been proposals for its future use to replace travel passes, bank cards or even passports. Currently, more and more of its uses are known, from a financial point of view, ATM machines are tested in Japan and Poland, and even Amazon has introduced it as a payment method. In the digital world, people are open to innovations. If they receive sufficient education and support regarding a new system while also highlighting their advantages, they will be happy to try new opportunities. In the 21st century, data protection aspects also play a key role in the successful introduction of innovations. Thus, proper data storage, data management and encryption are the basic requirements. For mobile devices, biometric authentication methods are basic functions, considering the possibilities of fingerprint and facial recognition. These have now turned out to be serious biases in identification and can easily be abused. Based on the above, it can be concluded that the use of vein scanners has enormous potential in several areas of the economy, and its expansion is possible in the coming decades.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: G59

Keywords: vein scanner, innovation, payment option, simplification

BEVEZETÉS

A vénaszkenner egy olyan orvosi eszköz, amelynek segítségével teljesen átlátható a szervezet vénarendszere így tökéletesen láthatóvá válnak az erek, ami megkönnyíti az injekció beadását. Segít az életmentésben is, mert a gyermekek, és kritikus állapotban lévő betegek esetén, pontosan mutatja a vénahálózatot. (Érdekesség, hogy a vénahálózat még az egypetűjű

ikreknél sem egyezik meg.) Az eszköz működési lényege egy szabadalmaztatott átvilágítási technika. A gép olyan fényt bocsát ki, amely a szövetekben különböző módon elnyelődik, ezáltal a vénák teljes hálózata tökéletesen kirajzolásra kerül, ez azt jelenti, hogy az ujjvénák egy személyről biometrikus információkat szolgáltatnak az ujj vénás mintázatának azonosításával (Mathew – Arul 2024). Forradalmi eszköz, sok lehetőség rejlik benne, jelen tanulmányban a pénzügyi azonosítás esetén használatos lehetőségként kerül görcső alá, mert egy, a Covid-19 előtt végzett kutatás eredményeiben szerepelt, hogy a vénaszkenner lehet egy jövőbeli fizetési alternatíva. Koreában már akkor tesztelték a vénás fizetéseket, mint egy lehetőséget. A fentiek okán a kutatás abból a célból készült, mint innovatív azonosítási, fizetési eszköz, hogyan tud a vénaszkenner a jövőben a pénzügyi világban megjelenni. A vizsgálat szekunder kutatási eredményekre épül, elsősorban külföldi tanulmányokra. Hazai viszonylatban pedig egy évek óta vénaszkenneres technológiával foglalkozó cég kerül röviden ismertetésre.

A technológia háttere, a digitalizáció

A negyedik ipari forradalom, az Ipar 4.0 vagyis a digitalizáció a KKV szektor esetén egy nagyon kritikus téma, mivel megvalósításához erős eszköz állományra van szükség, amivel nem biztos, hogy megfelelően rendelkeznek, ellenben meglétük jelentős a világ bármely országában (Saini, 2024). A digitalizáció a társadalom és a gazdaság modern fejlődésének legfontosabb trendje, ami nemcsak pozitív, hanem negatív következményekkel is járhat (Khalin et al., 2024). A digitális technológiák alkalmazásával többféle lehetőség tárul elő a szervezeteknél, amivel versenyelőnyre tudnak szert tenni, továbbá a fejlődéssel, ha megfelelő időben lépnek a piacra egy-egy új termékkel,

szolgáltatással, és kihasználják a technológia és dinamikusan változó igények kielégítését, extra profitra tehetnek szert (Korzhlyk et al., 2024). Az erőforrások hatékonyabb és eredményesebb felhasználása a digitalizáció hajtóereje, melyet nehezít, hogy közben az ENSZ fenntartható fejlődési céljainak is meg kell felelni, vagyis olyan folyamatokkal és gépekkel szükséges a jövőre vonatkozóan tervezni (Gulbrandsen-Dahl et al., 2024). Vosztrjakov és Sybirtseva (2024) szerint a digitalizációs eszközökkel a fogyasztókkal való interakció javul, amellyel kialakul egy hatékony és kényelmes infrastruktúra a vállalaton belül, és a fogyasztók számára egyaránt. A kutatások alapján az elmondható, hogy a digitális technológiák és folyamatok kulcsszerepet játszanak a társadalomban (Iden – Danilova 2024).

Wu (2024) tanulmányában az AirAsia légitársaságot vizsgálta, és arra az eredményre jutott, hogy a digitalizáció szükséges a versenyképesség, valamint az innováció fokozásához, ami ügyfélművelés javításával jár. Blinichkina (2024) úgy fogalmazta meg, hogy a digitalizáció központi helyet foglal el a modern gazdasági életben, és a tudományos kutatásokban, s bár vannak még tisztázatlan részek, elmondható, hogy a digitális folyamatok hajtóereje a tőke és az innováció. Moskalyk és Balashova (2024) úgy írja le, hogy van egy bizonyos kétértelműség a digitális gazdaság növekedésben betöltött szerepére vonatkozóan.

A digitalizáció mint minden szektort, a pénzügyi világot is elérte. A szektor pedig folyamatosan edukálja, az újabbnál újabb termékek használatát, előnyét, biztonságát, de a pénzügyi tudatosság terén még bőven vannak fejlesztendő területek a felhasználók részére.

Atkinson és Messy (2011:4) úgy fogalmazta meg a pénzügyi műveltséget, hogy „a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és végső soron az egyéni jólét eléréséhez szükséges

tudatosság, tudás, készség, hozzáállás és viselkedés kombinációja”.

A pénzügyi műveltség azt az alapvető tudást jelenti, amelynek szükséglete abban rejlik, hogy életben lehessen maradni a modern társadalomban (Kim, 2001). Ha a pénzügyi műveltség van a fókuszban, akkor az új és összetett pénzügyi eszközök értékeléséről és választásáról van szó, ami által ezeket az eszközöket, az egyéni hosszú távú érdekeknek megfelelően lehet használni (Mandell, 2008). Az eddig ismertett definíciók alapján az látható, hogy a pénzügyi kultúrát nem lehet egységesen meghatározni.

Broeder és Verleun (2022) *„A mobilfizetési technológia kultúrák közötti hatása: ujjlenyomat alapú azonosítás vs. QR-kód beolvasás”* tanulmányában olvasható, hogy a pénzügyi technológia (financial technology, „FinTech”) rendkívül gyorsan fejlődik, és egyre nagyobb hatással van az emberek mindennapi életvitelére (Ogbanufe – Kim, 2018). A mobilfizetési technológia lehetővé teszi a fogyasztók számára, hogy időt takarítsanak meg a kisebb összegek kifizetésekor. Korábbi tanulmányok azt vizsgálták, hogy milyen tényezők befolyásolják a mobilfizetést (Dahlberg et al., 2015; Zhou, 2014; Cao et al., 2018) kutatásai például kimutatták, hogy a bizalom az egyik legfontosabb tényező mobilfizetés alkalmazásakor. Továbbá a kultúra is befolyásoló szerepet játszik az új információs rendszerekbe vetett bizalom kialakulásában (Xin et al., 2015). Éppen ezért, ez a tanulmány a felhasználói motivációkat úgy vizsgálja, hogy a fogyasztóknak tényleges mobilfizetési alkalmazásokat mutat be. A jelen tanulmányban tehát Peter Broeder és Sven Verleun kutatók elsődleges vizsgálati célkitűzése az volt, hogy megvizsgálják a két mobilfizetési alkalmazással, nevezetesen az ujjlenyomat beolvasással és a QR-kód szkenneléssel kapcsolatos attitűdök és viselkedési preferenciák alakulását.

A mobiltelefonos fizetés pénzeszközök átutalása egy áru vagy szolgáltatás ellenében, ahol a mobiltelefon egyszerre vesz részt a fizetés kezdeményezésében és visszaigazolásában (De Bel – Gáza, 2011). Különböző technológiák és alkalmazások léteznek, amelyek lehetővé teszik a fogyasztók számára, hogy mobiltelefonjukkal fizessenek. A két leggyakrabban használt mobilfizetési alkalmazás a QR-kód beolvasás és az ujjlenyomat szkennelés (Chandra és szerzőtársai, 2010). A QR-kód beolvasása kétdimenziós (2D) „Quick Response” (QR) kódot használ. A QR-kódok használata más ázsiai piacokon, például Kínában (Ye et al., 2021) és Indiában (Pal et al., 2021), óriási mértékben megnőtt. A felhasználás ilyen mértékű növekedése főként a WeChat nevű alkalmazásnak köszönhető, amelyben ezen funkciók sokasága egyesül egyetlen alkalmazásban (Kontsevaia – Berger, 2016). Az ujjlenyomat beolvasása a mobiltelefonok biometrikus technológiája, amely csak nemrégiben kezdett népszerűvé válni az okostelefon-gyártók körében (Goode, 2014). Ez leginkább az Apple-nek tulajdonítható, amely a Touch ID technológia mobil-eszközökbe történő beépítésével minden fogyasztó számára elérhetővé tette az ujjlenyomat beolvasást. Emellett az Apple az ujjlenyomat beolvasási technológia és a „Near Field Communication” (NFC) technológia kombinálásával lehetőséget biztosított a fogyasztóknak az alkalmazások kifizetésére (Sharma et al., 2013). Clodfelters (2010) vizsgálatai azonban kimutatták, hogy a fogyasztók vonakodnak elfogadni az ujjlenyomat hitelesítési technológiát a kiskereskedelemben.

A szerzők tehát feltételezték, hogy mobilfizetésekor a fogyasztók a QR-technológiát részesítik előnyben az ujjlenyomat beolvasási technológiával szemben. A fogyasztói használatot a mobilfizetési technológiával kapcsolatos attitűdök is nagymértékben befolyásolják (Yang –

Yoo, 2004). Így tehát a kutatók úgy gondolták, hogy a mobilfizetési technológiával kapcsolatos hedonista és utilitarista attitűdök befolyásolják a fogyasztók viselkedését. A mobilfizetési alkalmazásba vetett bizalom kultúra szerinti megkülönböztetésére a következő előfeltevést fogalmazták meg a kutatók: a fogyasztók kulturális háttere nagymértékben befolyásolja a mobilfizetési technológiák használatát és a hozzájuk való viszonyulást.

A tanulmányhoz kapcsolódó kérdőívet összesen 180 válaszadó töltötte ki online formában, közülük 86 nő és 94 férfi volt, 70 kínai és 110 pedig holland volt. Az alanyok átlagéletkora 24 év, a 18-40 év közötti kortartományban. A válaszadók számára a mobilfizetési alkalmazások két különböző fajtájának képeit mutatták be a kutatók. A képek alatt az alkalmazás típusa is egyértelműen fel volt tüntetve. Először azt kérdezték tőlük: *„Melyik technológiát részesíti előnyben? Ujjlenyomat beolvasást vagy QR-kód szkennelést?”* Ezután minden egyes alkalmazáshoz külön-külön kifejtették technológiai attitűdjüket (*„Hogyan viszonyul ehhez a technológiához?”*). A skála öt szemantikus differenciális tételből állt, külön a hedonikus attitűdre (pl. „Rossz – Jó”) és külön az utilitarista attitűdre vonatkozóan (pl. „Felesleges – Hasznos”). A használati tapasztalatok az alábbi három szempontot érintették: milyen gyakran használták a mobilalkalmazást, milyen gyakran beszéltek róla barátaiknak, és milyen gyakran ajánlották másoknak. Végül két kérdés arra irányult, hogy a válaszadók szerint a mobilfizetési alkalmazás használata általánosságban időt takarít-e meg számukra, illetve kockázatosnak tartják-e a használatát. Összességében kiderült, hogy a kínai és holland résztvevők többsége rendszeresen/gyakran használt mobilfizetési alkalmazást. A kínaiak a hollandokhoz képest többet beszéltek róla és többet ajánlották barátaiknak ezeket az alkalmazásokat. A mobilfizetési alkal-

mazások használatát egyik kulturális csoport sem tartotta kockázatosnak. Megállapításra került, hogy ezek az alkalmazások a kínai válaszadók számára több időt takarítottak meg a holland válaszadókhoz képest. Különösen az ujjlenyomat beolvasási technológiát részesítették előnyben a QR-kód szkennelési technológiával szemben. Mindkét szkennelési technológia esetében viszonylag magas hedonista és utilitarista attitűdökről számoltak be. Továbbá, bizonyos kulturális különbségeket is ki lehetett mutatni, ugyanis a kínai válaszadók pozitívabban viszonyultak a QR-kódos beolvasáshoz, mint a holland csoport.

Általánosságban ez a tanulmány elősegíti az egyre elterjedtebb készpénzmentes fizetési tranzakciók módszertanának feltörekvő vizsgálatát, ahogyan az a világ különböző régióiban megfigyelhető, beleértve a kínai (Ye et al., 2021), indiai (Pal et al., 2021) és nyugati kultúrákat (Holm et al., 2018) is. A tanulmány eredményei alátámasztják azokat a kialakulóban lévő vizsgálatokat, amelyek szerint az emberek manapság sokkal inkább hajlandóak elfogadni a biometrikus hitelesítést más (hagyományos) hitelesítési módszerekhez képest a fizetések során (Boden et al., 2020; Falk et al., 2016; Ogbanufu – Kim, 2018).

A jövőbeni érdekes vizsgálatoknak figyelembe kell venniük a termékek és szolgáltatások (például az ár) és a termék kategóriák (például divatáru, elektronika), a fogyasztói szegmensek (például nem, kor) és a fizetési környezet (például bevásárlás, étterem, online/offline) aspektusait. E tekintetben Liu és munkatársainak (2020) kezdeti vizsgálatai kimutatták, hogy a különböző mobilfizetési módok hatással vannak a fogyasztói magatartásra. Konkrétan az adatvédelmi aggályok jelentős hatással lehetnek a technológia használatára és elfogadására. A nyilvánosságra hozott személyes adatok elveszhetnek, vagy különböző nem szándékos

célokra használhatók fel. Végso soron minden fizetési módnál a felhasználó pozitív és negatív vonásokkal szembesül, és (nem) tudatosan kell értékelnie a kényelmi szempontok és a magánélet védelmével kapcsolatos aggályok közötti egyensúlyt.

Amadeo (2018) úgy fogalmazta meg, hogy „A piacok globalizációja, a pénzügyi szolgáltatások liberalizációja, a banki (Banking 4.0) és pénzügyi (Fintech) vállalatok digitalizálása radikálisan és diszruptívan megváltoztatja a versenyhelyzetet. A hitelintézetek nagy mennyiségű adatot szereznek, amelyek elemzése lehetővé teszi számukra, hogy értékes információkat nyerjenek ki az ügyfelekről.”

Shin és szerzőtársai (2022) úgy foglalták össze, hogy a vénaszkennerrel egy olyan eszköz került fejlesztésre, programozásra, ami a kéz dorsalis vénás hálózatának képét valós időben képes feldolgozni, úgy, hogy közben figyelembe veszi az összes lehetséges kézjellemzőt, ami jövőben nagy előnyökkel, többféle felhasználási lehetőséget kínál.

Miura és szerzőtársainak (2018) „*A látható fényű kamerák segítségével történő ujjvénás azonosítási technológia és jövőbeli kilátásai*” tanulmányukban olvasható, hogy az olyan mobil eszközök, mint az okos telefonok és a táblagépek világszerte elterjedtek, és széles körben használják őket például online vásárlási és internetes banki tranzakciókra. A személyi azonosító számokat és jelszavakat a múltban széles körben alkalmazták a személyazonosság ellenőrzésére a mobil eszközökön. Ezekkel a módszerekkel azonban az a probléma, hogy kényelmetlen a bevitelük, és fennáll a veszélye annak, hogy elloppják vagy elfelejtik őket. Válaszként a Hitachi kifejlesztett egy nagy pontosságú ujjvénás hitelesítési technológiát, amely a mobil eszközökbe jellemzően beépített, látható fényt kibocsátó kamerát használja. Míg az eddigi vénahitelesítéshez speciális célú infravörös érzékelőt

használtak a vénaképek rögzítéséhez, ez az új technológia általános célú kamerával készített vénaképek segítségével képes biometrikus azonosítást végezni. A felhasznált cikkben tehát Miura és munkatársai (2018) ismertetik az ujjvénás hitelesítés látható fényű kamerával történő elvégzéséhez használt technológiát, valamint annak felhasználási lehetőségeit a személyazonosság-ellenőrzési megoldásoknál. A jelenleg alkalmazott technológia úgy működik, hogy a felhasználó az ujját egy ujjvezető egységre helyezi, ahol az infravörös fényforrás fénye világítja meg. Az ujjon áthaladó infravörös fényt egy infravörös kamera rögzíti, így az ujjról egy átlátható képet kapunk. Mivel az ujjbegy bőre alatti erek átlátszatlanok az infravörös fény számára, a képen sötét vonalak mintájaként jelennek meg.

Az ujjvénás hitelesítés látható fényű kamerával történő lehetővé tételéhez három technikai kihívást kell leküzdeni: az ujjvéna-minták megbízható azonosítása infravörös fény használata nélkül, az ujjvéna-minták azonosítása attól függetlenül, hogy az ujj hogyan van a kamera fölött elhelyezve, valamint a hitelesítési pontosság szintjének javítása a különböző alkalmazásokban való használat lehetővé tétele érdekében.

Az ujjvénás hitelesítési technológia alkalmazása során, a felhasználó kezdetben több ujját egy kamera fölé helyezi, amely látható fényt érzékel. A háttér eltüntetése és az ujj sziluettjeinek azonosítása után meghatározható az ujjak elhelyezkedése a képen. Ezután ez alapján dönthető el, hogy a kép megfelelő-e a célnak. Amennyiben igen, a képet ujjanként külön képre kell osztani az ujj körvonalaik segítségével az egyes ujjképek tájolásának beállításához. Megkapjuk az egyes ujjak vénamintáit, és a végső hitelesítési eredményt a minták több ujra történő ellenőrzésével határozzuk meg.

Az e célból javasolt három alapvető technika a következő:

- A háttér kiküszöbölése és az ujjpozíció korrekciója a szín és az alak ismeretében;
- Ujjvénaminták kivonása a színinformációkból;
- Hitelesítési eredmény ellenőrzése több ujj alapján.

Az ujjvéna-hitelesítés látható fényű kamerával történő megvalósítása lehetővé teszi, hogy a módszer számos eszközön, például okostelefonokon és táblagépeken vagy webkamerákon is használható legyen. Miután a felhasználó rögzítette az ujjvéna adatait és személyes adatait egy olyan helyről, mint például az otthona, lehetővé válik egy univerzális személyazonosság-ellenőrzési szolgáltatás nyújtása, amely számos hitelesítési alkalmazásban használható. A hitelesítési sablonok ilyen nyílt jellegű használata azonban a biometrikus információk vagy más bizalmas adatok kiszivárgásának lehetőségét teremti meg, ami személyazonosság-lopáshoz vagy más veszteségekhez vezethet. Erre jelenthet megoldást a FIDO, amely egy olyan technikai specifikáció az egyszerű és biztonságos online felhasználói hitelesítéshez, ami nem támaszkodik jelszavakra. A FIDO-hitelesítés növeli a biztonságot és az interoperabilitást azáltal, hogy szétválasztja a hálózati hitelesítést és a biztonsági eszköz használatát a személyes eszköz felhasználójának hitelesítésére. A kutatás alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a hitelesítési technika felhasználható szupermarketekben, kisboltokban vagy más kiskereskedelmi üzletekben önellenőrző pénztárgépes szolgáltatás nyújtására. Példaként, a vásárlói használatra biztosított bevásárlókocsikat táblagépekkel szerelhetik fel. A vásárló először ujjait a táblagépen beolvassa, hogy igazolja személyazonosságát, majd a folytatás előtt ellenőrzi, hogy a neve és a fizetési mód helyes-e. Ezután a vásárló a tablet kamerájával beolvassa a termékek vonalkódjait, miközben azokat a kosárba

helyezi. Amikor befejezte, a kosarat a kijárat-hoz tolja, ahol megkezdődik a pénztárfolyamat. A kosár súlyát a beolvasott tételekkel összevetve ellenőrzik, hogy azok egyeznek-e, majd a vásárló ujjával újra átfut a tableten, hogy megerősítse személyazonosságát. Ha ez a hitelesítés sikeres, a fizetés az előre meghatározott módon történik, és a vásárló távozhata a megvásárolt termékekkel. Ez csökkenti a pénztári sorban állásra fordított időt, és további kényelmet biztosít, mivel a vásárlók „üres kézzel” is fizethetnek, ha nincs náluk a pénztárcájuk.

Az ujjvéna hitelesítés látható fényű kamerával bárhol alkalmazható, ahol kamerát lehet felszerelni. A lehetséges példák közé tartozik a szobabérlés és egyéb szálláshelyek esetén a becsekkolás folyamata, vagy az interaktív robotokkal való kapcsolatfelvétel. Ez magában foglalja a központosított, egyszeri biometrikus hitelesítést, amelyet számos különböző szolgáltatás használ, és úgy működik, hogy a felhasználók egy nyilvános sablont hoznak létre egy okostelefonon vagy más eszközön keresztül, majd a sablont szétosztják más eszközök között. Egy példa erre a szállodai vendéglátás. Amikor a vendégek okostelefonjukkal foglalnak szobát, nyilvános sablonjukat továbbítják a szálloda felé. A vendégek sablonjait ezután továbbítják a hitelesítési eszközök felé, amelyek lehetnek portásrobotok, a szobájuk ajtózárai vagy a társalgók fizetési termináljai.

Másik tanulmányban Lee és szerzőtársai (2017) úgy fogalmazták meg, hogy „az ujjvéna görbületi aránya és a véráramlás intenzitása közel állandónak bizonyult, függetlenül a véna méretétől, ami igazolta ennek a sémának a magas megismételhetőségét a hamisítás elleni identitás-hitelesítéshez.”

Csou (2023) által készített *Ujjvéna alapú azonosítási technológia: alapelvek, alkalmazások és jövőbeli kilátások* tanulmány már arra helyezi a fókusz, hogy az információs technológia folya-

matos fejlődésével a hatékony és biztonságos személyazonosság hitelesítési módszerek iránti igény egyre fontosabbá válik. A biometrikus felismerés kiemelkedő megoldásként jelent meg, amely megbízható és egyedi azonosítást kínál az egyének fiziológiai vagy viselkedési jellemzői alapján. A biometrikus felismerési technológiák közül az ujjvéna alapú azonosítás olyan élvonalbeli és ígéretes technikaként emelkedik ki, amely mind a tudományos élet, mind a különféle iparágak figyelmét felkeltette. Páratlan előnyei, köztük a kivételes pontosság, a nem invazív jelleg és a környezeti változásokkal szembeni ellenálló képesség, megalapozták széles körű alkalmazását különböző ágazatokban, például a pénzügyekben, az egészségügyben és a biztonságtechnikában. A jelen tanulmányban Zhou (2023) kutató elsődleges vizsgálati célkitűzése az volt, hogy átfogó áttekintést nyújtson az ujjvéna alapú azonosítási technológiáról, bemutatva annak alapelveit, működési mechanizmusait és jellegzetességeit. Ezen túlmenően ez a dokumentum az ujjvéna alapú azonosítási technológia különböző területeken történő változatos és gyakorlati alkalmazásait is bemutatja.

A kutatásukban arra jutottak, hogy az ujjvéna alapú azonosítás kiemelkedik a kivételes előnyökkel rendelkező biometrikus azonosítási technológiák közül. Egyedisége, adatvédelme, nem invazív jellege, stabilitása és hamisítás elleni jellemzői rendkívül ígéretes és megbízható módszerré teszik a személyazonosság hitelesítésben. Mindazonáltal a folyamatos kutatási és fejlesztési erőfeszítések elengedhetetlenek az olyan kihívások leküzdéséhez, mint a képminőség és a felismerési sebesség, annak érdekében, hogy teljes mértékben ki lehessen aknázni az ujjvéna azonosítási technológiában rejlő óriási lehetőségeket.

Az ujjvéna azonosítási rendszer egy olyan biometrikus azonosítási technológia, amely az

ujjvéna képeit rögzíti, feldolgozza és kivonja az egyéni hitelesítéshez szükséges jellemzőket. Az ujjvénafelismerő rendszer működési elve olyan kulcsfontosságú lépéseket foglal magában, mint a képrögzítés, az előfeldolgozás, a jellemzők kinyerése és az egyeztetés. Ezeken a lépéseken keresztül a rendszer képes az ujjvéna biológiai jellemzőit digitális jellemzőkké alakítani és hatékony személyazonosság hitelesítést végezni. Ez a biometrikus azonosítási technológia nagy pontossággal és biztonsággal büszkélkedhet, így széles körben alkalmazható a személyazonosság hitelesítésében, az információbiztonságban és számos más területen. A rendszer teljesítménye azonban még mindig folyamatos optimalizálást és fejlesztést igényel, hogy megfeleljen a növekvő alkalmazási igényeknek és biztonsági kihívásoknak. Az ujjvéna azonosítási rendszer működési elve három fő lépést foglal magában:

- A képrögzítés az ujjvéna azonosítási folyamat kezdeti fázisát jelöli. Ebben a szakaszban infravörös képalkotási technikákat használ a kiváló minőségű ujjvéna-képek rögzítéséhez. Az infravörös fény egyedülálló módon képes áthatolni a bőr felszíni rétegén, lehetővé téve a bőr alatti vénahálózat közvetlen feltérképezését. Ennek következtében pontos és részletes ujjvéna képek készülnek, amelyeket nem befolyásolnak a bőr felszíni jellemzői. A képfelvételi eszköz jellemzően egy újra helyezhető készülék formájában jelenik meg, ahol a felhasználók könnyen és kényelmesen helyezhetik ujjukat a kijelölt területre a gyors képrögzítés érdekében.
- A képrögzítést követően a felvett ujjvéna képeket előfeldolgozásnak és a jellemzők kinyerésének vetik alá, hogy a képekből kivonják a kulcsfontosságú információkat, megkönnyítve ezzel a későbbi személyazonossági egyeztetést. Az előfeldolgo-

zás célja a zaj és az interferencia eltávolítása a képekről, a kép kontrasztjának és tisztaságának javítása, valamint a magas képminőség biztosítása. Az általános előfeldolgozási módszerek közé tartozik a képszűrés és a hisztogram kiegyenlítés.

- Az ujjvéna azonosítási rendszer utolsó lépése az egyeztetés. Ebben a szakaszban a rendszer összehasonlítja a kinyert ujjvéna jellemzőket az adatbázisban tárolt, előzetesen regisztrált sablonokkal. Az adatbázis sablonjai a regisztrált felhasználók ujjvéna jellemzőit tartalmazzák. Az egyeztetés célja, hogy megtalálja az adatbázisban azt a sablont, amelyik a legjobban megfelel az azonosított ujjvéna jellemzőinek, és ezáltal megerősíti a felhasználó személyazonosságát.

Az ujjvéna azonosítási technológia, mint hatékony, pontos és biztonságos biometrikus azonosítási technológia, széleskörű alkalmazásra talált különböző területeken. Konkrét alkalmazási területei közé a következők tartoznak:

- Az ujjvéna azonosítási technológia létfontosságú szerepet játszik a személyazonosság hitelesítésében. A felhasználók ujjvéna jellemzőinek rögzítésével az ujjvéna azonosítási rendszer pontosan igazolja a felhasználók személyazonosságát. Ez a technológia alkalmazható okostelefonok és táblagépek feloldására, sőt a mobilfizetés és az e-kereskedelem során a felhasználói személyazonosság hitelesítésére is, ezáltal kényelmes és biztonságos felhasználói élményt nyújtva. Ezenkívül az ujjvéna azonosítási technológia felhasználható a beléptető rendszereknél is az alkalmazottak vagy lakók személyazonosságának hitelesítésére, növelve a biztonságot és optimalizálva a hozzáférési eljárásokat.

- Az ujjvéna azonosítási technológia jelentős lehetőségeket rejt magában a pénzügyi fizetőeszközök ágazatában is. A hagyományos fizetési módszerek, mint például a jelszavak vagy a kártyalehúzás használata, mind ki vannak téve a jelszavak kiszivárgásának és a hamisítás kockázatának. Ezzel szemben az ujjvéna azonosítási technológia az egyedi biometrikus felismerés révén garantálja a fizetés biztonságát és pontosságát. Fizetés során a felhasználóknak csak az ujjukat kell a kijelölt felismerő eszközre helyezniük, mire a rendszer gyorsan ellenőrzi az ujjvéna jellemzőit, lehetővé téve a kártyamentes fizetést. Ez a fizetési mód nemcsak kényelmes és hatékony, hanem csökkenti a bankkártyák használatának terhét is, hatékonyan megelőzve a fizetési információk ellopásának kockázatát.
- Az ujjvéna azonosítási technológiát az információbiztonságban is széles körben alkalmazzák. Számos vállalat és szervezet igényli az érzékeny információk és bizalmas dokumentumok védelmét az illetéktelen hozzáférés és a kiszivárgás megakadályozása érdekében. Az ujjvéna azonosítás olyan feladatokra használható, mint a titkosítás és a dekódolás, lehetővé téve az engedélyezett felhasználók számára, hogy csak sikeres személyazonosság ellenőrzés után férjenek hozzá bizonyos információforráshoz. Az ilyen alkalmazások kormányzati, katonai, pénzügyi intézményekben, egészségügyi intézményekben és más ágazatokban is használhatók, jelentősen javítva az információbiztságot és a magánélet védelmét. Az ujjvéna azonosítási technológiával megbízhatóan garantálható az információbiztonság, elkerülve a

hagyományos jelszó feltörésének vagy a visszaéléseknek a kockázatát.

A fentiek összefoglalásaként arra a következtetésre jutottak, hogy az ujjvéna azonosítás, mint feltörekvő biometrikus azonosítási technológia, a hardvertechnológia és az algoritmusok optimalizálásának folyamatos fejlődésével ígéretes jövőbeli kilátásokat tartogat. Bár a jelenlegi technológia már most is rendkívül pontos, bizonyos körülmények között, például ujj sérülés vagy rossz képminőség esetén még mindig előfordulhatnak téves azonosítások. A jövőben az algoritmus optimalizálásával és a képrögzítő eszközök nagyobb felbontásával és teljesítményével az ujjvéna azonosítási technológia nagyobb pontosságot és stabilabb felismerési teljesítményt eredményezhet. Ezzel párhuzamosan a felismerési sebesség várhatóan tovább javul, így az ujjvéna azonosítási folyamat még gyorsabbá és hatékonyabbá válhat.

Az ujjvéna azonosítás a jövőben várhatóan még több területen talál majd alkalmazásra. Például az egészségügyi szektorban felhasználható a betegek személyazonosságának hitelesítésére és az orvosi adatokhoz való hozzáférés ellenőrzésére, javítva ezzel az orvosi információk biztonságát és a magánélet védelmét. A közlekedés területén alkalmazható a járművezetők személyazonosságának hitelesítésére, biztosítva, hogy csak az arra jogosult sofőrök kezelhessék a járműveket, ezáltal növelve a közlekedés biztonságát. Fontos továbbá, hogy megfelelő törvényeket és rendeleteket kell alkotni az ujjvéna azonosítási technológia jogszerű használatának szabályozására, biztosítva annak etikus és legitim alkalmazását.

Lee és szerzőtársai (2018) különböző mérési technikákat alkalmaztak, és a négy lézeres megvilágítási módszert értékelték konkáv lencsén, diffúzoron, kvázi statikus mikroelektromechanikai rendszer (MEMS) szkenneren és rezon-

áns MEMS szkenneren az ún. „élőség”, vagyis a vénahálózat észlelésére. Megállapításaik szerint a rezonáns szkenner a legmegbízhatóbb módszer a hitelesítésre.

Vankamamidi (2021) a *tenyérvénás azonosítási technológia* tanulmányához ez adott alapot, hogy napjainkban a biztonság az egyik legfontosabb tényezővé vált. Az alkalmazott hitelesítési vagy biztonsági ellenőrzési faktornak le kell küzdenie a hagyományos módszerekkel összefüggő problémákat. A személyi azonosítás leküzdheti a fenti problémákat, és nagyobb biztonságot nyújthat a felhasználó számára. A személyes azonosítást biometriának nevezzük. A „biometria” kifejezés két fogalomra osztható: a bio „életet”, a metria „mérést” jelent. A biometria univerzalitással rendelkezik, vagyis a bolygón élő minden egyes személy rendelkezik ezzel a bizonyos biometrikus jellemzővel. További jellemzője az egyediség, vagyis a megjelenített biometrikus jellemzőnek másokkal összehasonlítva egyedinek kell lennie, emellett a gyűjtethetség funkciójával rendelkezik, ami azt jelenti, hogy a biometrikus jellemzőket könnyű összegyűjteni, és az azonosításhoz ellenőrizhetőnek kell lenniük. További jellemzője a pontosság, az élethűség, a magas felhasználói elfogadottság és a nagyfokú biztonság, általánosságban két kategóriába sorolható: fiziológiai és viselkedéses. A viselkedési biometria a billentyűleütés, a hang és az aláírás, míg a fiziológiai biometria az ujjlenyomat, az írisz, az arc és a tenyérvéna módozatait vonja magába. A viselkedési biometria elemző szoftverrel rendelkezik, amely így könnyedén implementálhatóvá és kevésbé költségessé teszi a használatát. A fiziológiai biometriában az emberek azonosításához olyan fizikai jellemzőket használunk fel, mint az ujjlenyomat, az arc stb.

A biometrikus hitelesítési technikák közül a tenyérvénás azonosítási technológia a legjobb. Ennél a technológiánál a tenyeret egy tenyér-

véna-érzékelő fölé helyezik, majd a tenyérvéna-érzékelő infravörös sugárzást bocsát ki, amely a tenyérre érve mélyen behatol a bőr alá, és eléri azt a réteget, ahol a vénák találhatók. A vénák képesek elnyelni az infravörös tartományba eső sugárzást, ezért használjuk ezt az infravörös sugárzást. Ez annak köszönhető, hogy a vénák oxigénmentes hemoglobint szállítanak, amely elnyeli a sugárzást. A tenyér az öt ujjcsont (más néven ujjpercek) és a csuklóízület közötti területre utal. A hitelesítés nem más, mint a hozzáférés, azaz az engedély megadása. A vénák azok az erek, amelyek az oxigénmentes hemoglobint szállítják a testrészekből a szív felé. Amikor a bőrre infravörös fény vetül, a vénák elnyelik azt, és sötét fekete vonalként jelennek meg.

Amikor mélyebben foglalkoznak a tenyérvénás azonosítási technológiával, az első megfigyelhető pont az, hogy ez a hitelesítési technika az emberi tenyér érrendszeri szerkezetét használja egyedi azonosító adatként. Az ujjakkal vagy a kézfej hátsó részével összehasonlítva a tenyér területe szélesebb és sokkal bonyolultabb érrendszerrel rendelkezik, így kiválóan használható egyedi azonosításhoz. A Fujitsu laboratóriuma a világon elsőként fejlesztette ki a tenyérvénás azonosítást. Kezdetben egy olyan rendszert fejlesztett ki, amely csak tenyérvénás hitelesítésre szolgál, ám később egy olyan alkalmazással alakult, amely a hitelesítést az ujjlenyomat és a tenyérvéna használatával végzi egyetlen eszközzel. A Hitachi és a Fujitsu 2002 elején vénás biometrikus termékeket dobott piacra. Ezek a termékek pillanatok alatt népszerűvé váltak, mivel következetes a használatuk és kevésbé bonyolult.

A hitelesítési folyamat magában foglalja a regisztrációt (a tenyérvéna képrögzítését), és később felismerésre használható. A hitelesítés teljes folyamatában több fontos lépés is részt vesz,

ugyanis a tenyérvenás azonosítási rendszer jellemzően három lépésből áll:

- Tenyérvenás képrögzítés: A tenyérvenás képrögzítés során a felhasználónak a tenyérvena érzékelő fölé kell helyeznie a kezét. Ezután a tenyérvena-érzékelő a közeli infravörös sugarak megvilágításával eléri a tenyér vénáit, és képet készít azokról. Két módszer létezik a tenyérvenás képrögzítésre. Az első a reflexiós módszer, a másik pedig a transzmissziós módszer.
- Előfeldolgozás az adott régióban: Az érdekelt régió (ROI) meghatározásához előzetesen fel kell dolgozni a fenti lépéssel megszerzett képet.
- Jellemzők kinyerése és egyeztetése: Miután a ROI-t szegmentálták, a jellemzők kivonhatók az egyeztetéshez. A jellemzők kinyerésére irányuló megközelítések a természete alapján nagyjából két kategóriába sorolhatók. Az egyik a tenyérvena érgeometrián alapuló módszer, a másik pedig a ROI holisztikus alapú eljárás.

A fentiek alapján arra a következtetésre jutottak, hogy Japánban a pénzügyi szektorokban gyorsan növekvő problémát jelent a banki pénzeszközök lopott vagy hamis bankkártyákkal történő illegális felvétele. Ennek megoldására a tenyérvenás hitelesítést alkalmazzák egyes bankfiókokban vagy ATM-ekben a tranzakciók ügyfél általi megerősítésére. Az ügyfél bankszámláján lévő okoskártya tartalmazza az ügyfél tenyérvena-mintáját és a tenyérvena-minták egyeztető szoftverét. Az ATM-nél lévő tenyérvena-hitelesítő eszköz beolvassa az ügyfél tenyérvena-mintáját, és átviszi azt az okoskártyára. Az ügyfél tenyérvena mintáját ezután egyeztetik az okoskártyán regisztrált vénamintával. Mivel a regisztrált ügyfél tenyérvena mintája nem kerül ki az okoskártyából, az

ügyfél vénamintájának biztonsága továbbra is fennmarad.

A tenyérvena technológia alkalmazásának lehetőségei számos területen megmutatkoznak. Például kormányok, önkormányzatok és más szervezetek is használhatják. Nemrégiben az Amazon új biometrikus fizetési szkennerrendszert jelentett be, amelyet a jövőben a szupermarketek pénztárainál is használhatnak. Az ötlet lényege, hogy az „Amazon One” szkennerek lehetővé teszi, hogy valaki egyszerűen csak elhúzza a kezét a készülék felett, és máris fizethet vele. Ennek oka, hogy az eszköz már rendelkezik a felhasználó tenyeréről készült regisztrált képpel, amely rögzítette a tenyér vénamintáit.

Shakil és szerzőtársai (2023) már úgy írnak róla, hogy az elmúlt években is sok kutató figyelmét keltette fel, mint az azonosítás legbiztonságosabb módja, mivel a véredényeket használja fel, ami az emberi testben belül található, és ez nem változik egy élethosszon át. Ezen magas biztonsága okán, a későbbiekben is kulcsszerepet fog játszani különböző eddig akár ismeretlen felhasználási területeken.

A VÉNASKENNER TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON

A vénaskenner egy 2013-ban bemutatott magyar találmány, amely mögött sok éves fejlesztés és tesztelés állt. Nagyjából 2011-ben jelent meg az első biometrikus beléptető rendszer. Ez annyira inspirálta a magyar kutatókat (Agorix Kft.), hogy a Fujitsu szenzorára alapozva a terméket tovább fejlesztették és egy olyan új, elgondolások alapján végtelen személy azonosítására alkalmas rendszert hoztak létre. A Széchenyi Tőkebefektetés Alap (SZTA) egy új, az EU egyedi engedélyével 2013-ban megjelent termék további fejlesztésébe 150 millió forintot fektetett a kutatásba.

A kutatók akkori elmondásai alapján, ez a vénaalapú érzékelés kizárólagosan tudja azonosítani az adott személyt, így voltak olyan felvetések, hogy a jövőben az utazási bérlet, a bankkártya, de akár az útleveél kiváltására is alkalmas lehet. Fontos, és kiemelendő, hogy az azonosítás után a szenzor automatikusan törli a szkennelt mintát, vagyis a tenyér érlenomata soha többé nyerhető ki az alkalmazásból. Ez a megoldás 1 másodperc alatt 5.000.000 ponton azonosítja a vénatérképet, így nem kérdés, hogy biztonságosabb bármelyik biometrikus rendszernél. Fontos, hogy teljesen érintés mentes, és az egészségre sem ártalmas, továbbá az adatokat a legmagasabb titkosítási és biztonsági szinten óvják. A biometrikus azonosítással aggályok merülnek fel, mivel az ujjlenyomat „átverhető”, de az írisz és arc teljes beszkennelése pedig eléggé költséges, és körülményes. Ezzel szemben a véredények mintája, olyan egyedi, mint az ujjlenyomat, de a vénaszkenelés előnye, hogy kevesebb adatra van szükség. Ez az adat nem lopható el, nem hagy semmilyen nyomot, sőt még titkos adatgyűjtésre sem alkalmazható.

A fejlesztők úgy látják, hogy ez a vénaszkenneres megoldás alkalmazható ATM-eknél a személyazonosság hitelesítésére, vagy akár gépjárművek esetén indításgátló használatához. Egészségügyben a pedig elkerülhetővé teszi a hamis gyógyszer felírásokat, fiktív kezeléseket. Továbbá még a hamis okmányokkal rendelkező személyek is könnyen kiszűrhetők vele. Tehát elmondható, hogy a vénaszkenner a beléptetés és ügyfélazonosítás területén is használható.

Napjaink kimagasló vénaszkennerrel foglalkozó vállalkozása a Biosec Zrt., ami fejlesztője és elkötelezett híve a biometrikus megoldásoknak. A BioSec Group Kft. már 2009 óta foglalkozik a tenyérvéna-mintázatra alapuló csak vénalenyomat alapú azonosítással, mind fizi-

kai-mind IT biztonság területén, továbbá egyedire szabott megoldásoknak is teret ad. Céljuk, hogy magas biztonsági szint mellett tudjanak bel- és kültéren használható tömeges és kényelmes megoldásokat nyújtani.

A következőkben az általuk forgalmazott termékek, lehetőségek kerülnek bemutatásra.

A vénaszenzoron alapuló technológia egyediségei, előnyei:

- Az eddig említett tulajdonságokon felül külső időjárási, fény- és egyéb viszonyoktól függetlenül alkalmazható.
- Továbbá az azonosítandó személy egészségügyi állapotáról sem lehet következtetéseket levonni a készülék használatával.

Megoldásaiknál fontos szempont, hogy kompatibilis legyen már használt RFID kártyás beléptető rendszerek és IT biztonsági megoldások másodlagos jogosultságkezelésére, így lehetőséget adva a költséghatékony biztonságra vonatkozó fejlesztésekhez.

Az 1. táblázat a BioSec Zrt honlapján található, a biometrikus technológiákat hasonlítja össze.

Van egy olyan termékük, ami egy zártkörű készpénzmentes fizetési lehetőség. Ez pedig a PayHAND, amely a vénaszenzoron alapuló biometrikus személyazonosító technológia és a teljeskörű ügyviteli rendszer ötvöze. Ezzel a módszerrel csupán egy kézmozdulattal kiválthatóak a PIN kódok, a kártyák, mert a készpénzmentes fizetéshez egy élő tenyérre van szükség. Azért is a legoptimálisabb fizetési alternatíva, mert a vevőnek nem kell félnie a kártyaadatai és személyazonossága védelme miatt. Továbbá olyan többlet szolgáltatást is nyújt, hogy képes törzsvásárlói rendszerek kialakítására, anélkül, hogy törzsvásárlói kártyát kellene kibocsájtani.

1. táblázat: A BioSec Zrt honlapján található biometrikus technológiák

Kategória	BioSec, tenyérvéna alapú azonosítás	Arcfelismerés	Ujjlenyomat azonosítás
FAR érték (Jogosulatlan személy elfogadása jogosultként)	0,00008% (BSI tanúsítvány)	Jóval gyengébb érték	1-2%
FRR érték (Jogosult személy jogosulatlanként való azonosítása)	0,01 % laboratóriumi környezetben 5-10% tömeges azonosításnál	Jóval gyengébb érték 5-10 % laboratóriumi környezetben 20-40% tömeges azonosításnál	Jóval gyengébb érték 5-10 % laboratóriumi környezetben 20-40% tömeges azonosításnál
Azonosítási sebesség	~1 másodperc / fő	~2-5 másodperc / fő	~1 másodperc / fő
A téves elutasítás lehetséges okai	kesztyű, sebészeti beavatkozás a tenyéren	kalap, sál, szakáll, szemüveg, várandósság	kosz, sérülés, kesztyűk, hiányzó ujjlenyomat
A napsugárzás hatása az FRR értékre	nincs rá hatással	befolyásolja	nincs rá hatással

Forrás: Saját szerkesztés, weboldal tartalma alapján

A PayHAND rendszer használatának legfőbb előnyei:

- nincsenek folyamatosan lejáró jelszavak
- transzparens adminisztratív folyamatok
- csökken a biztonsági kockázat
- ellopható PIN kódok vagy jelszavak helyett, egykapus kezelés, biometrikus azonosítással
- vendéglátás esetén a teljes étterem és pincérrendszerrel összeköthető
- törzsvendég rendszer is kialakítható vele
- egyénre szabható, könnyen illeszthető meglévő rendszerekhez

Jelen vállalkozásnak még több vénaszkenneres azonosításra alapuló szolgáltatása van. Teljesség igénye nélkül:

- A GateKeeper pedig egy olyan beléptető rendszer, amely vénaszkenzoron alapuló

biometrikus megoldás, ezzel megvalósítható a legmagasabb biztonsági szint, továbbá még RFID-val is kombinálható. Bárhol alkalmazható, ahol egyszerű, gyors és kényelmes tömeges azonosítási megoldásra van szükség, de a magas biztonsági szintet igénylő helyiségek is biztosíthatóak általa.

- A StadiumGuard sportcsarnokok, stadionok számára fejlesztett szolgáltatási, valamint biztonsági lehetőség, a zéró tolerancia elvén nyugvó alkalmazás, ami családbarát stadionok támogatása céljából került létrehozásra. Olyan átfogó megoldás a stadionok esetén, ami támogatást ad beléptetéskor, jegykezeléskor, nézőtér megfigyelése céljából, továbbá a készpénzmentes fizetés megvalósításához is.

- A Blogin egy biometrikus technikán keresztüli számítógépes belépési megoldás, ahol egy kézmozdulatra van szükség.
- A BioKrypt egy e-mail titkosítási megoldás biometrikusan, jelszavak helyett. Alkalmazásával csupán a tenyérre van szükség, az e-mailek magas biztonságú titkosításához. Az alkalmazással utána háromféleképpen lehet elektronikus üzenetet küldeni: titkosítás nélkül, jelszóval titkosítva, vagy az alkalmazás által biztosított biometrikus HASH kóddal történő titkosítással.
- A RapidGuard mobil azonosító és jogosultságkezelő rendszer. Olyan speciális rendszer, ami könnyen azonosítja a bevetésen megsérülteket, katasztrófáknál a mentőegységeket, vagy hogy egy biztonsági zónába kinek van jogosultsága belépni.
- A Talent+ munkavállalók azonosítására, adminisztrációjára alkalmazott biometrikus megoldás, mint biztonsági örök, statiszták, vagy hoszteszek részére, mert transzparens azonosítást tesz lehetővé. Ezzel kiküszöbölhető a hamis személyazonosságból adódó biztonsági kockázat, könnyen, gyorsan átlátható, hogy mennyien vannak a rendezvényen. Továbbá a dolgozói visszaélések is megszüntethetők ezzel a megoldással.

A fenti biometrikus megoldások után néhány gyakorlati példa:

- Strandon a vénaszkenner: 2019. nyarától a Fertő tavi szabad strandon bevezetésre került a vénaszkenner használata a visszaélések megelőzése érdekében. A helyi lakosok jogosultak ingyen használni a strandot, a biometrikus rendszerrel pedig biztosítva van, hogy csak az arra jogosultak használják. Az előbb bemutatott cég

rendszerét használják itt is, s az ingyenes belépéshez, csak a vendégek kezére van szükség. Az első idényben már ~3800 regisztrált felhasználóval üzemelt a rendszer.

- Stadionban a vénaszkenner: Amikor a Groupama Aréna épült, az FTC-nél olyan innovatív megoldást kerestek a beléptető rendszernek, ami gyors, biztonságos, és természetesen megfelel az adatvédelmi irányelveknek is. Megvizsgálták, hogy milyen lehetőségek merülhetnek fel:
 - az arc-, hang- vagy kézfelismerés
 - DNS
 - írisz(szem)vizsgálat
 - az ujjlenyomat
 - tenyérvéna-mintázat azonosítása

Megvizsgálták az eshetőségeket, és azzal érveltek, hogy egy plasztikkártya elveszhet, a PIN kódot megszerezhetik illetéktelenek. Az ujjlenyomat pedig negatív hatást nyújt, mert érzetere a rabosítás egyik alkotóeleme, továbbá ki kell emelni, hogy az ujj barázdái bizonyos munkáktól vagy az életkorral kophatnak, továbbá állítólag, az emberek 2 százalékának az ujjai nem alkalmasak a digitális beolvasásra. Az íriszrendszerrel, ami az életkorral és a betegségekkel változhat, továbbá kiemelték azt is, hogy minden 75 ezredik ember írisz nélkül jön a világra.

Elsődlegesen arcfelismerő rendszerben gondolkodtak, aztán a szurkolók védelme miatt ettől elálltak, mert számos fiziológiai tulajdonság (bőrszín, fej- és arcszőrzet), megjelenés és környezeti hatás is gátolhatja a pontos azonosítást.

Az FTC azt vezette be, hogy a ferencvárosi drukkereknek, akik a stadionban szeretnék követni a játékot, szükségük van egy regisztrációs kártyára, amelyhez személyes adatokat is kérnek, név, lakcím, születési adatok, személyi azonosító, amiket a klub a jegyeladási rendszerben tárol. Ez alapján készül el a szurkolókár-

tya. Aki ezeknek eleget tesz, és úgy dönt, hogy a stadionban szeretné követni az eseményeket, akkor először a kártyáját illeszti a szenzorhoz, ez ellenőrzi, rendelkezik-e a szektorba érvényes jeggyel, és hogy jogosult-e a stadionba belépni. Ezt követően a gép, elküldi az ID-számot a BioSec rendszernek, majd a szenzor fölé helyezett tenyér alapján megválaszolja, hogy az ID-számhoz tartozó embernek van-e szurkolói kártyája, és valóban ő áll-e ott. Mivel a kártya kiadásával mindenki egy azonosító (ID) számot kap. Innentől a tenyérskenner adatai nem egy névhez vagy lakcímhez kötődnek, hanem egy ID-hoz, ennek a működésnek az a lényege, és azért fontos kiemelni, mert a szurkolói kártya regisztráltjai a jegyeladási rendszer adatbázisába, a tenyérskenner adatai pedig olyan adatbázisba kerülnek, amely sem fizikailag sem szoftveresen nincs összekötve, továbbá még a titkosításuk is eltér, így nem összeköthetőek.

A szenzor fölé, úgy kell a tenyeret 5-8 centivel helyezni, hogy az észlelni tudja az életfunkciókat, mivel a szenzor infravörös fényt bocsát ki a tenyérre, így teszi láthatóvá a tenyér vérmintázatát az érzékelő kamerának. Az alkalmazás ezt követően biometrikus sablonná alakítja az AES-titkosított adatokat, majd ezt követően ismét AES-algoritmussal titkosítja őket. Mindez egy másodpercen alatt történik meg, így egészségügyi szempontból is észrevehetetlen, legegyszerűbben úgy lehetne szemléltetni, mintha a tévé távirányítóját tartanánk néhány másodpercre a kezünkhöz. A két kéz együttes regisztrációs időtartama kb. 20 másodperc.

Visszaélésektől azért nem kell tartani, mert az adott személy tenyere is szükséges, de ki kell hangsúlyozni, hogy az élő tenyere. Továbbá fontos, hogy a BioSec rendszerébe nem lehetséges adatot visszajuttatni, az azonosítás után pedig a szenzor automatikusan törli a szkennelt mintát, aminek szükségessége Péterfalvi

Attila, a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság elnöke (NAIH) adatvédelmi szempontból korábban fel is hívta a figyelmet.

Azt ugyanakkor a NAIH-elnök is megjegyezte, hogy ez a típusú azonosító rendszer szigorúbb, mint egy rendőr, hiszen a rendőrnek elég egy érvényes okmány, de akár mások is igazolhatják a személyazonosságunkat a hatóság előtt, míg ez a vénaszkenneres rendszer többszörösen összetett. „Összehasonlítva egy rendőrségi intézkedés hatálya alá vont személlyel, sokkal szigorúbb követelményeket támaszt a klubkártya tulajdonosokkal szemben az azonosítás céljából, ami nyilvánvalóan sérti az érintettek részére a Szaztv.-ben [A személyazonosító jel helyébe lépő azonosítási módokról és az azonosító kódok használatáról szóló 1996. évi XX. törvény] biztosított jogokat.” NAIH elnöke szerint a körülmények nem követelik meg ezt a fokú aránytalanságot „tekintettel arra, hogy a biometrikus adatok kezelése jelentős beavatkozást valósít meg az érintett személyek magánszférájába.” „A kezelt adatoknak meg kell felelniük a szükségesség és az arányosság követelményének, illetőleg mérlegelni kell, hogy a biometrikus rendszer üzemeltetése által elérni kívánt cél megvalósítható lenne-e egyéb, a magánszférát kevésbé érintő módon” – írta Péterfalvi Attila a törvénymódosításhoz készített észrevételében.

A bevezetését követően többen Alkotmánybírósághoz fordultak a vénaszkenner alkalmazása miatt. Alkotmánybíróság döntése 2015 júliusában és decemberében, 2016 januárjában és 2017 februárjában tárgyalta az ügyről, de nem jutott eredményre. 2022. október 4-én vette elő újra az ügyet a Sulyok Tamás Ab-elnök által vezetett tanács (előadó: Czine Ágnes alkotmánybíró), mert „eljárása során észlelte, hogy az FTC a szurkolói kártya igénylésének általános szerződési feltételeit megváltoztatta”, és bevezette az ún. „B” típusú szurkolói

kártyát”, amellyel vénaszkenelés nélkül is be lehet menni. Ezért a testület a „nyilvánvalóan okafogyottá vált” így ebben az ügyben megszüntetésre került az eljárás, hiszen az alkotmányossági probléma tárgyalanná lett.

- vénaszkenner felhasználás: mobilok telefonoknál: 2019-ben az egyik dél-koreai mobilgyártó (LG) is bemutatta felsőkategóriás okostelefonjait, ezek már a vénákat is képesek szkennelni, és a levegőben meg-ejtett kézmozdulatokkal is könnyen vezérelhetők. Ez pedig az új G-sorozatú csúcsmobil, ami pedig a G8 ThinQ, illetve egy picit nagyobb kijelzős testvérmodellje G8s ThinQ. Mind a kettő készülék előlapján van egy 8 megapixeles szelfikamera, illetve egy úgynevezett ToF (Time of Flight) 3D-kamera is. Ennek köszönhetően pontosabb arcalapú-, továbbá vadonatúj vénaszkenneres felhasználó azonosítást tesz lehetővé. Elég a készülék fölé tartani a tenyér alsó részét, és a vénaszkenneléssel pillanatok alatt fel lehet oldani a készüléket. Továbbá a készülék érintése nélkül lehet elindítani akár a zenelejátszót, vagy a térképszoftvert, esetleg állítani a hangerőt.
- vénaszkenneres felhasználás, a repülőtéren: A schwechati repülőtéren már tenyérnyomat-olvasókkal ellenőrzik a dolgozók személyazonosságát. A szkennert nem lehet megtevesztetni, mert korábban is említésre került, hogy tenyér vénáinak mintázata mindenkinél egyedi. Tervek szerint ezt a biztonsági rendszert akár az utasok ellenőrzésére is bevezethetik pár éven belül – hangzott el az osztrák közszolgálati televízióban.
- vénaszkenneres felhasználás, gyógyszer-tárban: Az egyik bécsi gyógyszer-tárban már a dolgozók azonosítására használják, így ezzel könnyen visszakövethető a páti-kusok gyógyszerkiadása.

- vénaszkenner, bankautomatáknál tesztelés: Végül, de a kutatás tekintetében fontos, hogy a vénaszkenner Japánban, valamint Lengyelországban már bankautomaták használatánál is tesztelik.

KÖVETKEZTETÉS

Szekunder kutatások eredményeiből arra lehet következtetni, hogy a digitális világban, az innovációkra nyitottak az emberek. Amennyiben kellő oktatást, támogatást kapnak, egy-egy új rendszerről, kiemelve azok előnyeit, akkor szívesen kipróbálnak új lehetőségeket is. A 21. században az adatvédelmi szempontok is kiemelt helyet foglalnak el az újítások sikeres bevezetésénél, így az alapelvárásokhoz tartozik a megfelelő adattárolás, adatkezelés, titkosítás. A mobiloknál a biometrikus azonosítások alap funkciók, gondolva itt az ujjlenyomat- és arcfelismerés lehetőségére. Ezekről napjainkra kiderült, hogy komoly torzítások lehetnek az azonosításnál, könnyen vissza lehet élni velük. Mint a példákban is említésre került már van olyan csúcskategóriás készülék, ahol a vénaszkenner is helyet kapott. A fentiek alapján arra lehet következtetni, hogy a vénaszkenner alkalmazásában a gazdaság több területén hatalmas potenciál van, és a térnyerése a következő évtizedekben lehetséges. A sikeres elfogadáshoz fontos lesz majd, mint újabb opciót, lehetőséget felkínálni, megismertetni a felhasználókkal, hogy elkerülhető legyen a Fradi mintája, vagyis a kötelezőség okozta ellenállás miatti sikertelenség. A banki szektorban pedig úgy lenne érdemes bevezetni, hogy önkéntes hozzájárulás alapú adatkezelésként lenne kezelve évekig a vénaszkenner, s amint mérhető, hogy mennyivel gyorsabb és biztonságosabb megoldás, mint például a készpénz vagy a bankkártya, edukálva lennének, és többlet előnyt kapnának a további ügyfelek, akik a rendszerbe frissen csat-

lakoznak. Így lehet elképzelni, hogy a rendszer könnyen a hétköznapi élet részévé váljon, ezzel végleg elengedve a kódokat, kártyákat, és a fizetésre alkalmas különböző okoseszközöket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aditya Bhargav, Vankamamidi (2021): Palm Vein Technology. *Kakatiya Institute Of Technology & Science, Warangal* https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3908986 (olvasva: 2023.12.10.)
- Amedeo, de luca (2018): *BUSINESS INTELLIGENCE AND CRM in the Banking and Finance sector* https://www.researchgate.net/publication/323344937_BUSINESS_INTELLIGENCE_E_CRM_nel_settore_Bancario_e_Finanziario (olvasva: 2024.10.15.)
- Amitha, Mathew – Amudha, Arul (2024): Finger Vein Image Labelling using Hybrid Algorithm, International Conference on Emerging Trends in Industry 4.0 and Sustainable Concepts, Coimbatore, India
- Jaekwon, Lee – Seunghwan, Moon – Juhun, Lim – Min-Joo, Gwak (2017): *Imaging of the Finger Vein and Blood Flow for Anti-Spoofing Authentication Using a Laser and a MEMS Scanner. Sensors* 17(4):925 DOI:10.3390/s17040925 (olvasva: 2024.10.11.)
- Jaekwon, Lee – Juhun, Lim – Seunghwan, Moon – Yangkyu, Park (2018): Performance comparison of illumination methods for finger-vein imaging and liveness detection. *Microsystem Technologies* 24(6) DOI:10.1007/s00542-018-3916-0 (olvasva: 2024.10.12.)
- Jon, Iden – Kjersti, Danilova (2024): Business process management and digitalization – a reciprocal relationship. *Business Process Management Journal* DOI:10.1108/BPMJ-02-2024-0083 (olvasva: 2024.10.10.)
- Kim, Jinhee (2001): Financial knowledge and subjective and objective financial well-being. *Consumer Interests Annual*, 47(1), pp.1–3.
- Klein Tamás – Tóth András (szerk.) (2018): *Technológiai jog - Robotjog* – Cyberjog Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest. ISBN 9789632957500 pp. 29. Technológiai jog - Robotjog - Cyberjog - 4.7. A biometrikus adatokon alapuló technológiák jövőjéről - MeRSZ (olvasva: 2023.12.08.)
- Lizhen, Csou (2023): Finger Vein Recognition Technology: Principles, Applications, and Future Prospects. *International Journal of Biology and Life Sciences*. 3.évfolyam 2.szám (2023) <https://doi.org/10.54097/ijbls.v3i2.10852> (olvasva: 2023.12.01.)
- Mandell, Lewis (2008): Financial Literacy of High School Students. In J. J. Xiao (Ed.), *Handbook of Consumer Finance Research* pp.163–183, New York: Springer, https://doi.org/10.1007/978-0-387-75734-6_10 (olvasva: 2024.01.07.)
- N. Yu, Blinichkina (2024): Features and Factors of Digitalization in the Modern Economy. *Economic Policy* 19(4):122-155 DOI:10.18288/1994-5124-2024-4-122-155 (olvasva: 2024.10.10.)
- Naoto, Miura – Keiichihiro, Nakazaki – Masakazu, Fujio – Kenta, Takahashi (2018): Technology and Future Prospects for Finger Vein Authentication Using Visible-light Cameras. *Latest Digital Solutions and Their Underlying Technologies*. 2018 vol.67 No.5
- Olena, Korzhyk – Jorge Vareda, Gomes – Gonçalo, João (2024): Similarities and differences between digitalization indexes. *Journal of Economic Analysis* 3(3):37-48 DOI:10.58567/jea03030008 (olvasva: 2024.10.15.)
- Olekszandr, Vosztrjakov – Anastasia, Sybirtseva (2024): Business digitalization: definition and tools. *Strategy of Economic Development of Ukraine* DOI:10.33111/sedu.2024.54.005.016
- Peter, Broeder – Sven, Verleun (2022): The Cross-Cultural Impact of Mobile Payment Technology: Fingerprint Scanning vs. QR-Code Scanning. *Journal of Mobile Computing & Application* 9(1), <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/the-cross-cultural-impact-of-mobile-payment-technology-fingerprin> (olvasva: 2023.12.04.)
- Roman, Moskalyk – Valeriya, Balashova (2024): Economic growth model: the role of digitalization. *Academic Review* 2(61):55-69 DOI:10.32342/2074-5354-2024-2-61-4 (olvasva: 2024.10.09.)
- Ruoxi, Wu (2024): Analysis of Digitalization Transformation in AirAsia. *Advances in Economics Management and Political Sciences* 81(1):29-35 DOI:10.54254/2754-1169/81/20241408 (olvasva: 2024.10.14.)
- Sachin, Saini – Navneet, Kumar (2024): Study of Digitalization and Industry 4.0 Implementation in SME's Scope 14(2):1901-1917 https://www.researchgate.net/publication/384816670_Study_of_Digitalization_and_Industry_40_Implementation_in_SMEs (olvasva: 2024.10.10.)
- Samiya Shakil Deepak Arora Taskeen Zaidi (2023): *A Study on Identification of Human Using Palm Vein Recognition System*, Proceedings of Fourth Doctoral Sy-

- mposium on Computational Intelligence (pp.175-183) DOI:10.1007/978-981-99-3716-5_16 (olvasva: 2024.10.10.)
- Sverre, Gulbrandsen-Dahl – Halvor, Holtskog – Heidi C., Dreyer – Einar L., Hinrichsen (2024): *Digitalization and Sustainable Manufacturing* ISBN: 9781032693415 Abingdon, Oxon pp.3-10. DOI:10.4324/9781032693415 (olvasva: 2024.10.15.)
- YoungHo, Shin – Tristan, Mohr – Rajbir, Kapany – Tyler, Leblanc (2022): *A Hand-Held Scanner for Dorsal Venous Network Pattern Identification*. ECS Meeting Abstracts MA2022-01(52):2165-2165 DOI:10.1149/MA2022-01522165mtgabs (olvasva: 2024.10.10.)
- Vlagyimir, Khalin – Szvetlana, Kalayda – G. V., Csernova (2024): Digitalization Risks and Their Management. *Administrative Consulting* DOI:10.22394/1726-1139-2024-3-67-85 (olvasva: 2024.10.15.)
- Zéman Zoltán – Bárczi Judit – Kálmán Botond Géza (2024): A korrupcióértékelés és a pénzügyi kultúra összefüggései Magyarországon. *Gazdaság és pénzügy*. 11.évf. 1.sz. DOI: 10.33926/GP.2024.1.3 030-054 Zeman_Barczi_Kalman.pdf (bankszovetseg.hu) (olvasva: 2024.03.09.)
- TOVÁBBI HIVATKOZÁSOK
- <https://biosecgroup.com/hu/rolunk> (olvasva: 2023.10.05.)
- <https://napidoktor.hu/blog/egy-apro-keszulek-amieletet-ment/> (olvasva: 2023.10.03.)
- https://hvg.hu/tudomany/20150616_venaszkennerazonositas (olvasva: 2023.11.08.)
- <https://index.hu/sport/futball/2014/07/30/venaszkenner/> (olvasva: 2023.10.01.)
- https://hvg.hu/tudomany/20190225_lg_g8_g8s_thinq_lg_v50_mwc_2019 (olvasva: 2023.11.07.)
- <https://napidoktor.hu/korkep/video-mire-jo-a-venaszkenner/> (olvasva: 2023.10.03.)
- https://index.hu/tech/2013/10/02/uj_magyar_talalmany_a_venaszkenner/ (olvasva: 2023.10.01.)
- https://hvg.hu/itthon/20221007_Venaszkenner_az_Alkotmanybirosag_nyolc_ev_utan_szuntette_meg_az_eljarast (olvasva: 2023.11.22.)
- <https://index.hu/techtud/2021/10/14/ha-tobblep-csos-azonositasrol-van-szo-vezet-a-venaszkenner/> (olvasva: 2023.11.08.)

György Csongor Marosi

Digitalisation and Innovation in Public Administration

SUMMARY

Digital public administrations are playing an increasingly important role in connecting public administrations, local authorities and citizens through new innovative digital systems. These developments not only enable more efficient administration, but also contribute to the delivery of public services in a faster, more transparent and more accessible way, thus raising their quality. The use of new digital systems meets the requirements of EU conformity, which will increase the unity and efficiency of public administrations. The study presents the innovative digital developments of the past decades that have enabled local governments to become part of the eGovernment system. It also discusses in detail the adaptation of the legal environment to this, thus providing a comprehensive picture of Hungary's digital e-government development and the related regulatory framework.

Journal of Economic Literature (JEL)

codes: E62, G38, H11, H72

Keywords: e-government, digitalisation, local government, public services, digital governance

INTRODUCTION

Today is a time of digitalisation. Digital technologies are pervading our everyday lives: we can now pay with a smart watch, order almost any product or service over the internet, and smart devices are part of everyday life. The information society is not only developing by leaps and bounds, but the possibility of digital services is almost an expectation in most areas. As a result, digitalisation is having a strong impact not only on the business sector and the general public, but also on the public sector and local authorities.

When a new resource appears in the economy, the basis of the economy, the infrastructure, is also reorganised. In public administration, the state administration and, at the local level, the local government are both the exerciser of public power and the provider of public services (infrastructure). It is inevitable that the new resource, electronic and communication networks that transmit information, should not penetrate the performance of administrative tasks (Tózsza, 2012).

The White Paper on Growth, Competitiveness and Employment, issued by the EU Commission in 1993, was the starting point

for a comprehensive and coherent Community policy for the conscious implementation of the information society. The White Paper stressed the importance of creating an information society for future economic growth, improving competitiveness, creating jobs and a better quality of life for all Europeans (Balogh, 2004).

The public administration is changing under the pressure of modernisation, which on the one hand expects an EU-compliant, EU-compatible public administration from the Member States, and on the other hand, there is an expectation from the society, which is the requirement of electronically delivered public services, as citizens expect to receive quality services in exchange for paying taxes. On the other hand, there is an internal pressure within the public administration, a reform of the public administration, aiming at building a cheaper public administration (Budai, 2011).

The eEurope Action Plans have already recognised the role of the public in the development of ICT. Above all, keeping the needs of the customer in mind, continuous contact and surveys are the first steps to build a comprehensive picture of the direction and pace of progress in the implementation of eEurope and to develop best practice (Veszprémi, 2014).

The objectives of Zoltán Magyary's reform ideas are still relevant in today's modern public administration: efficiency, economy, effectiveness, security, and accountability.

The eGovernment toolbox will help public administrations to implement reform processes. It enables the introduction of planning, decision-making, organisation, management and control mechanisms that enable public administrations to keep pace with socio-economic modernisation processes (Felber, 2011).

The digitalisation of public administration increases the efficiency of the state and local

governments, reduces administrative burdens, makes it easier and more convenient for citizens to manage their affairs, increases the flow of information, speeds up decision-making and makes it easier for customers to monitor their affairs.

To understand the role of local governments in the new digital environment, it is first worth briefly reviewing their specific role in social processes. Local government can be seen as a special kind of organisation that has emerged from the fusion of decentralisation and the need for local autonomy. Local authorities serve a dual purpose: in addition to representing the interests of local residents and implementing local public affairs, they also fulfil the role of the state at the subnational level. This means that they carry out both municipal and state functions (Czékmann, 2014). However, in the current digital era, the information society, a new form of governance is emerging: e-government. E-governance is a complex term that can be broken down into concepts such as e-government and e-democracy, the latter encompassing the concepts of e-inclusion and e-election (Fisher, 2012). From this definition, it can be seen that all sub-areas already have an electronic version.

However, it is worth emphasising that eGovernment is not the same as government IT and that eGovernment does not only involve the digitisation of administrative tasks and processes. All innovations that have an impact on the functioning of the state and of the state administration and local government system can be included in the category of government IT. By contrast, eGovernment does not only cover new IT and technological developments. The primary aim of eGovernment is to look at the whole of public administration in a complex way and, through its activities, to improve its efficiency, human-centredness

and service character (Csáki-Hatalovics-Czékmann, 2019).

Although the conceptual definition of e-governance is a difficult task, and is addressed in both international and national literature (Csáki-Hatalovics-Czékmann, 2019; Basu, 2004), I will use the definition provided by the United Nations, which defines e-governance in five areas (UN, 2002):

- political governance, ensuring electronic access to services,
- creating population-centred programmes,
- motivation of the population to participate,
- the continuous development of e-services and the assessment of their effectiveness and efficiency, and
- testing and evaluating platforms and web-sites.

THE EMERGENCE OF DIGITALISATION IN THE OPERATION OF LOCAL GOVERNMENTS

Digitalisation has penetrated many areas of local government, but the digital transformation of the systems used is a comprehensive, complex, time-consuming and costly process. The digitalisation of local government operations aims to make municipal services more efficient, to serve citizens better and to modernise administrative processes. The two key elements of the digitisation of the local government system in Hungary are the local government ASP system and the Electronic Administration Portal (EAP), a central online platform that allows citizens and businesses to conduct their administrative business electronically.

The application runs securely in the government cloud, accessible over the internet, away from you, not on a local server or workstation in your office. The municipal ASP programme is an effort to gradually move unified applica-

tions into a single secure government cloud (Vékás, 2016).

Today, more than 100 types of cases are available through the portal, which until 16 January 2025 could be accessed through the traditional client gateway registration, which ensured the identification of users and the sufficient and secure management of data. A higher level of secure data management and the possibility to handle a wider range of transactions was brought about by the introduction of ClientGate+ and DAP in 2024.

The aim of the portal is to make public and local government administration more flexible by providing 24-hour access to the portal, so that citizens can use it at any time.

Perhaps the most significant development is the central service platform, the ASP (Application Service Provider). Before the system was introduced, different municipalities used different IT databases, record-keeping systems and software, and these software did not always support electronic processes. The different IT backgrounds resulted in different quality of services for the population and the inability to develop cost-effective, modern, centralised, unified e-government services (Lentner, 2019).

ASP is not a Hungarian invention, originally not a public administration-specific phenomenon, it was developed in the 1990s in the United States of America, it was a solution applied primarily in the competitive sector, in the corporate sector, the essence of which is that certain services are provided by external service providers, thus increasing cost efficiency (Tarpai, 2016).

ASP in public administration is essentially an administrative interface from which all systems and services can be launched. The system, developed by the Ministry of the Interior, is primarily designed to support the operation of municipalities and to perform administra-

tive tasks more efficiently through the digitisation of municipal IT systems (MÁK, 2022).

The idea of introducing a nationwide ASP system for local government was set as a government objective in 2014. In the period 2015-2019, all municipalities (except the municipality of the capital) joined the ASP services in a scheduled manner, which is used by nearly 30,000 municipal administrators on a daily basis (Kócsáné Horváth-Halász, 2019).

The aim of the municipal ASP is to provide municipalities with a modern, integrated and cost-effective IT system that supports their administrative work with standardised internal processes and provides a single platform for local eGovernment services for citizens and businesses.

The ASP system can be beneficial for the municipalities that join it in a number of ways. Firstly, it is a centralised, cloud-based IT system that eliminates the need to develop and continuously monitor their own systems, thus offering municipalities a single, cost-effective platform. On the other hand, it also has the advantage of reducing administrative burdens and improving process efficiency through the uniformity of the system. Thirdly, the formalised forms and standardised data will facilitate the management of data volumes. In addition, it should be stressed that the different systems are in constant communication with each other and thus capable of coordinated operation. Nevertheless, ASP not only improves the operational efficiency of local governments, but can also benefit citizens by enabling faster and simpler electronic administration. In addition to the above, ASP contributes to environmental sustainability, as paper documents, forms and applications are replaced by digital versions, which is a more environmentally friendly solution through reduced paper consumption (Kócsáné Horváth-Halász, 2019).

Recognising the benefits of the municipal ASP system, the average number of cases launched on the portal by the public in 2020 was 60,000 per month. In 2021, this will drop to 40-45 thousand, given that the amendment to the law means that the local business tax return will have to be submitted to the NAV from that year onwards. The system also stands out at European level: in the 2021 European Public Service Awards competition, launched every two years by the European Institute of Public Administration (EIPA), the ASP system of the Hungarian local government was awarded the special prize for “Good Practice” in the field of “Digital Public Administration” (Prime Minister’s Office, 2022).

For the municipalities that have joined the ASP system, the IT background is accompanied by a unified portal system with a municipal information portal, an office portal for electronic administration and an organisational intranet portal. Municipal portals can vary greatly by territorial level and population, as the size of the municipality determines the tasks to be performed by the municipality. Accordingly, public administration portals can provide electronic services to citizens at different levels, ranging from basic services to extensive, advanced service provision (Orbán, 2019):

- The first level is the digital information service, i.e. only informative data is available on the interface (e.g. contact details of the municipality, opening hours, etc.).
- At the second level, one-way communication is possible by downloading the available forms. The rest of the administration can be carried out in the traditional way - in person or by post.
- The third level allows a two-way connection, i.e. once the forms have been downloaded, they can be filled in and sent to the municipalities in digital format.

- At the fourth level, the entire administrative process (including the payment process) can be carried out electronically.
- And the most innovative systems in the fifth are also able to automatically provide personalised, customised services.

The ASP system is the Electronic Public Administration Portal (EPAP) system, or the so-called e-government portal, which is the platform for the electronic management of local government affairs. It offers the customers of municipalities using ASP services the possibility to use digital services developed for the specialised system applications. The ELÜGY Portal is directly linked to the ASP system, as the data of the administrative processes initiated on the Portal are directly fed into the relevant subsystem of the ASP system. Through the Portal, citizens have electronic access to services such as tax balance enquiries, case management and tracking, tax return information, tax, fees and charges settlement and invoice payments. In order to be able to carry out these transactions electronically, local residents must in all cases identify themselves by logging in to with a Client Portal, e-Personal or by registering by telephone with a partial code (MÁK, 2022).

Electronic administration through the EP-CGS Portal brings a number of benefits to citizens. For example, customers can access the services of the municipality at any time, from any geographical location, and it is convenient, time-saving and allows tracking the status of cases

Although regulated eGovernment services (REGS) are not directly related to the digital transformation of local governments, they include the Personalised Administration Platform (PAP), which allows citizens to access a range of local government services. In this respect,

the PSC can contribute to the digitalisation of local government by providing integrated access to the services of the ASP system and other public administration systems through a user-friendly interface.

The personalised administration interface took over the function of the client gateway at the beginning of 2018, although the client gateway could still be used in the same way. The EPC is a complex framework through which digital public service providers can make their services available to citizens. Since its launch, the range of services available on the platform has gradually expanded and now includes electronic services in areas such as health, finance, public administration and law, documents and local government. In the latter area, customers can easily and quickly manage their tax, land registry, social and entrepreneurial affairs, use various public utility services, make public interest announcements and complaints, and last but not least, request and receive documents and certificates electronically (Czékmann-Cseh, 2018).

The main advantage of the OSS is that it allows citizens to access a wide range of municipal services through a single interface, enabling them to manage a wide range of issues electronically, providing them with convenient access and traceability. The interface requires the user to be identified in order to carry out the administration, thus ensuring cybersecurity.

The e-Paper service is also an important digital platform for local government administration. ePaper is available to citizens free of charge, only a ClientGate registration until 16 January 2025, after which only a ClientGate+ or DÁP application is required to electronically link the customer to the municipality or other institution of their choice.

The ePaper is essentially a free, authenticated messaging application through which

citizens can send official letters and requests to municipalities and other public authorities. The service plays an important role in digital local government, as documents sent and stored electronically are processed faster than paper documents. The platform is also designed to be user-friendly: after identifying themselves through the Client Portal, the client has to select the type of case and the addressee (in this case, a municipality), fill in the relevant form, upload the necessary documents, and send it to the relevant party with a click of a button. The authenticity of the documents is ensured by the electronic signature and time stamp (Magyarország.hu, 2021)

It was possible to create a document with AVDH authentication, which allowed the system to authenticate that the document was issued by the identified person who was previously authenticated by the document bureau, thus creating a private document with full evidentiary value with AVDH, without the need for witness signatures, making it easier and faster for users. AVDH authentication will be discontinued as a standalone service from 1 January 2025 and will be available integrated into the ePaper service.

Pursuant to Article 119 (2) of Act CIII of 2023 on the Digital State and Certain Rules for the Provision of Digital Services (hereinafter: Dáp Act), the document authentication service based on identification, i.e. the AVDH, was provided until 31 December 2024, and the reason for its phasing out was to achieve a gradual transition to a more secure, modern eSignature, which is also accepted by the EU.

From 1 January 2025, the AVDH will no longer be used for business information and company procedure services for private customers.

From 1 January 2025, the AVDH document authentication service will be provided only to

the organisation providing the digital service, for the authentication of the declaration of the person acting on its behalf, and until 31 October 2025, integrated with the supporting service.

Pursuant to Section 119 (1) (d) of the Dáptv., the eSignature service will take the place of the AVDH authentication service, and therefore this service will be available to individuals. The DÁP application provides the possibility to create qualified digital signatures, thus maintaining the possibility of digital authentication with a higher level of security.

The eSignature service will not be used for signatures by representatives of business organisations.

eSignature and time-stamp authentication open up new possibilities for electronic administration, equivalent to a handwritten signature in the European Union, which can be used in all Member States, offering flexibility, speed, cost savings and security

STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF DIGITAL LOCAL GOVERNMENT

Although the National Informatics Strategy (NIS) of 1995 already tried to promote the development of electronic public administration, and since then several strategies and programmes have been implemented in this direction (see Governmental Informatics Strategy (1998), Hungarian Response to the Challenges of the Information Society (1999), Hungarian Informatics Charter (2000), the first document on the digital transformation of local governments was the National Information Society Strategy (NITS) of 2001. The NITS included a five-year strategy and a two-year action plan, which included efforts to develop e- government and e-municipality (Lapsánszky, 2016). It set out two clauses for

e-services: the digital transformation of government administration and the promotion of the creation of service-oriented government and self-government. These guidelines were already included in the Action Plan for 2001-2002, and with regard to e-government, they included the creation of a single government network and portal, the introduction of e-services, the training of public sector IT staff and the preparation of the necessary recommendations and standards (Veszprémi, 2019).

- For eGovernment, the strategy has identified the following areas for improvement:
- the introduction of electronic document management,
- improving applications and their quality,
- creating local government websites (with at least one-way links),
- the creation of a government one-stop shop,
- monitoring and possibly improving the systems and tools used,
- building a knowledge base between municipalities.

The strategy was followed in 2003 by the Hungarian Information Society Strategy (MITS), which was the first governmental effort to set long-term goals, principles (openness, participation, , feedback, accessibility, efficiency) and programmes as the cornerstones of e-government. As part of the MITS, eGovernment and eSub-government were presented as a separate strategy. The eGovernment sub-programme guidelines focused mainly on e-signatures, a single directory, a mail system, public procurement and payment systems, while the eGovernment strategy did not contain specific provisions, but only principles. The strategy aimed to achieve at least level 2 of administrative portals for all local authorities, and in the

medium to long term, the implementation of level 3 and 4 platforms was envisaged.

The National Infocommunication Strategy (NIS), planned for the period 2014-2020, covered a wide range of areas for development, including the concepts of digital infrastructure, digital competences, digital economy and digital state among its preferences (Government of Hungary, 2014).

The strategy was very comprehensive, targeting improvements at many points of state and local government operations. Without being exhaustive, for local governments, the programme set out the creation of an IT background for eGovernment services, the digitisation of internal processes, the expansion of the range of services provided by the ASP system, the increased harmonisation of databases, the development of modern and high-quality corporate e-services, and the renewal and modernisation of electronic public services (Veszprémi, 2019).

During this period, Act CCXXII of 2015 on the General Rules of Electronic Administration and Trust Services (hereinafter: Eüsz tv.) was adopted, which states that local governments should also have access to electronic administration. Paragraph (1) of Article 3 of the Act defines the right to eadministration as a fundamental customer right: “In Hungary, the customer has the right to electronically administer his or her affairs before the body providing electronic administration in the manner specified in this Act.”

With the Eüsz tv in 2015, the special regulation on e-government and e-procedures was abolished, thus returning to the 2009 model and creating a unified framework (Unified Digital Administrative Space) for electronic procedures (Budai-Gerencsér-Veszprémi, 2018).

However, to date, there are still some municipal portals that do not include the possibility

of digital administration, and there are several municipal regulations that do not allow for the electronic submission of applications (Megyeri, 2024).

Act CL of 2016 on the General Administrative Procedure codified at the time of the Eüsz tv. only mentions electronic means of communication in point 26 (1) a) of the form of communication and refers back to the Eüsz tv. Regulation, thus also providing a uniform legal framework for electronic communication.

The latest ongoing programme for the development of electronic public services is the National Digitalisation Strategy (NDS), which is planned for the period 2022-2030. The strategy sets out a broad goal: to identify and exploit the benefits of digitalisation for the economy, education, R&D&I and public administration, thereby greatly supporting competitiveness and the well-being of the Hungarian population. In this context, the four digital pillars are reflected in the strategy in the same way as for the NIS. The fourth pillar, the Digital State, sets out the measures needed to realise the potential of digitalisation, such as user-friendly and digital renewal of central and local public administrations, building a data-driven public administration, developing smart cities, regions and local e-public services, and cyber and information security.

In the NDS period, the former Eüsz. act will be replaced by the Dáp. act from 2 September 2024, which, while maintaining the electronic administration already in use, represents a new stage in the digitisation of public services.

This Act, as the primary legislation containing the general rules of electronic communication, the preamble of which states that the development of information and communication technologies brings with it a radical transformation of our lives, the codification of this Act has become necessary in order to place the

relationship between the state and society in the digital space, and to create modern government digital interfaces and services.

The codification of the Digital Citizenship Act was preceded by the adoption of the Digital Citizenship Programme by the Government of Hungary in 2022, which aims to improve the quality of life of citizens and simplify the interaction between citizens and government bodies, including the creation of digital mailboxes, eDocumentary, eSignature, eSignature, ePayment, etc.

The pillars supporting the implementation of the programme have been identified, namely the exploitation of public data assets, the implementation of advanced cloud technology and the creation of a positive user experience (Digital Hungary Agency, 2022).

Under the programme, digital citizens will have access to a digital version of all their documents, which can be used for digital identification. A digital mailbox has been set up to facilitate contacts in a transparent way, and correspondence is available in e-form in the electronic document repository.

The e-signature service allows you to use it as a certified signature and make the document acceptable throughout the EU.

In order to achieve these goals, the Digital Hungary Agency Zrt. was established in 2022, which became responsible for the entire government IT, and its tasks were defined in the 307/2022 (VIII.11.(307.22.2012) Government Decree No. 307.2222, specifies that the Agency is designated to perform public tasks and public duties related to e-government, IT, the unification of e-government and IT developments, electronic communications for government purposes, and ensuring the infrastructural feasibility of public administration IT. The National Infocommunication Service Provider Ltd, operating within the Agency, aims to facil-

itate users' access to modern e-government services, enabling citizens and businesses to carry out the vast majority of public administration tasks online, such as tax returns, passports and identity card applications. The ownership of NISZ Zrt. is vested in the Digital Hungary Agency Zrt., while the Ministry of Energy supervises the operation of the Agency.

With effect from 15 March 2025, a separate State Secretariat has been established under the leadership of former Deputy State Secretary Balázs Károly Solymár, to ensure the tasks of concerning e-government, electronic communications and IT infrastructure. The State Secretariat will be responsible for the introduction of customer-friendly services, with the main mission of offering more and more digital services in a renewed, uniform form through the Digital Citizenship Programme.

To underpin the National Digital Citizenship Programme, a phone app will be created for life event-based ways of doing things.

Citizens had to switch from the less secure single-factor ClientGate login to the two-factor

authentication ClientGate+ or DAP eID from 16 January 2025. The two-factor login requires the use of a smartphone or a personal computer with a secret code generated by a downloadable authentication application that changes every 30 seconds, or optionally by an email code, or in the case of DAP, a two-dimensional barcode (QR code) displayed on the computer screen.

The advantage of the advanced two-factor authentication service is that the two-factor protection prevents unauthorised persons from being able to log in to the eGovernment interfaces even if they have a username and password.

Identification with ClientGate+ and DAP can be used in parallel, and is expected to be available until 31 December 2025 (Gróf, 2024).

THE DEVELOPMENT OF DIGITAL PUBLIC SERVICES IN HUNGARY

The European Commission's Digital Economy and Society Index, DESI, also covers digital public services, looking at 5 indicators across

Table 1: Hungary's position on the DESI Digital Public Services Indicator (2022 report)

Digitális közszolgáltatások (25%)	DESI 2022 érték (Magyarország)	DESI 2022 érték (EU)
DESI Digitális közszolgáltatások dimenzió – komponensek és aktuális értékük	57,4	67,3
4a1. E-kormányzati szolgáltatások felhasználói (az internethasználók arányában)	81%	65%
4a2. Űrlapok automatikus kitöltése (0 és 100 között)	60	64
4a3. Polgároknak nyújtott digitális közszolgáltatások (0 és 100 között)	64	75
4a4. Vállalkozásoknak nyújtott digitális közszolgáltatások (0 és 100 között)	74	82
4a5. Nyílt hozzáférésű adatok (A maximális pontszám arányában)	58%	81%

Source: Prime Minister's Office 2022: 60.

EU countries. The table below illustrates Hungary's performance in 2022 and the average EU score for each indicator.

According to the latest calculations, Hungary is ranked 21st in the DESI's digital public services dimension in 2022, up four places compared to the previous year. The turning point in the digital public services score was 2016, and since then Hungary's score has been steadily rising, tracking the change in the EU average.

The first category within this dimension is users of eGovernment services, which has grown at a similar rate both at national and EU level. At the same time, the pandemic of social distancing and digitalisation that has driven people to use e-services and other digital opportunities should be highlighted. Survey data show that 70% of internet users in Hungary and almost two thirds of the EU population used eGovernment services in the year under review. Hungary is therefore outperforming the EU average, rising 11 places to 9th place in the EU compared to its performance in 2021 (European Commission, 2022).

The second category of the digital public services dimension has seen the most significant growth, in the area of automatic form filling. This is aimed at facilitating the administrative processes of the domestic population between public administrations, partly due to the deployment of the Central Government Service Bus, which automates data-based communication between public administrations, and partly due to the automatic loading of data on forms and services. In this respect, Hungary is almost in line with the EU average (Prime Minister's Office, 2022).

The indicator for full case management takes into account those administrative cases where all the steps can be handled digitally. Compared to the EU average increase of 2

percentage points, Hungary has achieved an increase of 5 percentage points in this respect, narrowing the gap between the EU and Hungarian performance. However, this indicator is not taken into account in the DESI (European Parliament, 2022).

The fourth category of the Digital Economy and Society Index, which reflects the improving domestic performance, has been replaced by the area of digital public services to citizens, which is a less positive picture of the Hungarian situation. For the first time in 2020, the Hungarian score (64 points) was significantly below the EU average (75 points), which can be explained by the fact that Hungarian services count individually the existence of cross-border services in line with EU policy objectives. The problem in this respect is that Hungary has not paid enough attention to these services (Prime Minister's Office, 2022).

The fourth category is digital public services for businesses. The Hungarian score in this category is also below the EU average, but the gap between the two has gradually narrowed until 2019. However, due to methodological changes in the calculation of the DESI, this indicator also places more emphasis on cross-border services, which has led to a decline in the domestic score from 2020 onwards. In addition, the weight of the indicators measuring public e-services to citizens and businesses has doubled compared to the other indicators within the dimension, also due to methodological changes. Overall, these factors have contributed to the drop in the score (European Parliament, 2022).

The overall digital picture in Hungary is significantly worsened by the very low level of the indicator on the availability of public data compared to the EU average. While the EU average for this indicator is 81%, in Hungary it is only 58%. It is also worth pointing out that

the DESI examines only a small part of digital client-side public services, so there are obviously some Hungarian digital innovations that are not taken into account by the index methodology. These include the municipal ASP system, the electronic account, or even the EKÁER, introduced to reduce the black economy, all of which are successful digital solutions at international level (Prime Minister's Office, 2022).

According to the eGovernment Benchmark Report 2019, Hungary has made visible improvements in most of the areas covered by the survey, and this has been further strengthened in the eGovernment Benchmark Report 2020 (European Commission, 2020), which highlights that Hungary has been ranked second in terms of growth among the countries surveyed between 2017 and 2019. And the 2021 edition of the report shows that this improvement is sustained in the following year (European Commission, 2021).

Based on the eGovernment Benchmark's aggregate indicator on digitisation, our country's performance increased from 42% in 2018 to 63%, ranking 18th. And for the indicator on the real use of digital services, there has been a huge increase from 35% in 2018 to 70%, above the EU average. With this level, Hungary ranked 10th among the Member States. To summarise the results, Hungary has been able to move out of the category of "lagging behind" countries in the period prior to 2019, and has become a permanent member of the middle of the pack in the three years between 2019 and 2022 (Prime Minister's Office, 2022).

In conclusion, eGovernment will play an even more crucial role in the future for public and local government operations, as it will facilitate administration and increase efficiency in more and more areas.

As e-government becomes mainstream, it will reduce the burden on public and local gov-

ernments, allowing for more efficient resource management.

Innovative digital technologies are opening up new horizons for public administrations, giving them the opportunity to modernise and achieve higher levels of efficiency in line with the requirements of the 21st century.

REFERENCES

- Basu, Subhagit (2004): E-Government and Developing Countries. *International Review of Law, Computers and Technology*, Vol. 18, No. 1. pp. 109-132.
- Balogh Zsolt György (2004): Az infokommunikációs jogról. *Infokommunikáció és jog*, 2004/2. sz. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7406428> (Letöltve: 2024.09.30.)
- Budai Balázs Benjámin (2011): Az E-Közigazgatás elméletének megalapozása. *Vezetéstudomány*, XLII. évf. 2011/3, pp 3-9.
- Budai Balázs – Gerencsér Balázs Szabolcs – Veszprémi Bernadett (2018): *A digitális kor hazai közigazgatási specifikumai*, Dialóg Campus, Budapest, pp. 56.
- Csáki-Hatalovics Gyula Balázs, Czékmann Zsolt (2019): 1. fejezet – Az elektronikus közigazgatás fogalma. In: Czékmann Zsolt (2019). *Infokommunikációs jog*. Dialóg Campus, Budapest, pp. 15-23.
- Czékmann Zsolt (2014): Helyi önkormányzatok a digitális kor kapujában - Kihívások és lehetőségek (1. rész), *Infokommunikáció és jog*, 2014/4. (60.), pp. 163-168.
- Czékmann Zsolt – Cseh Gergely (2018): Az elektronikus közszolgáltatások megvalósulása napjainkban Magyarországon. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXVI/1.*, pp. 35-47.
- Digitális Magyarország Ügynökség (2022): Nemzeti Digitális Állampolgárság Program
- Elérhetőség: <https://www.dmu.gov.hu/cikkek/nemzeti-digitalis-allampolgarsag-program> (Letöltve: 2025.03.01.)
- ENSZ (2002): *Benchmarking E-government: A Global Perspective*. Elérhetőség: <https://desapublications.un.org/file/790/download> (Letöltve: 2024.05.05.)
- Európai Bizottság (2020): *eGovernment Benchmark 2020 – Insight Report. Shaping Europe's digital future*. Elérhetőség: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/>

- library/egovernment-benchmark-2020-egovernment-works-people (Letöltve: 2024.05.08.)
- Európai Bizottság (2021): *eGovernment Benchmark 2021 – Insight Report. Shaping Europe's digital future*. Elérhetőség: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/egovernment-benchmark-2021> (Letöltve: 2024.05.08.)
- Európai Bizottság (2022): *A digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérő mutató (DESI) 2022.*, országjelentés, Magyarország, Elérhetőség: <https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/88704> (Letöltve: 2024.05.08.)
- Európai Parlament (2022): *Digital agenda for Europe. Fact Sheets on the European Union*. Elérhetőség: https://digital-agenda-data.eu/datasets/digital_agenda_scoreboard_key_indicators (Letöltve: 2024.05.08.)
- Felber Zsófia (2011): Az elektronikus közigazgatás szabályozása hazánkban az európai uniós stratégiák tükrében. *Pro Publico Bono*, II. évf. 2011/3 pp. 3.
- Fisher, Eran (2012): *40 E-Governance and E-Democracy: Questioning Technology-Centered Categories*. Oxford Academic. Elérhetőség: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199560530.013.0040>
- Gróf Krisztián (2024): DÁP, Ügyfélkapu+, E-ING *Ügyvédek Lapja* 63. évf. 6. sz. pp. 34. Elérhetőség: https://issuu.com/panpress/docs/ul_24_06_egyben (Letöltve: 2025.03.01.)
- Kócsáné Horváth Erika – Halász Eszter (2019): Az önkormányzati ASP rendszer bevezetésének és használatának tapasztalatai. *KÖZ-GAZDASÁG*, 2019/3, pp. 21-41.
- Lapsánszky András (2016): *Közigazgatási jog I. A közigazgatás általános alapjai, nemzetközi összefüggései. Az állami alapfunkciók igazgatása*. Wolters Kluwer Kft. ISBN: 978 963 295 623 7
- magyarorszag.hu (2021): E-papír szolgáltatás. 2021.05.19. Elérhetőség: https://magyarorszag.hu/szuf_ugyleiras?id=774ec93-86ec-4dd3-8647-932303d7ac6f&n=%2Cepapir_szolgaltatas (Letöltve: 2024.05.20.)
- Lentner Csaba (2019): *Önkormányzati pénz- és vagyongazdálkodás*. Dialóg Campus, Budapest, pp. 99.
- Magyarország Kormánya (2014): *Nemzeti Infokommunikációs Stratégia 2014-2020*. Az infokommunikációs szektor fejlesztési stratégiája (2014-2020) v7.0. 2014.02.04.<https://2010-2014.kormany.hu/download/b/fd/21000/Nemzeti%20Infokommunikacios%20Strategia%202014-2020.pdf> (Letöltve: 2024.05.12.)
- MÁK (2022): *Önkormányzati ASP rendszer*. Az önkormányzati ASP rendszerrel kapcsolatos legfontosabb információk. Magyar Államkincstár, 2022.11.07., <https://www.allamkincstar.gov.hu/egyeb-lakossagi-ugyek/onkormanyzatok/onkormanyzati-asp-rendszer/onkormanyzati-asp-rendszer/az-onkormanyzati-asp-rendszerrel-kapcsolatos-legfontosabb-informaciok> (Letöltve: 2024.05.12.)
- Megyeri Szilvia (2024): *Az önkormányzatok elektronikus ügyintézési kötelezettségéről*. Körlevelek, szakmai tájékoztatók, Csongrád-Csanád Megyei Kormányhivatal. 2024.05.15. <http://onkormanyzat.csmkh.hu/az-onkormanyzatok-elektronikus-ugyintezesi-kotelezettsegerol/> (Letöltve: 2024.05.23.)
- Miniszterelnöki Kabinetiroda (2022): *Nemzeti Digitalizációs Stratégia (2022-2030)*. 2022.12.05. <https://kormany.hu/dokumentumtar/nemzeti-digitalizacios-strategia-2022-2030> (Letöltve: 2024.05.08.)
- Orbán Anna (2019): 6. fejezet – A közigazgatási portálok. In: Czékmann Zsolt (2019). *Infokommunikációs jog*, Dialóg Campus, Budapest, pp. 109-124.
- Tarpai Zoltán Tamás (2016): Jó, ha tudjuk – avagy hasznos gondolatok az önkormányzati ASP rendszerről, *Új magyar közigazgatás* IX. évf. 2016/ Klnsz. pp. 45. https://kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK_2016/kulonszam/06_kerdes_valasz_Onkormanyzati_ASP.pdf (Letöltve: 2024.09.30.)
- Tózsá István (2012): Az elektronikus közigazgatás helyzete. *Új magyar közigazgatás* V. évf. 2012/ 5. pp. 2. https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2324/1/Tozsas_UMK.pdf (Letöltve: 2024.09.30.)
- Veszprémi Bernadett (2014): Az e-közigazgatás megvalósulásának garanciái. *Debreceni Jogi Műhely*, 2014/3-4. sz. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9200714> (Letöltve: 2024.09.30.)
- Veszprémi Bernadett (2019): 3. fejezet – Az e-közigazgatás kialakulását megalapozó hazai dokumentumok és az e-közigazgatás ágazati irányítása. In: Czékmann Zsolt (2019). *Infokommunikációs jog*, Dialóg Campus, Budapest, pp. 109-124.
- Vékás Sándor (2016): Az önkormányzati informatika aktuális feladatai és problémái - információbiztonság, ASP, elektronikus közszolgáltatások, Smart City. *Új magyar közigazgatás* IX. évf. 2016/ 3. pp. 51. https://kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK_2016/3/07_kerdes_valasz_Onkormanyzati_informatika.pdf (Letöltve: 2024.09.30.)

LEGISLATION USED

2015. évi CCXXII. törvény az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól

Act CCXXII of 2015 on the General Rules of Electronic Administration and Trust Services

2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról

Act CL of 2016 on the General Administrative Procedure

2023. évi CIII. Törvény a digitális államról és a digitális szolgáltatások nyújtásának egyes szabályairól

Act CIII of 2023 on the digital state and certain rules for the provision of digital services

307/2022. (VIII. 11.) Korm. rendelet a Digitális Magyarország Ügynökség Zártkörűen Működő Részvénytársaság kijelöléséről és egyes feladatainak meghatározásáról, valamint a nemzeti informatikai és e-közigazgatási tevékenység összehangolt biztosításával összefüggő részletszabályokról

307/2022 (VIII. 11.) Government Decree on the designation of the Digital Hungary Agency as a private limited company and the definition of certain tasks, as well as on detailed rules related to the coordinated provision of national IT and e-government activities

Polgári Szemle

ISSN 1786-6553